

“Ο δρόμος ως αποτύπωμα των σχέσεων εξουσίας
στον χώρο των πόλεων”

επιμέλεια: Αθανασίου Ιωσήφ Πέτρος

επιβλέπων: Αλέξιος Τζομπανάκης

«Απαισιόδοξος στην θεωρεία...αισιόδοξος στην πράξη»
Antonio Gramsci

Η παρούσα εργασία αποτελεί την διήγηση της ίδιας ιστορίας με δύο διαφορετικούς τρόπους. Η ιστορία αυτή ξετυλίγεται σε μορφή κειμένου, ενώ ταυτόχρονα το διήγημα του κειμένου παρουσιάζεται μέσω εικόνων. Για την διευκόλυνση της ανάγνωσης του κειμένου, η παρουσίαση των ιστορικών γεγονότων εντός των οποίων διαδραματίζονται όλες οι αρχιτεκτονικές εξελίξεις, παρουσιάζονται με πλάγια γραμματοσειρά, ενώ όλα τα αρχιτεκτονικού και μόνο ενδιαφέροντος στοιχεία με μεγαλύτερη γραμματοσειρά και με τίτλο...

Dedicato a

Christiana
Nicoletta
Lorenzo
Alessio
Stelios
teras

Περιεχόμενα

Εισαγωγή, σελ.7
Οι άσχημοι χρόνοι..., σελ.13
Μια καταστροφή... όλα τα αλλάζει..., σελ.23
Η εποχή της «αστικής τάξης...», μια βιτρίνα ντύνει το φόβο..., σελ.37
Η σειρά του προλεταριάτου..., σελ.55
Heterotopia...Americana!!!, σελ.85
«Non esiste una storia onnicomprensiva», σελ.109
Επίλογος..., σελ.135
Βιβλιογραφία, σελ.137

Οι πόλεις, όπως και τα όνειρα, είναι κτισμένες με επιθυμίες και φοβίες...

...παρότι το νήμα που τις συνδέει είναι μυστικό, οι κανόνες παράλογοι, οι προοπτικές παραπειστικές, και κάθε πράγμα κρύβει ένα άλλο πράγμα...

Ίταλο Καλβίνο

Η εικόνα μιας πόλης, μιας οποιαδήποτε πόλης. Αυτή είναι πιθανότατα η πιο διαδεδομένη εικόνα στον ανθρώπινο είδος. Ο άνθρωπος γεννιέται, μεγαλώνει, ζει, αναπτύσσεται και πεθαίνει μέσα σε ένα διαμορφωμένο τεχνητό περιβάλλον, το οποίο ονομάζουμε πόλη. Από το πιο μικρό χωριό ως και την πιο μεγάλη μητρόπολη, ο άνθρωπος προσπαθεί να αναπτύξει τον ιστό μέσα στον οποίο θα έρθει να καλύψει όλες του τις ανάγκες...

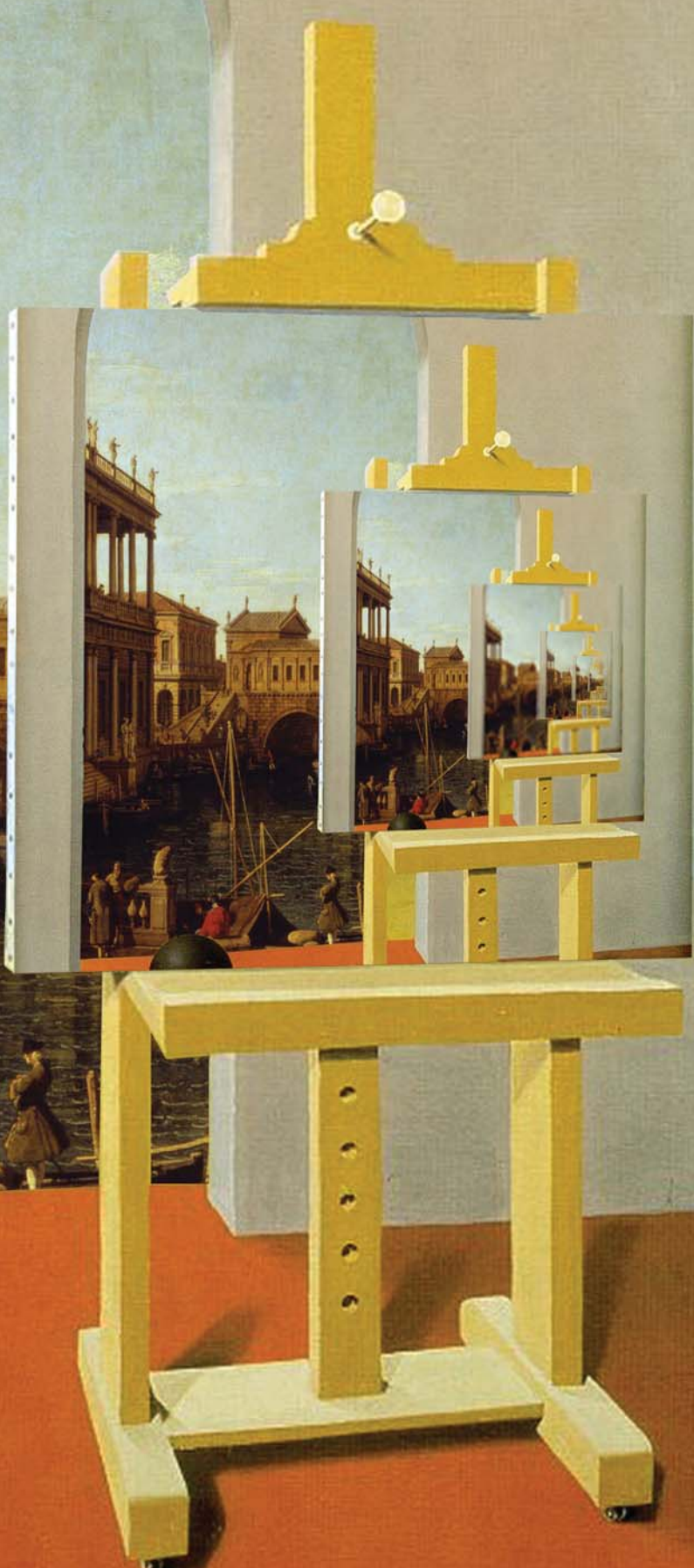
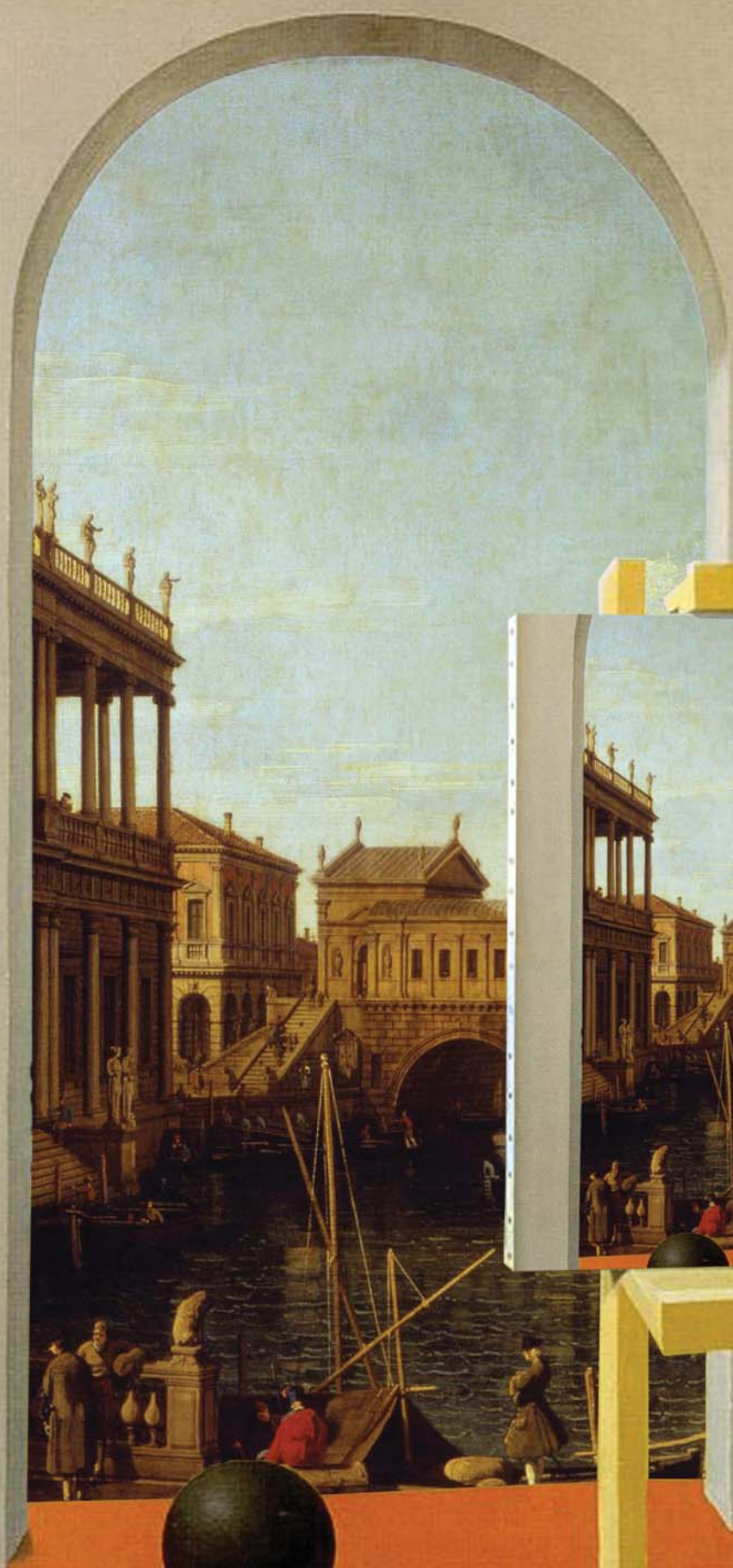
Οι πόλεις είναι οι χώροι που ο άνθρωπος αποτυπώνει τις επιθυμίες, τις φοβίες, την ελπίδα τα θέλω και τα πρέπει του. αφού οι πόλεις είναι οι "χώροι" στους οποίους ο άνθρωπος στις οποίες "αποτυπώνει" την καθημερινότητα του, κάθε πόλη αποτελεί τη βασική μαρτυρία των καταστάσεων του παρελθόντος. Βασικός αφηγητής αυτών των καταστάσεων, αποτελεί ο δρόμος. Ο δρόμος, το στοιχείο που έρχεται να διαπεράσει τις πόλεις, να συνδέσει τις πόλεις, η κομμάτια της ίδιας πόλης μεταξύ τους, είναι ο χώρος που οι άνθρωποι έρχονται να ζήσουν, να επικοινωνήσουν να ανταλλάξουν με τους άλλους ανθρώπους. Η πόλη χωρίς το "δρόμο" δεν θα ήταν πόλη, και ο άνθρωπος χωρίς την πόλη, δεν θα ήταν "άνθρωπος"...

Ο "δρόμος" και ο "άνθρωπος" είναι δύο έννοιες βαθιά συνδεδεμένες. Ο "δρόμος" είναι ο καμβάς πάνω στον οποίο ο "άνθρωπος" κάθε εποχής θα έρθει να περιγράψει όλες τις επιθυμίες, τις φοβίες, τις ελπίδες τα θέλω και τα πρέπει του, διαβάζοντας τις αντίστοιχες επιθυμίες, φοβίες, ελπίδες, θέλω και πρέπει των ανθρώπων που ζήσαν στο παρελθόν. Ο άνθρωπος θα αφηγηθεί τις ιστορίες που βιώνει στο "δρόμο" και αυτός θα τις μεταφέρει στους επόμενους. Αυτή η διαδικασία διατύπωσης του παρόντος και ανάγνωσης του παρελθόντος μέσω του στοιχείου του "δρόμου", αποτελεί και τον λόγο της συνεχούς εξέλιξης των πόλεων. Ο άνθρωπος "διαβάζοντας" ότι έχει "γράψει" ο προκάτοχός του, αναπτύσσει μια κριτική διαδικασία κατά την οποία άλλες αφηγήσεις τις συντηρεί, άλλες τις καταστρέφει, άλλες τις αναπαράγει, άλλες τις τονίζει, άλλες τις αλλοιώνει, άλλες τις εξελίσσει, άλλες τις συνδυάζει, άλλες τις ξεχνά... Αναπτύσσεται λοιπόν μια δυναμική σχέση μεταξύ αυτών των αφηγήσεων και του ανθρώπου. Αυτή η σχέση είναι αποτέλεσμα της λατρείας που ο άνθρωπος αναπτύσσει στον θεό της εποχής στην οποία ζει. Θεοί ανά τους αιώνες υπήρξαν πολλοί. Ο άνθρωπος τους γνώρισε ή τους συνέθεσε σαν Χριστό, βασιλιά, κεφάλαιο, κόμμα, ιδεολογία, τάξη, χρήμα... έφτασε στο σημείο να ανάγει σαν θεό, τον ίδιο του τον εαυτό...τον άνθρωπο... Θεοί πάντα υπήρχαν, υπάρχουν και πιθανότατα πάντα θα υπάρχουν, έτσι ο άνθρωπος συνεχίζει να γνωρίζει, να δημιουργεί, να αλλάζει και να καταστρέφει τους δρόμους των πόλεων του, ανάλογα με το τι προστάζουν κάθε φορά, οι νέοι θεοί...

«Καλά θα κάνετε να μην τους πείτε ότι μερικές φορές διαφορετικές πόλεις διαδέχονται η μία την άλλη στον ίδιο χώρο και με το ίδιο όνομα, ότι γεννιούνται και πεθαίνουν χωρίς να γνωρίσει η μία την άλλη, χωρίς να επικοινωνήσουν μεταξύ τους. Μερικές φορές μάλιστα ακόμα και τα ονόματα των κατοίκων παραμένουν ίδια, ακόμα και η προφορά των λέξεων, ακόμα και οι γραμμές των προσώπων τους... αλλά οι θεοί που κατοικούν πίσω από τα ονόματα και πάνω από τους τόπους έφυγαν χωρίς να πουν τίποτα, και στη θέση τους κούρνιασαν ξένοι θεοί. Είναι μάταιο να αναρωτηθεί κανείς αν αυτοί οι θεοί είναι καλύτεροι ή χειρότεροι από τους αρχαίους, αφού μεταξύ τους δεν υπάρχει καμία σχέση, έτσι όπως οι παλιές καρτποστάλ δεν απεικονίζουν τη Μαυρίλια όπως ήταν αλλά μια άλλη πόλη που όλος τυχαίος ονομαζόταν Μαυρίλια σαν αυτή.»¹

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι αρχικώς να αναλυθεί, το πώς έχει εξελιχθεί το στοιχείο του «δρόμου» ιστορικά, στις πόλεις της «δύσης», υπό το πρίσμα των αλλαγών των σχέσεων εξουσίας, ώστε να παρουσιαστούν σύγχρονα αρχιτεκτονικά παραδείγματα στα οποία ο άνθρωπος χρησιμοποιεί το στοιχείο του «δρόμου», στον βωμό των νέων θεών του. Πιο συγκεκριμένα, για να παρουσιαστούν παραδείγματα της εποχής μας, τα οποία διαχειρίζονται τον δρόμο με διαφορετικούς τρόπους, θα πρέπει να αναλύσουμε

το πώς φτάνουμε σε αυτήν την εποχή, το ποιοι είναι οι θεοί αυτής της εποχής, ποιους διαδέχονται και πως χρησιμοποιήθηκε ο «δρόμος» από αυτούς, στο παρελθόν.

Ζούμε στην εποχή η οποία χαρακτηρίζεται από την λέξη παγκοσμιοποίηση. Αυτή η παγκοσμιοποίηση είναι, ως επί το πλείστον, η κατάσταση κατά την οποία ολόκληρος ο πλανήτης τείνει να εκδυτικοποιηθεί. Το πώς και το γιατί συμβαίνει αυτό, αναλύονται παρακάτω. Για αυτό το λόγο, ασχολούμαστε με τις πόλεις της «δύσης». Ως δύση, ορίζεται ο “χώρος” γεωγραφικά και πολιτισμικά μέσα στον οποίο αναπτύχθηκε όλο το σύστημα, που σήμερα τείνει να επικρατήσει, σε διάφορες παραλλαγές του, παντού. Η ιστορική ανάλυση, της έννοιας του δρόμου, ξεκινά από τον μεσαίωνα και καταλήγει στο σήμερα. Ο λόγος που επιλέγεται ο μεσαίωνας, είναι επειδή οι σύγχρονες δομές και θεσμοί με τους οποίους ζει και υπάρχει ο σύγχρονος άνθρωπος στις μέρες μας, γεννιούνται και εξελίσσονται στην εποχή της αναγέννησης. Ο μεσαίωνας αναλύεται, ως εισαγωγή αυτής της εποχής, η οποία κατά μία έννοια γέννησε τον άνθρωπο του σήμερα.

Κατά αυτήν τη διαδρομή παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο ο δρόμος έχει αφηγηθεί την πραγματικότητα των ανθρώπων κάθε εποχής, υπό το πρίσμα του εκάστοτε θεού της εποχής αυτής... Ο θεός, κάθε εποχής, είναι το «σύστημα» το οποίο πρακτικά εξουσιάζει και αναπτύσσει κάθε εποχή. Έτσι για παράδειγμα, όπως θα αναλυθεί και εκτενέστερα στη συνέχεια της εργασίας, κατά την διάρκεια των μεσαιωνικών χρόνων η εξουσία ασκείται από ένα δίπολο, το οποίο αποτελούν ο κοσμικός άρχοντας με τον θρησκευτικό άρχοντα. Αυτό το δίπολο είναι και ο βασικός συντελεστής που θα καθορίσει τις ζωές των ανθρώπων και κατ' επέκταση, τις πόλεις τους. Κάθε φορά που ο άνθρωπος αλλάζει τον θεό βάση του οποίου ζει και αναπτύσσεται, αλλάζει ριζικός και την πόλη του. Η αλλαγή αυτή συντελείται και γίνεται αντιληπτή, στον χώρο που οι άνθρωποι συναθροίζονται για να έρθουν σε επαφή... στο δρόμο.

Οι άσχημοι χρόνοι...

«Από την πόλη του ανθρώπου στην πόλη του θεού...»
Αγ. Αυγουστίνος

Ο δυτικός κόσμος και όλα αυτά που πρόσφερε στην ανθρωπότητα γεννιέται στην δεύτερη μεγάλη ακμή που γνωρίζει η γηραιά ήπειρος, μετά τον ελληνικό και ρωμαϊκό πολιτισμό στην αρχαιότητα, την αναγέννηση. Μεταξύ όμως της αρχαιότητας, (ελληνικό και ρωμαϊκό πολιτισμό) που δημιουργεί τις θεμελιώδεις έννοιες και βάσεις τις οποίες θα επαναφέρει η αναγέννηση για να «ανά»-γεννηθεί ο δυτικός κόσμος, παρεμβάλλεται μία χρονική περίοδος που χαρακτηρίζεται από στασιμότητα και οπισθοδρόμηση σε όλους τους τομείς, τον μεσαίωνα. Για να μελετήσουμε την αναγέννηση, πρέπει να κατανοήσουμε και να μελετήσουμε τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αναπτύχθηκε και προετοιμάστηκε το έδαφος για να «αναγεννηθεί» ο δυτικός πολιτισμός.

Ο μεσαίωνας ήταν η χρονική περίοδος που βρίσκει τον ευρωπαϊκό χώρο χωρισμένο στα δύο. Στην ανατολή, βρίσκεται το ανατολικό κομμάτι της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, με έδρα την Κωνσταντινούπολη, που αργότερα θα ονομαστεί από τους ιστορικούς, *Βυζάντιο*². Την ίδια χρονική περίοδο στη δύση το δυτικό κομμάτι της αυτοκρατορίας καταρρέει και αποσυντίθεται, ήδη από τον 5^ο αιώνα μ.Χ. και την άλωση της Ρώμης από τον γοτθικό στρατό του Αλάριχου³. Με τις πόλεις των επαρχιών της πρώην αυτοκρατορίας να λεηλατούνται και να δέχονται συνεχής βαρβαρικές επιδρομές, πολλές χριστιανικές κοινότητες αρχίζουν να εγκαταλείπουν τον αστικό χώρο και να τοποθετούνται στην ύπαιθρο, δημιουργώντας θρησκευτικές κοινότητες, τα γνωστά μοναστήρια. Ο πληθυσμός που απομένει στις πόλεις, έχοντας και αυτός πλέον επί την πλειοψηφία του εκχριστιανιστεί, αρχίζει να χρησιμοποιεί τα ερείπια των δημοσίων κτιρίων των πόλεων. Τα κοσμικά κτίρια της άλλοτε κραταιής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, μετατρέπονται σε χριστιανικούς ναούς κάποιες από τις βασιλικές των πόλεων.

Οι «πόλοι» που ορίζουν τον κόσμο και τις πόλεις του

Ο μεσαίωνας αποτελεί την χρονική περίοδο κατά την οποία οι **κοσμικού χαρακτήρα πόλεις** (με υποδομές όπως λουτρά, θέρμες, θέατρα, αρένες κ.ά.), που έχτισαν σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή επικράτεια οι Ρωμαίοι, αρχίζουν πλέον να μετατρέπονται σε πόλεις όπου ο θρησκευτικός-χριστιανικός χαρακτήρας τους, υπερτερεί ολοκληρωτικά. Η φράση του αγίου Αυγουστίνου «Από την πόλη του ανθρώπου στην πόλη του θεού...» θα μπορούσε να περιγράψει πλήρως την κατάσταση που επικρατεί, μετά την πτώση των Ρωμαίων στην δύση. Είναι η περίοδος στην οποία γεννιέται και αναπτύσσεται ένας από τους βασικούς πόλους-θεσμούς, που θα διαμορφώσουν για τους επόμενους αιώνες τα τεκταινόμενα στον Δυτικό χώρο.

Πρόκειται για τον **πόλο-θεσμό του κλήρου**. Αυτός ο θεσμός θα έχει πρωτεύοντα ρόλο σε οτιδήποτε αφορά τον άνθρωπο και την καθημερινότητά του, ήδη από τον πρώιμο μεσαίωνα, «Στην συνεχή επιδείνωση του χάους, που απλώθηκε πάνω από την ήπειρο μέχρι το έτος 1000 μ.Χ., μόνο η εκκλησία θα παίξει ανασχετικό ρόλο.»⁴ Η κατάσταση αυτή θα συνεχιστεί μέχρι και τον 18^ο αιώνα, με τις πόλεις και τους δημοσίους χώρους τους να μην αποτελούν εξαίρεση...

Η πτώση της ενιαίας ρωμαϊκής αυτοκρατορίας επέφερε αυτομάτως και την πτώση της ενιαίας κεντρικής διοίκησης που για πάνω από 8 αιώνες εξουσίαζε την Ευρώπη, με καταστροφικά αποτελέσματα. Το «χάος»⁵ δεν άργησε να επικρατήσει. Τα εδάφη της πρώην αυτοκρατορίας διαμελίσθηκαν σε πολλά πολύ

1 «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», του Ανδρέα Ν. Συμεών σελ. 42, εκδ. Ελληνική Εταιρία 2010, λόγια από το έργο De Civitate Dei του Αγίου Αυγουστίνου λίγο μετά την άλωση της Ρώμης από τον στρατό του Αλάριχου.

2 Για το ανατολικό κομμάτι της αυτοκρατορίας διαβάζουμε στο βιβλίο «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΙΧΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ», του Χ.Θ. Μπούρα στον δεύτερο τόμο σελ. 26 εκδ. ΜΕΛΛΙΣΑ ότι «Το συμβατικό όνομα που της έδωσαν την νεότερη εποχή (Βυζαντινή Αυτοκρατορία) οι ιστορικοί, το οφείλει στην παλιά αποικία των Μεγαρέων, το Βυζάντιο, στη θέση της οποίας κτίστηκε η νέα πρωτεύουσα της, η Κωνσταντινούπολη το 330 μ.Χ. ...»

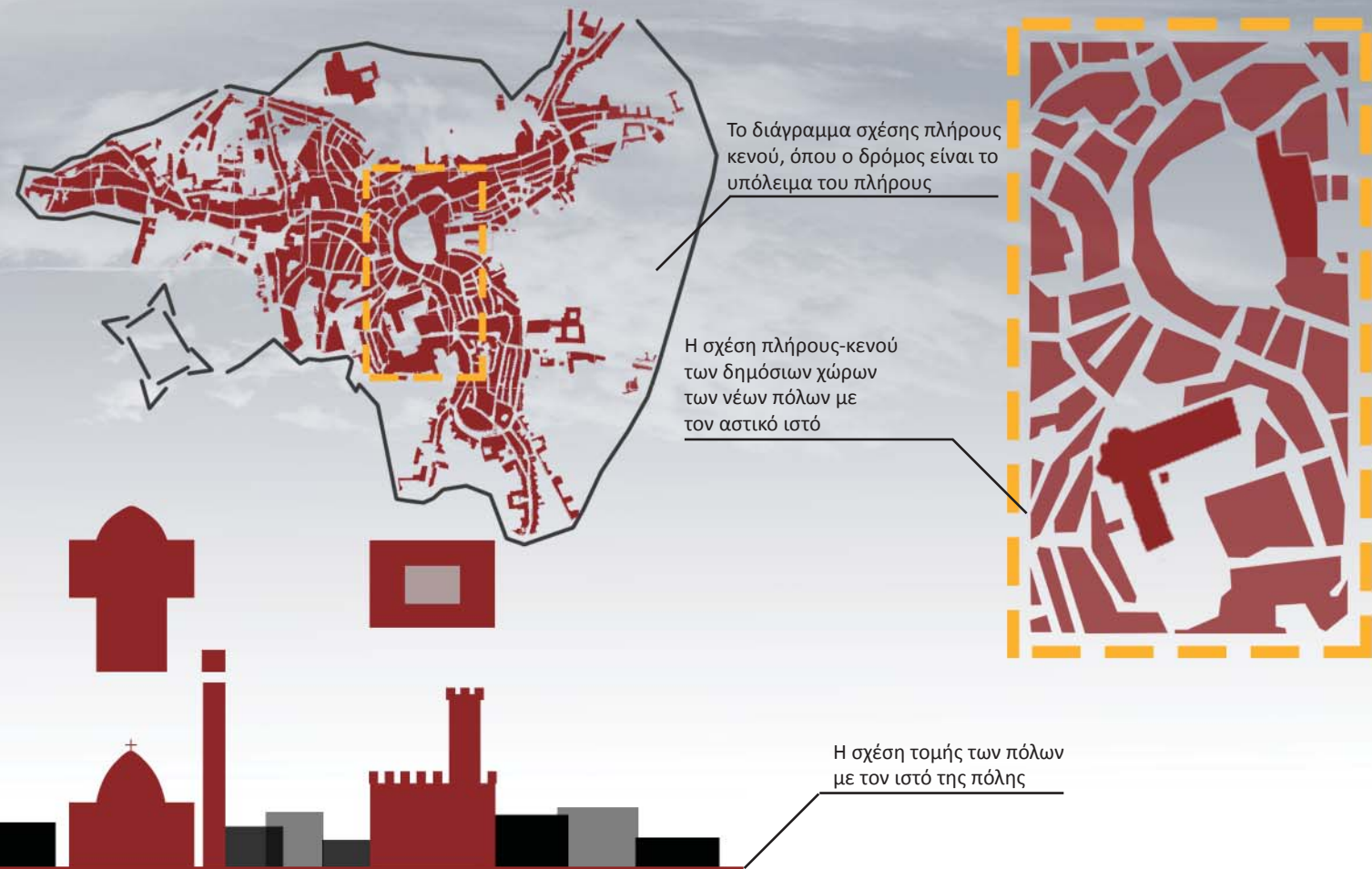
3 «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», του Ανδρέα Ν. Συμεών σελ. 42, εκδ. Ελληνική Εταιρία 2010

4 «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΙΧΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ», του Χ.Θ. Μπούρα στον δεύτερο τόμο σελ. 282 εκδ. ΜΕΛΛΙΣΑ

5 Στο «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΙΧΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ», του Χ.Θ. Μπούρα στον δεύτερο τόμο σελ. 282 εκδ. ΜΕΛΛΙΣΑ, διαβάζουμε ότι: «Η επικράτηση των βαρβάρων και οι αραβικές και οι νορμανδικές επιδρομές από την θάλασσα αργότερα θα καταστρέψουν το εμπόριο, τη βιοτεχνία και εμμέσως την πρωτογενή παραγωγή. Στις μικρές και φτωχές πόλεις δεν μπορούσαν να διατεθούν τα προϊόντα τη γης, και αυτό είχε ως συνέπεια των περιορισμό των καλλιεργειών στα απολύτως απαραίτητα για τα ίδια τα κτήματα, και την κατακόρυφη πτώση κάθε παραγωγής. Η φτώχεια και η αθλιότητα επικράτησαν γρήγορα στον Ευρωπαϊκό χώρο.»

Το παράδειγμα της Siena

Η πόλης-κράτος

Αυτή η γενικότερη παρακμή αρχίζει και σταθεροποιείται τον 11^ο αιώνα ενώ έχει ήδη αρχίσει να αναπτύσσεται στη Ευρώπη ένα νέο πολιτικό σύστημα, το φεουδαρχικό σύστημα **πόλης- κράτους**. Αυτό το σύστημα, μαζί με τον θεσμό του κλήρου θα αποτελέσουν το δίπολο που θα ορίσουν τα πάντα κατά την διάρκεια «των σκοτεινών» χρόνων του μεσαίωνα...

Αρχικά σε αυτό το νεοσύστατο σύστημα ο ηγεμόνας, φεουδάρχης, είναι συνήθως ο ιδιοκτήτης των τίτλων γης μια αγροτικής έκτασης μέσα στην οποία τοποθετείται η οχυρωμένη κατοικία του. Γύρω από την κατοικία αυτή, μαζεύεται με το πέρασμα του χρόνου ο φτωχός αγροτικός, κατά βάση πληθυσμός, που κατοικεί στην έκταση αυτή. Εκεί, εμπορεύεται περιμετρικά του οχυρού, πληρώνοντας ένα φόρο υποτέλειας για την γενική προστασία που τους παρέχει ο φεουδάρχης.

Το «όριο» εντός του οποίου θα αναπτυχθούν όλα

Το σημείο καμπής με το οποίο αποκρυσταλλώνεται τελείως το φεουδαρχικό σύστημα «...είναι όταν δημιουργείται ένα μεγαλύτερο τείχος που ορίζει και προστατεύει μια πόλη. Μέσα στην ασφάλεια του οποίου το εμπόριο γίνεται μόνιμος θεσμός, δημιουργείται, μια τάξη εμπόρων και ακολουθείται από μια τάξη βιοτεχνών»⁶. Σε αυτό το σημείο έχουμε την δημιουργία ενός καλά ορισμένου, από το **νέο τείχος**, χώρου. Ο χώρος αυτός λειτουργεί ως πόλος έλξης του απροστάτευτου και πεινασμένου πληθυσμού της υπαίθρου, ο οποίος αρχίζει να μετακινείται και να εγκαθίσταται εσωτερικά της περιμέτρου του, αναζητώντας ασφάλεια και εργασία. Αυτή η μετακίνηση προς το εσωτερικό της περιμέτρου δημιουργεί μέσο της άναρχης δόμησης τον οργανικό ιστό των μεσαιωνικών πόλεων. Η κοινωνική δομή αλλάζει και η κοινωνία «χωρίζεται σε νέες τάξεις: αριστοκρατία (*noblesse* και *chevalerie*), κλήρο, αστούς, χωρικούς και δουλοπαροίκους.»⁷

Ο δρόμος ως αποτύπωμα της άτακτης δόμησης

Το τείχος είναι ουσιαστικά το αρχιτεκτονικό στοιχείο που θα ορίσει το χώρο μέσα στον οποίο θα δράσουν οι προαναφερθείς τάξεις, αφήνοντας η καθεμία το στίγμα της. Εντός του «ορισμένου», πλέον χώρου, ο νέος πληθυσμός που έχει καταφθάσει αρχίζει να ανοικοδομεί **τον χώρο άτακτα**, χωρίς κανένα γενικό σχέδιο, χωρίς καμία πρόβλεψη δημοσίων χώρων, η κατάσταση περιγράφεται ως εξής, «Τα σπίτια χτίζονται το ένα δίπλα στο άλλο σχηματίζοντας ακανόνιστα τετράγωνα που αφήνουν μεταξύ τους στενούς και ακανόνιστους δρόμους»⁸. Ο **δρόμος** στο μεσαιωνικό ιστό επί της ουσίας είναι **το σύνολο των υπολειμμάτων** που αφήνεται κατά την ανοικοδόμηση του σπιτιού-μονοκατοικίας⁹ με χώρο εργασίας στο ισόγειο, μοντέλου που αποτέλεσε το κύτταρο της μεσαιωνικής πόλης.

Τα αστικά κενά ως υποδοχείς της δημόσιας ζωής

Σε αυτόν τον συμπαγή, οργανικό, δαιδαλώδες ιστό σε επίπεδο κάτοψης γίνεται ολοφάνερη η ύπαρξη των **μεγάλων κενών χώρων** των πόλεων που δεν είναι άλλες από της μεσαιωνικές πλατείες. Οι μεσαιωνικές **πλατείες-κενά** είναι οι χώροι οι οποίοι δημιουργούνται για υποδεχτούν το σύνολο της δημόσιας ζωής των πολιτών, από αυτούς που ορίζουν κατά μεγάλο βαθμό τη ζωή αυτή. Το δίπολο της πολιτικής με την θρησκευτική εξουσία, ή πιο απλά φεουδάρχης-επίσκοπος, ευγενείς-κληρικοί, αποκτά το καθένα, τον προσωπικό του χώρο...

Αυτά τα δύο κενά-πλατείες είναι οι χώροι στους οποίους εξελίσσεται η **δημόσια ζωή** των πολιτών. Κάθε πόλη έχει σίγουρα την πλατεία του καθεδρικού (*Duomo*) ,ο οποίος στην πλειοψηφία των πόλεων αποτελεί και το σημαντικότερο αρχιτεκτόνημα. Στον χώρο αυτόν μαζεύεται ο πληθυσμός για να ακούσει το κήρυγμα του επισκόπου ο οποίος διαμορφώνει τις συμπεριφορές και τις συνειδήσεις του κόσμου. Σταδιακά οργανώνεται και ο δεύτερος δημόσιος χώρος- πλατεία, η «**κοσμική**» πλατεία, που έρχεται να παραλάβει όλες

6 «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», του Ανδρέα Ν. Συμεών σελ. 44, εκδ. Ελληνική Εταιρία 2010

7 «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ», του Χ.Θ. Μπούρα στον δεύτερο τόμο σελ. 285 εκδ. ΜΕΛΛΙΣΑ

8 «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», του Ανδρέα Ν. Συμεών σελ. 47, εκδ. Ελληνική Εταιρία 2010

9 «Το σπίτι-μονοκατοικία χτίζεται σε συνεχές σύστημα, είναι συνήθως διώροφο. Κάτω τοποθετείται το μαγαζί του εμπόρου ή το εργαστήριο του βιοτέχνη και πάνω η κατοικία για την ευρύτερη οικογένεια που συχνά περιλαμβάνει και τους υπαλλήλους. Συχνά τα μαγαζιά προστατεύονται από στοά, υπάρχει γενικευμένη χρήση του γυαλιού και το σύνολο του σπιτιού βάφεται σε ζωηρά χρώματα.» , από το «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», του Ανδρέα Ν. Συμεών σελ. 47, εκδ. Ελληνική Εταιρία 2010

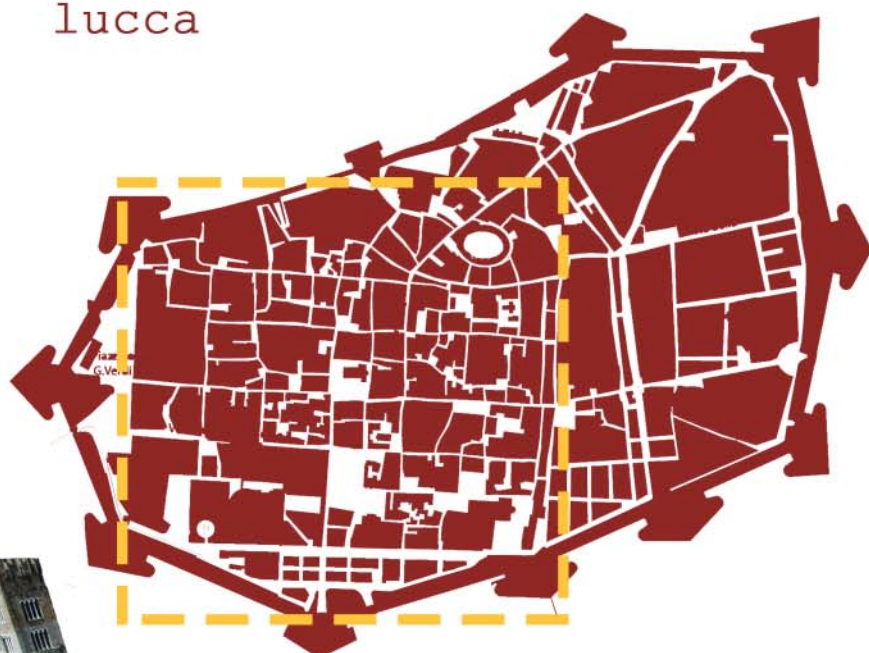

piacenza

Αυτές οι Ιταλικές πόλεις παρουσιάζουν ένα υποδάμειο αστικό ιστό λόγω του ότι είναι πόλεις που αναπτύχθηκαν στην αρχαιότητα από τους Ρωμαίους. Αποτυπώματα της Ρωμαϊκής παρουσίας η πλατεία στην Λούκα που έχει πάρει την αμφιθεατρική μορφή της Ρωμαϊκής αρένας που προϋπήρχε. (Φωτογραφία)

lucca

τις εγκόσμιες λειτουργίες της πόλης όπως το εμπόριο και τα πολιτιστικά δρώμενα¹⁰. Σε αυτόν το σημείο τοποθετούνται συνήθως και σημαντικά δημόσια κτίρια, όπως το δημαρχείο. Κλασικό παράδειγμα τέτοιας πόλης είναι η πόλη της Σιένα (Siena) στην Τοσκάνη της Ιταλίας. Εικόνα.

Σε μεγαλύτερες πόλεις αυτής της εποχής όπως, η Βενετία που είχε πληθυσμό ίσως και μεγαλύτερο των 200,000 ατόμων, το δίπολο αυτών των δημοσίων χώρων μετατρέπεται πλέον σε ένα **δίκτυο δημοσίων χώρων** που συνδέονται μεταξύ τους και με την κεντρική πλατεία της πόλης, στην περίπτωση μας την πλατεία του αγίου Μάρκου.¹¹ Εικ. Αυτοί οι νέοι δημόσιοι χώροι, έρχονται να παραλάβουν επιπλέον ναούς και δημόσια κτίρια όπως ορφανοτροφεία, νοσοκομεία, ωδεία κ.ά. τα οποία αναγείρονται επί το πλείστον από τον κλήρο.

Μεσαιωνικές πόλεις με ορθοκανονικό ιστό

Εδώ θα έπρεπε να τονισθεί ότι υπάρχουν και μεσαιωνικές πόλεις οι οποίες δεν εμφανίζουν τον κλασικό οργανικό ιστό της εποχής αλλά αντιθέτως ακολουθούν έναν **ορθοκανονικό ιστό**. Αυτό συμβαίνει στις μεσαιωνικές πόλεις οι οποίες προϋπήρχαν από τη ρωμαϊκή εποχή και οι οποίες απλά συνεχίζουν να εξελίσσονται πάνω στις προ υπάρχουσες ρωμαϊκές χαράξεις. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιου είδους πόλης αποτελούν οι ιταλικές πόλεις Piacenza και Lucca.¹²

Οι σχέσεις κενού- πλήρους αποτυπώνουν τις σχέσεις εξουσίας στο χώρο

Γίνεται αντιληπτό ότι το σύνολο της δημόσιας ζωής της πόλης, στον μεσαίωνα, των παραλαμβάνουν αυτά τα κενά-πλατείες, οι οποίοι είναι και οι κατεχοχήν δημόσιοι χώροι. Είναι οι χώροι στους οποίους αναπτύσσεται η θρησκευτική και η κοσμική ζωή των πολιτών, στους οποίους αντιστοίχως τους ασκείται ο **θρησκευτικός και κοσμικός έλεγχος**, από το δίπολο ηγεμόνας-επίσκοπος. Είναι οι χώροι οι οποίοι σε επίπεδο κατόψεως ξεχωρίζουν σε μέγεθος **στις σχέσεις κενού πλήρους** λειτουργώντας ως πόλοι για τον πληθυσμό. Ταυτόχρονα στην τρίτη διάσταση ξεχωρίζουν λόγω του όγκου των δημοσίων κτιρίων που τοποθετούνται εκεί από τους άρχοντες (καθεδρικός-δημαρχείο, κτίριο διοίκησης). Με την συγκεκριμένη διαμόρφωση του ιστού αποτυπώνονται στον τρισδιάστατο χώρο **οι σχέσεις εξουσίας που έχουν αναπτυχθεί** κατά τον μεσαίωνα στις ευρωπαϊκές πόλεις, από το δίπολο εξουσίας...

Ενώ αυτό το δίπολο εξουσίας θα κυριαρχήσει σχεδόν καθ' όλη την διάρκεια του μεσαίωνα, με το πέραςμα των αιώνων αρχίζει να συντίθεται το σπουδαιότερο επίτευγμα αυτών των χρόνων. Πρόκειται για την δημιουργία του θεσμού των συντεχνιών, ο οποίος θα αρχίσει με τη σειρά του να φθείρει τον θεσμό του φεουδάρχη και να απαιτεί μερίδιο εξουσίας. Οι συντεχνίες έπαιξαν σημαντικότατο ρόλο από τον 11^ο αιώνα μιας και «...το συντεχνιακό σύστημα, τυπικά μεσαιωνικό, συνέβαλε όχι μόνο στην οικονομική ανάπτυξη αλλά και στην πολιτιστική πρόοδο,...ενώ συνδέεται άμεσα και με την τεχνολογική πρόοδο που διαπιστώνεται στην όψιμη μεσαιωνική περίοδο, τόσο στην αρχιτεκτονική όσο και στις τέχνες»¹³. Οι συντεχνίες αποτελούν ένα σύνολο ατόμων που χαρακτηρίζονται από το ίδιο επάγγελμα και το οποίο οργανώνεται σαν συνδικάτο σε επίπεδο λειτουργίας ενώ ταυτόχρονα αρχίζουν να οργανώνονται και σε χωρικό επίπεδο, σε συνοικία εντός της πόλης¹⁴.

Είναι η στιγμή που οι έμποροι, οι βιοτέχνες αλλά και η νέα κοινωνική ομάδα των τραπεζιτών αρχίζουν να αποκτούν δύναμη και πλούτο¹⁵, την οποία και θέλουν να επιδείξουν. Αρχίζουν πλέον να έχουν δικά τους οικοδομικά προγράμματα, δημοσίων κτηρίων, για την εξυπηρέτηση της βιοτεχνικής δραστηριότητας

10 «λιτανεύσεις εικόνων, και παραστάσεις, αλλά και αθλητικοί αγώνες όπως οι περίφημες υποδρομίες (palio) της Σιένα και ακόμη η δημόσια τιμωρία των κατάδικων που για παραδειγματισμό πεδικλώνονται στον φάλαγγα στην πλατεία.», από το «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», του Ανδρέα Ν. Συμεών σελ. 50, εκδ. Ελληνική Εταιρία 2010

11 «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», του Ανδρέα Ν. Συμεών σελ. 54, εκδ. Ελληνική Εταιρία 2010

12 <http://www.muraditutti.it/morfologia-delle-mura/evoluzione-cerchia-muraria.html> στις 1/5/2014, είναι ο επίσημος ιστότοπος διαχείρισης των αναγεννησιακών τειχών της πόλης της Lucca, από τον οποίο και αντλούμε όλες τις πληροφορίες για τον ιστό της πόλης. Πιο συγκεκριμένα στην Lucca παρατηρούμε ότι ο μεσαιωνικός ιστός υπακούει στο προϋπάρχον ρωμαϊκό υποδάμειο με τους Cardo και Decumanus να παραμένουν σημαντικοί και με τα ρωμαϊκά κατάλοιπα των δημοσίων κτιρίων να αφήνουν το στίγμα τους αλλά και να εντάσσονται στον ιστό, όπως η ρωμαϊκή αρένα της πόλης στα χνάρια της οποίας χτίζονται κατοικίες δημιουργώντας έναν οβάλ δημόσιο «κοσμικό» χώρο για τους κατοίκους της πόλης.

13 «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ», του Χ.Θ. Μπούρα στον δεύτερο τόμο σελ. 337 εκδ. ΜΕΛΛΙΣΑ

14 «...η διαίρεση γίνεται σε συνοικίες κατά τις συντεχνίες με βάση το επάγγελμα των κατοίκων.», στο «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», του Ανδρέα Ν. Συμεών σελ. 48, εκδ. Ελληνική Εταιρία 2010

15 «...οι τραπεζίτες δανείζουν ακόμη και την εκκλησία αλλά και τους άρχοντες...», στο «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», του Ανδρέα Ν. Συμεών σελ. 45, εκδ. Ελληνική Εταιρία 2010

Στο διάγραμμα κενού πλήρους της πόλης της Λούκα παρατηρούμε μόνο τα μεγάλα αστικά κενά των δύο πόλων. Ενώ σε "τομή", στο χειρόγραφο, παρατηρούμε τους δεκάδες οικογενειακούς πύργους, που προσπαθούν να επιβληθούν στο χώρο μέσω του ύψους. με την ίδια λογική αναπτύσσεται και το San Gimignano.

και του εμπορίου, όπως αγορές, αλλά και αποθήκες και γεραμούς που εξυπηρετούν την διάθεση των προϊόντων. Επίσης ξεκινούν και την κατασκευή κτιρίων με δημόσιο χαρακτήρα φιλανθρωπικού σκοπού, όπως ορφανοτροφεία ή νοσοκομεία «...τα οποία, όμως, και πάλι διαχειρίζεται η εκκλησία»¹⁶, μιας και οι συντεχνίες δεν έχουν ακόμη τη δύναμη για κάτι τέτοιο.

Το σύστημα των συντεχνιών είναι ο πρόγονος της νέας αστικής τάξης που θα καθιερωθεί στον δυτικό κόσμο στους επόμενους αιώνες. Αυτή η νέα τάξη, θα έχει την δύναμη να επιβάλει τα «θέλω» της χωρικά στο δημόσιο χώρο της πόλη σε επίπεδο κάτοψης. Αυτό είναι κάτι που οι συντεχνίες δεν κατάφεραν κατά την διάρκεια των χρόνων του μεσαίωνα. Οι συντεχνίες παρέμειναν μόνο στην δημιουργία κτιριακής μάζας για την εξυπηρέτηση των αναγκών τους και σε δημόσιο επίπεδο στην δημιουργία κτιρίων φιλανθρωπικών ιδρυμάτων τα οποία δεν κατάφεραν ούτε καν να διαχειριστούν όπως προαναφέρθηκε. Επί της ουσίας οι συντεχνίες δεν καταφέρνουν να ελέγξουν, να δημιουργήσουν και να χρησιμοποιήσουν τον δρόμο και το δημόσιο χαρακτήρα του στον ιστό της πόλης. Αυτό θα πραγματοποιηθεί στους επόμενους αιώνες με μεγάλη μαεστρία από τους απογόνους τους...

Η «τρίτη διάσταση» ως στοιχείο επιβολής στο χώρο

Παρ' όλα αυτά ο πλούτος που συσσωρεύεται στα χέρια κάποιων οικογενειών, που προέρχονται από τις συντεχνίες, είναι τέτοιος που φτάνουν στο σημείο να αγοράζουν διάφορους τίτλους ευγενείας από τους τοπικούς άρχοντες και την εκκλησία. Αυτή η συνεχόμενη ματαιοδοξία «των νέων μεγαλοαστών» τους κάνει γρήγορα να θέλουν να αφήσουν το χωρικό τους στίγμα στην πόλη. Έτσι μιας και **δεν έχουν ακόμα τη δύναμη** να αλλάξουν κατά βούληση την πόλη και το δημόσιο χώρο της, επί της ουσίας δεν έχουν ακόμα την δύναμη να διαμορφώσουν την κάτοψη της πόλης, αρχίζουν να προσπαθούν να επιβάλλονται στο δημόσιο χώρο μέσω **του ιδιωτικού κτίσματος**-κατοικίας. Για να το επιτύχουν αυτό προσπαθούν να κατακτήσουν την Τρίτη διάσταση με την κατασκευή πύργων, torii, εντός του μεσαιωνικού ιστού. Οι πύργοι¹⁷ πρόκειται για τον πρόγονο των αστικών palazzo¹⁸ που χτίζουν για την προβολή τους ματαιόδοξοι αστοί. Χαρακτηριστικά παραδείγματα πόλεων με πύργους είναι η Lucca και το San Gimignano στην Τοσκάνη της Ιταλίας.

Γίνεται αντιληπτό ότι πλέον έχει αρχίσει να διαμορφώνεται μια κατάσταση η οποία χρειάζεται τις κατάλληλες αφορμές για να υπάρξει η μετάβαση στην νέα που θα τα αλλάξει όλα. Για να έρθει μια τόσο σημαντική εποχή ικανή να θα γεννήσει τον κόσμο ο οποίος θα θέσει τις βάσεις του δικού μας κόσμου, πρέπει οι αφορμές που θα δοθούν να είναι τόσο ισχυρές ώστε να μπορέσουν να φέρουν σε πλήρη σύγχυση και αναταραχή ένα σύστημα το οποίο βρίσκεται σε ισορροπία. Μια τέτοια σύγχυση και αναταραχή μόνο η απώλεια και η καταστροφή μπορούν να φέρουν. Ο μεσαίωνας αρχίζει να τελειώνει πρακτικά το 1348 με την μεγάλη καταστροφή «της μεγάλης επιδημίας πανώλης»¹⁹. Η επιδημία αυτή επέφερε την απώλεια, τους ενός τρίτου του ευρωπαϊκού πληθυσμού και το πάγωμα οποιασδήποτε πολιτιστικής, οικονομικής, καλλιτεχνικής και τεχνολογικής εξέλιξης. Μια καταστροφή θα τελειώσει τον μεσαίωνα και μια καταστροφή θα έρθει να δώσει πνοή στην αναγέννηση έναν αιώνα μετά. Έναν αιώνα μετά η δύση θα έχει μείνει μόνη της... και θα της έχει δοθεί η αφορμή για να γεννηθεί «ένας θαυμαστός καινούριος κόσμος»²⁰... ο κόσμος μας...η καταστροφή έχει πλέον συντελεστεί...

16 στο «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», του Ανδρέα Ν. Συμεών σελ. 47, εκδ. Ελληνική Εταιρία 2010

17 «από τους πύργους αυτούς που το ύψος τους φτάνει τα 75 μέτρα και εμφανίζονται σε όλες τις απεικονίσεις των ιταλικών πόλεων, σήμερα σώζονται 16 στο San Gimignano», στο «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», του Ανδρέα Ν. Συμεών σελ. 49, εκδ. Ελληνική Εταιρία 2010

18 <http://www.sangimignano.com/it/arte-e-cultura/cenni-storici.asp>, στις 10/5/2014 είναι ο επίσημος ιστότοπος της πόλης του San Gimignano

19 στο «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», του Ανδρέα Ν. Συμεών σελ. 56, εκδ. Ελληνική Εταιρία 2010

20 «ένας θαυμαστός καινούριος κόσμος», αναφορά στον τίτλο του ομώνυμου βιβλίου του Άλντους Χάξλεϋ ([HUXLEY AL-DUS](#)), στο οποίο παρουσιάζεται ένας υπέρ αναπτυγμένος τεχνολογικά και πολιτισμικά μελλοντικός ουτοπικός κόσμος. Προτεινόμενη έκδοση του 1980, εκδ. ΚΑΚΤΟΣ

Μια καταστροφή... όλα τα αλλάζει...

«για ν' ανέβεις στον ουρανό, πήρες φόρα από τον πάτο της Κόλασης...»

Νίκος Καζαντζάκης

BYZANTIVM NUNC CONSTANTINOPOLIS

Ο 15^{ος} αιώνας, είναι ο αιώνας κατά την διάρκεια του οποίου συντελούνται κοσμοϊστορικές αλλαγές που θα διαμορφώσουν και θα αναπτύξουν μια νέα εποχή, η οποία θα ονομαστεί από τους ιστορικούς αναγέννηση. Η Δύση έχει πλέον εξελίξει από τον μεσαίωνα τους θεσμούς όπως, οι συντεχνίες και οι πόλεις κράτη, ειδικά στην Ιταλική χερσόνησο. Αυτοί οι θεσμοί θα επιζήσουν και θα ξεπεράσουν την «φυσική καταστροφή» της μεγάλης πανώλης, για να έρθουν αντιμέτωποι με την δεύτερη καταστροφή που δεν θα τους αφήσει υλικές ζημιές, αλλά θα τους στιγματίσει πολιτισμικά και πνευματικά για πάντα... Αυτή η καταστροφή δεν θα έχει προηγούμενο... Αν και καταστροφή δεν θα αφήσει πίσω της ούτε νεκρούς, ούτε ερειπωμένες πόλεις, ούτε λεηλατημένες περιοχές ούτε έναν κατεστραμμένο δυτικό χώρο, θα αφήσει ένα τεράστιο πολιτισμικό κενό... η δύση πλέον είναι μόνη της.

Στις 29 Μαΐου του 1453 γράφεται ίσως, η πιο μαύρη σελίδα, και συνάμα μία από τις σημαντικότερες σελίδες, στην ιστορία του δυτικού κόσμου. Είναι η μέρα που πραγματοποιείται η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τα μουσουλμανικά στρατεύματα και ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, ο τελευταίος «Ρωμαίος» Αυτοκράτορας, πέφτει νεκρός. Το Βυζάντιο δεν υφίσταται πλέον... Όλοι αντιλαμβανόμαστε την αξία αυτής της απώλειας όσον αφορά τον ελληνικό χώρο πολιτισμικά και γεωγραφικά, όμως γιατί αυτό να επηρεάσει τόσο πολύ την κατακερματισμένη σε πόλεις κράτη και βασιλεία, παπική, δυτική Ευρώπη;

Την ίδια περίπου ερώτηση κλήθηκε να απαντήσει και η βυζαντινολόγος Ελένη Γλυκατζή Αρβελέρ σε συνεντεύξη² όταν ρωτήθηκε: «Τους Ευρωπαίους τους αφορά ή πρέπει να τους αφορά το Βυζάντιο;» για να απαντήσει: «Ακόμη περισσότερο. Γιατί τι είναι ο Ευρωπαίος; Όπως έλεγε ο Πολ Βαλερύ είναι αυτός που έχει υποστεί φιλοσοφικά την επίδραση της αρχαίας ορθολογιστικής σκέψης, που έχει ζήσει με την ιουδαϊκοχριστιανική πνευματικότητα κι έχει υποστεί την επίδραση της ρωμαϊκής διοίκησης και των ρωμαϊκών θεσμών. Αθήνα, Ιερουσαλήμ και Ρώμη. Χωρίς αυτά δεν υπάρχει Ευρώπη. Κι όλα αυτά τα τρία, συμπτυκνωμένα μαζί, είναι το Βυζάντιο. Επομένως το Βυζάντιο είναι Ευρώπη, γιατί είναι ελληνόφωνο όπως η Αθήνα, χριστιανικό όπως η Ιερουσαλήμ κι έχει υιοθετήσει όλη τη ρωμαϊκή διοίκηση».

Εκείνη την ημέρα, η Ευρώπη και ο δυτικός κόσμος, θα χάσουν καταρχάς γεωγραφικά τον Ελληνικό χώρο για τα επόμενα 400 και χρόνια, την Ιερουσαλήμ για τα επόμενα περίπου 550 χρόνια και την «Νέα Ρώμη»³ έως και σήμερα...⁴ Η Ευρώπη εκείνη την ημέρα φτάνει πιο κοντά από ποτέ στον πολιτισμικό αφανισμό της ίδιας της ύπαρξης... Ο 14^{ος} αιώνας, βρίσκει την Ευρώπη να προέρχεται από μια «υλική» καταστροφή που σηματοδοτεί το τέλος του μεσαίωνα και αντιμέτωπη με μια νέα καταστροφή σε πολιτισμικό επίπεδο. Για την γηραιά ήπειρο η άλωση της «Νέας Ρώμης» σημαίνει τον θάνατο της αρχαιότητας. Η αυτοκρατορία, που μετέπειτα θα ονομαστεί από τους ιστορικούς Βυζαντινή Αυτοκρατορία, για τους δυτικούς δεν είναι άλλη από την Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία που για πάνω από 10 αιώνες θα ελέγξει και θα εξουσιάζει τα πάντα. Αυτή η αυτοκρατορία δεν υπάρχει πια... Η Ευρώπη βρίσκεται σε ένα χάος ιστορικών γεγονότων που αλλάζουν τα δεδομένα... ζει σε μία συνεχή αναταραχή...μία κόλαση στον πάτο της οποίας θα πάρει φόρα για να φτάσει στον ουρανό...

Στην ιστορία οι μεταβατικές περίοδοι αναβρασμών, που ακολουθούν τις μεγάλες καταστροφές, είναι

1 Φράση από το μυθιστόρημα του Ν. Καζαντζάκη «Ο Φτωχούλης του Θεού.»

2 Απόσπασμα από συνέντευξη της βυζαντινολόγου Ελένης Γλυκατζή Αρβελέρ στον Νίκο Μπακουνάκη για την εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ» στις 03/04/2010, διαθέσιμη στο διαδίκτυο στον ιστότοπο <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=324009>

3 «Νέα Ρώμη ήταν το όνομα που δόθηκε αρχικά στη νέα πρωτεύουσα του Ρωμαϊκού κράτους που ίδρυσε ο Μέγας Κωνσταντίνος στην πόλη που τελικά πήρε το όνομά του (Κωνσταντινούπολη). Το όνομα αυτό επιδίωκε να τονίσει τη συνέχεια μεταξύ της παλιάς και της νέας πρωτεύουσας του ρωμαϊκού κράτους, επειδή ο όρος, λέξη «πρωτεύουσα» δεν υπήρχε τότε. Επίσης χρησιμοποιήθηκε και η ονομασία «Επτάλοφος» για να συνδεθεί η νέα πόλη με την Ρώμη μιας και οι δύο είναι χτισμένες πάνω σε 7 λόφους. Έκτοτε το όνομα αυτό συνόδευε πολλές φορές την επίσημη ονομασία της Κωνσταντινούπολης και ιδίως από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Και σήμερα ακόμη, το όνομα αυτό, διατηρείται στον τίτλο του Οικουμενικού Πατριάρχη ως: «Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης και Οικουμενικός Πατριάρχης...», στον ιστότοπο http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9D%CE%AD%CE%B1_%CE%A1%CF%8E%CE%BC%CE%B7 στις 3/6/2014.

4 Η παραπάνω παρατήρηση ισχύει αν θεωρήσουμε ότι το σύγχρονο Ελληνικό κράτος που ιδρύεται το 1830 με τη συνθήκη του Λονδίνου ανήκει στη «δύση», ότι το κράτος του Ισραήλ που ιδρύεται το 1948, με τη βοήθεια των δυτικών, ανήκει εν μέρει στη δύση μιας και δεν μπορεί να θεωρηθεί απόλυτα δύση και η Κωνσταντινούπολη που παραμένει κομμάτι του σύγχρονου Τουρκικού κράτους και που σίγουρα δεν έχει θέση σε αυτό που ονομάζεται δύση.

συνήθως και οι περίοδοι κάτω από τις οποίες αναπτύσσονται οι συνθήκες και οι καταστάσεις που οδηγούν στη «μεγάλη ακμή» σε πολλά επίπεδα. Η απώλεια της Κωνσταντινούπολης, θα «αναγκάσει» κατά μια έννοια, την πραγματοποίηση των λαμπρών κτισμάτων και των αστικών μετασχηματισμών στην Ρώμη την έδρα του Πάπα, ο οποίος θα συνεχίσει κατά την διάρκεια της αναγέννησης να είναι ένας από τους κύριους θεσμούς που θα ασκήσουν εξουσία στους επόμενους αιώνες. Η απώλεια της «πόλης» ήταν βέβαια ο λόγος για κάτι πολύ σημαντικότερο... Ήταν ο λόγος για τον οποίο πολλοί λόγιοι Βυζαντινοί εγκατέληψαν την Κωνσταντινούπολη για τη δύση, πέρνοντας μαζί τους πολυάριθμα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και σκέψης. Ο φόβος της ενδεχόμενης άλωσης της Κωνσταντινούπολης, η οποία και στο τέλος επήλθε, οδήγησε στην διαροή «πνευματικών κεφαλαίων» από την αυτοκρατορία, κεφαλαίων που η δύση απορρόφησε επεξεργάστηκε και επένδυσε πάνω τους, για να αλλάξει τα πάντα.

Η αναγέννηση χαρακτηρίζεται από την νέα «προσέγγιση μελέτης της κλασικής γραμματείας, που αποκλήθηκε ανθρωπισμός, ή ουμανισμός, προάγοντας την ανθρωπιστική παιδεία. Κεντρικός άξονας της ανθρωπιστικής παιδείας είναι ο άνθρωπος ως ολότητα, ο καθολικός άνθρωπος.»⁵ Εκτός από τον παπικό θεσμό, ο οποίος ως βασικός εξουσιαστής την περίοδο της αναγέννησης ήθελε τον πλήρη έλεγχο σε οτιδήποτε αφορά τους ανθρώπους και τη καθημερινότητά τους, ποιος θα μπορούσε να είναι καλύτερος υποδοχέας των πνευματικών αυτών κεφαλαίων εκτός από το σύνολο των ανθρώπων που έως τώρα προσπαθούν, αλλά ακόμα δεν είναι στο κέντρο του κόσμου; Ήρθε η στιγμή οι μεσαιωνικές συντεχνίες, τα μέλη των οποίων ούτε ευγενείς είναι ούτε πρώην φαιουδάρχες, να αρχίζουν να αναπτύσσονται με βάση αυτές τις ιδέες ακόμα περισσότερο. Ανάπτυξη η οποία δεν αφορά μόνο στο οικονομικό-πολιτικό-στρατιωτικό επίπεδο αλλά κυρίως στο πνευματικό-πολιτισμικό, σε βαθμό τέτοιο ώστε κάποιες οικογένειες των συντεχνιών να αποτελέσουν τον νέο πόλο, που θα εξουσιάζει κατά την διάρκεια της αναγέννησης μαζί με τον κλήρο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας οικογένειας είναι η οικογένεια των Μεδίκων της Φλωρεντίας, μια οικογένεια που ήξερε όσο καμία να διαχειρίζεται «κεφάλαια», μιας και πρόκειται για την πρώτη οικογένεια μεγαλοτραπεζίτων στην ιστορία της ανθρωπότητας...

Η οικογένεια των Μεδίκων είναι το πρότυπο οικογένειας μη ευγενών, προερχόμενη από την τάξη των συντεχνιών, που θα καταφέρει να επιβληθεί στην πόλη της ολοκληρωτικά και όχι μόνο. Εκτός από τον πλήρη πολιτικό και οικονομικό έλεγχο της Φλωρεντίας, σε λιγότερο από έναν αιώνα θα καταφέρει να εκλέξει δύο πάπες, δυο βασιλίσσες της Γαλλίας, 10 καρδινάλιους και 3 δούκες της Φλωρεντίας, «ίσως καμία άλλη οικογένεια δεν άφησε τέτοια σφραγίδα στην εποχή της όπως οι Μέδικοι στην αναγέννηση.»⁶ Αυτό που κάνουν οι Μέδικοι είναι πρωτοφανές μιας και δεν ενδιαφέρονται μόνο, για τα πολιτικά και οικονομικά δρώμενα της εποχής τους, αλλά το ενδιαφέρον τους επεκτείνεται και στο να γίνουν οι ίδιοι, ρυθμιστές των πνευματικών και πολιτισμικών τεκτενομένων της εποχής αυτής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της προσπάθειας ελέγχου και εξέλιξης των πολιτισμικών τεκτενομένων της εποχής αποτελεί η απόφαση του Κόζιμου των Μεδίκων, που όπως διαβάζουμε,⁷ «στην στροφή της μελέτης της διδασκαλίας του Πλάτωνα συνέβαλε αποφασιστικά η ακαδημία της Φλωρεντίας, η οποία ιδρύθηκε από τον Κόζιμο των Μεδίκων τον 15^ο αιώνα ύστερα από προτροπή του Πλήθωνος, όταν επισκέφτηκε την Ιταλία για την σύνοδο της Φερράρας, λίγο πριν την πτώση της Πόλης.»⁸ Ο Μέδικος όμως που θα μείνει στην ιστορία ως πρότυπο του καθολικού ανθρώπου, του uomo universalis, πρότυπο του ανθρώπου της αναγέννησης, του προτύπου ανθρώπου του καινούριου κόσμου, δεν είναι άλλος από τον εγγονό του Κόζιμου, ο Λαυρέντιος ο Μεγαλοπρεπής των Μεδίκων. (Lorenzo il Magnifico 1449-1492)

Ο Λαυρέντιος ο Μεγαλοπρεπής⁹ ήταν ένας «καθολικός» άνθρωπος με όλη την έννοια της λέξης. Διαχειριστής του μεγαλύτερου δικτύου τραπεζών της εποχής, δεινός διπλωμάτης, ηγέτης και νομοθέτης της πόλης του της Φλωρεντίας, ρυθμιστής της πολιτικής ζωής της Ιταλικής χερσονήσου και όχι μόνο, μανιώδης συλλέκτης αρχαίων χειρογράφων, λόγιος, συγγραφέας και προπάντων μεγάλος προστάτης και πατρόνος

5 Στο «Λεξικό της φιλοσοφίας» του Θεοδόση Πελεγρίνη, σελ. 52 στο λήμμα «Αναγέννηση», εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004

6 Στο «Η Εξέλιξη του Χρήματος», του Niall Ferguson, σελ.58, εκδ. Αλεξάνδρεια του 2008

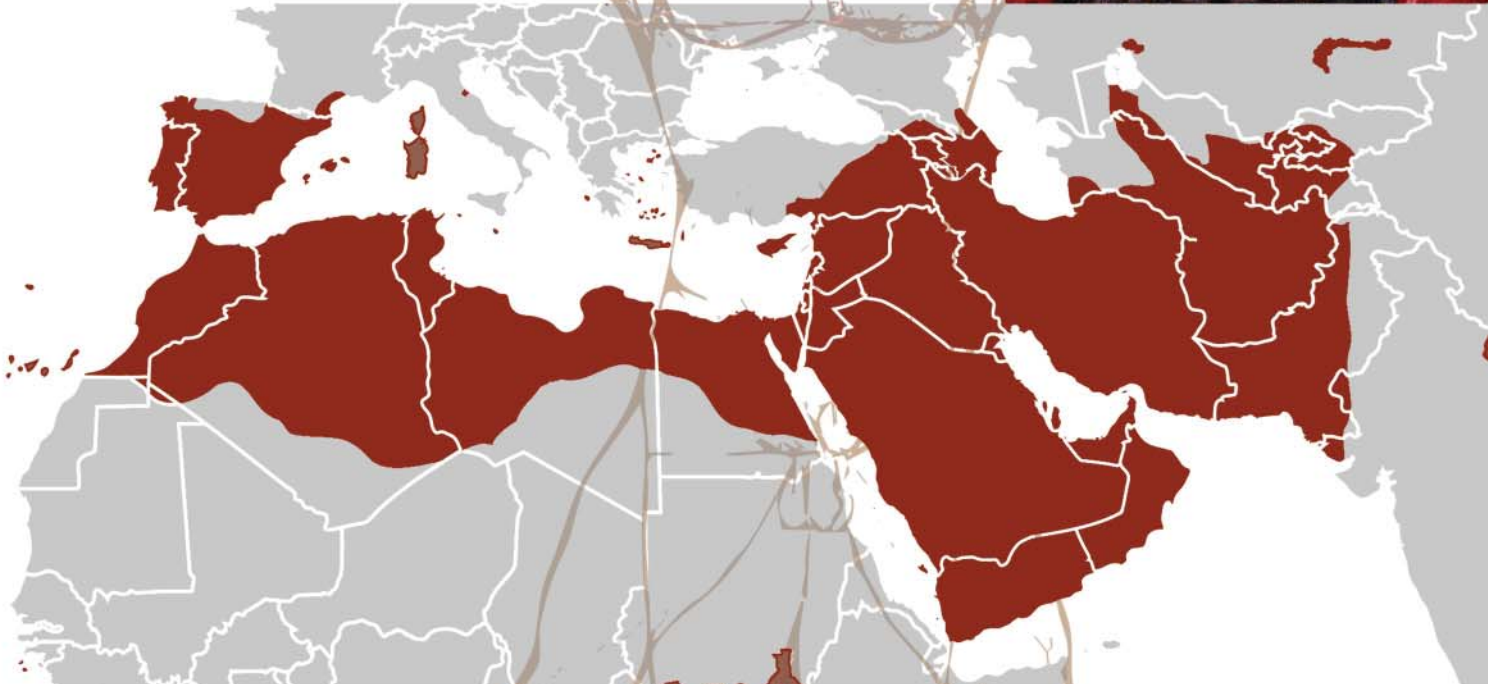
7 Στο «Λεξικό της φιλοσοφίας» του Θεοδόση Πελεγρίνη, σελ. 51 στο λήμμα «Αναγέννηση», εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004

8 Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονίσουμε δύο καταστάσεις. Η πρώτη έχει να κάνει με το γεγονός της διαρροής πνευματικών κεφαλαίων από την ανατολή λίγο πριν την άλωση της Κωνσταντινούπολης μιας και οι λόγιοι που έχουν μεταφερθεί στην Ιταλία, ως απεσταλμένοι της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, έρχονται σε επαφή με τους «δυτικούς» και προσπαθούν να τους μεταδώσουν το πνευματικό πλούτο που έχουν στα χέρια τους για να αρχίσει έτσι να δημιουργείται σιγά σιγά η εποχή που ονομάζεται από τους ιστορικούς αναγέννηση. Το δεύτερο σημείο είναι η δίψα των δυτικών για τον πλούτο που τους προσφέρουν οι Βυζαντινοί, απόδειξη η απόφαση του Κόζιμου των Μεδίκων να δημιουργήσει την σχολή της Φλωρεντίας μετά από παρότρυνση των Βυζαντινών λογίων, και η δύναμη που πλέον έχουν αποκτήσει κάποιες οικογένειες στον ιταλικό χώρο όπως αυτή των Μεδίκων η οποίοι όχι μόνο έρχονται σε επαφή με τους Βυζαντινούς λόγιους, αποκομίζοντας πνευματικό πλούτο, αλλά η δύναμή τους φτάνει στο σημείο να αποφασίσουν να καλύψουν τα έξοδα της συνέχισης της συνόδου στην Φλωρεντία, την πόλη τους, όταν κατά τη διάρκειά της συνόδου στη Φερράρα ξεσπά επιδημία πανώλης την πόλη που αναγκάζει τους διαπραγματευτές να σταματήσουν.

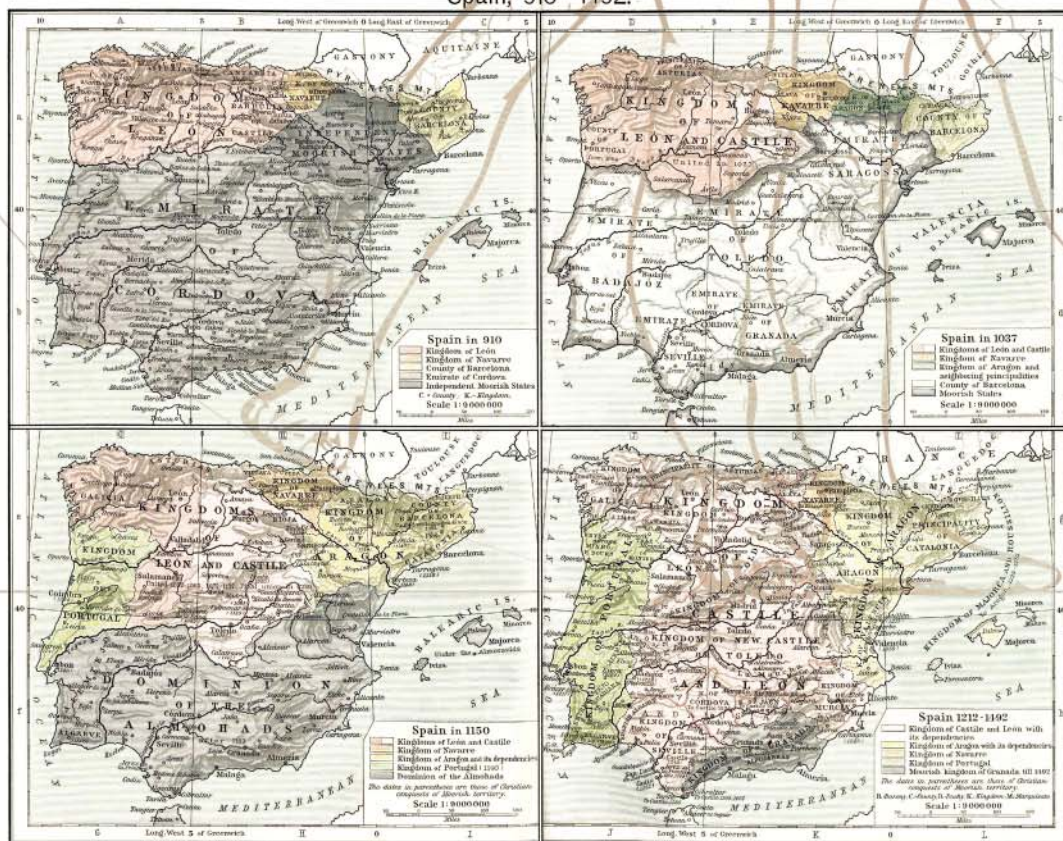
9 Εκτενής αναφορά στο πρόσωπο του Λαυρέντιου του Μεγαλοπρεπή σε άρθρο στην εφημερίδα το βήμα «ΤΟ ΒΗΜΑ» στις 28/12/2003, διαθέσιμη στο διαδίκτυο στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=156122> στις 16/06/2014.

το έτος 1492

Spain, 910—1492.

1492 το έτος που άλλαξε τον κόσμο. Ο θάνατος του Λαυρέντιου του Μεγαλοπρεπή (προσωπογραφία) που έδωσε το έναυσμα της πνευματικής αναγέννησης. Στον χάρτη παρουσιάζεται ο μουσουλμανικός κόσμος στην μεγαλύτερη ακμή του όταν και η Ισπανία αποτελούσε μουσουλμανικό χαλιφάτο. Στους χάρτες παρουσιάζεται η εξέλιξη της δημιουργίας της χριστιανικής Ισπανίας από το 910 έως αι το 1492 και την κατάλυση του χαλιφάτου.

των τεχνών και της σκέψης. Στην αυλή των Μεδίκων επί της εποχής του αναπτύχθηκαν κάποιοι από τους μεγαλύτερους καλλιτέχνες όλων των εποχών όπως οι Τζουλιάνο ντα Σανγκάλο, Βερόκιο, Μποτιτσέλι και ο Μιχαήλ Άγγελος, ο οποίος ως νέος έζησε ως μέλος της οικογενείας των Μεδίκων.

Η χρονιά που όλα άλλαξαν, 1492.

Η χρονιά κλειδί για την αναγέννηση και για την διάχυση όλου αυτού του πνευματικού πλούτου που θα αλλάξει τον κόσμο, είναι το έτος 1492¹⁰. Αυτό το έτος ήταν ένα από τα σημαντικότερα στη ιστορία της ανθρωπότητας για πολλούς λόγους. Ένας από τους σημαντικότερους λόγους, σίγουρα ο πιο γνωστός, ήταν η ανακάλυψη της Αμερικανικής ηπείρου από τον Χριστόφορο Κολόμβο. Αυτό το γεγονός όμως, αν και ίσως το πιο σημαντικό για τον σημερινό μελετητή, δεν επηρέασε τόσο άμεσα την πνευματική αλλαγή που συντελούταν στην Ευρώπη εκείνη την περίοδο. Το σημαντικότερο ίσως, γεγονός που διαμόρφωσε τις αλλαγές που θα ερχόντουσαν κατά τον 16^ο αιώνα, δεν είναι άλλο από το θάνατο του Λαυρέντιου του Μεγαλοπρεπή των Μεδίκων. Ο θάνατος αυτός λειτούργησε ως καταλύτης για την φυγή δεκάδων καλλιτεχνών και στοχαστών, οι οποίοι δημιουργούσαν και διέπρεπαν στην αυλή του Λαυρέντιου. Μετά το θάνατό του, όλοι αυτοί οι άνθρωποι ξεχύνονται στην Ιταλική χερσόνησο, και όχι μόνο, μεταφέροντας μαζί τους και μεταδίδοντας στις υπόλοιπες πόλεις, όλες τις γνώσεις και τι ιδέες που έχουν καλλιεργηθεί στην Φλωρεντία, κατά τα προηγούμενα χρόνια.

Και ενώ όλα αυτά διαδραματίζονται κατά την διάρκεια του 15^{ου} αιώνα, δεν έχουν ακόμα παρατηρηθεί αλλαγές επί της οντότητας της πόλης, αν εξαιρέσουμε τα μεμονωμένα αρχιτεκτονήματα που ανεγείρονται, οι δυνατές πλέον οικογένειες των συντεχνιών δεν είχαν ως τώρα ασχοληθεί με τον να αφήσουν το στίγμα μας τους, συνολικά επί του ιστού των πόλεων τους. Αυτό συμβαίνει έως και το 1492 που είναι η χρονιά των μεγάλων αλλαγών. Το δεύτερο μεγάλο και σημαντικότερο γεγονός που θα συντελεστεί στον Ευρωπαϊκό χώρο κατά το 1492 δεν είναι άλλο από την νίκη των Ισπανών επί των μουσουλμάνων στην Ιβηρική χερσόνησο, την οποία οι μουσουλμάνοι είχαν καταλάβει για 7 ολόκληρους αιώνες (711-1492). Κατά την διάρκεια της παρουσίας των Αράβων στην Ιβηρική χερσόνησο, δημιουργείται το μοναδικό μουσουλμανικό χαλιφάτο επί Ευρωπαϊκού εδάφους. Η νίκη των Ισπανών το 1492, σηματοδοτεί την πτώση της «Ισλαμικής Ισπανίας, η οποία ήταν ένα πολυπολιτισμικό κράτος στο οποίο «συζούσαν» οι πιστοί των τριών μεγάλων μονοθεϊστικών θρησκειών του κόσμου, οι Χριστιανοί, οι Εβραίοι και οι Μουσουλμάνοι»¹¹. Γενικά σε Ευρωπαϊκό επίπεδο η πτώση του μοναδικού κράτους διοικούμενου από μουσουλμάνους και η ολική εξάλειψη τους από την Ιβηρική χερσόνησο είναι ένα τρομερά σημαντικό γεγονός στο οποίο αν προστεθεί και η απόφαση του βασιλικού ζεύγους της Ισπανίας Φερδινάνδου-Ισαβέλλας, να αποβάλλει δια παντός από την Ισπανική επικράτεια όλους τους Εβραίους, αντιλαμβάνεται κανείς την αλλαγή που συντελείται σε Ευρωπαϊκό επίπεδο στην Ισπανία το 1492. Η εκδίωξη των Εβραίων είναι το γεγονός που θα ενεργοποιήσει μια εσωτερική μετανάστευση στην Ευρώπη χιλιάδων Εβραίων που θα διασκορπιστούν σε ολόκληρη την ήπειρο...

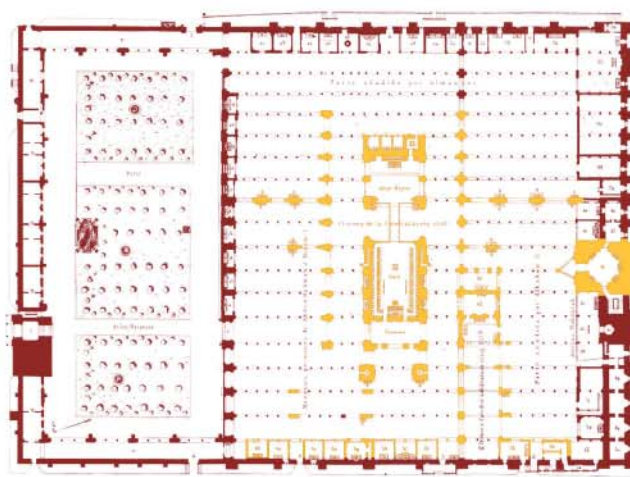
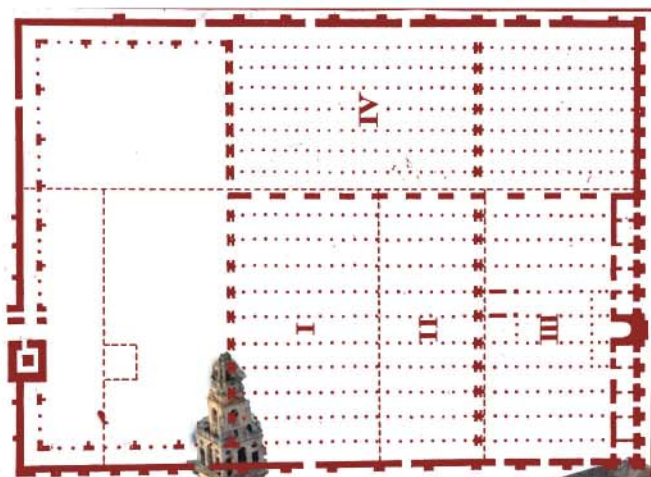
Οι χριστιανοί στην Ισπανία θα έρθουν να επιβάλουν την «τάξη» τους ολοκληρωτικά εξαλείφοντας τους μουσουλμάνους και αποβάλλοντας τους Εβραίους από την «πλέον δικιά τους» επικράτεια. Αυτό που μας ενδιαφέρει αρχιτεκτονικός στην ανάκτηση της Ισπανίας από τους χριστιανούς, είναι ο τρόπος με τον οποίο οι χριστιανοί θα επιβληθούν ως νέοι άρχοντες στο χώρο, ο οποίος μετά από 7 αιώνες Μουσουλμανικής «κατοχής» έχει πλέον ισλαμοποιηθεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο οι χριστιανοί επιβάλλονται ως νέοι εξουσιαστές, αποτελεί ο καθεδρικός της Κόρδοβα. Σε αυτό το σημείο να τονισθεί ότι το πνευματικό υπόβαθρο με το οποίο αποφασίζουν και δρουν οι Ισπανοί, είναι τελείως διαφορετικό από εκείνο με το οποίο θα κινηθούν οι Ιταλοί και μετέπειτα οι Ευρωπαίοι στο χώρο και η διαφορά αυτή αποδεικνύεται από το γεγονός ότι, οι Ισπανοί θα στιγματίσουν χωρικά την μεταβολή της εξουσίας επί αρχιτεκτονημάτων, ενώ οι υπόλοιποι δυτικοί επί του ιστού των πόλεων τους. (κάτι το οποίο πραγματοποιούν οι Ισπανοί και για συμβολικούς λόγους και όχι μόνο για την έλλειψη του πνευματικού υποβάθρου) Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι ο τρόπος με τον οποίο στιγματίζουν πλέον στον χώρο, λόγω της εξουσίας που ανακτούν.

10 Εκτενής λίστα με όλα τα γεγονότα που συντελέστηκαν το έτος 1492, είναι διαθέσιμη στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.historyorb.com/events/date/1492> στις 19/06/2014. Είναι η μεγαλύτερη ιστοσελίδα στον κόσμο με χρονολογικές λίστες καταγραφής ιστορικών γεγονότων (<http://www.historyorb.com>). Είναι ενδιαφέρον ότι στη λίστα για το έτος 1492 πάνω από τα μισά γεγονότα αναφέρονται στην ανάκτηση της Ιβηρικής Χερσονήσου από τους Ισπανούς ενώ η ανακάλυψη της Αμερικής από τον Κολόμβο έχει πολύ λιγότερες αναφορές.

11 Εκτενής αναφορά στην «Ισλαμική Ισπανία» σε άρθρο της ψηφιακής εφημερίδας του BBC στον τομέα θρησκείας στις 09/04/2009, διαθέσιμο στο διαδίκτυο στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.bbc.co.uk/religion/religions/islam/history/spain_1.shtml στις 19/06/2014.

ο καθεδρικός της cordoba, ο ισπανικός τρόπος

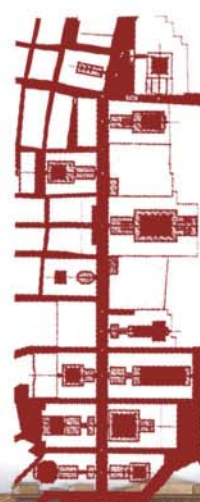
■ προϋπάρχον
■ προσθήκες

ο αναγεννησιακός τρόπος, η προοπτική

η χρήση της προοπτικής, Strada nuova στην Γένοβα, με τις νέες κατοικίες των νέων αστών.

Ο καθεδρικός ναός της Κόρδοβα είναι το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα του τρόπου αυτού. Ο καθεδρικός αυτός ναός δεν ήταν πάντα ένας χριστιανικός ναός, αλλά για να ακριβολογούμε χτίστηκε από τους μουσουλμάνους σταδιακά ως «το μεγάλο τέμενος της Κόρδοβας¹², το σπουδαιότερο μνημείο της εποχής αυτής στον αραβικό κόσμο» όπως διαβάζουμε στο «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ» του καθ. Χ. Μπούρα. «Άρχισε να κτίζεται τον 8^ο αιώνα και ολοκληρώθηκε στην σημερινή του μορφή τον 11^ο αιώνα. Πρόκειται για μια υπό-στυλη αίθουσα με 19 κλίτη διαστάσεων 178μ επί 128 (συνολικό εμβαδόν 23,400 τ.μ.) με μικρό ύψος και με ισχυρό περιμετρικό τοίχο».¹³ Στόχος του κειμένου αυτού δεν είναι η αρχιτεκτονική ανάλυση του τεμένους αλλά ο τρόπος, η λογική θα λέγαμε την οποία χρησιμοποιούν οι Ισπανοί όταν έρχονται να αποδείξουν την αλλαγή των συσχετισμών εξουσίας στην πρώην πρωτεύουσα του Ισπανικού χαλιφάτου, λίγα χρόνια μετά το 1492.

Η υπολειμματική επιβολή σε ένα προ υπάρχον πλήρες.

Οι Ισπανοί αποφασίζουν μετά την κατάληψη της Κόρδοβα ότι ο καλύτερος τρόπος να υποδηλώσουν την κυριαρχία τους, και σίγουρα ο πιο σαφής, είναι η μετατροπή του τεμένους σε χριστιανικό ναό. Αυτή η αλλαγή χρήσης πραγματοποιείται με την προσθήκη στο κέντρο της χαώδους αίθουσας, ενός χριστιανικού γοτθικού ναού. Η λογική είναι απλή, οι νέοι άρχοντες έρχονται να επιβληθούν χωρικά σε κάτι ξένο δια της «βίας» για να δηλώσουν την παρουσία τους, «έρχονται να τοποθετήσουν εντός του τεμένους όχι τόσο για λόγους παράδοσης όσο για ικανοποίηση της θέλησης για εξουσία των αρχόντων της Καστίλης τους καθαρούς όγκους της χριστιανικής βασιλικής»¹⁴. Για πρώτη φορά οι δυτικοί έρχονται θα λέγαμε «υπολειμματικά» να επιβληθούν σε ένα υπάρχον σύνολο που φέρει διαφορετικές αξίες και ιδέες. Και το κάνουν αυτό απόλυτα, ολοκληρωτικά και άχαρα, τουλάχιστον στο παράδειγμά μας όπως διαβάζουμε «Δυστυχώς κατά την εκδίωξη των Αράβων από την Ισπανία, μετετράπηκε σε εκκλησία και τότε έκτισαν στο κέντρο της αίθουσας μια μικρή μητρόπολη γοτθικού ρυθμού, με αποτέλεσμα την διάσπαση του συνόλου»¹⁵. Και όλα αυτά για να αποδείξουν την επιβολή τους. Αυτός είναι ο τρόπος που οι Ισπανοί αρχίζουν να επιβάλουν την «τάξη» που θέλουν στο χώρο...

Ο αναγεννησιακός τρόπος επιβολής.

Αυτή είναι κατά βάση και η λογική έτσι θα αρχίσουν να επιβάλλουν και οι οικογένειες ,αρχικά και μετέπειτα οι νέοι πόλοι εξουσίας, την «τάξη» τους στο χώρο. Πιο συγκεκριμένα αυτό πράττουν στον μεσαιωνικό ιστό των πόλεων που τους ανήκουν κατά των 16^ο αιώνα βασιζόμενοι όμως, στο πνευματικό υπόβαθρο που έχει πλέον αναπτυχθεί στην αναγεννησιακό κόσμο. Βασικό εργαλείο το οποίο θα χρησιμοποιηθεί για να επιβληθεί η «τάξη» που προστάζει ο νέος άνθρωπος είναι η προοπτική, «Το νέο εργαλείο για την οργάνωση της αντίληψης του κόσμου είναι η προοπτική. Εμφανίζεται πρώτα δειλά στο φόντο των πορτραίτων, μετά οργανώνει τον κύριο χώρο ενός σύνθετου πίνακα, εμφανίζει την εικόνα μιας νέας πόλης στα σκηνικά του θεάτρου. Ο κόσμος οργανώνεται με κέντρο τον άνθρωπο-παρατηρητή.»¹⁶ Αυτός ο νέος τρόπος αντίληψης του κόσμου δεν θα μπορούσε παρά να χρησιμοποιηθεί και τις επικείμενες αλλαγές στο σύνολο των πόλεων. Ήδη από το 1492 έχουμε την πρώτη πολεοδομική μελέτη με «ευθύγραμμους δρόμους, κατά το αναγεννησιακό πρότυπο, στην Φερράρα γνωστή με το όνομα «*addizione ercole*» από τον δούκα της πόλης Ercole d'Este(1471-1505).¹⁷»

Αυτό όμως που μας ενδιαφέρει περισσότερο είναι ο τρόπος χρήσης του νέου αυτού εργαλείου από τις σημαντικές οικογένειες που έχουν αναπτυχθεί στις εκάστοτε πόλεις. Πλέον οι οικογένειες αυτές ανεπτυγμένες μέσω της εργασίας τους από τις μεσαιωνικές συντεχνίες έχουν τη δύναμη, οικονομική και πολιτική, το πνευματικό υπόβαθρο αλλά και το μέσο να επιβάλλουν το στίγμα τους στην πόλη. Ενώ όπως είδαμε στον μεσαίωνα δεν είχαν καταφέρει ούτε να ελέγξουν ούτε να διαμορφώσουν τον δημόσιο χώρο

12 Όλα τα στοιχεία που ενδιαφέροντος για τον καθεδρικό της Κόρδοβα είναι διαθέσιμα στην επίσημη ηλεκτρονική διεύθυνση της δημοτικής αρχής της πόλης για το ναό <http://www.mezquitadecordoba.org/en/index.asp> στις 25/06/2014 ή στην διεύθυνση <http://aloverspain.com/cordoba-mosque/>.

13 «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ», του Χ.Θ. Μπούρα στον δεύτερο τόμο σελ. 179 εκδ. ΜΕΛΛΙΣΑ, στο βιβλίο αυτό ο καθ. Χ. Μπούρας στο κεφάλαιο « Η αρχιτεκτονική του Ισλάμ από τον 7^ο στον 10^ο αιώνα», αφιερώνει ολόκληρο υπό κεφάλαιο για το τέμενος της Κόρδοβα, για το οποίο μπορούν να αντληθούν όλες οι απαραίτητες πληροφορίες.

14 «labirinthi mediterranei», του καθ. Αλέξη Τζομπανάκη, σελ.29 εκδ. ΑLINEA το 2012, στα Ιταλικά

15 «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ», του Χ.Θ. Μπούρα στον δεύτερο τόμο σελ. 179 εκδ. ΜΕΛΛΙΣΑ

16 «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», του Ανδρέα Ν. Συμεών σελ. 59, εκδ. Ελληνική Εταιρία 2010

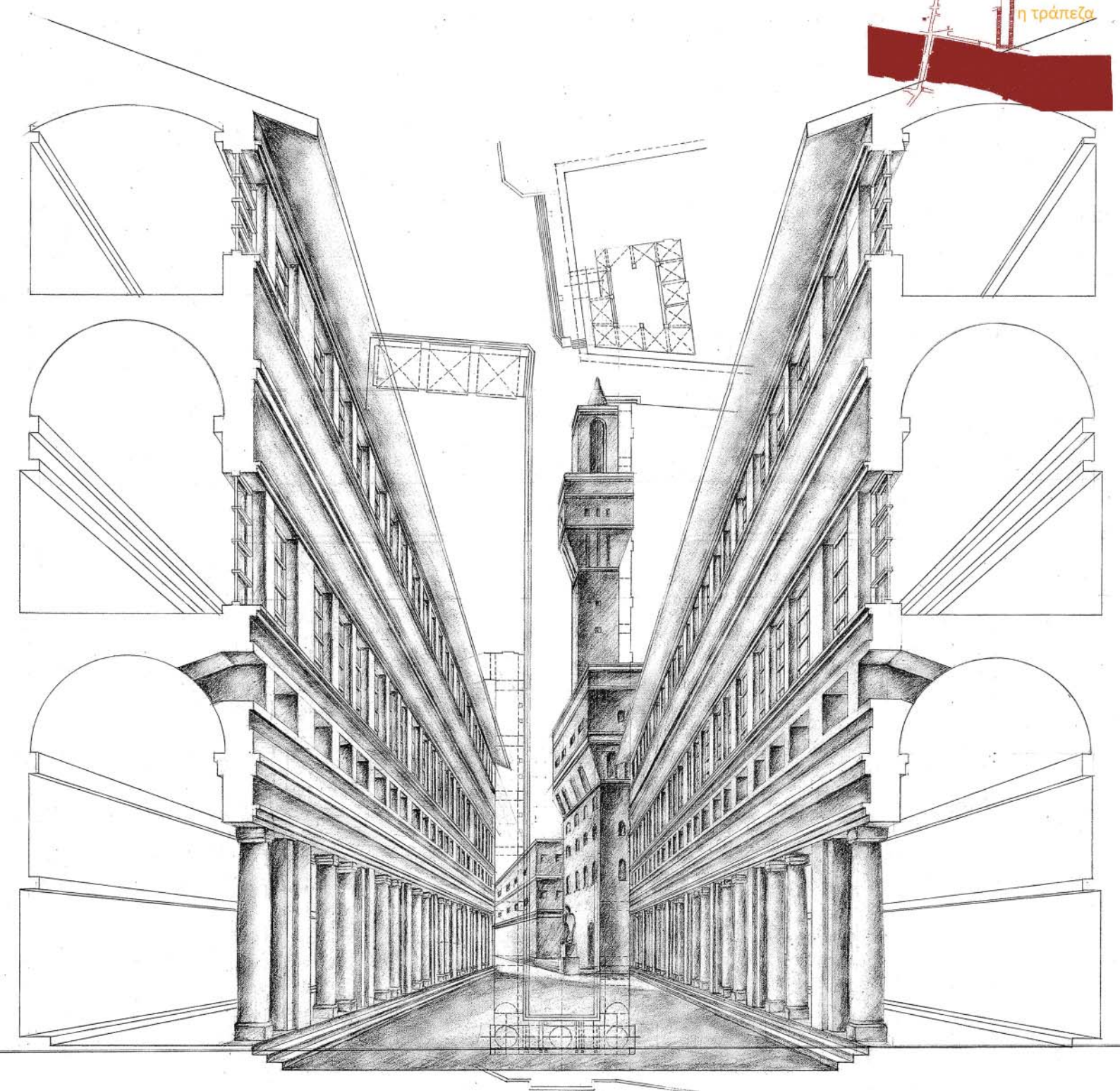
17 «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», ο.π. σελ. 64,

η Φλωρεντία των Μεδίκων

Η εξέλιξη της Φλωρεντίας, με την δημιουργία του τρίτου πόλου
Δεξιά ο νέος ιστός της Φλωρεντίας μετά τις νέες επεμβάσεις

παρά μόνο στην τρίτη διάσταση, πλέον όχι μόνο μπορούν να ελέγξουν το δρόμο, αλλά μπορούν να τον δημιουργήσουν και να τον χρησιμοποιήσουν καλύπτοντας τις ανάγκες τους. Ο νέος τρόπος σκέψης δίνει το έναυσμα στους άρχοντες αρχικά στο να αρχίσουν να ευθυγραμμίζουν τους δρόμους μέσα στον οργανικό μεσαιωνικό ιστό όπου αυτό γίνεται, και μετέπειτα στο να σχεδιάσουν και να επιβάλουν στον μεσαιωνικό ιστό, σε επίπεδο κάτοψης, πλήρως ευθύς άξονες. Ο νέος πόλος εξουσίας των πανίσχυρων οικογενειών είναι σε θέση όχι μόνο να σχεδιάζει και να υλοποιεί τελείως ευθύγραμμους άξονες, επηρεάζοντας πλέον μέρος της κάτοψης του συνολικού οργανισμού της πόλης αλλά φτάνει στο σημείο να ελέγξει και να χρησιμοποιήσει προς όφελός του τις νέες όψεις που δημιουργούνται για να ορίσουν τον νέο άξονα, ο έλεγχος πλέον περνάει και στις τρεις διαστάσεις του χώρου...

Χαρακτηριστικά παραδείγματα πλήρης επιβολής στον ιστό της οργανικής πόλης του μεσαίωνα από τον νέο πόλο εξουσίας των συντεχνιών, αποτελούν η πόλη της Φλωρεντίας από τους Μέδικους και η πόλη της Γένοβας στην ευθυγράμμιση του δρόμου "Strada nuova" από τον αρχιτέκτονα Galeazzo Alessi.

Η επιβολή των Μεδίκων.

Οι Μέδικοι δεν θα μπορούσαν να μην θελήσουν κάποια στιγμή να επιβάλλουν στην πόλη, την οποία και πρακτικά διοικούν, το στίγμα τους. Έτσι ο Κόζιμος των Μεδίκων ο νεότερος δίνει εντολή στον Giorgio Vassari να σχεδιάσει όχι κάποια έπαυλη, κάποιο ναό ή μια νέα πολυτελή κατοικία αλλά τα γραφεία της τράπεζας των Μεδίκων. Παραγγέλλει το σχέδιο του κτιρίου που θα στεγάσει τις δραστηριότητες, που θα έκαναν τους Μέδικους πανίσχυρους. Το γνωστό συγκρότημα Uffizi στην Φλωρεντία είναι όπως προδίδει και τον όνομά του (στα ιταλικά σημαίνει γραφεία) τα γραφεία της επιχείρησης των Μεδίκων. Πρόκειται για ένα συγκρότημα « που ξεκινάει με μια καδραρισμένη θέα, που δίνει η τοξοστοιχία, προς στον Άρνο δημιουργεί ένα επιμήκη δημόσιο χώρο εκπληκτικό σε ρυθμό, αναλογίες και μορφές, και τονίζει την τερματική προοπτική προς το Pallazzo della Signoria, το Pallazzo Vecchio με τον πύργο του, τον Δαυίδ του Μιχαήλ Αγγέλου.»¹⁸ Με την ανέγερση αυτού του συγκροτήματος πλέον οι Μέδικοι ελέγχουν την κάτοψη του μεσαιωνικού ιστού πλήρως. Η οικογένεια των Μεδίκων είναι σε θέση πλέον να εισάγουν στον αστικό ιστό, ένα νέο αρχιτεκτόνημα, ένα νέο αστικό συντελεστή¹⁹ κατά τον Aldo Rossi. Με την εισαγωγή του κτιριακού όγκου των γραφείων τους, δεν αποκτούν απλά την επαγγελματική τους στέγη, αλλά ορίζουν ένα κομμάτι του δημοσίου χώρου της πόλης, δημιουργώντας επί της ουσίας για τους ίδιους μια «βιτρίνα» των δραστηριοτήτων τους που γίνεται αντιληπτή σε όποιον επισκεφτεί την Φλωρεντία ακόμα και σήμερα.

Το τρίτο κενό στην μεσαιωνική πόλη

Ο μεσαιωνικός ιστός όμως της Φλωρεντίας αλλάζει ακόμα περισσότερο κατά την αναγέννηση μιας και πραγματοποιούνται ευθυγραμμίσεις «των συνδετικών δρόμων του συνόλου που έχει αναπτυχθεί στην πόλη μεταξύ του ποταμιού- Uffizzi-Signoria- Piazza del duomo- piazza della santissima Annunziata.»²⁰ Αυτό όμως που μας ενδιαφέρει σε αυτές τις ευθυγραμμίσεις δεν είναι τόσο οι ευθυγραμμίσεις αυτές καθ' αυτές, αλλά το τι επιτυγχάνεται με τη προσθήκη του συγκροτήματος των Μεδίκων στον ιστό της πρωτεύουσας της Τοσκάνης. Όπως είχαμε ήδη επισημάνει στο προηγούμενο κεφάλαιο η μεσαιωνική πόλη αποτελείται από έναν περιτοιχισμένο οργανικό ιστό με δύο μεγάλα δημόσια κενά ως αποτυπώματα των «πόλων» εξουσίας της εποχής αυτής. Πλέον στην αναγεννησιακή πόλη, και εδώ συγκεκριμένα στη Φλωρεντία, παρατηρούμε την προσπάθεια ελέγχου της οργανικότητας του ιστού μέσω των ευθυγραμμίσεων αλλά και την δημιουργία μιας τριλογίας κενών χώρων των πόλων εξουσίας. Οι πόλοι εξουσίας του παρελθόντος έρχονται να συνομιλήσουν με τον νέο πόλο που αναπτύσσεται κατά την αναγέννηση. Το σχήμα αλλάζει και πλέον στη Φλωρεντία υπάρχει η τριλογία καθεδρικός-δημαρχείο- επιχείρηση (τράπεζα) με τους Μέδικους να είναι οι δημιουργοί του τρίτου πόλου. Η πόλη αλλάζει τόσο ώστε οι Μέδικοι καταφέρνουν να δημιουργήσουν ένα ολόκληρο κρυφό δρόμο που ενώνει την κατοικία τους με τα κτίρια των γραφείων τους. Ο νέος πόλος, προσδίδει τόση δύναμη στην οικογένεια των Μεδίκων, ικανή να εξουσιάζει τους άλλους δύο πόλους²¹, στο

18 «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», του Ανδρέα Ν. Συμεών σελ. 63, εκδ. Ελληνική Εταιρία 2010

19 «ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», του Aldo Rossi σελ. 31, εκδ. UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσσαλονίκη 1991, συγκεκριμένα στην αρχή του βιβλίου του διαβάζουμε ότι: «... μπορούμε να αναφερθούμε σε τμήματα του αστικού συνόλου με πιο περιορισμένη έκταση, δηλαδή στους αστικούς συντελεστές που χαρακτηρίζονται από μια δικιά τους αρχιτεκτονική και συνεπώς από μια δικιά τους μορφή. Και τις δύο απόψεις συνειδητοποιούμε ότι η αρχιτεκτονική αποτελεί τη μια μόνο όψη της σύνθετης πραγματικότητας, μιας ιδιαίτερης δομής, αλλά συγχρόνως, επειδή είναι και το μόνο επαληθεύσιμο δεδομένο αυτής της πραγματικότητας, αποτελεί τον πιο συγκεκριμένο τρόπο προσέγγισης των αστικών προβλημάτων.»

20 «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», ο.π. σελ.63

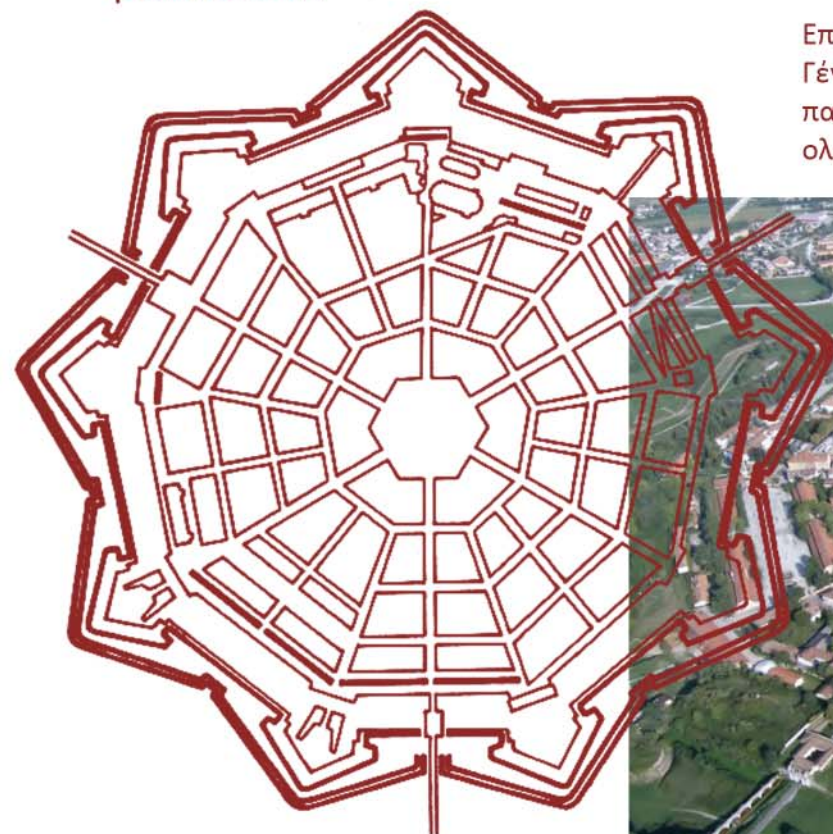
21 Όπως είδαμε και παραπάνω οι Μέδικοι στο απόγειό ήλεγχαν πλήρως την πόλη τους (δημαρχείο), έδωσαν δύο πάπες 10 καρδινάλι-

strada nuova, Γένοβα

palmanova

Επάνω παρουσιάζεται περαιτέρω η Strada Nuova της Γένοβας με τις κατοικίες της "νέας" τάξης. Αντίθετα κάτω παρουσιάζεται η πόλη της Palmanova, σχεδιασμένη εκ ολοκλήρου από την αρχή.

απόγειο της δύναμής τους. Οι τρεις αυτές εξουσίες για αιώνες και σχεδόν ως σήμερα, θα εξουσιάζουν τα πάντα...

Ένας ευθύς δρόμος...

Το άλλο παράδειγμα στο οποίο θα αναφερθούμε για την εποχή της αναγέννησης υλοποιείται σε μια άλλη ιταλική πόλη η οποία θα αναπτύξει αυτήν την περίοδο, λόγω του λιμανιού της, έντονη εμπορική δραστηριότητα και συνάμα πολύ πλούτο σε αρκετές οικογένειες εμπόρων, τη Γένοβα. Σε αυτήν την περίπτωση αναφερόμαστε στην ανακατασκευή με ευθυγράμμιση ενός εντυπωσιακού δρόμου στο κέντρο της Γένοβας, «κατά τον Giorgio Vassari, σε ολόκληρη την Ιταλία δεν υπήρχε πιο υπέροχος δρόμος»²². Το ενδιαφέρον αυτής της επέμβασης δεν έγκειται απλά στην απόλυτη ευθυγράμμιση ενός δρόμου στον οργανικό ιστό της μεσαιωνικής πόλης, όσο στο γεγονός ότι ο αρχιτέκτονας Galeazzo Alessi, αποφασίζει να σχεδιάσει εξ' ολοκλήρου τα κτίρια που ορίζουν αυτόν τον νέο δρόμο. « Εκτός από την ευθυγράμμιση του δρόμου, περιέλαβε την κατασκευή μιας σειράς από μέγαρα (palazzi) σε ίσες αποστάσεις και με κοινό ύψος αλλά με διαφορετική αρχιτεκτονική το καθένα.»²³ Το εντυπωσιακό στοιχείο είναι ότι όπως και στην Φλωρεντία η νέα «αριστοκρατία» θέλοντας να ικανοποιήσει τη θέληση της σε μεγάλες και λαμπρές οικογενειακές κατοικίες εντός της πόλης, έρχεται να μεταποιήσει τον ιστό της Ιταλικής πόλης σε επίπεδο κάτοψης και να χρησιμοποιήσει την όψη ως μέσου επιβολής της νέας εικόνα-πραγματικότητας που προσπαθεί να περάσει αυτή η νέα τάξη, η οποία θα σιγά σιγά θα αρχίζει να αναπτύσσεται στο σύνολο του ευρωπαϊκού χώρου...

Εδώ να τονίσουμε ότι στην αναγέννηση συναντάμε και τις πρώτες μελέτες κατασκευής των ιδανικών πόλεων²⁴ εξ' ολοκλήρου από το μηδέν, οι οποίες όμως δεν είναι σημαντικού ενδιαφέροντος για την συγκεκριμένη μελέτη και για αυτό δεν υπάρχει εκτενής ανάλυση. Οι περισσότερες δεν υλοποιήθηκαν μιας και ελάχιστα παραδείγματα εφαρμόστηκαν, όπως αυτό της Palma Nova στη Βόρεια Ιταλία.

Αυτά είναι δύο από τα πιο βασικά παραδείγματα μεταβολής του οργανικού ιστού της μεσαιωνικής πόλης από τον νέο πόλο εξουσίας που έχει αναπτυχθεί. Ο νέος πόλος έρχεται να επιβληθεί στο χώρο σε μεγάλο βαθμό απόλυτα και με έναν ξένο σε λογική τρόπο στον μεσαιωνικό ιστό(τελείως ευθείς άξονες-δρόμοι), έναν τρόπο που στη λογική του(απόλυτος και ξένος) μοιάζει αρκετά με εκείνον που χρησιμοποίησαν οι Ισπανοί, μετά την πτώση του Ισλαμικού χαλιφάτου στην Κόρδοβα. Οι αιώνες θα περάσουν και ο άνθρωπος από κέντρο του κόσμου θα γίνει σιγά σιγά, με την βοήθεια του μυαλού του, ένας μικρός θεός που θα αρχίσει να ορίζει τα πάντα στον διάβα του, και ο τρόπος αυτός, των Ισπανών της Καστίλης, όλο και περισσότερο θα τον γοητεύει...

Από τον πόλο του ατόμου φεουδάρχη, περάσαμε στον πόλο της οικογένειας των συντεχνιών, ενός πόλου σύνολο ατόμων. Θα έρθει τον 19^ο αιώνα η ώρα του πόλου κοινωνικής τάξης, σύνολο συνόλων, να επιβάλει τα «θέλω» της στο χώρο. Η αστική τάξη έχει ήδη αρχίσει να γεννιέται από την αναγέννηση και τις συντεχνίες, αλλά θα ενηλικιωθεί τον 19^ο αιώνα όταν και θα απαιτήσει για τις ανάγκες μια νέα πόλη την οποία θα γεννήσει και θα διαμορφώσει, την μητρόπολη. Είναι μόνη της όμως αυτή η νέα «αστική τάξη»...; Πλέον έρχεται μια «νέα τάξη» να επιβάλει την «νέα τάξη πραγμάτων της» στο χώρο...ή ίσως όχι...;

ους (καθεδρικός) και 2 βασιλίσσες της Γαλλίας με τη χρήση της επιχείρησής τους (τράπεζα).

22 «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», του Ανδρέα Ν. Συμμένων σελ. 65, εκδ. Ελληνική Εταιρία 2010

23 «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», ο.π. σελ. 65

24 «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», ο.π. σελ. 65

Η εποχή της «αστικής τάξης...», μια βιτρίνα ντύνει το φόβο...

«Τα κτίρια φτιάχνουν το χωριό, αλλά οι πολίτες είναι αυτοί που φτιάχνουν την πόλη...»
J.J. Rousseau

Η εποχή της «αστικής τάξης...», μια βιτρίνα ντύνει το φόβο...

«Τα κτίρια φτιάχνουν το χωριό, αλλά οι πολίτες είναι αυτοί που φτιάχνουν την πόλη...»¹

J.J. Rousseau

«Μία εικόνα αξίζει όσο χίλιες λέξεις...» Μια ασπρόμαυρη, θαμπή εικόνα μιας ,πιθανώς, παρισινής λεωφόρου στην οποία δεν υπάρχει ίχνος ανθρώπινης δραστηριότητας. Μια γκραβούρα ενός δρόμου που χάνεται στον ορίζοντα μαζί με τα κτίρια εποχής που τον ορίζουν. Φαινομενικά η αξία μιας τέτοιας εικόνας δεν είναι μεγάλη, αλλά στην πράξη η συγκεκριμένη εικόνα αξίζει όσο λίγες στην ιστορία της ανθρώπινης ύπαρξης...

Αν ο μεσαίωνας και η αναγέννηση θεωρηθούν οι εποχές κατά τις οποίες , «ο δυτικός κόσμος μας» γεννήθηκε και άρχισε να αναπτύσσεται, οι αιώνες που θα ακολουθήσουν, με βασικούς τον 18^ο και τον 19^ο , θα αποτελέσουν την εφηβική ηλικία του καινούριου κόσμου. Την εφηβική ηλικία όχι επειδή εμπειρικά μιλώντας είναι η εποχή που ακολουθεί την παιδική ηλικία του ανθρώπου, αλλά επειδή ο καινούριος κόσμος θα χρησιμοποιήσει ένα καινούριο όπλο, την «λογική» για να ωριμάσει επαναστατώντας. Είναι η εποχή των μεγάλων επαναστάσεων του ανθρώπου...

Ο 18^{ος} αιώνας θα βρει το δυτικό κόσμο να μετρά τις πληγές του, μετά τους θρησκευτικούς πολέμους μεταξύ καθολικών και προτεσταντών στον ευρωπαϊκό χώρο, και να αναρωτιέται αν τελικά αξίζει, οι άνθρωποι να σκοτώνονται μεταξύ τους και να επιδίδονται σε ένα κυνήγι μαγισσών, για έννοιες και ιδέες που η λογική δεν μπορούσε να αποδείξει... Είναι η στιγμή που η ανθρωπότητα αποφασίζει να «ξανά εφεύρει την λογική» και να διατυπώσει ιδέες και απόψεις που θα φέρουν σε σύγχυση, θα κλονίσουν και εν τέλει θα καταστρέψουν θεσμούς και αντιλήψεις χιλιάδων χρόνων! Μετά από αυτήν την πνευματική επανάσταση, τίποτα δεν θα είναι ίδιο για τον άνθρωπο, τίποτα δεν θα είναι όπως πριν...

Ο διαφωτισμός είναι η ιστορική περίοδος που αναπτύχθηκε κυρίως στη Γαλλία κατά τον 18^ο αιώνα και βασίστηκε στην ιδέα ότι τα πάντα πρέπει να αναλύονται, να εξηγούνται και να είναι αποτέλεσμα της ορθολογικής σκέψης του ανθρώπου. Έτσι κατά την εποχή του διαφωτισμού οι άνθρωποι με την χρήση της λογικής και του δίπολου πείραμα-απόδειξη «... ερεύνησαν τα μυστικά της φύσης και αποκόμισαν όσα δεν είχαν αποκομίσει τα προηγούμενα 2000 χρόνια.»² Αρχικά όμως, πιο σημαντικές από τις πολυπληθείς επιστημονικές και τεχνολογικές ανακαλύψεις, αποδείχθηκαν οι ανθρωπιστικές ιδέες που αναπτύχθηκαν εκείνη την εποχή και απαίτησαν για τους ανθρώπους ότι, έως και τώρα θεωρούνταν παράλογο και ανήκουστο.

Τα άτομα τότε άρχισαν να διδάσκουν «...ότι όλοι οι άνθρωποι όχι μόνο είναι ίσοι, αλλά και ότι απαιτείται να χαίρουν ίσης μεταχείρισης. Κάθε άνθρωπος, ως πλάσμα του θεού προικισμένο με λογική, έχει δικαιώματα που είναι και πρέπει να είναι αναφαίρετα. Όλοι έχουν δικαίωμα να ορίζουν μόνοι τους τη ζωή τους και να επιλέγουν το επάγγελμά τους. Πρέπει να είναι ελεύθεροι να ενεργούν ή να μην ενεργούν όπως τους υπαγορεύει η συνείδηση και η λογική τους. Και τα παιδιά δεν πρέπει να ανατρέφονται με τη βέργα, αλλά τη λογική.»³ Η παραπάνω, αποτελεί μια φράση που σήμερα ηχεί ίσως, αυτονόητη και γραφική, αλλά εκείνη την εποχή δεν ήταν καθόλου, ήταν απόλυτα επαναστατική.

Επί σχεδόν έναν αιώνα το πνεύμα του διαφωτισμού, που είχαν αναπτύξει κυρίως οι μεγάλοι Γάλλοι διαφωτιστές, είχε ποτίσει της περισσότερες αυτοκρατορίες της ευρωπαϊκής ηπείρου. Για παράδειγμα ο αυτοκράτορας της Πρωσίας Φρειδερίκος ο Μέγας, ο οποίος «...φρόντισε ώστε όλοι οι άνθρωποι από τους πιο φτωχούς στους πιο πλούσιους να έχουν την ίδια μεταχείριση στα δικαστήρια»⁴ ή και η αυτοκράτειρα της Αυστρίας Μαρία Θηρεσία, η οποία θέσπισε παρόμοιες πολιτικές. Οι αρχές του διαφωτισμού θα φτάσουν για πρώτη φορά και σε μια νέα ήπειρο, σε μια νέα χώρα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, οι οποίες το 1776 θα αποτάξουν τον αγγλικό «ζυγό» και θα διακηρύξουν τα ιερά ανθρώπινα δικαιώματα της ελευθερίας και της ισότητας. Ο κόσμος έχει πλέον αρχίσει να αλλάζει πολύ και ο κάθε άνθρωπος έχει πλέον αρχίσει να απαιτεί, πολλά περισσότερα. Μέσα σε αυτό το κλίμα συνέβη το εξής παράδοξο, η πολιτική ηγεσία της χώρας στην οποία πρώτο διατυπώθηκαν και αναπτύχθηκαν όλες αυτές οι ιδέες, αδιαφορούσε πλήρως για την θέσπιση και εφαρμογή τους, στην επικράτεια της, συνεχίζοντας να ζει και να ασκεί την εξουσία της όπως έκανε επί τόσους αιώνες.

1 Ρήση του J.J. Rousseau από το βιβλίο του Ανδρέα Ν. Συμεών «Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ», σελ.20 , εκδ. Ελληνική Εταιρία

2010

2 «Η ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ», του Ε.Η.Gombrich, σελ. 271 , εκδ. Πατάκη του 2007

3 «Η ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ», ο.π. σελ. 270

4 «Η ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ», ο.π. σελ. 273

LIBERTÉ
ÉGALITÉ
FRATERNITÉ

Αυτό συνεχίστηκε μέχρι το 1789 όπου στην Γαλλία πραγματοποιήθηκε ίσως η σημαντικότερη επανάσταση του ανθρώπινου είδους. Οι Γάλλοι ανέτρεψαν ολοκληρωτικά ένα πολιτικό σύστημα, αυτό της αυτοκρατορίας και γενικότερα το σύστημα εξουσίας του μονάρχη, που για αιώνες εξουσίαζε τον δυτικό κόσμο, πράττοντας το αδιανόητο. Εκτέλεσαν τον αυτοκράτορα και ένα μεγάλο μέρος των ευγενών που ήλεγχαν την πλειοψηφία του πλούτου της χώρας, για να εφαρμόζουν τις ανθρωπιστικές ιδέες της ελευθερίας και της ισότητας. Η επανάσταση αυτή είναι τεράστιας αξίας για την ανθρωπότητα, μιας και για πρώτη φορά πραγματοποιείτε στον δυτικό χώρο μια τόσο μεγάλη, και μια τέτοιου είδους, μεταβολή στις σχέσεις εξουσίας, που παρέμεναν αμετάβλητες εδώ και αιώνες. Έχουμε την καταστροφή των έως τότε πόλων εξουσίας. Ο αυτοκράτορας εκτελείται, οι ευγενείς είτε θανατώνονται είτε εξορίζονται και ο κλήρος παύει να έχει ισχύ μιας και «...ο Ροβεσπιέρος και η εθνοσυνέλευση είχαν καταργήσει με νόμο το Θεό. Αντί για αυτόν οι άνθρωποι έπρεπε να λατρεύουν τη Λογική.»⁵

Ο φόβος που κατέκλεισε της αυτοκρατορίες της Ευρώπης στο άκουσμα του τέλους της αυτοκρατορίας της Γαλλίας ήταν τεράστιος και η αντίδρασή, για καταστολή της οποιαδήποτε εξέγερσης, άμεση. Οι αυτοκράτορες των υπολοίπων ευρωπαϊκών χωρών, δεν ήθελαν σε καμία περίπτωση οι λαοί τους να αρχίσουν να απαιτούν ότι και οι Γάλλοι, και για αυτό οργανώθηκαν γύρω από τον αυστριακό καγκελάριο Μέττερνιχ, ο οποίος είχε την εντολή από τον αυτοκράτορα της Αυστρίας, να καταστείλει την οποιαδήποτε ενέργεια θεωρούσε επαναστατική. Στον αντίποδα στην Γαλλία το κενό που άφηνε η καταστροφή των πόλων που για αιώνες εξουσίαζαν ήταν εξίσου τεράστιο. Η γαλλική κοινωνία δεν είχε αναπτύξει ακόμα τους νέους πόλους που θα ήταν ικανοί να αναλάβουν έναν τόσο σημαντικό ρόλο, όσο αυτός της εξουσίας. Στην Γαλλία είχε ψηφιστεί νέο σύνταγμα «...οι εχθροί της Γαλλίας είχαν πια νικηθεί, οι αριστοκράτες είχαν θανατωθεί ή εκδιωχθεί, ή είχαν προτιμήσει να γίνουν αστοί.»⁶ Πλέον οι Γάλλοι μπορούσαν να ζήσουν με βάση τις αρχές του διαφωτισμού, επί την εξουσία των πέντε εκλεγμένων, από το λαό, ανδρών, που αποτελούσαν το διευθυντήριο. Όμως, όπως ήδη αναφέραμε η κοινωνία δεν ήταν ακόμη έτοιμη, κάτι τις έλειπε για να μπορέσει να ζήσει με όλα όσα ονειρευόταν, και τότε σε έναν από τους στρατούς που είχαν συντάξει οι Γάλλοι για να «βοηθήσουν» την μεταφορά των ιδεών τους στην Ευρώπη, «...υπηρετούσε ένας στρατιώτης που αποδείχθηκε ισχυρότερος από την ίδια την επανάσταση.»⁷

Ο Ναπολέων Βοναπάρτης, αξιωματικός του Γαλλικού στρατού κατά την διάρκεια της εξουσίας του διευθυντηρίου, θα καταφέρει να εκμεταλλευτεί την πολιτική κατάσταση της Γαλλίας και την στρατιωτική του διάνοια για να πάρει την εξουσία φτάνοντας, στο σημείο να αυτοανακηρυχθεί ο ίδιος αυτοκράτορας των Γάλλων. Αυτοκράτορας στην χώρα που είχε επαναστατήσει ενάντια στον αυτοκράτορα της και σε ότι αυτός αντιπροσώπευε. Ο Ναπολέοντας, όντας πλέον αυτοκράτορας, κερδίζοντας τη μία μάχη μετά την άλλη κατάφερε να κατακτήσει σχεδόν όλη την Ευρώπη, φτάνοντας στο σημείο να καταλάβει έως και το Κρεμλίνο της Μόσχας. Δυστυχώς για τον Γάλλο “φαραώ”, που δεν είχε γνωρίσει ποτέ σημαντική ήττα έως τότε, τη μέρα που θα την γνώριζε θα του στοίχιζε τα πάντα. Στο Βατερλό, ο Βοναπάρτης θα χάσει ολοκληρωτικά και οι αντίπαλοί του με οργανωτή τον Μέττερνιχ θα προσπαθήσουν να επαναφέρουν τον δυτικό κόσμο στο σημείο που βρισκόταν ακριβώς πριν το 1789 και την γαλλική Επανάσταση. Προσπάθησαν να ξεριζώσουν και να διαγράψουν οποιαδήποτε ιδέα μπορούσε να οδηγήσει σε κάτι ανάλογο στο μέλλον, κάτι που ως ένα βαθμό το κατάφεραν. Οι ιδέες όμως έχουν δύο βασικές ιδιότητες. «Οι ιδέες είναι αλεξίσφαιρες»⁸ και «...μόλις μια ιδέα κυριεύσει ένα ανθρώπινο μυαλό είναι σχεδόν αδύνατο να την ξεριζώσεις από αυτό...»⁹, με αποτέλεσμα ο Μέττερνιχ και ο κύκλος του να μην καταφέρουν να ξεριζώσουν (πιθανώς και να μην θέλησαν), μία βασική ιδέα διαφωτισμού, η οποία με την βοήθεια και των υπολοίπων διωκόμενων ιδεών, θα τελειώσουν σύντομα μια για πάντα τον κόσμο του αυστριακού καγκελαρίου...

Η ιδέα αυτή είχε διατυπωθεί πάνω από ένα αιώνα πριν από τον Γαλιλαίο και ήταν η ορθολογική και μαθηματική προσέγγιση της φύσης. «Γιατί με την κατάκτηση των νόμων που διέπουν τη φύση, οι άνθρωποι κατάφεραν όχι μόνο να κατανοήσουν τις δυνάμεις της, αλλά να τις χρησιμοποιήσουν κίελας. Να

5 «Η ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ», του Ε.Η.Gombrich, σελ. 282, εκδ. Πατάκη του 2007

6 «Η ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ», του Ε.Η.Gombrich, σελ. 283, εκδ. Πατάκη του 2007, διαβάζουμε επίσης για την κατάσταση που επικρατούσε ότι: «Η ισότητα ενώπιον του νόμου είχε επιτευχθεί, τα αγαθά της εκκλησίας και της αριστοκρατίας είχαν διανεμηθεί στους αγρότες.»

7 «Η ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ», του Ε.Η.Gombrich, σελ. 283, εκδ. Πατάκη του 2007

8 Από την ταινία «V For Vendetta» του 2005 των αδερφών Wachowski με πρωταγωνιστές τους Natalie Portman και Hugo Weaving που βασίστηκε στην εικονογραφημένη νουβέλα του Alan Moore εικονογραφημένη από τον David Lloyd, η φράση στο πρωτότυπο: “Ideas are bulletproof”.

9 Από την ταινία «Inception» του 2010 του Christopher Nolan με πρωταγωνιστές τους Leonardo DiCaprio, Joseph Gordon-Levitt και Ellen Page, η ολοκληρωμένη φράση στο πρωτότυπο: “What is the most resilient parasite? Bacteria? A virus? An intestinal worm? An idea. Resilient... highly contagious. Once an idea has taken hold of the brain it's almost impossible to eradicate. An idea that is fully formed - fully understood - that sticks; right in there somewhere.”

ο κόσμος των δύο αδερφών

τις τιθασεύσουν, έτσι ώστε να δουλέψουν για λογαριασμό της ανθρωπότητας.»¹⁰ Κατά την διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης και των Ναπολεόντειων πολέμων, η ανθρωπότητα εξελίχθηκε τεχνολογικά σε απίστευτο βαθμό, πραγματοποιώντας ότι πριν από μερικά χρόνια φάνταζε ακατόρθωτο. Η χρήση της ατμομηχανής θα δώσει απίστευτη ώθηση στις χερσαίες και θαλάσσιες μετακινήσεις, με τις σιδηροδρομικές γραμμές να κατακλύζουν από άκρη σε άκρη την ευρωπαϊκή ήπειρο. Η επικοινωνία θα γίνει και αυτή πολύ γρήγορη και εύκολη με την εφεύρεση του τηλεγράφου. Οι μηχανές θα μπουν ακόμη περισσότερο στη καθημερινή ζωή προσπαθώντας να ικανοποιήσουν όλες τις ημερήσιες ανάγκες σε προϊόντα και ενέργεια. Είναι η εποχή που όλα θα αρχίσουν να κινούνται γρήγορα πολύ γρήγορα... οι άνθρωποι πλέον ζουν μία ακόμη επανάσταση!

Η βιομηχανική επανάσταση είναι η εποχή που θα εισαχθεί ολοκληρωτικά στην ζωή των ανθρώπων η «μηχανή». Όλα θα αρχίσουν να περιστρέφονται γύρω από την «έννοια της μηχανής», μέχρι και οι άνθρωποι θα χωριστούν με βάση την κατοχή ή μη της «μηχανής». Πλέον ο κόσμος αλλάζει ριζικά. Πολύ γρήγορα κάποια άτομα για διάφορους λόγους κατάφεραν να έχουν στην κατοχή τους μηχανές ικανές να παράγουν ακατάπαυστα, σε άριστη ποιότητα και με τεράστια ταχύτητα εκατοντάδες προϊόντα έτοιμα να πουληθούν από άκρη σε άκρη της γης. Το κύριο όμως πλεονέκτημα που απέκτησαν οι άνθρωποι αυτοί είναι ότι μέσω «...των μηχανών κατάφεραν να αποκαταστήσουν τον ανθρώπινο μόχθο, κόπο και κόστος.»¹¹ Για να παραχθούν προϊόντα που, πριν θα απαιτούνταν εκατοντάδες ειδικευμένοι εργάτες, πλέον ο αριθμός των εργατών που απαιτούνταν έχει μειωθεί στο ελάχιστο και δεν χρειάζεται πια, καμία εξειδίκευση εκ μέρους των εργατών, ακόμη και ο εργοστασιάρχης «...δεν έπρεπε να γνωρίζει τη δουλειά από την οποία ζούσε, γιατί δεν επρόκειτο για χειρωνακτική τέχνη, αλλά για μια μηχανή»¹². Είναι η χρονική περίοδος, κατά την οποία οι έχοντες εργοστάσια πλουτίζουν συνεχώς, ενώ οι μη έχοντες εγκαταλείπουν κατά χιλιάδες την ύπαιθρο και τον αγροτικό τρόπο ζωής, για να κυνηγήσουν ένα καλύτερο αύριο στα μεγάλα αστικά κέντρα, ως εργάτες στον κόσμο των μηχανών. Όλη αυτή η κατάσταση είχε ως αποτέλεσμα η δομή του κόσμου, που είχε μείνει για χιλιάδες χρόνια επί της ουσίας αμετάβλητη, να καταρρεύσει και μια νέα δομή να πάρει τη θέση της.

Μια ασπρόμαυρη φωτογραφία...

«Μία εικόνα αξίζει όσο χίλιες λέξεις...» Η συγκεκριμένη εικόνα ίσως αξίζει και περισσότερες. Παρουσιάζει όντως το Παρίσι και συγκεκριμένα την λεωφόρο Boulevard du Temple, του 1838. Είναι τόσο σημαντική γιατί είναι το δημιούργημα μιας εφεύρεσης της βιομηχανικής επανάστασης, που θα αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο «βλέπουμε» τα πράγματα¹³. Η εικόνα αυτή αποτελεί μία από τις πρώτες φωτογραφίες όλων των εποχών, τραβηγμένη από τον εφευρέτη Louis Daguerre¹⁴. Εκ πρώτης όψεως είναι μία φωτογραφία αρκετά απλή, αλλά συνάμα περίεργη. Δεν αποτυπώνει καμία ανθρώπινη δραστηριότητα, δεν αποτυπώνεται κανένα όχημα να κινείται, κανένας άνθρωπος να στέκεται ή να κάνει τον πρωινό του περίπατο στη Γαλλικά πρωτεύουσα. Εκ δεύτερης όμως, σε ένα «δυνατό» σημείο της εικόνας, κοντά στην αρχή της διαγωνίου που αρχίζει από την κάτω αριστερά και καταλήγει στην πάνω δεξιά γωνία, αποτυπώνονται δύο ανθρώπινα περιγράμματα. Τα περιγράμματα αυτών των ανθρώπων αποτελούν και τον λόγο της σπουδαιότητας αυτής της φωτογραφίας. Πρόκειται για τους πρώτους ανθρώπους που αποτυπώνονται ποτέ από φωτογραφικό φακό!!!

Αυτή η φωτογραφία αποτυπώνει τον κόσμο της σχεδόν ειρωνικά. Ειρωνικά επειδή η τεχνολογία δίνει την δυνατότητα στον Daguerre, από την μία να αποτυπώσει αυτό που βλέπει από το παράθυρό του αλλά από την άλλη δεν του δίνει την δύναμη να αποτυπώσει ότι κινείται στην σκηνή του, με αποτέλεσμα να φωτογραφίσει μόνο ότι έμεινε για πάνω από 10 λεπτά σχετικά ακίνητο. Έτσι αποτυπώνονται μόνο δύο άτομα από τα δεκάδες που θα έπρεπε να είχαν αποτυπωθεί, να «ζουν» στην σκηνή του φωτογράφου μας, τα δύο άτομα που παραμένουν ακίνητα καθ' όλη τη διάρκεια της λήψης. Ο ένας στέκεται όρθιος μπροστά στον άλλο,

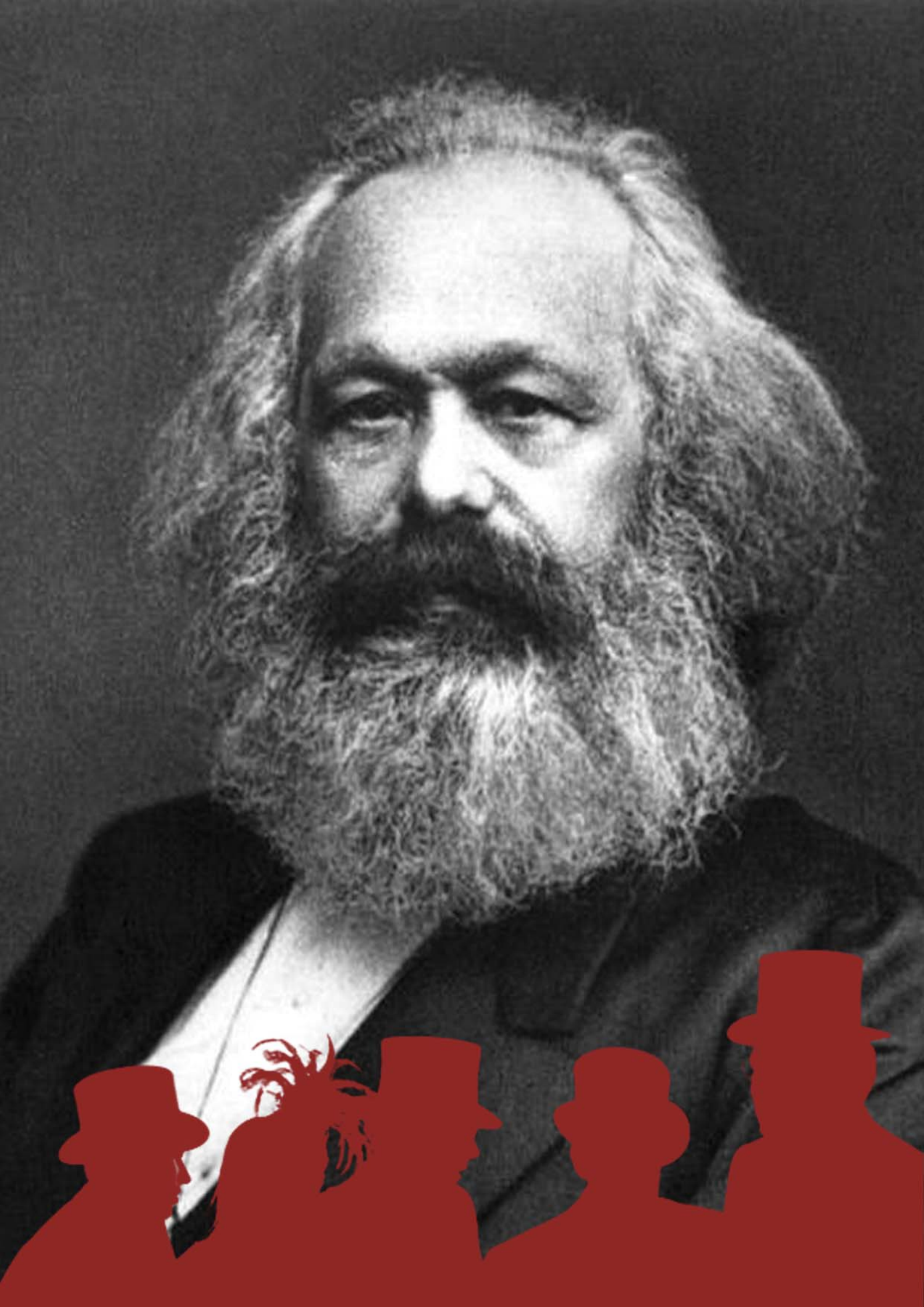
10 «Η ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ», του Ε.Η. Gombrich, σελ. 299, εκδ. Πατάκη του 2007

11 «Η ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ», ο.π. σελ. 301

12 «Η ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ», ο.π. σελ. 306

13 Η εφεύρεση της φωτογραφικής μηχανής θα αλλάξει για πάντα τον κόσμο της τέχνης μιας και η εφεύρεσή της θα αποτελέσει μια τομή. Πλέον η απόλυτη αποτύπωση του φυσικού κόσμου στον ζωγραφικό καμβά περνάει σε δεύτερη μοίρα, και κάπου εκεί αρχίζει να γεννιέται η μοντέρνα τέχνη.

14 Πληροφορίες για την πρώτη φωτογραφία ανθρώπων όλων των εποχών που μπορούν να αντληθούν στον ιστότοπο <http://petapixel.com> και πιο συγκεκριμένα στο άρθρο «First Ever Photograph of a Human Being» με διεύθυνση <http://petapixel.com/2010/10/27/first-ever-photograph-of-a-human-being/> στις 20/7/2014.

ενώ ο άλλος του γυαλίζει τα παπούτσια. «Ο λούστρος και ο πελάτης του...»¹⁵ Τι ειρωνεία; Δύο άνθρωποι τόσο διαφορετικοί μα συνάμα τόσο σημαντικοί. Δύο άνθρωποι βασικοί αντιπρόσωποι της εποχής τους. Την ημέρα εκείνη δεν το γνώριζαν αλλά σε λίγο καιρό θα έχουν μείνει μόνοι τους... οι δύο τους... και θα έρθει η σειρά τους να ορίσουν τον κόσμο. Η πρώτη φωτογραφική απεικόνιση του ανθρώπου, στην πραγματικότητα θα απεικονίσει στους ασπρόμαυρους τόνους, της έναν ολόκληρο κόσμο...

Οι δύο νέοι πόλοι...

Τον κόσμο πλέον θα τον χαρακτηρίσουν δύο νέοι πόλοι. Πλέον δεν έχει αξία αν είσαι ταπεινής καταγωγής ή γόνος αριστοκρατικής οικογενείας, όπως διαβάζουμε στο κείμενο της Nan Ellin «οι άνθρωποι σε αυτήν την εποχή χαρακτηρίζονται πλέον από την απάντηση στην ερώτηση «με τι ασχολείσαι;» και όχι πλέον από την ερώτηση «Ποιος και από πού είσαι;»¹⁶. Ο κόσμος διαμορφώνεται σε δύο μεγάλες τάξεις την αστική και την εργατική τάξη. Η πρώτη φωτογραφία ανθρώπων όλων των εποχών έρχεται απλά να περιγράψει τόσο «ειρωνικά» τον κόσμο που ο Μαρξ θα χωρίσει σε καπιταλιστές και προλεταριάτο. Σε αυτό τον συνεχή τεχνολογικό και πνευματικό αναβρασμό, δεν θα αργήσουν να εξελιχθούν οι ιδέες και τα «θέλω» των δύο τάξεων. Από την μία θα αρχίσουν να αναπτύσσονται οι θεωρίες που θα έρθουν να αντιταχθούν στην όλο και χειρότερη καθημερινότητα της εργατικής τάξης, με κύρια την θεωρία του σοσιαλισμού, στην οποία διατυπώνεται η ιδέα, ότι τα μέσα παραγωγής όπως τα εργοστάσια είναι μεγάλης σπουδαιότητας για να ανήκουν σε μεμονωμένα άτομα και άρα πρέπει να ανήκουν σε όλους. Σε αυτήν θα έρθει να προστεθεί η μαρξιστική ιδεολογία που θα απαιτήσει από του εργάτες όλου του κόσμου να ενωθούν¹⁷ και να παλέψουν για την κατάργηση της προσωπικής ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής, ώστε να μπορέσουν να ζήσουν σε έναν ιδανικό κόσμο όπου κατά τον Μαρξ δεν θα υπάρχουν πια οι κοινωνικές τάξεις¹⁸ και οι καρποί του μόχθου των ανθρώπων θα μοιράζονται ισόποσα σε όλους χωρίς διακρίσεις.

Από την άλλη, η αστική τάξη η οποία πλέον έχει διαμορφωθεί και διαχειρίζεται τεράστια οικονομική δύναμη, θα αρχίσει να δυσανασχετεί για το γεγονός ότι ακόμα δεν έχει αποκτήσει την πολιτική εξουσία. Αυτή συνεχίζει να ασκείται από την αυτοκρατορική και αριστοκρατική ελίτ, της προ Γαλλικής επανάστασης εποχής, που μανιωδώς προσπαθεί να επαναφέρει και να διατηρήσει ο Μέττερνιχ στην Ευρώπη και η οποία πλέον δεν ικανοποιεί ούτε τους αστούς αλλά ούτε και τους εργάτες... Μέσα σε αυτό το κλίμα δυσφορίας οι δύο νέες τάξεις, έχοντας πλέον το θεωρητικό υπόβαθρο από την γαλλική επανάσταση και ένα τεχνολογικό και οικονομικό υπόβαθρο από την βιομηχανική επανάσταση, θα κάνουν ότι ξέρουν καλύτερα από κάθε τι άλλο, θα επαναστατήσουν. Αρχικά το 1830 και τελικά το «1848 ξέσπασαν τρομερές ταραχές στη Γαλλία και σε μικρό χρονικό διάστημα επεκτάθηκαν σχεδόν σε ολόκληρη την ευρωπαϊκή ήπειρο»¹⁹. Αποτέλεσμα των ταραχών ήταν η κατάρρευση και το τέλος των αυτοκρατοριών της Γαλλίας και της Αυστρίας και παράλληλα την δημιουργία πολλών ανεξάρτητων κρατών-εθνών. «Ο καγκελάριος Μέττερνιχ και ο Αυτοκράτορας της Αυστρίας αναγκάζονται σε παραίτηση. Είχε έρθει πια το τέλος του παλιού καθεστώτος».²⁰ Πλέον η πολιτιστική, πολιτική, οικονομική και κοινωνική δομή του κόσμου είχε αλλάξει και είχε έρθει η ώρα στις νέες τάξεις να επιβάλλουν στον χώρο την «τάξη» τους...

Ο “φόβος”, ως “μοχλός ανάπτυξης”

Η αστική τάξη είναι αυτή που θα αναλάβει πρώτη την αναδιαμόρφωση του κόσμου και των πόλεων του με βασικό στόχο να ικανοποιήσει τις ανάγκες της. Στην προσπάθεια αυτή της ικανοποίησης, η νέα τάξη θα έρθει αντιμέτωπη με ένα βασικό ανθρώπινο συναίσθημα, τον φόβο. Οι αστοί κάθε χώρας νιώθουν τρεις βασικές απειλές. Καταρχάς απειλούνται από την πρώην άρχουσα τάξη και την επιθυμία της να επαναφέρει

15 Από τον ιστότοπο «Η ΜΗΧΑΝΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ», με τίτλο Ο λούστρος και ο πελάτης του. Οι πρώτοι άνθρωποι που απαθανάτιστηκαν από τον φωτογραφικό φακό... Διαβάστε όλο το άρθρο: www.mixanitouxronou.gr/o-loustros-ke-o-pelatis-tou-i-proti-anthropi-pou-apathanatistikan-apo-ton-fotografiko-fako/

16 «SHETLER FROM THE STORM OR FORM FOLLOWS FEAR AND VICE VERSA», της Nan Ellin, σελ. 14, γλώσσα Αγγλικά

17 Μία από τις πιο γνωστές φράσεις του Karl Marx

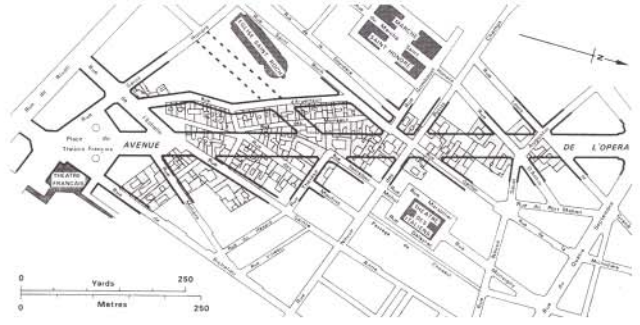
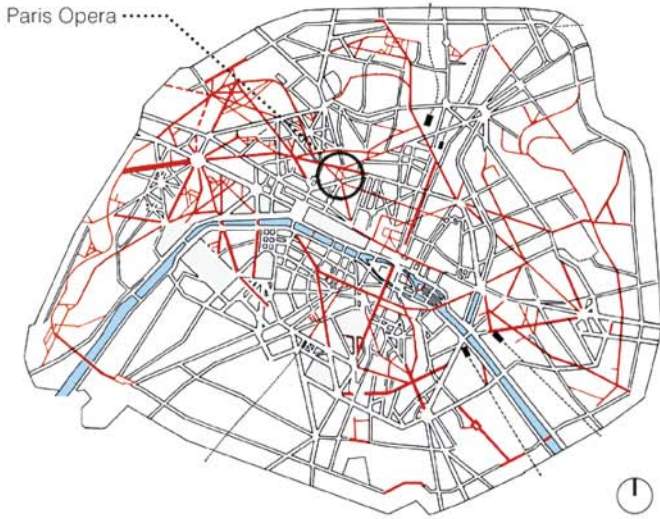
18 «Η ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ», του Ε.Η.Gombrich, σελ. 306, εκδ. Πατάκη του 2007

19 Ο Merriman John, καθηγητής ιστορίας στο πανεπιστήμιο Γιέηλ των ΗΠΑ, στο βιβλίο του «A History of Modern Europe: From the French Revolution to the Present» του 1996 σελ. 715 αναφέρεται στις επαναστάσεις του 1848 ως «Οι Ευρωπαϊκές Επαναστάσεις του 1848, επίσης γνωστές ως Άνοιξη των Εθνών, Άνοιξη των Λαών» μιας και μετά από αυτές δημιουργήθηκαν η πλειοψηφία των εθνών κρατών της Ευρώπης. Η Γαλλία παύει να είναι αυτοκρατορία, θα δημιουργηθούν τα κράτη της Αυστρίας, Ουγγαρίας, Σερβίας, Κροατίας, Σλοβενίας Σλοβακίας από την πτώση της Αυστροουγγρικής αυτοκρατορίας, και θα διαμορφωθούν οι συνθήκες για την δημιουργία του Γερμανικού και του Ιταλικού κράτους τα επόμενα χρόνια.

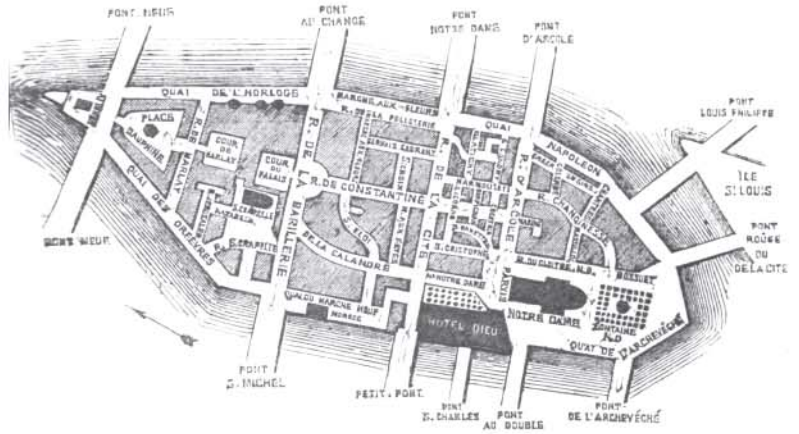
20 «Η ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ», του Ε.Η.Gombrich, σελ. 306, εκδ. Πατάκη του 2007

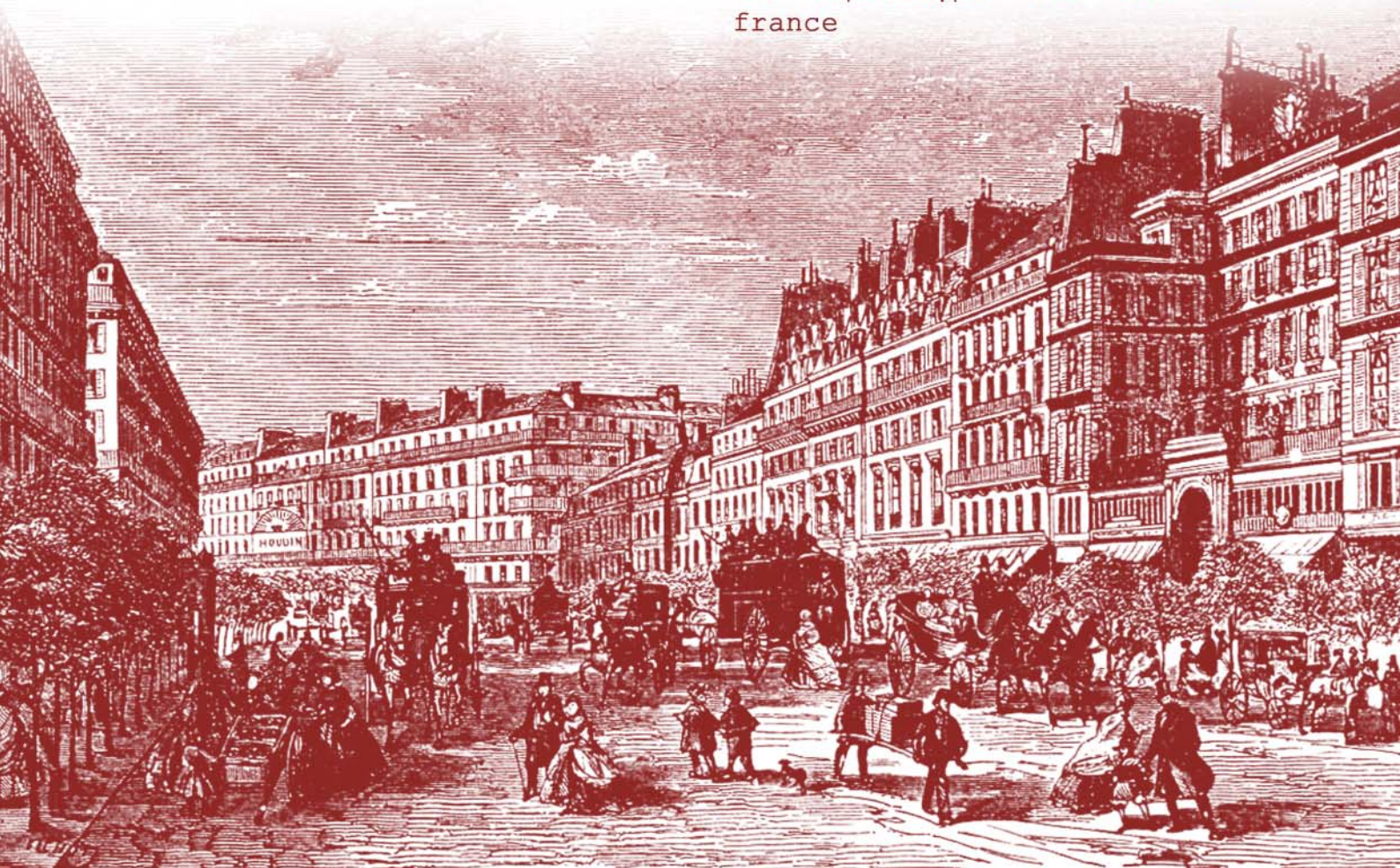
το νέο παρίσι

ο χάρτης με της επεμβάσεις του
Haussman και το παράδειγμα της
λεωφόρου της Όπερας

το παράδειγμα του Ile de
france

την παλιά δομή του κόσμου, απειλή που με το πέρασμα μικρού χρονικού διαστήματος, εξανεμίζεται. Κύρια απειλή για τους αστούς αποτελεί η εργατική τάξη, η οποία θα έρθει άμεσα σε ευθεία σύγκρουση με την αστική. Τελευταία απειλή για την αστική τάξη αποτελεί η αστική τάξη κάθε άλλου έθνους. Κάθε χώρα διαμορφώνει μια αστική τάξη, η οποία αναπτύσσεται και παράγει προϊόντα τα οποία ανταγωνίζονται συνεχώς τα προϊόντα που παράγονται σε γείτονες χώρες, κατάσταση που κάποια στιγμή θα οδηγήσει σε σύγκρουση...

Ένας "κόσμος" δίχως όρια...

Έως τότε όμως, οι πόλεις θα αρχίσουν να αλλάζουν. Η πρώτη σημαντική αλλαγή που θα αποτελέσει και σημείο τομής στην ιστορία των πόλεων, όπως διαβάζουμε και στο βιβλίο « Origini e sviluppo della città moderna», του Carlo Aymonino είναι ότι, «η αστική πόλη διαφοροποιείται από τις προγενέστερες βάση μιας «αρχής», που έρχεται σε αντιστοιχία με τις οικονομικές εξελίξεις της εποχής: **δεν έχει συγκεκριμένα σύνορα**, καταργεί τα κληρονομημένα όρια των τειχών των προηγούμενων αιώνων. Η πόλη πλέον είναι χωρικός αόριστος...»²¹ όπως ακριβώς και ο κόσμος των αγορών δεν γνωρίζει σύνορα, έτσι και η πόλη των αστών. Η πόλη πλέον δεν ξέρει κανείς που τελειώνει μιας «και η εξοχή μεταμορφώνεται συνέχεια σε βιομηχανική πόλη, αφού ο χώρος μεταφράζεται από τους αστούς ως χώρος εν δυνάμει εκμεταλλεύσιμος υπακούοντας στις επιταγές του μέγιστου κέρδους...»²²

Το Παρίσι και η "πολυδιάστατη" χρήση του δρόμου...

Αυτό συμβαίνει και, στην πρώην πλέον αυτοκρατορική πρωτεύουσα της Γαλλίας, το Παρίσι που θα αποτελέσει και το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα πόλης, αυτής της εποχής. Το Παρίσι οφείλει την εικόνα που εμείς σήμερα θαυμάζουμε με τις μεγάλες παρισινές της λεωφόρους, τις "boulevard", σε αυτήν την εποχή και το νομάρχη της πόλης τότε, βαρόνο Haussmann²³. Πώς θα αλλάξει όμως ο Γάλλος Βαρόνος την πρωτεύουσα; Όσον αφορά την λογική, ο ίδιος μπορεί να το αγνοούσε, αλλά οι Ισπανοί την είχαν ήδη χρησιμοποιήσει χρόνια πριν, απόλυτα, ολοκληρωτικά και ξένα. Μόνο που τώρα η αλλαγή θα είναι πολύ πιο βίαιη, πολύ μεγαλύτερη και όχι σε ένα μεμονωμένο κτίριο. Ο Haussmann θα λειτουργήσει με την λογική των βασιλιάδων της Καστίλης προσπαθώντας να αλλάξει την πόλη του, όπως περίπου οι Μέδικοι τον 15^ο αιώνα. Μόνο που τώρα ο νομάρχης θα έρθει να ικανοποιήσει τις ανάγκες και να λύσει τα προβλήματα μιας ολόκληρης τάξης, όχι μέσω ενός κτιρίου, μήτε με την δημιουργία ενός νέου πόλου, αλλά με την πολυδιάστατη χρήση του δρόμου...

Ο δρόμος ως μέσο ελέγχου

Οι ενέργειες του Haussmann είχαν «...ως απώτερο σκοπό την δημιουργίας μιας αίσθησης τάξης στη πόλη. Ο Haussmann προσπάθησε να τυποποιήσει τις κατοικίες, την απόσταση μεταξύ των δέντρων και άλλα πολλά...»²⁴ Το πρώτο μέλημα του παρισινού νομάρχη δεν ήταν άλλο από το να περιορίσει ότι θα μπορούσε να διαταράξει αυτήν την αίσθηση τάξης. Έπρεπε να βρει τρόπο να περιορίσει την πιθανότητα των εξεγέρσεων των εργατών. Αυτό το κατάφερε σε δύο φάσεις. Αρχικά κατάφερε να κρατήσει την εργατική τάξη υπό έλεγχο «... προσλαμβάνοντας χιλιάδες εργάτες(που εκείνη την εποχή αντιστοιχούσαν στο ¼ του εργατικού δυναμικού της πόλης) στα δημόσια έργα κατασκευής των νέων λεωφόρων»²⁵. Τους πρόσφερε δηλαδή εργασία στην κατασκευή, όπου κατά τον Β. Μπέντζαμιν εφάρμοζαν τον αληθινό σκοπό των εργασιών του Οσμάν, «... που ήταν η εξασφάλιση της πόλης έναντι ενός εμφυλίου πολέμου. Το πλάτος των λεωφόρων ήταν απαγορευτικό για το στήσιμο οδοφραγμάτων και οι νέοι δρόμοι θα περιείχαν την συντομότερη διαδρομή μεταξύ στρατώνων και των τομέων της εργατικής τάξης. Ορισμένοι σύγχρονοι του θάφτισαν το εγχείρημα "στρατιωτικό εξωραϊσμό"». ²⁶Επί της ουσίας έβαλε την εργατική τάξη να φτιάξει το μέσο χωρικού ελέγχου και καταστολής του ίδιου της του εαυτού. Ο δρόμος αποκτά πλέον ένα καινούριο ρόλο, μιας και γίνεται το μέσο του χωρικού

21 « Origini e sviluppo della città moderna», του Carlo Aymonino, σελ. 16, εκδ. Boblioteca Marsilio, γλώσσα Ιταλικά

22 « Origini e sviluppo della città moderna», ο.π. σελ. 23

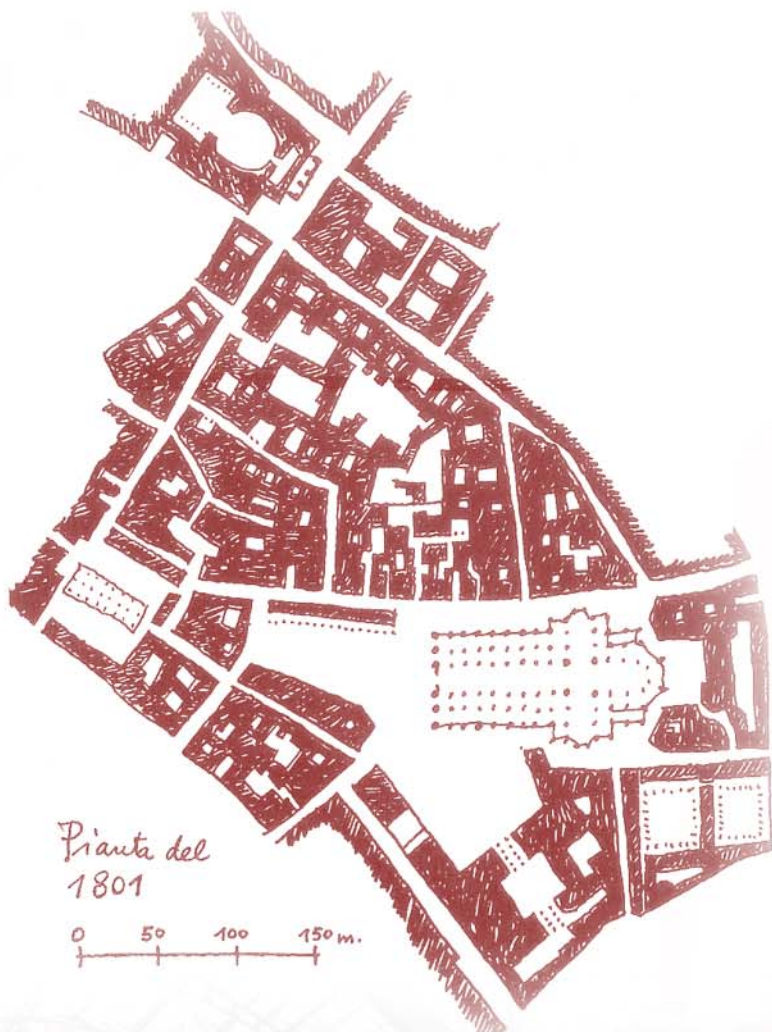
23 Μία γρήγορη παρουσίαση του βαρόνου Haussmann και του έργου του στον ιστότοπο <http://www.kathimerini.gr/399426/article/epikairothta/kosmos/to-proswpo-zorz-ezen-osman> στην ηλεκτρονική μορφή της εφημερίδας «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» με τίτλο «Το Πρόσωπο: Ζορζ Εζέν Οσμάν» δημοσιευμένο στις 18/07/2010, χρησιμοποιημένο για την εργασία στις 15/8/2014.

24 «SHETLER FROM THE STORM OR FORM FOLLOWS FEAR AND VICE VERSA», της Nan Ellin, σελ. 18, γλώσσα Αγγλικά

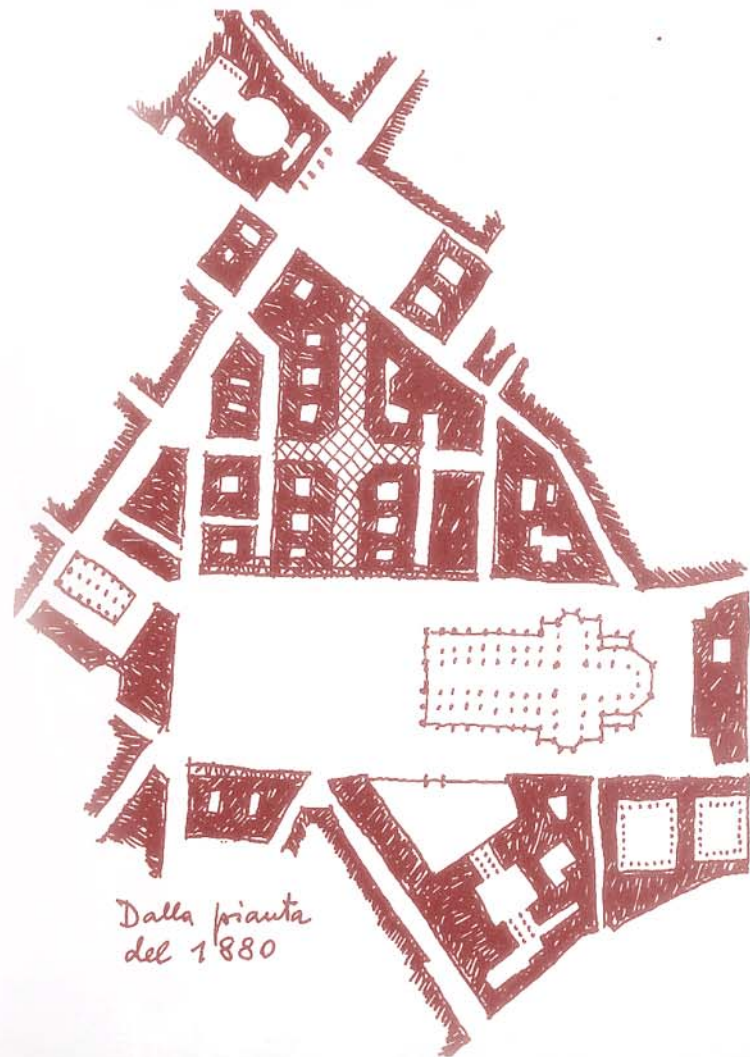
25 «SHETLER FROM THE STORM OR FORM FOLLOWS FEAR AND VICE VERSA», ο.π. σελ. 18

26 «Η διαλεκτική του Βλέπιν, ο Βάλτερ Μπένγιαμιν και το Σχέδιο περί Στοιών», της Susan Buck-Morss, σελ.136, εκδ.

to...milano

Pianta del
1801

Dalla pianta
del 1880

ελέγχου των ανθρώπων. Ενδιαφέρουσα είναι η σύγκριση που πραγματοποιεί η Nan Ellin μεταξύ του rap-
ortition και των δημοσίων χώρων στους οποίους ακτινωτά, κατέληγαν πολλές λεωφόροι επισημαίνοντας
ότι πλέον «...τα συγκεκριμένα σημεία δεν είναι πια δημόσιοι χώροι αλλά ο χώρος απόλυτου ελέγχου των
δυνάμεων καταστολής στην πόλη.»²⁷ Γίνονται έτσι τα σημεία από τα οποία μπορείς να ελέγξεις απόλυτα ένα
πολύ μεγάλο μέρος του χώρου, χωρίς να μπορεί κάποιος να κάνει κάτι χωρίς να γίνει αντιληπτός.

Ο δρόμος ως φορέας του νέου συστήματος

Έτσι ο δρόμος έρχεται να λύσει το πρόβλημα του φόβου για τους αστούς. Θα έρθει ταυτόχρονα να ικανο-
ποιήσει και τις ανάγκες τους. Θα έρθει να κάνει ότι και για τις ιταλικές πόλεις τις αναγέννησης. Η αστική
τάξη μέσω των νέων κτιρίων που θα ανοικοδομηθούν, για να ορισθούν αυτοί οι άξονες, θα αποκτήσει πο-
λυτελείς κατοικίες στο κέντρο της πόλης που προσδίδουν την δύναμη των ενοίκων τους. Οι αστοί πλέον δεν
θα αρκεστούν όπως οι Μέδικοι στην κατασκευή ενός νέου τύπου κτιρίου, οι αστοί είναι σε αριθμό πολλοί
και οι ανάγκες τους είναι πλέον πολύ περισσότερες.

Η εποχή που ο αυτοκράτορας και ένας μικρός περιγυρός του είχαν το δικαίωμα να κάνουν περιπάτους στο
πολυτελείς κήπους των Βερσαλλιών είχε τελειώσει. Η κοινωνική δομή έχει αλλάξει, και οι αστοί απαιτούν
και αυτοί περιπάτους, θέλουν και αυτοί τους κήπους τους, και τους αποκτούν. Τότε θα δημιουργηθεί το δά-
σος της Βουλώνης, και οι νέες λεωφόροι τους θα στολιστούν με δέντροστοιχίες. Οι αστοί θέλουν θεάματα
που μέχρι πρότινος μόνο ο αυτοκράτορας και ο κύκλος του μπορούσαν να έχουν, και σε μια συμβολή των
μεγάλων λεωφόρων τους, αποκτούν την όπερα του Παρισιού. Μα προ πάντως οι αστοί θέλουν μια πόλη
που να μπορεί να στηρίξει την νέα οικονομική δομή του κόσμου, θέλουν βιτρίνες και τις αποκτούν. Ποιος
θα μπορούσε να ήταν ο καλύτερος υποδοχέας για τα νέα καταστήματα των προϊόντων που παράγει ο κό-
σμος αν όχι οι νέες λεωφόροι; Αποκτούν μέχρι και τα πρώτα πολυκαταστήματα του κόσμου. Ο Haussmann
έρχεται να τσακίσει τον μεσαιωνικό ιστό για να χαρίσει στους αστούς την πόλη τους, και για να προσθέσει
στον δρόμο το ρόλο του φορέα του νέου κοινωνικού και οικονομικού συστήματος... «κατά τον 19^ο αιώνα
όλες οι πρωτεύουσες της Ευρώπης και εν τέλει, σε ολόκληρο τον κόσμο μετατράπηκαν σε απαστράπτουσες
προσθήκες, που επιδείκνυαν την υπόσχεση της νέας βιομηχανίας και της τεχνολογίας για την δημιουργία
ενός παραδείσου επί της Γης. Και καμία πόλη δε ακτινοβολούσε όπως το Παρίσι.»²⁸

Οι στοές

Ο τύπος δρόμου ο οποίος θα αναπτυχθεί τον 19^ο αιώνα αποτελώντας φορέα του νέου συστήματος είναι
οι στοές, «οι οποίες κατά τον 19^ο αιώνα στέγασαν τα όνειρα των πρώτων καταναλωτών.»²⁹ Χαρακτηριστικό
παράδειγμα στο οποίο ο “δρόμος-στοά” αναλαμβάνει να παρουσιάσει το νέο κοινωνικό- οικονομικό σύ-
στημα αποτελεί η *Galeria του Μιλάνου*³⁰. Στο Μιλάνο, ίσως την πιο βιομηχανοποιημένη πόλη της ιταλικής
χερσονήσου, μετά τις επεμβάσεις του Haussmann στο Παρίσι, πραγματοποιούνται ανάλογες επεμβάσεις.
Οι σημαντικές πραγματοποιούνται στο κέντρο της πόλης γύρω από τον καθεδρικό (Duomo πόλος της με-
σαιωνικής πόλης) όπου δημιουργείται ένας νέος τελείως ορθογώνιος δημόσιος χώρος ως πλατεία του κα-
θεδρικού. Στη βόρεια πλευρά αυτής της πλατείας δημιουργείται ένα σύμπλεγμα κτιρίων που διατρέχονται
από μία μεγάλων διαστάσεων στοά που ενώνει τον καθεδρικό με το θέατρο της πόλης. Η στοά αυτή γίνεται
το εμπορικό κέντρο της πόλης. Είναι ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα του τρόπου χρήσης του
δρόμου από τους αστούς. Επιβάλλεται στον μεσαιωνικό ιστό απόλυτα διαλύοντάς τον και αναλαμβάνοντας
να γίνει ο δρόμος- βιτρίνα των προϊόντων της νέας τάξης, ρόλος που θα διατηρηθεί έως και σήμερα.

Ο δρόμος ως φορέας των τεχνολογικών επιτευγμάτων

Ο «δρόμος» όμως ακόμη, θα γίνει και φορέας των τεχνολογικών επιτευγμάτων της εποχής μιας και θα έρ-
θει να προσφέρει στους κατοίκους της γαλλικής πρωτεύουσας ένα υπερέγχρονο αποχετευτικό σύστημα,
παράλληλα με την κατασκευή του. Η εξέλιξη της τεχνολογίας θα προσφέρει στους, πλούχιοντες κατοίκους
συνεχές νερό μέσα στις κατοικίες τους. Η πόλη μέσω της τεχνολογίας θα βελτιώσει εσθήτα τις υποδομές
της. Θα βελτιωθεί, επίσης, η σύνδεση αντίπερα όχθων του Σηκουάνα μιας και οι γέφυρες θα υπερδιπλασι-

27 «SHETLER FROM THE STORM OR FORM FOLLOWS FEAR AND VICE VERSA», της Nan Ellin, σελ. 16, γλώσσα Αγγλικά

28 «Η διαλεκτική του Βλέπιν, ο Βάλτερ Μπένγιαμιν και το Σχέδιο περί Στοών», της Susan Buck-Morss, σελ.123, εκδ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

29 «Η διαλεκτική του Βλέπιν, ο Βάλτερ Μπένγιαμιν και το Σχέδιο περί Στοών», ο.π. σελ. 63

30 «Origini e sviluppo della città moderna», του Carlo Aymonino, σελ. 31, εκδ. Boblioteca Marsilio, γλώσσα Ιταλικά

αστούν. Στο πλαίσιο της βελτίωσης των υποδομών δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τότε είναι που αναπτύσσεται ένα τεράστιο σιδηροδρομικό δίκτυο το οποίο απαιτεί την ανέγερση νέου τύπου κτιρίων όπως οι σταθμοί, οι οποίοι και υλοποιούνται στα κέντρα των αστικών πόλεων με την κατεδάφιση κομματιών της προ υπάρχουσας πόλης.

Ο νέος οξύμωρος ρόλος του δρόμου...

Πόσο ακόμα μπορεί όμως να αλλάξει ο ρόλος του δρόμου; Χωρικά δύο ή και περισσότερες πόλεις ενώνονται με δρόμους. Το ίδιο ισχύει και για δύο περιοχές της ίδιας πόλης ή και για δύο κτίρια, της ίδιας περιοχής, της ίδιας πόλης, «ενώνονται» με έναν δρόμο. Στην βιομηχανική εποχή του Haussmann ο δρόμος, το κατεξοχήν μέσο σύνδεσης δύο σημείων του χώρου, θα παίξει έναν ακόμη καινούριο ρόλο. Ο δρόμος θα έρθει να χωρίσει τον κόσμο, «...μετά τον Haussmann επήλθε αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε κοινωνικό διαχωρισμό, η αντίθεση δύο πόλεων, της πόλης των πλουσίων και της πόλης των φτωχών.»³¹ Ο δρόμος θα δράσει και ως διαχωριστικό όριο των δύο αυτών κόσμων. Όπως διαβάζουμε στο κείμενο του Β. Μπένγιαμιν, «Η εκκαθάριση των φτωχομαχαλάδων από τον Ομάν διέσπασε, απλώς, τις γειτονιές της εργατικής τάξης και μετατόπισε στα προάστια έξω από το κέντρο του Παρισιού, την άσχημη εικόνα και τις ανθυγιεινές συνθήκες ζωής της φτωχολογιάς. Με αυτό τον τρόπο, οι ταξικοί ανταγωνισμοί καλύφθηκαν, δεν εξαλείφθηκαν.»³² Ένα πολύ καλό παράδειγμα αυτού του ρόλου του δρόμου ως ορίου αποτελεί ο σχεδιασμός του Regent Street στο Λονδίνο του John Nash. Ο αρχιτέκτονας κατά την παρουσίαση της πρότασης του θα «...καθορίσει τους στόχους του νέου μακρού δρόμου του Λονδίνου οι οποίοι ήταν ταυτόχρονα και ο καθορισμός ενός **διαχωρισμού** μεταξύ των δρόμων και των πλατειών των αστών και των αριστοκρατών, από εκείνων των εργατών αλλά και η εξασφάλιση μιας γρήγορης και ασφαλούς μετάβασης των βουλευτών από τον χώρο “κατοίκησης” στον χώρο “εργασίας” τους, το κοινοβούλιο, στο κέντρο της πόλης.»³³ Ο κόσμος χωρίζεται με το αν έχεις ή όχι «πρόσβαση» σε αυτούς τους νέους εντυπωσιακούς δρόμους. Ο δρόμος που ως χωρικό στοιχείο ένωνε πλέον δημιουργείται συνειδητά για να χωρίσει... γίνεται πλέον και όριο.

Στο όνομα της επιστήμης...

Έλεγχος, πειθαρχία και ορθολογισμός³⁴ είναι οι τρεις λέξεις που θα χαρακτηρίσουν τον τρόπο με τον οποίο θα λειτουργήσουν οι νέοι ρυθμιστές του χώρου. Η νέα τάξη έχει πλέον επιβάλλει στο χώρο την «τάξη της» και την παρουσιάζει με έναν πολύ έξυπνο τρόπο. Την παρουσιάζει ως αποτέλεσμα επιστημονικής έρευνας και μελέτης και όχι ως σύνολο πολιτικών αποφάσεων, νομιμοποιώντας τις χωρικές μεταβολές που επιβάλλει, ντυμένες με το πέπλο του ορθολογισμού της επιστήμης. «Ο Haussmann μετατρέπει την πολεοδομία ως εξειδικευμένο διαχειριστή του χώρου, ο οποίος αναλαμβάνει την ευθύνη για όλες της χωρικές μεταβολές αντί των κυβερνόντων, ουσιαστικά δημιουργεί μια πολεοδομία στην πλήρη διάθεση της νέας άρχουσας τάξης.»³⁵ Θα γράψει ο Leonardo Benevolo. Οι αλλαγές συντελούνται στα πλαίσια του ορθολογισμού και της επιστήμης και όχι στα πλαίσια των διαφόρων συμφερόντων, θα «αναφωνήσει» η αστική τάξη του τότε. Αν η πολεοδομία ως επιστήμη θα αναλάβει την ευθύνη όλων αυτών των αλλαγών, ο δρόμος ως μέσο στα χέρια της επιστήμης, θα αναλάβει την υλοποίησή τους. Ο ίδιος ο Haussmann «θα παρομοιάσει τον εαυτό του με χειρουργό που έρχεται να διανοίξει τις αρτηρίες στον άρρωστο ιστό»³⁶. Ο δρόμος θα λειτουργήσει ως μέσο ελέγχου, ως φορέας ενός νέου κοινωνικού-οικονομικού-πολιτικού συστήματος, ως φορέας των τεχνολογικών επιτευγμάτων της εποχής και τέλος, ως όριο των εξουσιαστών και μη του ίδιου του εαυτού, του δρόμου. Εκτός από αυτά οι νέοι δρόμοι που θα ανοιχτούν στις μεγάλες βιομηχανουπόλεις που αναπτύσσονται, όπως το Παρίσι, το Μιλάνο και το Λονδίνο (οι πόλεις των παραδειγμάτων του κειμένου), θα αποτελέσουν και το πεδίο ενός ακήρυχτου πολέμου μεταξύ των αστών των διάφορων χωρών. Είναι ο τρόπος αντιμετώπισης του φόβου των αστών των άλλων χωρών. Οι αστοί θέλουν η πόλη τους να είναι η πιο εντυπωσιακή, η πιο μεγαλοπρεπής και η πιο όμορφη, όπως δηλαδή συνέβαινε και παλιότερα με την ανέγερση των υπερπολυτελών ανακτόρων κάθε μονάρχη. Ο δρόμος θα γίνει με μια τεράστια «βιτρίνα» παρουσίασης

31 «Origini e sviluppo della città moderna», του Carlo Aymonino, σελ. 27, εκδ. Boblioteca Marsilio, γλώσσα Ιταλικά

32 «Η διαλεκτική του Βλέπιν, ο Βάλτερ Μπένγιαμιν και το Σχέδιο περί Στοών», της Susan Buck-Morss, σελ. 135, εκδ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

33 «Origini e sviluppo della città moderna», ο.π. σελ. 18

34 «SHETLER FROM THE STORM OR FORM FOLLOWS FEAR AND VICE VERSA», της Nan Ellin, σελ. 14, γλώσσα Αγγλικά, είναι οι τρεις λέξεις που χρησιμοποιεί η N.Ellin στο κείμενό της όταν περιγράφει την προσπάθεια δημιουργίας μιας ταυτότητας από την αστική τάξη.

35 «Le origini dell'urbanistica moderna», του Leonardo Benevolo, σελ. 181, γλώσσα Ιταλικά

36 «Origini e sviluppo della città moderna», ο.π. σελ. 18

του κόσμου των αστών, που θα αναγκάσει τον Βίκτωρ Ουγκό να γράψει ότι «το παλιό Παρίσι δεν είναι πλέον τίποτα άλλο από ένα συνεχή δρόμο»³⁷.

Όλα τα παραπάνω στοιχεία θα έρθουν να συνθέσουν μια νέας μορφής πόλης, την μητρόπολη. «Ο άνθρωπος πλάνητας που ψωνίζει χαζεύοντας τις βιτρίνες³⁸», θα μιλήσει πλέον για την πόλη του, την μητρόπολη...το δημιούργημα αυτής της εποχής.

Και κάπως έτσι αυτός ο θαυμαστός καινούριος κόσμος θα περάσει την εφηβική του ηλικία. Οι δύο άνδρες στην φωτογραφία του Daguerre θα ζήσουν σε αυτόν τον κόσμο με βάση τη σχέση που αποτύπωσε τότε ο φακός. Ο κεφαλαιοκράτης θα ζήσει έχοντας υπό του, τον εργάτη, που όσες φορές και να προσπαθήσει να αλλάξει αυτήν τη σχέση θα αποτύχει. Έτσι ο κεφαλαιοκράτης που έχει δημιουργήσει έναν κόσμο χωρίς όρια, όπως ακριβώς και οι πόλεις του, θα επικεντρωθεί στον ανταγωνισμό χωρίς όρια με τον κεφαλαιοκράτη ενός άλλου έθνους.

Ο ανταγωνισμός ιδεολογικά αρχίζει ήδη από την διεξαγωγή των διεθνών εκθέσεων, στις οποίες οι αστοί παρουσίαζαν όλα τους τα τεχνολογικά επιτεύγματα και τα νέα τους προϊόντα σε όλο τον κόσμο. Στην διεθνή έκθεση του 1851 στο Λονδίνο οι Άγγλοι, με την βοήθεια της τεχνολογίας θα κάνουν στον υπόλοιπο κόσμο μία επίδειξη δύναμης. Θα κατασκευάσουν ένα ολοκαίνουριο παλάτι, το οποίο δεν θα έρθει να στεγάσει κάποιον βασιλιά, αλλά τις νέες εφευρέσεις και τα νέα προϊόντα των αστών. Και ένα τέτοιο παλάτι δεν θα μπορούσε παρά να είναι μοναδικό, είναι ένα γυάλινο παλάτι³⁹. Σε απάντηση στην αντίπερα όχθη της Μάγχης, στην επέτειο των 100 χρόνων από τη γαλλική επανάσταση, οι απόγονοι του Haussmann θα δώσουν στην εντολή σε ένα μηχανικό, εν ονόματι Eiffel, να χρησιμοποιήσει το σίδηρο για να κατασκευάσει μια πύλη⁴⁰, που όμοιά της δεν θα έχει ξαναδεί ο άνθρωπος... Μία πύλη στον κόσμο των εφευρέσεων, των μηχανών και των νέων προϊόντων, μια πύλη στον νέο κόσμο!

Και ενώ αυτά τα θαυμαστά έργα πραγματοποιούνται στις νέες μητροπόλεις, σε εθνικό επίπεδο, τα πράγματα διαφέρουν. Η κάθε χώρα θα διεκδικήσει περισσότερες χώρες-αγορές, για να πουλήσει τα προϊόντα της. Όσο περισσότερα πουλάει τόσο περισσότερο χρειάζεται νέες χώρες-αποικίες από τις οποίες θα μπορεί να προμηθεύεται τους πόρους για να κατασκευάσει τα προϊόντα της. Έτσι η κάθε χώρα, στην προσπάθειά της να αποκτήσει όλο και περισσότερα, αρχίζει να εξοπλίζεται στρατιωτικά, όχι με σκοπό τη σύρραξη με κάποια άλλη⁴¹, αλλά με σκοπό να μπορέσει με την απειλή και μόνο της σύρραξης, να συνεχίσει την προσπάθεια αυτή. Δημιουργεί έναν φαύλο κύκλο, στον οποίο το κεφαλαιοκρατικό σύστημα αιχμαλωτίζεται, και ο οποίος κάποια στιγμή θα καταρρεύσει...

Ο κύκλος όντος σπάει και η εφηβική ηλικία του νέου κόσμου έρχεται στο τέλος της, πολύ πιο άσχημα απ' ό,τι θα μπορούσαν να φανταστούν οι δύο φιγούρες στην φωτογραφία του Daguerre. Η σύγκρουση είναι πλέον αναπόφευκτη, και η αφορμή δίνεται. Το οξύμωρο είναι ότι η αφορμή δεν έχει σχέση με κάτι που θα συμβεί είτε στις υπερπόντιες αποικίες, είτε στις χώρες αγορές, είτε στις νέες πόλεις των αστών, τις μητροπόλεις. Ο φόνος ενός διαδόχου του παλιού συστήματος των αριστοκρατών, σε μία μικρή πόλη των Βαλκανίων, ένα πρωί του 1914, θα δώσει την αφορμή. «Τα φώτα σβήνουν σε όλη την Ευρώπη»...⁴²

37 «Origini e sviluppo della città moderna», του Carlo Aymonino, σελ. 28, εκδ. Boblioteca Marsilio, γλώσσα Ιταλικά

38 «Η διαλεκτική του βλέπιν, ο Βάλτερ Μπένγιαμιν και το Σχέδιο περί Στοιών», της Susan Buck-Morss, σελ. 129, εκδ. ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

39 Βασικές Πληροφορίες για το Crystal Palace στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.archdaily.com/397949/ad-classic-the-crystal-palace-joseph-paxton/> του ιστότοπου archdaily.

40 Βασικές Πληροφορίες για τον πύργο του Eiffel στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.archdaily.com/67788/ad-classics-eiffel-tower-gustave-eiffel/> του ιστότοπου archdaily.

41 Η Ευρώπη μετά το 1848 θα ζήσει σε πλήρη ειρήνη για περίπου 65 χρόνια, μέχρι και το ξέσπασμα του Α' παγκοσμίου πολέμου, χρονική περίοδος στην οποία θα δημιουργήσει τον αστικό κόσμο.

42 «Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ, Ο ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ 1914-1991», του Eric Hobsbawm, σελ.37, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, «Τα φώτα σβήνουν σε όλη την Ευρώπη, είτε ο Edward Grey, υπουργός εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας, καθώς έβλεπε τα φώτα του Whitehall τη νύχτα που η Βρετανία και η Γερμανία κηρύξαν τον πόλεμο το 1914. "δεν πρόκειται να ξαναδούμε να ανάβουν στην διάρκεια της ζωής μας" συμπλήρωσε».

Η σειρά του προλεταριάτου...

«Για να αλλάξεις ένα σύστημα πρέπει να γίνεις κομμάτι του...», Νόαμ Τσόμσκι. Ή ίσως όχι..., «εάν θες όλα να μείνουν ως έχουν, πρέπει όλα να αλλάξουν...», ο ανιψιός του πρίγκιπα

1914

Η σειρά του προλεταριάτου...

«Για να αλλάξεις ένα σύστημα πρέπει να γίνεις κομμάτι του...», Νόαμ Τσόμσκι. Ή ίσως όχι..., «εάν θες όλα να μείνουν ως έχουν, πρέπει όλα να αλλάξουν...», ο ανιψιός του πρίγκιπα¹

Το καλοκαίρι του 1914 θα βρει την Ευρώπη, ή σωστότερα έναν ολόκληρο πλανήτη, χωρισμένο σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα. «Ο φόνος του αρχιδούκα της Αυστροουγγαρίας Φρανς Φερδινάνδου στο Σαράγιεβο στις 28 Ιουνίου, από Σέρβους εθνικιστές, θα οδηγήσει στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο σε διάστημα λίγων εβδομάδων.»² Η Αυστροουγγαρία κήρυξε τον πόλεμο αμέσως στην Σερβία, κάτι που έπραξε και η πάντα πιστή σύμμαχος της, Γερμανία. Η Τσαρική Ρωσία φοβούμενη την εξάπλωση των Αυστριακών στα Βαλκάνια κήρυξαν τον πόλεμο στην γερμανόφωνες χώρες, με την Γαλλία και την Αγγλία να ακολουθούν. Πολύ γρήγορα ο πόλεμος εξαπλώθηκε σε ολόκληρη την Ευρώπη, με λίγες χώρες να μένουν ουδέτερες, ενώ η σύρραξη άρχισε να αναπτύσσεται και σε χώρες άλλων ηπείρων, όπως για παράδειγμα η Ιαπωνία³ η οποία και θα παρασύρει στον πόλεμο ολόκληρη την ανατολική Ασία.

Η αίσθηση που επικρατούσε εκείνες τις μέρες, της αρχής του πολέμου, ήταν ότι πλέον λόγω της εξελιγμένης τεχνολογίας, και των όπλων που έχουν αναπτυχθεί, ο πόλεμος θα είναι σύντομος. Στην πραγματικότητα ο πόλεμος μόνο σύντομος δεν ήταν. Αυτό που πρόσφερε η τεχνολογία δεν ήταν ένα γρήγορο τέλος, αλλά έναν αριθμό από νεκρούς που θα μπορούσε να συγκριθεί με τον συνολικό αριθμό νεκρών⁴ όλων των πολέμων της ανθρωπότητας. Η διάρκεια της παγκόσμιας σύρραξης ήταν 4 χρόνια κατά την διάρκεια των οποίων ότι πρέσβευαν ο Βαρόνος Haussmann και οι σύγχρονοί του σχεδόν χάθηκε ολοκληρωτικά... Χωρικά το μέγιστο ενδιαφέρον έγκειται στο ότι επακολούθησε τον πόλεμο. Η κατάρρευση του αστικού κόσμου, που πρέσβευαν οι αστοί των μητροπόλεων του 19^{ου} αιώνα, σηματοδοτεί την αρχή του ότι εμείς οι «αρχιτέκτονες» ονομάζουμε «μοντέρνο». Ο κόσμος που δημιουργείται ή καλύτερα που αρχίζει να διαμορφώνεται στα χρόνια που ακολουθούν είναι κατά μία έννοια ένας κόσμος με ημερομηνία λήξης. Είναι ένας κόσμος παλίμψηστο πολλών διαφορετικών πραγμάτων, καταστάσεων και χαμένων γενιών, που θα γεννήσουν τέρατα!

Πριν φτάσουμε όμως σε αυτόν τον κόσμο, ή σε αυτήν την κατάσταση του δυτικού κόσμου, που θα ονομαστεί μεσοπόλεμος, θα πρέπει να καταγράψουμε το πώς τελείωσε ο συγκεκριμένος πόλεμος και να αναφερθούμε αρκετά στην πιο κομβική χρονιά, όχι μόνο του πολέμου αλλά ολόκληρου του εικοστού αιώνα, το 1917. Το 1917 αποτελεί για τον εικοστό αιώνα ότι και η «Πτώση της Κωνσταντινούπολης» για την αναγέννηση.

Ο πόλεμος ξεσπά και βρίσκει την παντοδύναμη στρατιωτικά Γερμανία να πολεμά σε δύο μέτωπα, στην δύση και την ανατολή. Στην δύση οι Γερμανοί προελαύνουν αστραπιαία σε μία προσπάθεια να καταλάβουν την Γαλλική πρωτεύουσα, προσπάθεια που μένει ημιτελής μιας και ανακόπτονται από την σύμπραξη του Γαλλικού με τον Αγγλικό στρατό, η οποία όμως και αποδεικνύεται ανίκανη να απωθήσει τους εισβολείς από τη γαλλική επικράτεια. Αποτέλεσμα αυτής της αποτυχίας είναι η δημιουργία παράλληλων γραμμών αμυντικών χαρακωμάτων και οχυρωμάτων που απλώνονταν από την Μάγχη ως τα ελβετικά σύνορα⁵. Οι γραμμές αυτές θα μείνουν πρακτικά αμετάβλητες για τα επόμενα 3,5 χρόνια, στις οποίες και θα σφαγιαστούν εκατομμύρια άντρες. Το δυτικό μέτωπο θα οδηγηθεί σε ένα στρατιωτικό αδιέξοδο και τα χαρακώματα του θα μετατραπούν σε μια μηχανή σφαγής⁶. Σε αυτό το μέτωπο θα χρησιμοποιηθούν και για πρώτη φορά τα όπλα βιολογικού πολέμου που θα καταστήσουν την αντιασφυξιγόνα μάσκα

1 Από την ταινία «Il Gattopardo» του 1963, στα αγγλικά ο τίτλος είναι «The Leopard» με σκηνοθεσία του Luchino Visconti. Η ταινία είναι βασισμένη στο ομότιτλο βιβλίο του Giuseppe Tomasi di Lampedusa. Στο πρωτότυπο (ιταλικά) η φράση είναι η εξής: «se vogliamo che tutto rimanga com'è, bisogna che tutto cambi».

2 «Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ, Ο ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ 1914-1991», του Eric Hobsbawm, σελ.17, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ

3 «Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ, Ο ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ 1914-1991», του Eric Hobsbawm, σελ.41, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, διαβάζουμε ότι: «...η Ιαπωνία προσχώρησε σχεδόν αμέσως στον πόλεμο για να καταλάβει τις γερμανικές θέσεις στην Άπω Ανατολή και τον δυτικό Ειρηνικό...»

4 «Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ, Ο ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ 1914-1991», του Eric Hobsbawm, σελ.42, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, διαβάζουμε την πλήρη ανάλυση των αριθμών σε νεκρούς του Α' Παγκοσμίου πολέμου.

5 «Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ, Ο ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ 1914-1991», του Eric Hobsbawm, σελ.42, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ

6 Στο βιβλίο του Hobsbawm διαβάζουμε για το δυτικό μέτωπο ότι: «Αυτό ήταν το "Δυτικό μέτωπο" που έγινε μια μηχανή σφαγής τέτοια που πιθανότατα ουδέποτε είχε γνωρίσει η ιστορία του πολέμου. Εκατομμύρια στρατιωτών θρέθηκαν αντιμετώπιζοντας απέναντί στα χαρακώματα με στοιβαγμένα σακιά άμμου στα παραπέτα. Εκεί ζούσαν σαν ποντίκια μαζί με τους αρουραίους και τις ψείρες. Κάπου κάπου, οι στρατηγοί προσπαθούσαν να σπάσουν το αδιέξοδο... Η προσπάθεια των Γερμανών να σπάσουν τις αντίπαλες γραμμές στο Verdun το 1916 (Φεβρουάριος- Ιούνιος) ήταν μια μάχη που ρίχτηκαν δύο εκατομμύρια άνδρες με απώλειες ενός εκατομμυρίου: Απέτυχε. Η βρετανική επίθεση στο Somme, με στόχο να εξαναγκάσει τους Γερμανούς να σταματήσουν την δική τους επίθεση κόστισε τη ζωή 420.000 στρατιωτών- 60 χιλιάδων την πρώτη μέρα της επίθεσης.»

THE UNITED STATES OF AMERICA

IN GOD WE TRUST

ONE

σύμβολο του⁷.

Από την άλλη μεριά το ανατολικό μέτωπο παρέμενε σε συνεχή κινητικότητα η οποία με το πέρασμα του χρόνου έχρισε ξεκάθαρο «φαβορί» για την νίκη. Η πλάστιγγα είχε αρχίσει να γέρνει προς την Γερμανία με την Τσαρική Ρωσία ολοφάνερα πλέον να βρίσκεται σε ένα πόλεμο που έχανε⁸. Το ιδιαίτερο στοιχείο είναι, όχι ότι η Ρωσία έχανε τον πόλεμο, αλλά ότι η κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας ήταν δραματική με τον Τσάρο να φοβάται καθημερινά για την ίδια του τη ζωή όχι από τα πυρά των «εξωτερικών» εχθρών αλλά από τα πυρά των πολιτών του, που δεν άντεχαν άλλο τα δεινά της διακυβέρνησής του...

Ποια θα ήταν όμως, η στάση των δυο φιγούρων της φωτογραφίας του Daguerre στην εικόνα του «κόσμου» που γεννήθηκαν να φλέγεται; Μπορεί να ήταν τόσο διαφορετικοί, με τόσο διαφορετικά συμφέροντα και ιδέες, μα επί της βάσης αποτελούσαν τα τέκνα του ίδιου κόσμου. Οι δύο φιγούρες και ότι αυτές πρέσβευαν ήταν παιδιά της ίδιας κατάστασης, ήταν δυο αδέρφια. Τα δύο αδέρφια στην εικόνα αυτής της καταστροφής πιθανώς, θα έκλαιγαν, για διαφορετικούς λόγους αλλά θα έκλαιγαν... Ο ένας αδερφός είχε την τύχη να δημιουργήσει, να ορίσει και να ζήσει στο κόσμο του, και την υπέρτατη ατυχία να ζήσει την μέγιστη θλίψη, του να δει όλα όσα δημιούργησε να γίνονται στάχτη. Ο άλλος είχε απλά την ατυχία να μην του έχει δοθεί η ευκαιρία να ορίσει και αυτός τον κόσμο και τώρα ο κόσμος στον οποίο αναγκάστηκε να ζει, καταρρέει με τον χειρότερο τρόπο, με αυτόν μέσα, χωρίς κανέναν να του εγγυάται ότι ο επόμενος θα είναι καλύτερος... Αυτή πιθανώς, θα ήταν η εικόνα των δύο αδερφών το 1917, την χρονιά που ο καθένας θα τραβήξει το δρόμο του...

Το 1917 είναι το έτος που οι άνθρωποι θα γνωρίσουν δύο νέα εκ διαμέτρου αντίθετα συστήματα, δύο νέους κόσμους. Στον δυτικό χώρο για πρώτη φορά έρχεται να παίξει καθοριστικό ρόλο μια καινούρια χώρα, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ). «Οι ΗΠΑ πρακτικά αποτελούσαν την υπερωκεάνια επέκταση της Ευρώπης, και συστεγάζονται κάτω από την επιγραφή του δυτικού πολιτισμού»⁹, όπως διαβάζουμε στον Hobsbawh. Ήταν το πρότυπο βιομηχανικής-αστικής χώρας. Είχε μια τεράστια βιομηχανική παραγωγή, ένα υπερπληθές εργατικό δυναμικό, μία επικράτεια που σε έκταση ήταν μεγαλύτερης του συνόλου των ευρωπαϊκών χωρών, στην οποία οι πλουτοπαραγωγικοί πόροι βρίσκονταν σε αφθονία, και, τέλος, ήταν τοποθετημένη αρκετά μακριά από την Ευρώπη και από τυχόν εχθρούς που θα μπορούσαν να την αποσταθεροποιήσουν ή να την πλήξουν. Το πιο σημαντικό όμως χαρακτηριστικό αυτής της χώρας ήταν η δομή της σε όλα τα επίπεδα. Η ύπαρξη μιας απόλυτα κεφαλαιοκρατικά δομημένης κοινωνίας που η πολιτική και η οικονομική της εξέλιξη πραγματοποιούνταν υπό το πρίσμα της ικανοποίησης των επιχειρήσεων. Στις ΗΠΑ μέχρι και η θρησκεία ήταν συνυφασμένη με το κεφάλαιο. Οι κάτοικοι των ΗΠΑ επί την πλειοψηφία τους ήταν, και ακόμα είναι, προτεστάντες χριστιανοί. Ο προτεσταντισμός είχε αναπτύξει μια βαθιά σχέση μεταξύ των ανθρώπων και της εργασίας αναπτύσσοντας «...την προτεσταντική ηθική βασισμένη στην αποχή από την άμεση απόλαυση, με την ηθική της σκληρής εργασίας, με το οικογενειακό καθήκον και τους οικογενειακούς δεσμούς της εμπιστοσύνης. Ηθική ιδανική για μια καπιταλιστική κοινωνία»¹⁰.

Ακόμη οι ΗΠΑ είχαν την «ευλογία» του να μην έχουν ιστορία. Ήταν ένα νεόδμητο κράτος-έθνος στο οποίο από την αρχή ήταν ξεκάθαρες οι αρχές και οι στόχοι του. Δεν είχε να αντιμετωπίσει ούτε τυχόν απαιτήσεις από πρώην αριστοκράτες και ευγενείς, μιας και δεν υπήρχαν, ούτε όμως εθνικιστικά ή και θρησκευτικά προβλήματα μιας και οι «νεοσύστατες» πολιτείες ήταν ένα κράτος βασισμένο σε κατοίκους πολλών διαφορετικών εθνικοτήτων με τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις ως προς το κράτος. Οι ΗΠΑ ήταν ένα σύστημα σχεδιασμένο εξ ολοκλήρου από την αρχή με μια ξεκάθαρη δομή βασισμένος στην λογική του ελεύθερου εμπορίου και στη σχέση προσφορά-ζήτησης. Οι ΗΠΑ ήταν το πρώτο, έως και τότε κράτος εξ ολοκλήρου καπιταλιστικό. Κατά μία έννοια ήταν το όνειρο της πρώτης φιγούρας της ασπρόμαυρης φωτογραφίας, ήταν η τέλεια ουτοπία του, «με σάρκα και οστά»!

Και το 1917 στην πολιτική ζωή της Ευρώπης, αψηφώντας την προειδοποίηση του Τζ. Ουάσιγκτον για την μη εμπλοκή των ΗΠΑ στα Ευρωπαϊκά τεκτονόμενα¹¹, εμφανίζεται αυτός ο νέος παίχτης, που ακόμα δεν έχει αντιληφθεί πλήρως τη δύναμή του. Τάσσεται κατά των Γερμανών και εισβάλλει στην Γηραιά Ήπειρο στο δυτικό μέτωπο παρέχοντας σε Γάλλους και Άγγλους του απεριόριστους οικονομικούς και στρατιωτικούς του πόρους. Το δυτικό μέτωπο επιτέλους σπάει και ο νικητής του πιο αιματηρού πολέμου αρχίζει να διαφαίνεται.

Στη δύση μια νέα “δύναμη” ανατέλλει, στην ανατολή η τελευταία αυτοκρατορία της Ευρώπης δύει. Αν οι ΗΠΑ ήταν η μετεξέλιξη της αστικής –βιομηχανικής κοινωνίας της Ευρώπης του 19 αιώνα, η Τσαρική

7 Πολλά «σύγχρονα» όπλα θα χρησιμοποιηθούν για πρώτη φορά στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο όπως τα αεροπλάνα και οι βομβαρδισμοί από αέρος (σε μικρή βέβαια κλίμακα), τα άρματα μάχης τα γνωστά σε εμάς «τανκς» και τα υποβρύχια επίσης.

8 «Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ, Ο ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ 1914-1991», του Eric Hobsbawh, σελ.45, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ

9 «Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ, Ο ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ 1914-1991», ο.π. σελ.31,

10 «Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ, Ο ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ 1914-1991», ο.π. σελ.33,

11 «Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ, Ο ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ 1914-1991», ο.π. σελ.40,

Ρωσία έμελλε να μετατραπεί ως η πρώτη χώρα στην οποία, έστω και «θεωρητικά», εξουσία θα ασκούσε η εργατική τάξη. «Ας τρέμει η κυρίαρχη τάξη από την κομμουνιστική επανάσταση. Οι προλετάριοι δεν έχουν να χάσουν τίποτα εκτός από τις αλυσίδες τους»¹² είχε προειδοποιήσει ο Κ. Μαρξ, και τώρα πλέον ο Τσάρος ήταν ανήμπορος να αποφύγει αυτό που θα συνέβαινε. Μετά από 2 δεκαετίες συνεχούς αστάθειας στην αχανή Ρωσική αυτοκρατορία και τρία χρόνια συνεχούς πολέμου κατά των Γερμανών είχε φτάσει η ώρα για τον εξαθλιωμένο λαό να αλλάξει τον ρου της παγκόσμιας ιστορίας...επαναστατώντας... «τέσσερεις ημέρες ανυπομονητισμού και χωρίς καν ηγεσία στους δρόμους αρκούσαν για να τελειώσουν μια Αυτοκρατορία»¹³.

Η παραίτηση του Τσάρου μετά την επανάσταση του Φεβρουαρίου θα φέρει στην εξουσία μια φιλελεύθερη «Προσωρινή κυβέρνηση» η οποία θα αντέξει περίπου έξι μήνες. Κατά την διάρκεια αυτών των μηνών η ανίσχυρη «προσωρινή κυβέρνηση» δεν κατάφερε να μετατρέψει την Ρωσία σε μία φιλελεύθερη, συνταγματική με Ευρωπαϊκό προσανατολισμό χώρα. Η ανικανότητα της κυβέρνησης αυτή σε συνδυασμός με την δημιουργία των δεκάδων «συμβουλίων» της βάσης, γνωστότερα ως Σοβιέτ, έδωσαν χώρο στην ανάπτυξη των διάφορων επαναστατικών κομμάτων και οργανώσεων της Αριστεράς, όπως οι Μενσεβίκοι Επαναστάτες, οι Σοσιαλ-επαναστάτες αλλά και οι μπολσεβίκοι. Οι τελευταίοι είχαν επικεφαλής έναν χαρισματικό ηγέτη που όντας «εξόριστος στην Ελβετία λίγες εβδομάδες πριν την επανάσταση του Φεβρουαρίου διερωτάτο εάν θα ζήσει για να δει την επανάσταση.»¹⁴

Ο Λένιν θα πει «όλη η εξουσία στα Σοβιέτ», και μέσα σε μέχρι τα μέσα του καλοκαιριού του 17' τα μέλη των Μπολσεβίκων αριθμούσαν χιλιάδες και απολάμβαναν την πλειοψηφία στα περισσότερα Σοβιέτ ειδικά στις μεγαλουπόλεις Μόσχα και Αγία Πετρούπολη. Η υπεροχή τους άρχισε να εμφανίζεται στις τάξεις του στρατού και στους αγρότες της αχανούς ρωσικής επικράτειας, κάτι που δυσκόλευε όλο και περισσότερο την θέση της «προσωρινής κυβέρνησης». «Η ριζοσπαστικοποιημένη φουσκοθαλασσιά των οπαδών τους, αναπόφευκτα ώθησε τους Μπολσεβίκους στην κατάληψη της εξουσίας.»¹⁵ ή σωστότερα ο Λένιν και οι μπολσεβίκοι, «απλά» θα καταλάβουν την εξουσία, μιας και στο τέλος δεν είχε απομείνει κανείς, για να προστατέψει την «Προσωρινή κυβέρνηση» κατά την διάρκεια της κατάληψης των χειμερινών ανακτόρων.¹⁶ Έτσι το φθινόπωρο του 1917 η εργατική τάξη, με τον Λένιν και τους μπολσεβίκους, θα πραγματοποιήσει την επανάσταση για την οποία είχε μιλήσει ο Μαρξ, και που έως τώρα κανείς δεν είχε πραγματοποιήσει. Η επανάσταση του Οκτώβρη¹⁷!!!

Στις 7 Νοεμβρίου του 1917, η καθιστή φιγούρα της φωτογραφίας του περασμένου αιώνα θα μπορούσε πλέον να περιγράψει έναν φανταστικό κόσμο στον οποίο δεν υπάρχουν αστοί και εργάτες, πλούσιοι και φτωχοί. Τα μέσα παραγωγής υλικών αγαθών, το κεφάλαιο του αστικού κόσμου, ανήκουν πια στο λαό, ενώ όλοι εργάζονται και γεύονται ισόποσα τους καρπούς της εργασίας τους. Σε αυτό τον κόσμο η φτώχεια και η εξαθλίωση δεν έχουν θέση, και η εκμετάλλευση της υπεραξίας των εργατών θα μοιάζει πλέον με κακό όνειρο... Μία ουτοπία, που εκείνη την ημέρα ο αντιπρόσωπος της εργατικής τάξης θα μπορούσε, δακρυσμένος, να αναφωνήσει ότι κάπου στον κόσμο αρχίζει να γίνεται πραγματικότητα...

Το 1917 εμφανίστηκαν δύο νέοι πανίσχυροι πόλοι στο παγκόσμιο στερέωμα, οι οποίοι θα καταφέρουν να τελειώσουν τον «μεγάλο πόλεμο». Οι ΗΠΑ στην δύση θα διαθέσουν τους ανεξάντλητους πόρους τους, σε άνδρες και εξοπλισμό, ώστε το δυτικό μέτωπο να κερδισθεί, ενώ στην ανατολή ο Λένιν θα ανασυντάξει τον πρώην ρωσικό αυτοκρατορικό στρατό, ο οποίος θα ονομαστεί «κόκκινος στρατός», και θα πετύχει μια αναπάντεχη νίκη. Σε λιγότερο από ένα χρόνο ο πόλεμος θα έχει τελειώσει... Αυτοί οι δύο πόλοι δεν είναι ακόμα ικανοί να ορίζουν μόνοι τους το παγκόσμιο σκηνικό, τουλάχιστον όχι ακόμα, θα πρέπει να έρθει ένας ακόμα πόλεμος για να συμβεί αυτό. Έως τότε, η Ευρώπη αποτελεί ακόμα το επίκεντρο των εξελίξεων.

Ο πόλεμος θα καταστρέψει τον αστικό κόσμο του 19^{ου} αιώνα. Πολλές πόλεις θα υποστούν ζημιές, οι υποδομές θα καταρρεύσουν και το οικονομικό κόστος του πολέμου αυτού θα είναι τεράστιο για τις εμπλεκόμενες χώρες. Αυτό όμως θα καταστήσει τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο καταστροφικό είναι η απώλεια εκατομμυρίων ανθρώπων, η σωματική αναπηρία επίσης εκατομμυρίων και πρωτίστως οι εκατομμύρια τραυματισμένες ψυχές των ανθρώπων που έζησαν την φρίκη του. Μπορεί αυτή η παγκόσμια σύρραξη να επέφερε τη καταστροφή, αρχικώς όμως, πολλοί πίστεψαν το αντίθετο. Η πίστη τους αυτή βασίστηκε

12 Από της πιο γνωστές ρήσεις του Γερμανού φιλόσοφου του Κ. Μαρξ.

13 «Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ, Ο ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ 1914-1991», του Eric Hobsbawh, σελ.86, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, στο «ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ, Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΕΠΕΝΑΣΤΑΣΗ» σελ. 79 γίνεται η πλήρη παρουσίαση των γεγονότων της Οκτωβριανής επανάστασης.

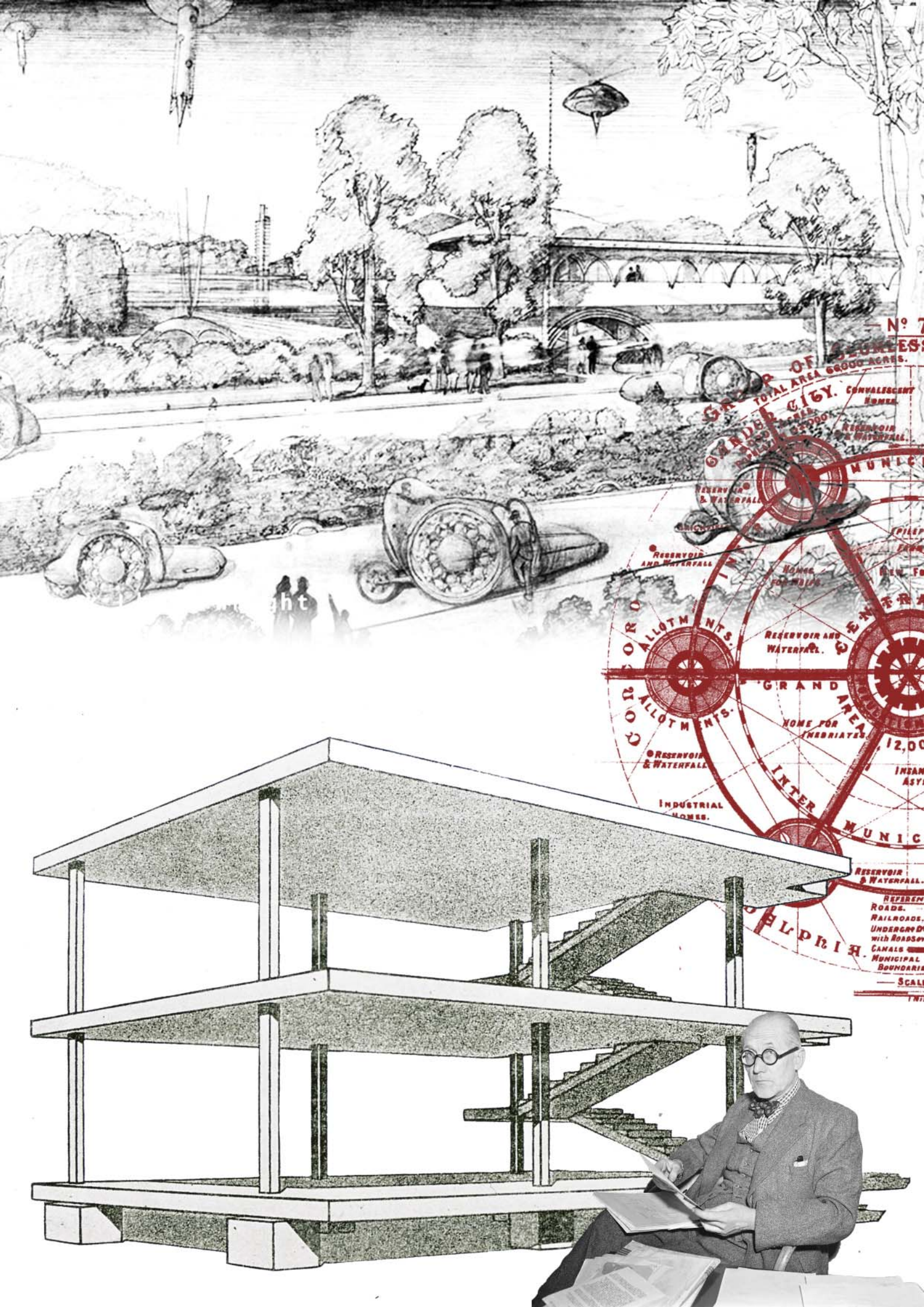
14 «Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ, Ο ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ 1914-1991», ο.π.σελ.86

15 «Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ, Ο ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ 1914-1991», ο.π. σελ.88

16 Στο βιβλίο του Hobsbawh διαβάζουμε ότι «έχει λεχθεί ότι περισσότερα άτομα τραυματίστηκαν κατά το γύρισμα της μεγάλης ταινίας του Αϊζενστάιν, Οκτώβρης (1927) παρά κατά την πραγματική κατάληψη των χειμερινών ανακτόρων στις 7 Νοεμβρίου του 1917. Κανείς δεν είχε απομείνει να υπερασπιστεί την «προσωρινή κυβέρνηση» που απλώς διασκορπίστηκε στον αέρα.» σελ.88

17 Εφόσον στην Ρωσία ίσχυε ακόμα το Ιουλιανό ημερολόγιο, το οποίο υστερούσε κατά 13 μέρες από το Γρηγοριανό που είχε υιοθετηθεί παντού στον χριστιανικό ή εκ δυτικοποιημένο κόσμο, η επανάσταση του Οκτώβρη έγινε στην πραγματικότητα στις 7 Νοέμβρη.

στην ιδέα ότι το τέλος αυτού του πολέμου, θα δώσει το έναυσμα για την δημιουργία των συνθηκών κάτω από τις οποίες θα μπορούσε να δομηθεί ένας πολύ πιο δίκαιος και «λειτουργικός» κόσμος, ένας πολύ πιο ρασιοναλιστικός κόσμος. «Πριν το Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρχαν μόνο τρία αβασίλευτα πολιτεύματα στην Ευρώπη, στα τέλη του 1918 είχαν γίνει 13»¹⁸. Μια σειρά από κράτη μετατρέπονταν σε φιλελεύθερα, αποχτούσαν σύνταγμα και η δημοκρατία έμοιαζε να ανατέλλει σε ολόκληρη την αιματοβαμμένη ήπειρο. Ήταν ίσως η εποχή που όλα μπορούσαν να αλλάξουν προς το καλύτερο, αν οι άνθρωποι διδάσκονταν από τα δεινά του πολέμου και χρησιμοποιούσαν την υπέρμετρα εξελιγμένη τεχνολογία για το κοινό καλό.

Ο θαναυστός κύριος Charles-Édouard Jeanneret-Gris

Είναι η πρώτη φορά που αρχιτεκτονική είχε την δύναμη να σχεδιάσει, να προτείνει και να αναπτύξει έναν τέτοιο κόσμο. Ήδη τρεις δεκαετίες πριν ο E. Howard «είχε πιστέψει ότι οι “Κηπουπόλεις του” ήταν το μέσο για την εκτόπιση του καπιταλισμού και την δημιουργία ενός πολιτισμού βασισμένου στην συνεργασία.»¹⁹ Παρόμοιες ιδέες ανέπτυξε και ο Frank Lloyd Wright ο οποίος οραματίστηκε νέες, σύγχρονες πόλεις οι οποίες θα επεκτείνονταν επ’ αόριστο τοποθετώντας τον άνθρωπο μέσα στην φύση. Μετά τον πόλεμο πιθανώς ήταν η καλύτερη ευκαιρία για να αναπτυχθεί ένας τέτοιος κόσμος. Σε αυτό το σημείο, αν και δεν υλοποιήθηκαν ποτέ οι ιδέες του, δεν θα μπορούσαμε να μην αναφερθούμε λίγο στον Charles-Édouard Jeanneret-Gris που άρχισε και αυτός με τη σειρά να αναπτύσσει ιδέες για αυτό τον νέο κόσμο. Πρόκειται για έναν Ελβετό νέο που μεγάλωσε σε οικογένεια ωρολογοποιών και οραματίστηκε την νέα βιομηχανική πόλη στην οποία όλα θα έπρεπε να δουλεύουν με την απόλυτη ακρίβεια των ελβετικών ρολογιών. Ο νέος αυτό έμελλε να γίνει γνωστός με το όνομα Le Corbusier.

“The Domino House”

Σε αυτήν την ευκαιρία, της δημιουργίας του νέου κόσμου, πίστευε και ο Le Corbusier το 1914, όταν και πεπεισμένος ότι ο σύρραξη δεν θα διαρκέσει πάνω από 6 μήνες αποφάνθηκε ότι «...η ανοικοδόμηση του νέου κόσμου, μετά την καταστροφή, θα πρέπει να είναι εξίσου σύντομη και αποτελεσματική»²⁰, και πρότεινε ένα νέο μοντέλο κατασκευής, που όλοι γνωρίζουμε με το όνομα «The Dom-Ino house». Αυτό το νέο μοντέλο κατασκευής περιείχε ότι ακριβώς χρειαζόταν η μεταπολεμική κοινωνία κατά τον Ελβετό αρχιτέκτονα. Επρόκειτο για μια κατασκευή από οπλισμένο σκυρόδεμα, άρα γρήγορα υλοποιήσιμη και κατοικήσιμη, η οποία μπορούσε να παραχθεί σε μαζική παραγωγή για να καλύψει άμεσα τόσο τις ποσοτικές, όσο και τις ποιοτικές, ανάγκες σε στέγαση. Επίσης σημαντικότερη καινοτομία αποτελούσε το γεγονός ότι οι τοίχοι δεν είχαν πια τον ρόλο του φέροντα οργανισμού της κατασκευής, με αποτέλεσμα να μπορούν να τοποθετηθούν οπουδήποτε έκρινε σκόπιμο ο χρήστης για την κάλυψη των αναγκών του. Ακόμη ο Le Corbusier πίστευε ότι «η παραγωγή θα μπορούσε να αρχίσει άμεσα, μετά την λήξη του πολέμου, και τα ίδια εργοστάσια που κατασκεύαζαν τον πολεμικό εξοπλισμό θα άρχιζαν να κατασκευάζουν τις νέες κατοικίες που θα είχε ανάγκη ο κόσμος.»²¹

Αρχιτεκτονική ή επανάσταση...:

Η πρόβλεψη για το τέλος του πολέμου αποδείχθηκε αισιόδοξη, και με το τέλος του ο μεγάλος δάσκαλος του μοντέρνου θα περιέγραφε την κατάσταση ως εξής:

«Ο μηχανισμός της κοινωνίας, βαθιά αποδιαρθρωμένος, ταλαντεύεται ανάμεσα σε μια ιστορικής σημασίας βελτίωση και την καταστροφή. Το αρχέγονο ένστικτο κάθε ανθρώπινου όντος είναι η εξασφάλιση ενός καταφυγίου. Οι διάφορες τάξεις εργατών της σημερινής κοινωνίας δεν διαθέτουν πια κατοικίες προσαρμοσμένες στις ανάγκες τους, ούτε οι καλλιτέχνες ούτε διανοούμενοι. Στις ρίζες της κοινωνικής αναταραχής σήμερα βρίσκεται και το ζήτημα της οικοδόμησης, αρχιτεκτονική ή επανάσταση!»²²

Όλα πρέπει να αλλάξουν...

Όλα πρέπει να αλλάξουν για να αποφευχθεί μία επανάσταση που πολύ πιθανόν θα οδηγούσε στην ολο-

18 «Η ΣΚΟΤΕΙΝΗ ΗΠΕΙΡΟΣ, Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ», του Mark Mazower, σελ.24, εκδ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

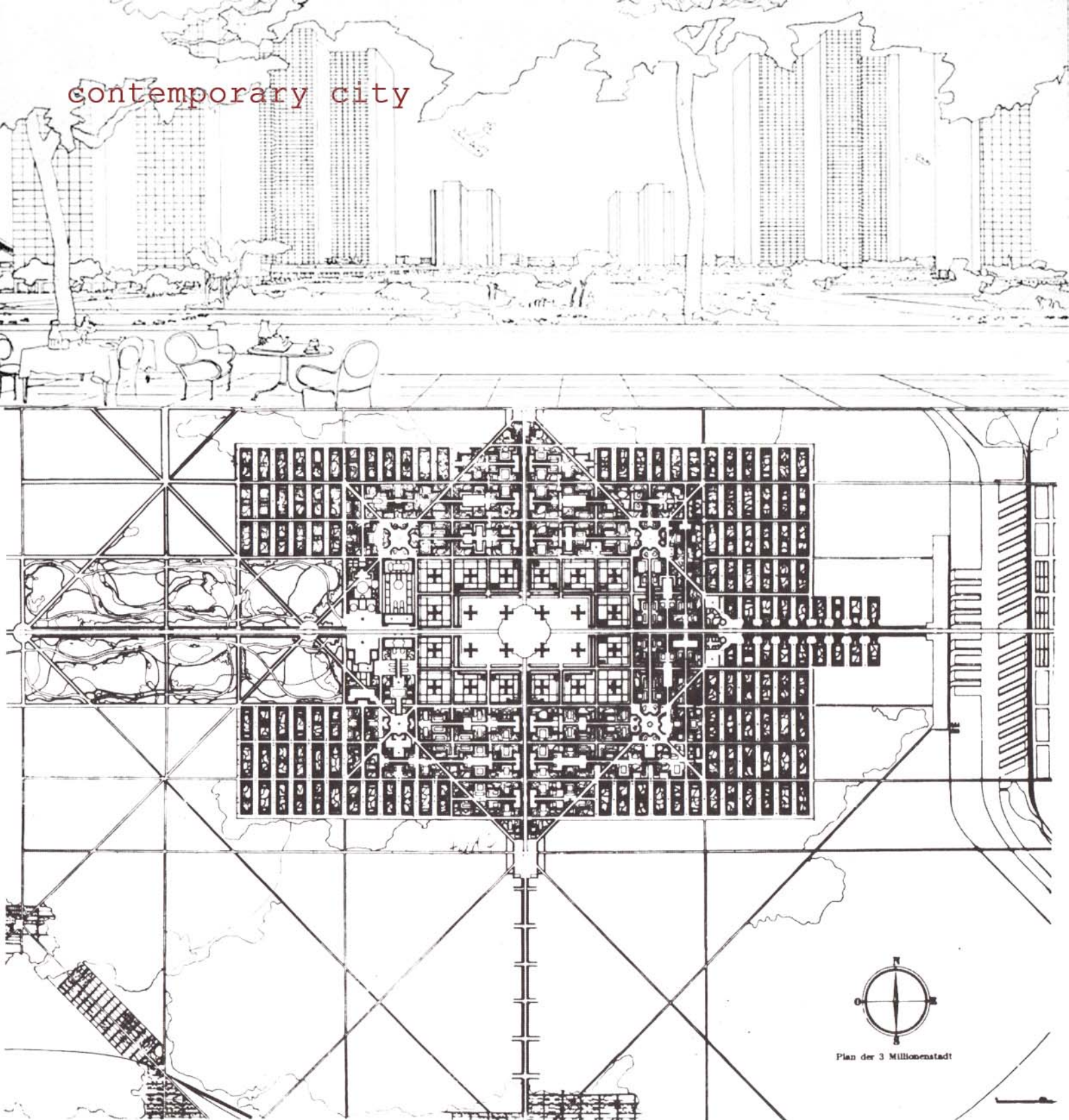
19 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», του Robert Fishman, σελ.24, εκδ. MIT PRESS, γλώσσα Αγγλικά

20 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.178

21 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.181

22 «Μοντέρνα Αρχιτεκτονική, Ιστορία και Κριτική», του Kenneth Frampton, σελ. 164, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, το συγκεκριμένο απόσπασμα προέρχεται από απόσπασμα του κειμένου του Le Corbusier, Vers une architecture 1923

contemporary city

αντιστροφή του
διαγράμματος
πλήρους κενού
σύγκριση νέου
κέντρου με τον
ιστορικό της
Φλωρεντίας

κληρωτική καταστροφή και ο Le Corbusier είχε μια ιδέα. Οι αρχιτέκτονες ήταν υποχρεωμένοι να δημιουργήσουν μια νέα κοινωνική αρμονία²³ και αυτό που έπρεπε να αλλάξει ήταν οι πόλεις. Η νέα βιομηχανική πόλη, ή σύγχρονη πόλη(*The contemporary City*, στα γαλλικά *Ville Contemporaine*)²⁴ , θα έπρεπε να αποτελεί ένα περιβάλλον μέσα στο οποίο ο άνθρωπος, η φύση και η μηχανή θα ζήσουν συμφιλιωμένα.

Η σύγχρονη πόλη, *Ville Contemporaine*

Ο Le Corbusier πίστευε στην «τάξη» που έπρεπε να επιβληθεί στις πόλεις, και στην μεγάλη ευθύνη των αρχιτεκτόνων να δημιουργήσουν αυτήν την τάξη. «Η σχεδίαση των πόλεων είναι ύψιστης σημασίας για να την αφήνουμε στους πολίτες. Η οργανική πόλη, η πόλη δηλαδή που εξελίχθηκε σταδιακά ως αποτέλεσμα των αποφάσεων διαφόρων ανεξάρτητων ατόμων, είναι μία κατάσταση που ανήκει στο παρελθόν... τάξη είναι το να ταξινομήσεις, ανέφερε κάποτε. Στην Σύγχρονη πόλη του όλα ήταν ταξινομημένα **με βάση την λειτουργία τους**»²⁵ . Ο Le Corbusier πίστευε πολύ στην ρασιοναλιστική λειτουργία των μηχανών και των εργοστασίων. Σε ένα καλό εργοστάσιο οι διάφορες λειτουργίες ήταν αρχικά αναλυτικές διαχωρισμένες, μετέπειτα ορθολογικός τοποθετημένες στις διάφορες θέσεις, με στόχο την αρμονικότερη λειτουργία του συνόλου, και τελικά πολύ καλά συνδεδεμένες με τον καλύτερα δυνατό τρόπο μεταξύ τους. Έτσι ακριβώς και στην πόλη του. Οι **βιομηχανίες**, οι **κατοικίες** και τα **γραφεία** ήταν **τρεις διαφορετικοί κλάδοι** μεταξύ τους τοποθετημένοι σε διαφορετικές θέσεις στο χώρο και συνδεδεμένες με ένα πανίσχυρο σύστημα- δίκτυο σύνδεσης-μεταφορών, που περιελάμβανε αυτοκινητοδρόμους, σιδηροδρόμους, ποδηλατοδρόμους και πεζόδρομους. Η ίδια η ζωή της πόλης εξαρτάται από αυτό το σύστημα κατά τον Le Corbusier. « Η “υγεία” της πόλης εξαρτάται από την ικανότητά της σε **ταχύτητα**. Η ταχύτητα είναι ελευθερία, ελευθερία του να συναλλάσσεσαι, του να συναντιέσαι, του να εμπορεύεσαι, του να συντονίζεις. Η πόλη που επιτυγχάνει την ταχύτητα, επιτυγχάνει την επιτυχία.»²⁶ Ο δρόμος αποκτά ύψιστο ρόλο στην πόλη του Ελβετού αρχιτέκτονα, ή σωστότερα θα λέγαμε πως ο δρόμος επιστρέφει στην αρχετυπική του λειτουργία, την σύνδεση σημείων στο χώρο, με τον πλέον emphatic τρόπο. Τι θα μπορούσε να δεσπόζει στο κέντρο μιας τέτοιας πόλης; Οι δύο βασικές λεωφόροι που διαπερνούν κάθετα μεταξύ τους την ορθογώνια πόλη. Στο σημείο τομής τους βρίσκεται το απόλυτο κέντρο αυτού του συστήματος. Ούτε ένα επιβλητικό δημόσιο κτίριο, σαφώς ούτε ένα θρησκευτικό, αλλά ούτε και ένας δημόσιος μεγάλος κενός χώρος στάσης όπως κάποια πλατεία. Απλά η διασταύρωση των δύο βασικών λεωφόρων, κάτω από τις οποίες τοποθετούνταν και ο κεντρικός σταθμός της πόλης. Το κέντρο χηρσίμεινε στους ανθρώπους για να πάνε κάπου αλλού, ήταν το σημείο της απόλυτης κίνησης του ανθρώπου. Ο άνθρωπος σε κίνηση με τη βοήθεια των μηχανών. « Ο Le Corbusier πίστευε ότι ο λόγος ύπαρξης της πόλης ήταν η ανταλλαγή: η κατά το δυνατό γρηγορότερη ανταλλαγή ιδεών, πληροφοριών, ταλέντων και ενδιαφερόντων. Εκεί που όλα είναι κίνηση η ταχύτητα είναι η μόνη σταθερά»²⁷

Αντιστροφή του διαγράμματος πλήρους- κενού

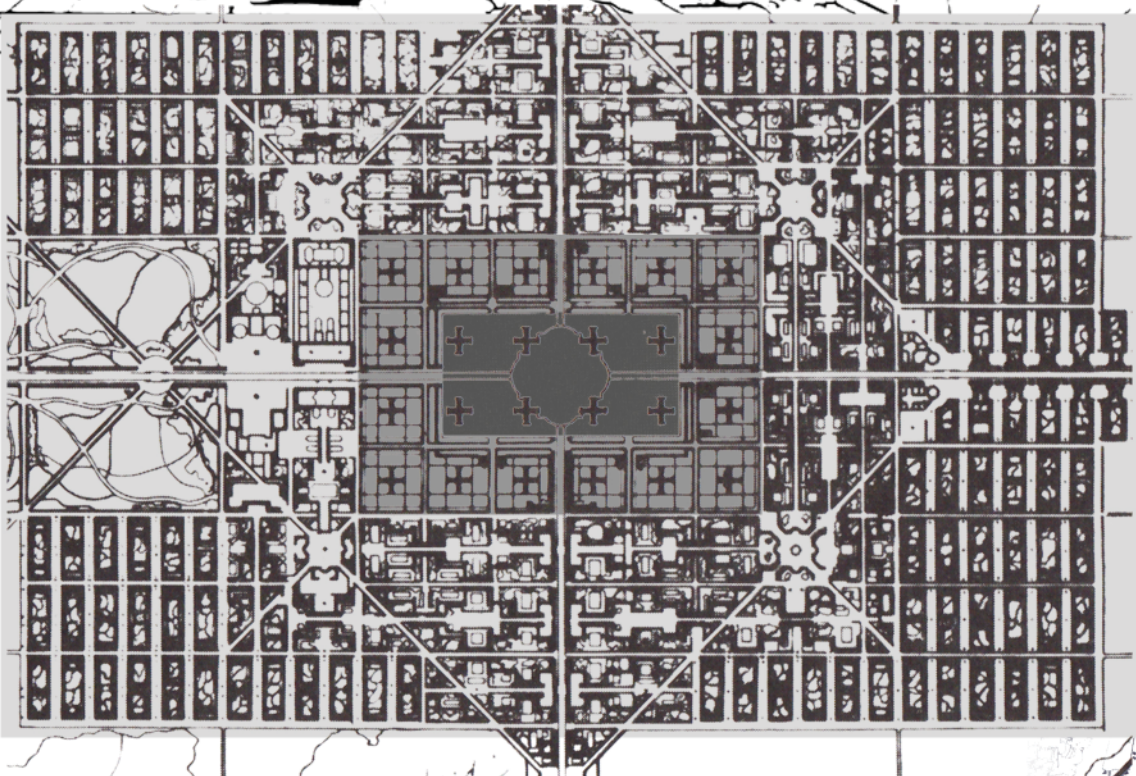
Περιμετρικά αυτού του σταυροδρομίου τοποθετούνταν 24 ουρανοξύστες από μέταλλο και γυαλί μέσα σε ένα τελείως ελεύθερο χώρο-πάρκο. Ο δρόμος με την έννοια που είχε αναπτυχθεί σε βάθος αιώνων είχε απλά πάψει να υπάρχει. Ο ίδιος ο Le Corbusier αναφερόταν σε αυτόν τον «δρόμο» ως ο δρόμος διάδρομος (corridor streets) λέγοντας ότι «... όχι πια στενοί δρόμοι γεμάτοι κίνηση, τελείως ευθείς ορισμένοι από κτίρια 5 έως 10 ορόφων. Αντιθέτως, οι “ δρόμοι” πλέον είναι ασανσέρ, που υψώνονται στον ουρανό, αντί να διαχέουν την πόλη στον χώρο.»²⁸ αυτή είναι και η πλήρης ρήξη του Le Corbusier με το παρελθόν. Έως τότε το πλήρες οριζόταν, διαμορφωνόταν και χαρακτηριζόταν από το κενό που ερχόταν είτε με την μορφή της πλατείας ,είτε με αυτήν του «δρόμου», να εισχωρήσει μέσα του υπολειμματικά. Τώρα ο Le Corbusier παρουσιάζει το ακριβώς αντίθετο.

Ο κατακόρυφος δρόμος...

23 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», του Robert Fishman, σελ.187, εκδ. MIT PRESS, γλώσσα Αγγλικά
24 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», του Robert Fishman, σελ.188, εκδ. MIT PRESS, γλώσσα Αγγλικά, Στο 21^ο κεφάλαιο γίνεται πλήρης αναλυτική περιγραφή της σύγχρονης πόλης του Le Corbusier από το οποίο και αντλούνται οι περισσότερες πληροφορίες για την σύνταξη αυτού του κομματιού της εργασίας.
25 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.190
26 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.191
27 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.191
28 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.192

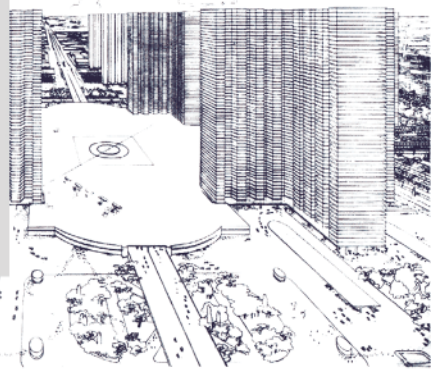
contemporary city

η ιεραρχιμένη πόλη
του Le Corbusier, -
contemporary city

οι 3 ζώνες:

- ζώνη ελέγχου
- ζώνη κατοίκησης
υψηλής τάξης
- ζώνη κατοίκησης
εργατών

Στο πρότυπο πόλης του, το πλήρες, ουρανοξύστης, «κατακόρυφος δρόμος», έρχεται να ορίσει, να διαμορφώσει και να χαρακτηρίσει το κενό, πράσινο πάρκο, μέσα στο οποίο τοποθετείται. Δεν υπάρχει πλέον το πλήρες, που για να διαφοροποιηθεί από τον υπόλοιπο ιστό, θα δημιουργούνται στο εσωτερικό του κενά, όπως η πλατεία του καθεδρικού ή του δημαρχείου, ούτε θα επιβάλλονται από κάποιον για προσωπικό όφελος όπως η πλατεία των Μεδίκων, ή οι δρόμοι του Haussmann. Πλέον στο απόλυτο κενό (πάρκο), που ήταν και ζητούμενο του Le Corbusier, έρχονται αυτά τα πλήρη «ουρανοξύστες-κατακόρυφοι δρόμοι» να διαμορφώσουν τον χώρο. Χαρακτηριστική είναι η παραπομπή στο βιβλίο του R. Fishman «*Το πάρκο δεν είναι μέσα στην πόλη, αλλά η πόλη είναι μέσα στο πάρκο*». Η σχέση κενού-πλήρους έχει πλέον αντιστραφεί.

Ένας καινούριος εγκέφαλος- πάρκο

Το πάρκο με τους «κατακόρυφους δρόμους» αποτελεί τον εγκέφαλο της πόλης, και όχι μόνο, που οραματιζόταν ο Le Corbusier. Οι ουρανοξύστες θα παίξουν μάλλον τον πιο σημαντικό ρόλο του δρόμου του Haussmann τον προηγούμενο αιώνα. Θα γίνουν οι χώροι στέγασης των βασικών λειτουργιών της βιομηχανικής πόλης που δεν είναι άλλες από τις λειτουργίες διαχείρισης, ελέγχου και υπηρεσιών. Είναι οι χώροι που θα στεγάσουν όλα όσα χρειάζονται για να επιβάλουν την τάξη που οραματιζόταν ο Ελβετός αρχιτέκτονας. Ο ίδιος γράφει:

«Από τα γραφεία τους θα έρχονται όλες οι εντολές που θα βάλουν τον κόσμο σε “τάξη”. Στην πραγματικότητα οι ουρανοξύστες είναι ο εγκέφαλος όλης της πόλης, ο εγκέφαλος όλης της χώρας! Περιλαμβάνουν όλοι τη επεξεργασία και την διοίκηση από τις οποίες όλες οι δραστηριότητες εξαρτώνται. Τα πάντα είναι συγκεκριμένα εδώ: τα εργαλεία κατάκτησης του χρόνου και του χώρου, τηλέφωνα, ραδιόφωνα, τράπεζες, χρηματιστήρια, τα όργανα αποφάσεων των εργοστασίων, οικονομία, τεχνολογία, εμπόριο.»²⁹ Με βάση αυτά του τα λεγόμενα ο χαρακτηρισμός περί κατακόρυφου δρόμου είναι άκρως επιτυχημένος, οι ουρανοξύστες θα παίξουν τον ρόλο που επιφορτίστηκαν οι δρόμοι στον κόσμο του Haussmann.

Οι τρεις βασικές ζώνες της Ville Contemporaine

Η πόλη του συνεχιζόταν με τρεις ακόμα βασικές ζώνες που εξελισσότουσαν περιμετρικά του πάρκου-εγκεφάλου. Η πρώτη αποτελούταν από τις πολυτελείς κατοικίες των ατόμων που θα δούλευαν στους ουρανοξύστες του κέντρου. Αυτές οι κατοικίες σχεδιάστηκαν με τις ίδιες αρχές που είχαν σχεδιαστεί και οι ουρανοξύστες του κέντρου. Το ύψος των κτιρίων αυτών επέτρεπε την μεγάλη πυκνότητα σε κατοίκους με την ταυτόχρονη άφηση ελεύθερου ακάλυπτου χώρου. Η ελεύθερη επιφάνεια αντιστοιχούσε στο 85% της συνολικής επιφάνειας της περιοχής κατοίκησης αυτών των ανθρώπων, όπου θα συνεχιζόταν το πάρκο του κέντρου και θα δημιουργούνταν χώροι αναψυχής όπως γήπεδα κ.ά.. Τα διαμερίσματα τα ονόμαζε κήπο-διαμερίσματα μιας και κάθε μονάδα είχε στην κατοχή της ένα τεράστιο «υπαίθριο χώρο-μπαλκόνι» προς εκμετάλλευση. Αξιοσημείωτο ήταν και το πολυτελές επίπεδο διαβίωσης που γεύονταν οι ένοικοι αυτοί, με παροχές όπως 24^η υπηρεσία υπηρετικού προσωπικού κ.ά.. Στους τελευταίους ορόφους αυτών των κτισμάτων αναπτυσσότουσαν γυμναστήρια και άλλοι κοινόχρηστοι χώροι για την ψυχαγωγία των ενοίκων. Η διασκέδαση και ψυχαγωγία των ενοίκων αυτών των κατοικιών αναπτυσσότουσαν και αυτές στους χώρους των ουρανοξυστών του κέντρου. Στη βάση τους τοποθετούνταν διάφορα μαγαζιά, καφετέριες και εστιατόρια ενώ εκεί τοποθετούνταν και τα διάφορα θέατρα και οι καλλιτεχνικές γκαλερί. Στον τελευταίο όροφο των ουρανοξυστών τοποθετούσε «...κρεμαστούς κήπους που μετά την δύση του ηλίου μετατρεπόντουσαν σε κέντρα διασκέδασης, τα σαλόνια της νέας κοινωνίας»³⁰.

Τι γινόταν όμως με τους χώρους κατοίκησης των εργατών; Πώς θα ζούσε το προλεταριάτο στον κόσμο του Le Corbusier; Συνεχίζοντας στην επόμενη ταξινομημένη περιοχή της πόλης, συναντάμε τους χώρους κατοίκησης του προλεταριάτου περιμετρικά τοποθετημένους από τους χώρους κατοίκησης των «εργαζομένων του εγκεφάλου». Οι προλετάριοι «δεν έχαιραν των ανέσεων των κατοικιών της ελίτ αλλά ο νέος συλλογικός κόσμος που παρουσίαζε ο Le Corbusier παρείχε “τις βασικές ανέσεις σε όλους”. Δεν ήταν θέμα μεγέθους, αλλά σωστού σχεδιασμού.»³¹ Βασικός στόχος αυτών των κατοικιών ήταν η οικονομία, και όχι οι πολυτέλειες. Τα διαμερίσματα θα ήταν πολύ μικρότερα σε μέγεθος. Τα υπνοδωμάτια ήταν όσο το δυνατόν μικρότερα για μεγαλώσει ο κεντρικός χώρος της κατοικίας, το σαλόνι, όπου συγκεντρωνόταν η οικογένεια.

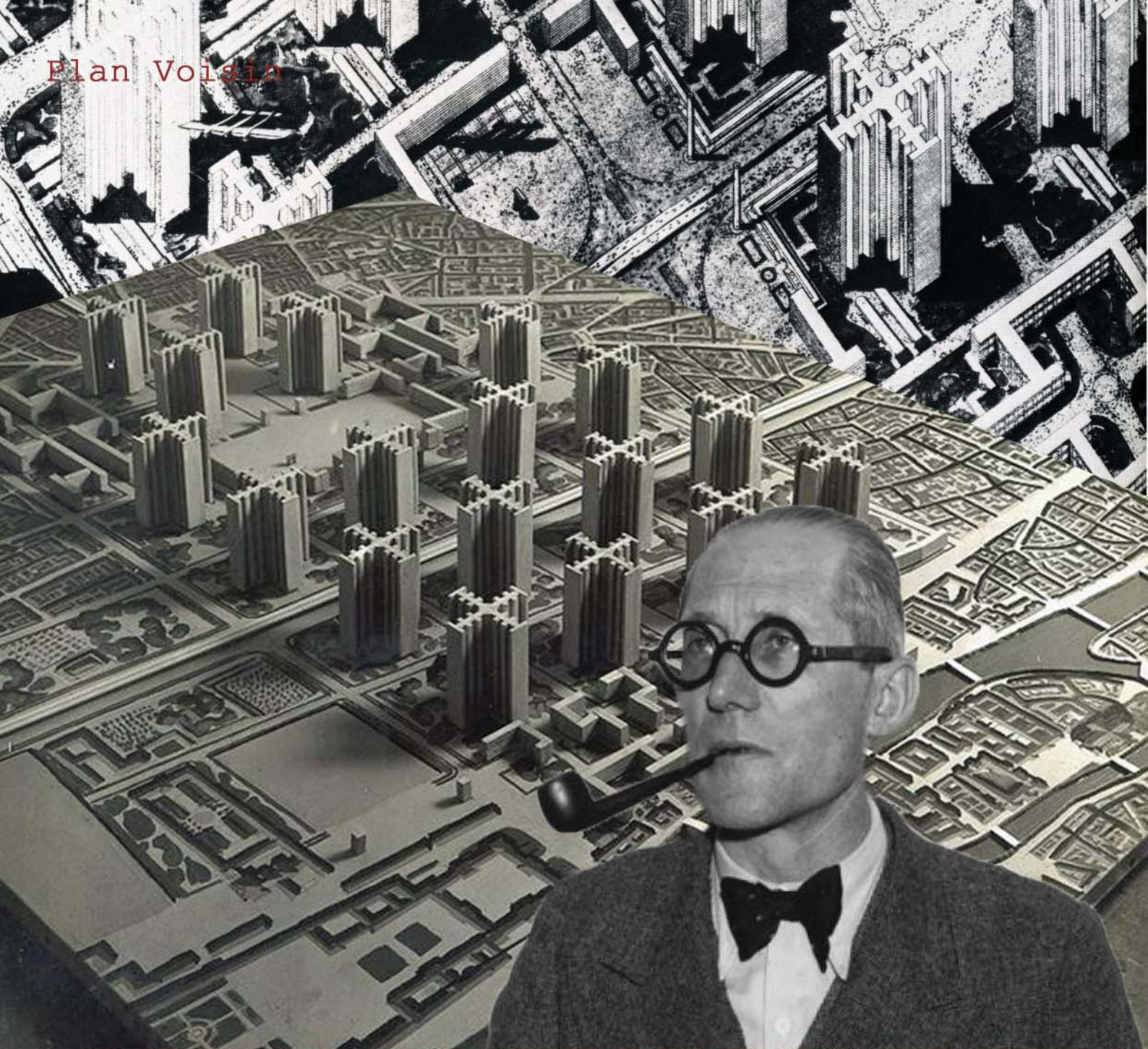
29 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», του Robert Fishman, σελ.193, εκδ. MIT PRESS, γλώσσα Αγγλικά

30 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.198

31 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.199

Plan Voisin

Όλοι οι ένοικοι θα είχαν πρόσβαση στο φως του ήλιου και το έδαφος θα παρέμενε εξίσου ελεύθερο, για την ανάπτυξη πρασίνου, αθλητικών εγκαταστάσεων και άλλων χώρων αναψυχής. «Τις 8 ώρες εργασίας θα ακολουθούσαν 8 ώρες ποιοτικής ψυχαγωγίας και αναψυχής».³² Η περιοχή αυτή θα παρείχε στους κατοίκους της πολλές διαφορετικές επιλογές διαφόρων δραστηριοτήτων από αθλητισμό, ανάπτυξης χόμπι μέχρι νυχτερινή διασκέδαση και ψυχαγωγία. Τέλος περιμετρικά και αυτής της περιοχής θα αναπτυσσόταν η τελευταία περιοχή των βιομηχανιών στις οποίες θα εργαζόταν το προλεταριάτο και οι οποίες θα ελέγχονταν και θα διοικούσαν στους ουρανοξύστες από τους ένοικους των πολυτελών διαμερισμάτων. Ένας απόλυτα δομημένος και ιεραρχημένος κόσμος...

Όλα άλλαξαν... ή μήπως όχι...;

Ο Le Corbusier είχε καταφέρει να αλλάξει τα πάντα, ή μήπως όχι; Είχε έρθει σε πλήρη ρήξη με το παρελθόν όσον αφορά την χωρική υπόσταση της πόλης. Έχει αλλάξει πλήρως σε επίπεδο κάτοψης το διάγραμμα των σχέσεων πλήρους –κενού, επί της ουσίας οι σχέσεις αυτές αντιστράφηκαν. Το ίδιο συμβαίνει και σε επίπεδο τομής. Τα έχει όμως αλλάξει όλα; Ένας αρθρογράφος της κουμμουνιστικής *L'Humanite'* έθεσε τα εξής απλά ερωτήματα: «οι ουρανοξύστες ήταν ο χώρος του κέντρου διοίκησης που προοριζόντουσαν για τις μεγάλες ιδιωτικές εταιρίες ή για το σοσιαλιστικό κίνημα; Ποιος ελέγχει και επιβάλλει την τάξη από τα γραφεία των ουρανοξυστών!; Η άρχουσα τάξη ή το προλεταριάτο;»³³ Ο Le Corbusier πίστευε πως η βιομηχανική κοινωνία θα έπρεπε να διέπετε από μια ιεραρχία στην οποία οι γραφειοκρατικές θέσεις, άρα οι θέσεις των ουρανοξυστών και αυτομάτως και των πολυτελών διαμερισμάτων, θα έπρεπε να δίνονται στους ικανότερους ανθρώπους οι οποίοι με τη σειρά τους θα ελέγχουν και θα διοικούν το σύνολο. «Είτε ο καπιταλισμός είτε ο κουμμουνισμός δημιουργούν τις κατάλληλες συνθήκες για να επιτευχθεί ο στόχος της “Σύγχρονης πόλης” όμως και οι δύο θα πρέπει να λάβουν υπόψη τους τις απαιτήσεις της βιομηχανικής κοινωνίας ειδάλλως θα ρισκάρουν με το χάος»³⁴.

To Plan Voisin

Μπορεί να είχε επιτευχθεί η απόλυτη ρήξη με το παρελθόν στο επίπεδο της χωρικής δομής της πόλης αλλά όχι στο επίπεδο της κοινωνικής και οικονομικής δομής. Μπορεί ο ίδιος να αδιαφορούσε για τον ταξικό διαχωρισμό όμως «...η “Σύγχρονη πόλη” ήταν βαθιά σηματοδεδιμένη από τον ταξικό διαχωρισμό της Γαλλικής κοινωνίας των αρχών της δεκαετίας του 20.³⁵» Η “Σύγχρονη πόλη” δεν υλοποιήθηκε ποτέ όμως ο Le Corbusier προσπάθησε να θέσει σε εφαρμογή τα σχέδιά του. Το 1925 προτείνει την ανέγερση του πάρκου-εγκεφάλου στο κέντρο της Γαλλικής πρωτεύουσας, το γνωστό Plan Voisin.

Πρότεινε την ολοκληρωτική κατεδάφιση ενός κομματιού σχεδόν δύο τετραγωνικών μιλίων στην καρδιά του Παρισιού παράλληλα στο “ile de France” και την αντικατάστασή του με 18 ουρανοξύστες, που θα αποτελούσαν το κέντρο διοίκησης μεγάλων οργανισμών και επιχειρήσεων μεταμορφώνοντας το Παρίσι σε ένα παγκόσμιο κέντρο διοίκησης. Οι αντιδράσεις ήταν πολλές. Τον κατηγορήσαν ότι το σχέδιο του «...ήταν μια προσπάθεια καταστροφής του δρόμου και της αστικής ζωής που αυτός έφερε»³⁶ κάτι το οποίο αρνήθηκε, λέγοντας ότι αντίθετα θέλησε να τον προστατέψει. «Υπάρχει τόσο πολύ ενδιαφέρον στον δρόμο αν ξέρεις να βλέπεις, να παρατηρείς!!! Είναι καλύτερος και από το θέατρο, καλύτερος και από ένα μυθιστόρημα: τα πρόσωπα και τα συναισθήματα. Οι δρόμοι διάδρομοι δεν ήταν κατάλληλοι πια για αυτήν την αστική παράσταση»³⁷ θα έγραφε ο ίδιος. Ο δρόμος στο Plan Voisin θα διαχωριστεί και αυτός σε κατηγορίες στον δρόμων «μεταφορών» και στον δρόμο «κοινωνικότητας». Στην πρώτη κατηγορία πραγματοποιείται όλη η μηχανοκίνητη κίνηση. Στην δεύτερη κατηγορία ο δρόμος ανυψώνετε και τοποθετείτε στο ύψος του φυλλώματος των δέντρων του πάρκου. Εκεί χωρίζεται σε τρία επίπεδα όπου στο πρώτο τοποθετεί τον δρόμο περιπάτου με μικρά καφέ, στον δεύτερο τοποθετεί σειρά από μαγαζιά και χώρους εστίασης ενώ στο τελευταίο και ψηλότερο ο επισκέπτης «...θα μπορεί να αισθάνεται ότι βρίσκεται σε μία πράσινη θάλασσα, δημιουργημένη από τις φυλλωσιές των δέντρων και να ... εκεί ξεπροβάλλουν αυτά τα μαγικά κρύσταλλα, τα καθαρά πρίσματα,

32 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», του Robert Fishman, σελ.201, εκδ. MIT PRESS, γλώσσα Αγγλικά

33 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.193

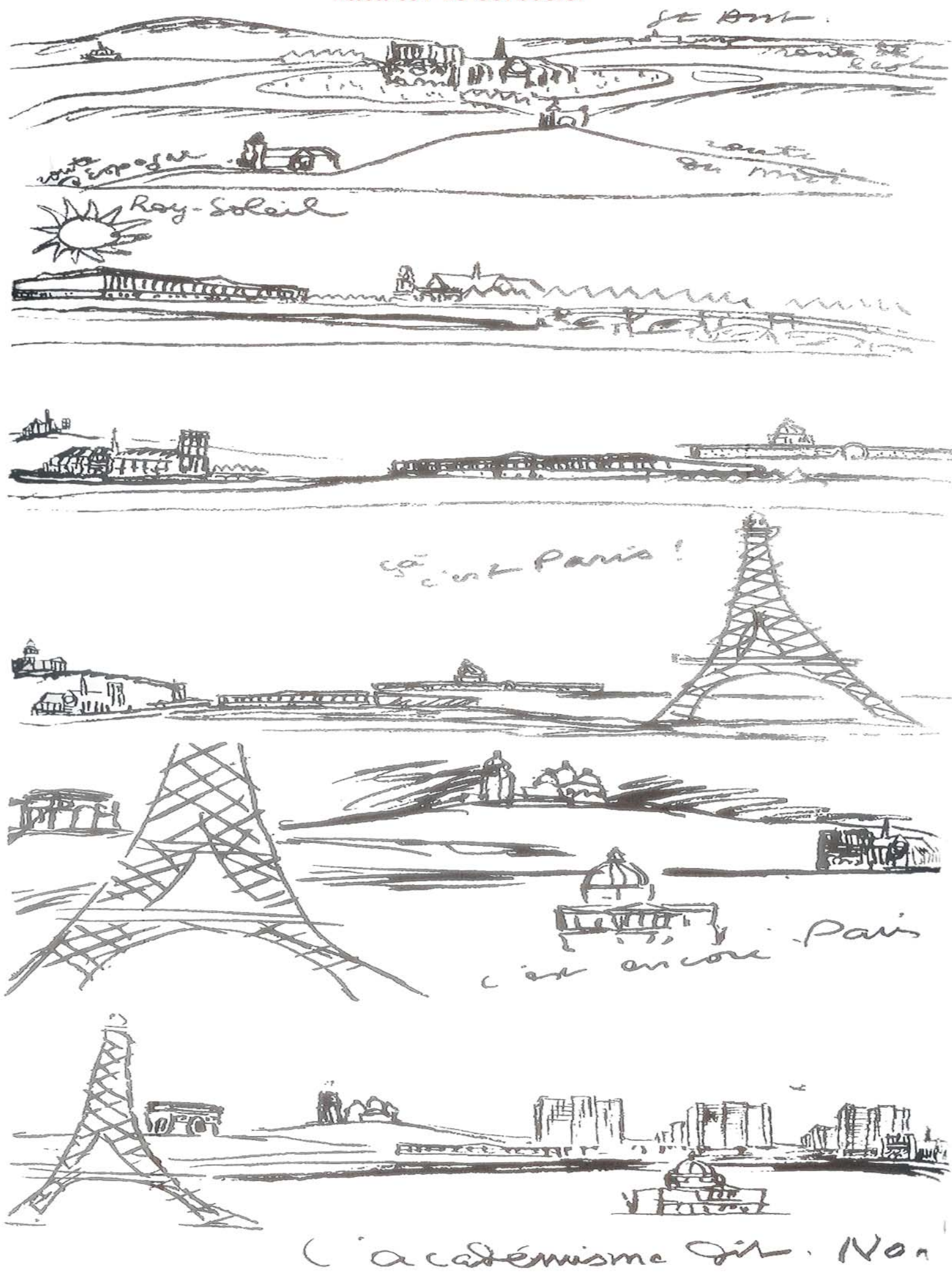
34 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.193

35 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.199

36 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.208

37 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.208

η αρχιτεκτονική παράδοση του Παρισιού κατά τον Le Corbusier

διαυγή και γιγαντιαία. Μεγαλείο, γαλήνη, χαρά!!!»³⁸ θα περιγράψει ο Le Corbusier.

Καταστροφή ή συνέχιση της κληρονομιάς του Παρισιού...:

Το μεγαλύτερο όμως πρόβλημα που προκαλούσε η κατεδάφιση ενός τόσο μεγάλου κομματιού στην καρδιά της πόλης ήταν η καταστροφή της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του Παρισιού. Ο Le Corbusier αντέδρασε και σε αυτό λέγοντας ότι η πρότασή είναι αυτή που προσπαθεί να σώσει την παραδοσιακή κληρονομιά του Παρισιού. Πώς θα το έκανε αυτό εάν ερχόταν να κατεδαφίσει ένα κομμάτι του πιο παραδοσιακού κέντρου της πόλης; Απλά θα έθετε το ερώτημα ποια είναι η αρχιτεκτονική κληρονομιά του Παρισιού; «Ο ίδιος θεωρούσε τον εαυτό του συνεχιστή της παράδοσης, μιας και παράδοση για αυτόν στο Παρίσι όριζε την σειρά από επαναστατικές ρήξεις με το σύννηθες.»³⁹ Το σχέδιό του ήταν, κατά τον Le Corbusier, απόλυτα εναρμονισμένο με την παράδοση του αστικού σχεδιασμού της Γαλλικής πρωτεύουσας. «Ο Λουδοβίκος ο 14^{ος} με την Place Vendome και Invalides, ο Ναπολέοντας και η rue de Rivoli και τέλος ο Βαρόνος Haussmann, με τα έργα τους προσπάθησαν να επιβάλλουν μια γεωμετρική τάξη στο Παρίσι. Το Plan Voisin ήταν η υποχρεωτική συνέχεια αυτής της παράδοσης, δίνοντας απάντηση στο πρόβλημα της “τάξης” στην εποχή του αυτοκινήτου και του ουρανοξύστη.»⁴⁰ Το ίδιο ισχύει επί της ουσίας και στα μεμονωμένα αρχιτεκτονήματα που βρίσκονται στο Παρίσι. Οι μεγαλύτερες αρχιτεκτονικές επεμβάσεις στην Γαλλική πόλη αποτελούν επαναστατικές ρήξεις με το σύννηθες. Το Λούβρο, ο πύργος του Άιφελ, το κέντρο Πομπιντού ή και οι πυραμίδες στην είσοδο του μουσείου του Λούβρου σήμερα. Το ίδιο και με την πολιτική, η γαλλική επανάσταση, το ίδιο και με τις τέχνες!!! Ποιος θα παρήγαγε αυτό το νέο κέντρο; Ποιος θα το χρηματοδοτούσε; Ο Le Corbusier έκανε το αδιανόητο. Ως τώρα η άρχουσα τάξη είναι αυτή που χρησιμοποιούσε την αρχιτεκτονική για τη ικανοποίηση των αναγκών και των ιδεών τους. Είναι ο πρώτος που προσπάθησε να χρησιμοποιήσει σε τέτοιο βαθμό την άρχουσα τάξη ώστε αυτή να ικανοποιήσει τις ιδέες ενός αρχιτέκτονα για τον νέο κόσμο. Θα το χρηματοδοτούσαν οι μεγάλες εταιρίες που θα στεγαζόντουσαν σε αυτό το νέο κέντρο. Ο Le Corbusier είχε συνθέσει το σχέδιο και τώρα θα έπρεπε να πείσει τις μεγάλες εταιρίες να αλλάξουν τον κόσμο για λογαριασμό του...

Δεν περίμενε τους «πελάτες» να έρθουν και να του ζητήσουν την μελέτη αλλά πήγε ο ίδιος και τους βρήκε, για να τους παρουσιάσει το σχέδιο του. Σε ποιον θα πήγαινε κανείς πρώτο να ζητήσει την χρηματοδότηση για την ανέγερση τους σχεδίου του; Μα σε αυτόν που ευθυνόταν για την καταστροφή της πόλης. «Το αυτοκίνητο έχει καταστρέψει την σπουδαία πόλη, ανέφερε στον Andre' Citroen, το αυτοκίνητο θα πρέπει τώρα να τη σώσει!»⁴¹ Ο μεγαλύτερος αυτοκινητοβιομήχανος της Γαλλίας αρνήθηκε να τον χρηματοδοτήσει, και εκείνος στράφηκε στην Voisin Aircraft Company. Ο χρηματοδότης βρέθηκε αλλά το σχέδιο δεν υλοποιήθηκε ποτέ, αυτό το γεγονός κατέστρεψε και την πίστη του Le Corbusier ότι θα μπορούσε μέσω του καπιταλισμού να υλοποιήσει τα σχέδιά του. Οι καπιταλιστές δεν ενδιαφερόντουσαν να αλλάξουν τον κόσμο τους ενδιέφερε μόνο το κέρδος. Εντωμεταξύ τα χρόνια περνούσαν και η οικονομική κατάσταση σε παγκόσμια κλίμακα χειροτέρευε μέρα με την μέρα.

Ο Ελβετός αρχιτέκτονας άρχισε να αντιλαμβάνεται ότι σύντομα οι εταιρίες δεν είναι αυτές που θα ορίζουν τα τεκτενόμενα. Τα οικονομικά προβλήματα του λαού άρχισαν να γέρνουν την πλάστιγγα αλλού. Πλέον ο άνθρωπος είχε τεράστια προβλήματα να αντιμετωπίσει. Τα συνδικάτα και η αριστερά άρχισαν να αποκτούν δύναμη. Δυστυχώς δύναμη άρχισαν να αποκτούν και όσοι λαϊκίζοντας εμφανίστηκαν σαν εθνοσωτήρες. Μέσα σε αυτήν την κατάσταση ο τρόπος σκέψης του Le Corbusier άρχισε να αλλάζει. Μπορεί οι εταιρίες να είχαν ορθολογικοποιήσει τις επιχειρήσεις τους σε όλα τα επίπεδα, αλλά η οικονομία στο σύνολό της παρέμενε άναρχη και παράλογη. Ο Le Corbusier ζούσε σε ένα κόσμο, που λόγω αυτής της άναρχης και παράλογης οικονομίας, απειλούταν άμεσα με κάτι πολύ χειρότερο από την επανάσταση που είχε προβλέψει... απειλούταν με ολική κατάρρευση και χάος. Κάτι που δυστυχώς ο κόσμος δεν θα αποφύγει...

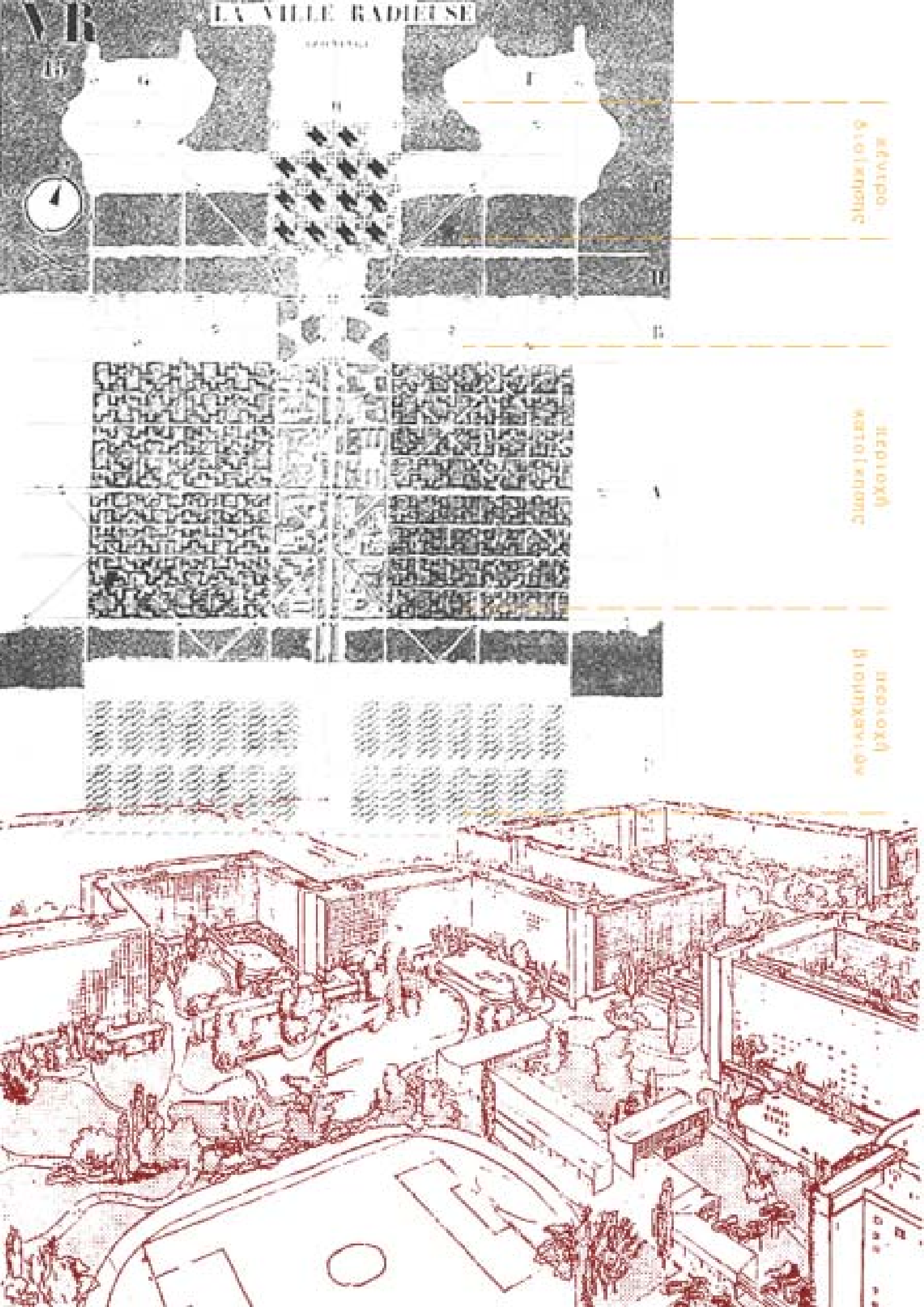
Η καθημερινότητα πλέον είχε αρχίσει να μαστίζεται από ανεργία και αβεβαιότητα λόγω μιας κρίσης που οι μεγάλες επιχειρήσεις είχαν δημιουργήσει και που η πλειοψηφία του λαού τα κατώτερα στρώματα πλήρωναν. Η πόλη έπρεπε να αλλάξει και να μετατραπεί σε έναν οργανισμό που όλοι οι άνθρωποι θα ζούσαν σε πλήρη αρμονία και ανάπτυξη έχοντας τις ίδιες παροχές και τις ίδιες ανέσεις. Μετά από μια επίσκεψή του στις ΗΠΑ στην οποία και είδε τα πολυτελή διαμερίσματα των ουρανοξυστών της Νέας Υόρ-

38 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», του Robert Fishman, σελ.209, εκδ. MIT PRESS, γλώσσα Αγγλικά

39 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.209

40 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.210

41 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.211

LA VILLE RADIEUSE

SECTION 1

SECTION 1

SECTION 2

SECTION 3

κης έγραψε ότι « ότι η σκέψη μου τώρα ακολουθεί τα πλήθη που βγαίνουν από το μετρό προερχόμενοι από τις μελαγχολικές, μικρές τους κατοικίες. Τα εκατομμύρια ατόμων που θυσιάζονται σε μια ζωή χωρίς ελπίδα, χωρίς ξεκούραση, χωρίς ουρανό, χωρίς ήλιο, χωρίς πράσινο. »⁴²

Radiant City και το συνδικάτο

Η πόλη του με όνομα “Radiant City” ήταν η πόλη που θα μπορούσε να προσφέρει σε όλους τους κατοίκους αυτά που έλειπαν από του χρήστες του μετρό των ΗΠΑ. Όπως και η προηγούμενη πρόταση του Le Corbusier έτσι και αυτή δεν σταματούσε απλά στις χωρικές δομές και σχέσεις που ανέπτυξε αλλά παρουσίαζε και την δομή και τρόπο διοίκησης του συνόλου. Η βάση του νέας δομής του συνόλου που πρότεινε, ήταν το συνδικάτο. «Ο συνδικαλισμός κατά τον Le Corbusier ήταν ο μόνος τρόπος για να επιτύχει μια πυραμίδα “με φυσικές ιεραρχίες” πάνω στην οποία θα μπορούσε να βασιστεί το σχέδιο του».⁴³ Είχε την πεποίθηση ότι ο κάθε εργάτης ήταν σε θέση επιλέξει ένα φυσικό ηγέτη στον χώρο εργασίας του ο οποίος θα έμπαινε σε ένα συμβούλιο διαχείρισης του εργοστασίου όπου θα συναντιόταν με τους επιλεγμένους εργάτες άλλων κλάδων του εργοστασίου. Από εκείνο το συμβούλιο θα επιλεγόταν ένας ο οποίος θα αντιπροσώπευε το εργοστάσιο του στο συμβούλιο της πόλης, όπου θα διοικούσε με τους αντιπροσώπους των άλλων εργοστασίων. Αυτή η ιεραρχία θα συνεχιζόταν έως και την διοίκηση του κράτους από τους αντιπροσώπους των πόλεων που όριζαν της τύχες της χώρας. Ο άνθρωπος ήταν πλέον το «κέντρο του κόσμου» στην κοινωνική δομή που πρότεινε τώρα και αυτό θα φανεί και στο γενικό σχέδιο της νέας του πρότασης. **«Αν η πόλη πρέπει να γίνει “ανθρώπινη”...θα πρέπει να είναι μια πόλη χωρίς κοινωνικές τάξεις»**⁴⁴. Ο Le Corbusier είχε πραγματοποιήσει κατά τη περίοδο 1928-1930 τρεις επισκέψεις στην Ρωσία «... Φέρνοντάς τον σε στενή επαφή με την διεθνή Αριστερά, τόσο ώστε κάποιος αντιδραστικός δυτικός κριτικός να τον αποκαλέσει Δούρειο ίππο του μπολσεβικισμού.»⁴⁵

Η καινούρια ζωνοποίηση

Στο κέντρο αυτής της σύνθεσης πλέον δεν τοποθετούνταν το πάρκο –εγκέφαλος αλλά η ενιαία πλέον ζώνη κατοίκησης. Η νέα του πόλη ήταν ξεκάθαρα ζωνοποιημένη σε τρεις ζώνες. Στην μία άκρη τοποθετούσε το πάρκο με τους ουρανοξύστες, και στην άλλη ακριανή ζώνη τις βιομηχανίες. Η κεντρική ήταν, όπως αναφέρθηκε, η ζώνη κατοίκησης. Σε αυτήν την ζώνη κατοίκησης τοποθετούνταν οι μεγάλοι κτιριακοί όγκοι διαμερισμάτων, που ο ίδιος τους είχε δώσει το όνομα «Unites». Αυτές οι κατασκευές ήταν η εξέλιξη του μοντέλου του “The dominos House” σε επίπεδο πλέον «γειτονιάς». Ο κάθε όγκος είχε την δυνατότητα να προσφέρει στέγη σε 2700 ενοίκους. Τα διαμερίσματα δεν δίνονταν ανάλογα με την δουλειά ή την καταγωγή του ενοίκου αλλά ανάλογα με τις ανάγκες σε χώρο που απαιτούσε ο αριθμός των μελών της οικογένειας κάθε ανθρώπου. Ο αρχιτέκτονας θα γράψει ότι κατά τη διάρκεια σύνθεσης αυτών των κατοικιών «... δεν σκεφτόμουν ότι σχεδιάζω για ένα πλούσιο αλλά ούτε για ένα φτωχό, σχεδιάζα για τον άνθρωπο!!!»⁴⁶ Οι κατοικίες δεν έχουν υπερμεγέθους χώρους για να καλύψουν την ανάγκη της κοινωνικής ανωτερότητας των ενοίκων ούτε τους ελάχιστους απαιτούμενους για την μέγιστη οικονομία στα διαμερίσματα του προλεταριάτου. Τα διαμερίσματα ήταν σχεδιασμένα σε «ανθρώπινη κλίμακα» τόση ώστε κανείς να μην ζητάει κάτι παραπάνω ή κάτι λιγότερο.

“Unites”

Στις “Unites” οι ένοικοι μετά από 8 ώρες συνεχούς εργασίας μπορούσαν να απολαύσουν την ζωή. Το συγκρότημα αυτό τους παρείχε χώρους κοινωνικής συναναστροφής, όπως κοινόχρηστα σαλόνια , ξεκούρασης αλλά και άσκησης μιας και παρείχε και γυμναστήριο. Επίσης περιείχε μαγαζιά και διάφορους χώρους εστίασης όπου μπορούσε να καλλιεργηθεί περαιτέρω η κοινωνική ζωή των ενοίκων. Το σημαντικό όμως που διαμόρφωναν αυτά τα συγκροτήματα ήταν η νέου τύπου οικογενειακή δομή που καλλιεργούσαν. Σε αυτό το σύστημα υπήρχε απόλυτη ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών. Υπήρχαν διαμορφωμένοι χώροι για την απασχόληση των μικρών παιδιών κατά την διάρκεια εργασίας της μητέρας τους, ενώ οι γυναίκες δεν

42 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», του Robert Fishman, σελ.230, εκδ. MIT PRESS, γλώσσα Αγγλικά

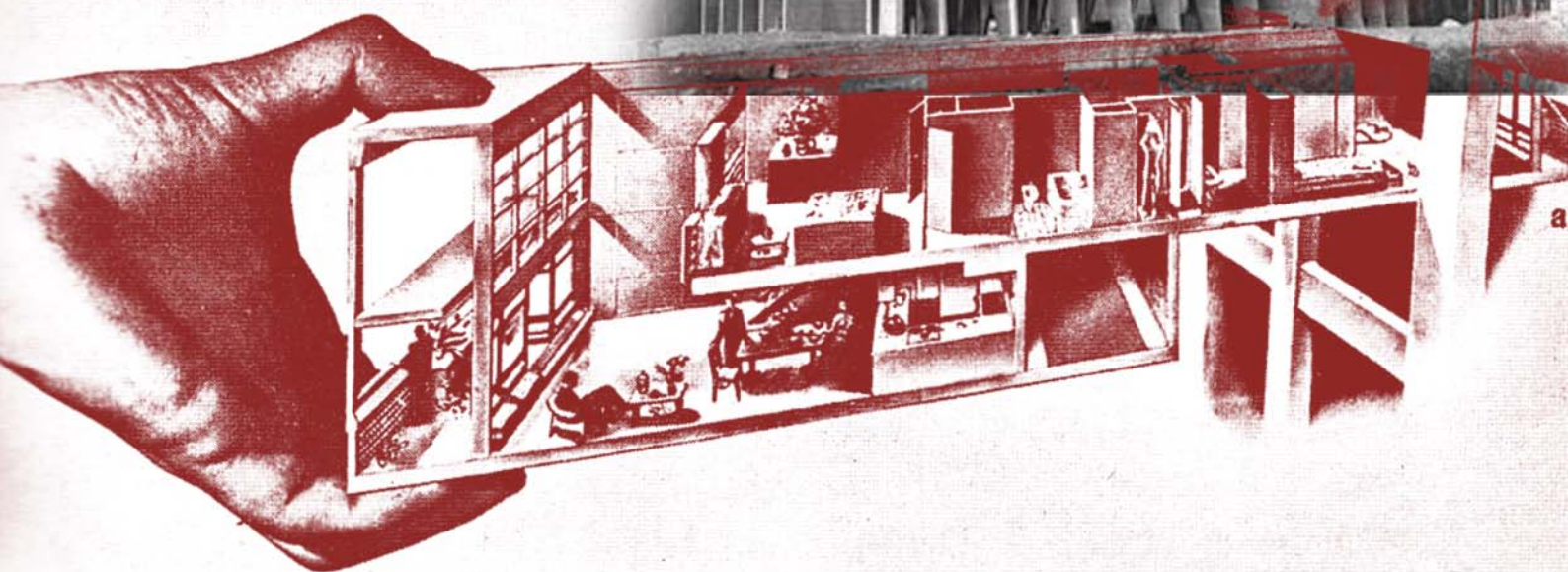
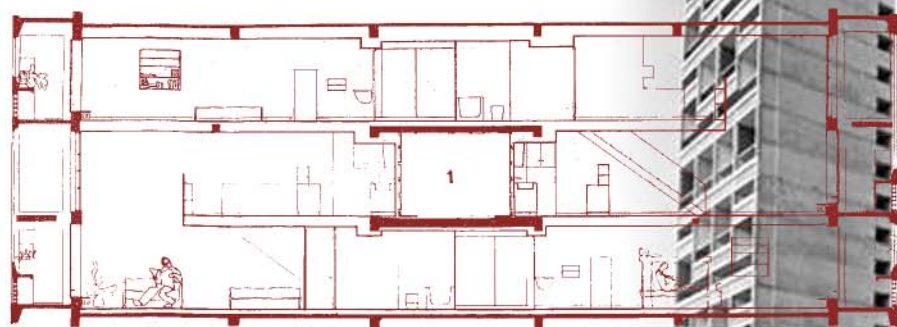
43 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.227

44 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.227

45 «Μοντέρνα Αρχιτεκτονική, Ιστορία και Κριτική», του Kenneth Frampton, σελ. 165, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, το συγκεκριμένο απόσπασμα προέρχεται από απόσπασμα του κειμένου του Le Corbusier, Vers une architecture 1923

46 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», ο.π. σελ.231

unite d'habitation

red vienna

έπρεπε να τους απασχολεί το “νοικοκυριό” μιας και στις “Unites” οι καθαριότητα και το μαγείρεμα ήταν οργανωμένο μαζικά για όλους τους ενοίκους. Οι κάτοικοι έπρεπε να απολαμβάνουν την ζωή μετά το οχτάωρο εργασίας τους. Και όλα αυτά...συνδέονταν μεταξύ τους με έναν κοινό “διάδρομο-δρόμο”, οποίος διέσχιζε από άκρη ως άκρη, ανά δύο ορόφους τον όγκο...

Η δεκαετία του 20 ήταν μια δεκαετία κατά την οποία η Ευρώπη προσπαθούσε να συνέλθει από τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο αναζητώντας λύσεις που θα μπορούσαν να λύσουν τα προβλήματά της. Η αναζήτηση αυτή αποτελεί την «...πορεία του Le Corbusier από την ιεραρχική “Ville Contemporaine” του 1922 στην αταξική “Ville Radieuse” του 1930»⁴⁷, πορεία που κατά τον ίδιο καταλήγει και στην μία και μοναδική λύση. Το κραχ του 29 ήρθε για να χειροτερέψει η ζωή στις δυτικές κοινωνίες κατά τον μέγιστο βαθμό, όμως ο Le Corbusier πίστεψε πως τότε είχε την λύση και απλά έπρεπε να υλοποιηθεί. Δυστυχώς για τον ίδιο καμία από τις προτάσεις του δεν υλοποιήθηκε. Στις αρχές του 30 και ο ίδιος άρχισε να αντιλαμβάνεται ότι ο κάτι πήγαινε πολύ “λάθος” στον κόσμο που ζούσε... κανείς τότε δεν θα μπορούσε να φανταστεί ότι πήγαινε τόσο “λάθος”...

Η Ευρώπη μετά το Α' Παγκόσμιο Πόλεμο παρέμενε το κέντρο των διεθνών εξελίξεων. Παρέμενε όμως σαν εάν χώρος συνεχών αναταραχών που αγωνιωδώς προσπαθούσε να έρθει σε ισορροπία. Μέσα σε αυτήν την κατάσταση αναπτυχθήκαν οι ουτοπικές ιδέες του Le Corbusier. Είναι πολύ ενδιαφέρον να δει κανείς εάν η εργατική τάξη, η οποία αποτελούσε την πλειοψηφία του Ευρωπαϊκού πληθυσμού και η οποία υπέφερε και τα πάνδεινα από αυτήν την αστάθεια, κατάφερε να διαμορφώσει τις συνθήκες και να δώσει απαντήσεις στα προβλήματα. Αν τελικά κατάφερε και αυτή να ελέγξει το «δρόμο» στην πραγματικότητα...

Red Vienna

Ο Le Corbusier έδρασε στη Γαλλία, μια χώρα που όρισε το πλαίσιο ύπαρξης του κόσμου μετά τον καταστροφικό πόλεμο όντας μία από τις νικήτριες δυνάμεις. Παρ' όλα αυτά υπέφερε πολύ από την οικονομική κρίση και την ύφεση που ακολούθησε την σύρραξη. Αν το Παρίσι υπέφερε τόσο κατά την διάρκεια του μεσοπολέμου, θα έχει τεράστιο ενδιαφέρον να δει κανείς πόσο θα μπορούσε να υποφέρει μια μητρόπολη ηττημένης χώρας... « Η “λιμοκτονούσα Βιέννη” είχε μεταβληθεί σε μια “γιγαντιαία πόλη” μέσα σε μια νανώδη χώρα και οι δρόμοι της ήταν γεμάτοι πρόσφυγες και πεινασμένους πρώην δημοσίους υπαλλήλους, της πρώην πλέον, αυτοκρατορίας...»⁴⁸ Η ανάγκη για στέγαση στην μητρόπολη της ηττημένης Αυστρίας είναι πρωτοφανής. Αυτές οι ανάγκες θα οδηγήσουν σε μια πρωτοφανή για τα δεδομένα λύση, που θα γίνει γνωστή ως “Red Vienna”.

Μέσα σε αυτό το κλίμα με το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, πραγματοποιούνται δημοτικές εκλογές στην Βιέννη. Τα αποτελέσματα αυτών των εκλογών θα αναδείξουν νικητές τους σοσιαλιστές, οι οποίοι και θα αναλάβουν την δημαρχία της πόλης έως και το 1934. «Η Βιέννη θα γίνει έτσι πρώτη ευρωπαϊκή πρωτεύουσα που θα εξουσιαστεί με απόλυτη πλειοψηφία από σοσιαλιστές».⁴⁹ Αντίθετα σε εθνικό επίπεδο οι κυβερνήσεις που διαδέχονται η μία την άλλη, είναι δεξιών πεποιθήσεων και προσανατολισμών. Οι ανάγκες σε στέγαση όπως αναφέραμε ήταν τεράστιες και άμεσες, με τον ιδιωτικό τομέα της «κατασκευής» να βρίσκεται σε πλήρη αποσύνθεση και την ανεργία να «καλπάζει». Μέσα σε αυτό το πλαίσιο έρχεται να αναλάβει δράση η νέα δημοτική αρχή, πετυχαίνοντας ίσως το ακατόρθωτο. «Μέσα σε λιγότερο από μια δεκαετία καταφέρνει να κατασκευάσει πάνω από 400 κτιριακούς όγκους διαμερισμάτων, 64.000 αυτοτελών διαμερισμάτων στο σύνολο»,⁵⁰ και όλα αυτά με δημόσιο χρήμα χωρίς καμία ανάμειξη του ιδιωτικού τομέα. Για να συμβεί όμως αυτό η νέα δημοτική αρχή ήρθε αντιμέτωπη με δύο βασικά προβλήματα. Το πρώτο είχε να κάνει με την χρηματοδότηση της ανέγερσης των νέων κτιρίων και το δεύτερο με την έλλειψη σε αδόμητο χώρο προς εκμετάλλευση, εντός του Βιεννέζικου αστικού ιστού. Αυτή κατάσταση οξυνόταν και λόγω της τριβής που είχε αναπτυχθεί μεταξύ του αριστερού δήμου και της δεξιάς κυβέρνησης, η οποία κάθε άλλο παρά ήταν σύμφωνη να βοηθήσει τους «κόκκινους» να αναπτύξουν τις ιδέες τους. Η δημαρχία οδηγήθηκε έτσι

47 «Μοντέρνα Αρχιτεκτονική, Ιστορία και Κριτική», του Kenneth Frampton, σελ. 165, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, το συγκεκριμένο απόσπασμα προέρχεται από απόσπασμα του κειμένου του Le Corbusier, Vers une architecture 1923

48 «Η ΣΚΟΤΕΙΝΗ ΗΠΕΙΡΟΣ, Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ», του Mark Mazower, σελ.139, εκδ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

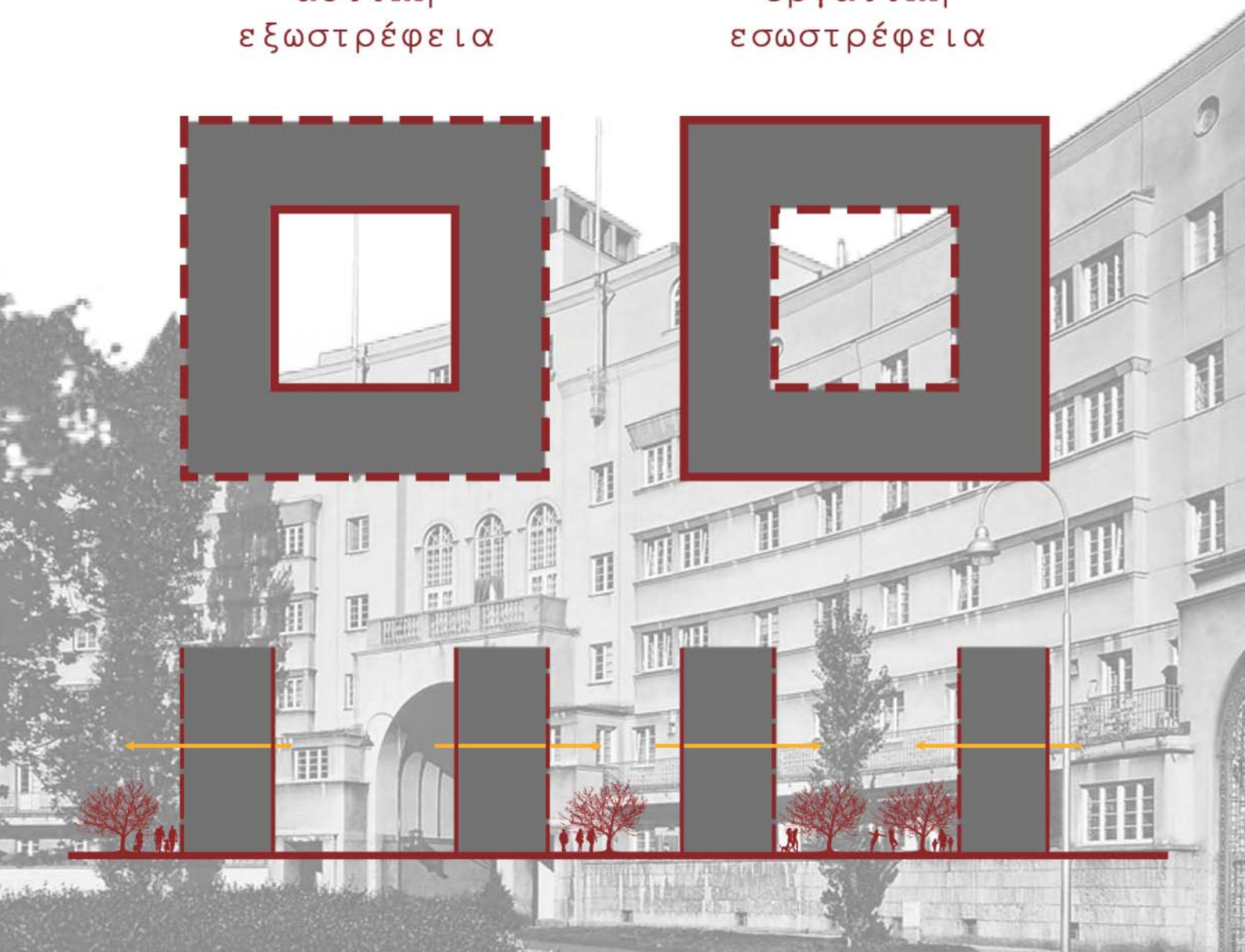
49 Στον ιστότοπο <http://weimarart.blogspot.gr/2010/09/red-vienna.html> με τίτλο «RED VIENNA» αναρτημένο στις 8/9/2010 και χρησιμοποιημένο ως πηγή στις 5/9/2014

50 Στον ιστότοπο <http://weimarart.blogspot.gr/2010/09/red-vienna.html> με τίτλο «RED VIENNA» αναρτημένο στις 8/9/2010 και χρησιμοποιημένο ως πηγή στις 5/9/2014

''αστική''
εξωστρέφεια

''εργατική''
εσωστρέφεια

στην απόφαση να επιβάλει έναν «φόρο για τους ενοικιαστές»⁵¹ σε όλους τους δημότες της πρωτεύουσας. Ο εισπρακτικός αυτός μηχανισμός θα παρείχε στον δήμο το απαιτούμενο κεφάλαιο που θα προοριζόταν εξ ολοκλήρου για την ανέγερση των νέων κατοικιών. Οι κατοικίες αυτές θα κάλυπταν τις ανάγκες για στέγαση των αστέγων, οι οποίοι με τη σειρά τους θα πλήρωναν αυτό τον φόρο έναντι «ενοικίου» στο δήμο, για να συνεχίσει να κατασκευάζει «νέες θέσεις κατοικίας». Λύνοντας έτσι το οικονομικό ζήτημα ο δήμος κλήθηκε να λύσει τώρα και το χωρικό. Ο δήμος χρειαζόταν μη δομημένο χώρο εντός των ορίων του, όπου είχε πλήρη ελευθερία να αναπτύξει τα σχέδιά του και για αυτό «...αναζήτησε μικρά αστικά κενά που μπορούσε να αποκτήσει εύκολα και που επέτρεπαν μια γρήγορη ανέγερση χωρίς επιπλέον έξοδα για την δημιουργία νέων δρόμων, νέων αποχετευτικών συστημάτων, εγκαταστάσεων παροχής ενέργειας και νερού, μιας και αυτά προϋπήρχαν στον ιστό.»⁵² Έτσι απέκτησε όσους αδόμητους χώρους μπορούσε εντός της πόλης για να εξυπηρετήσει τα σχέδιά του, με τα στρατόπεδα της πρώην αυτοκρατορίας να αποτελούν τους πλέον ιδανικούς χώρους ανάπτυξης του «κόκκινου μοντέλου».

Το “Hof” και η νέα αντίληψη του χώρου, από την εξωστρέφεια στην εσωστρέφεια

Αυτό το νέο μοντέλο βασίστηκε στην λογική κτιριακών όγκων διαμερισμάτων που τοποθετούνται περιμετρικά ενός μεγάλου ακάλυπτου χώρου, της αυλής, Hof, ο οποίος και παίζει τον πρωτεύοντα ρόλο στη σύνθεση. «Στα δημοτικά κτίρια γενικώς αφέθηκε αδόμητος, που αντιστοιχούσε τουλάχιστον στο 50% της επιφάνειας κάθε οικοπέδου, σε τυπολογία αυλής (Hof). Δεν υπάρχουν πια φωταγωγοί για τον φωτισμό των διημέρευσης και των κουζινών. Δίνεται προσοχή στην υλοποίηση στην δημιουργία μεγάλων αυλών στο εσωτερικό των κτισμάτων κατά τέτοιον τρόπο ώστε ο ήλιος να μπορεί να φωτίζει όσο το δυνατόν περισσότερους εσωτερικούς χώρους.»⁵³ Όλη η ζωή αναπτύσσεται γύρω από αυτόν τον ακάλυπτο χώρο και όπως διαβάζουμε στον Tafurri «...τα διαμερίσματα που “βλέπουν” την εσωτερική αυλή είναι αρεστά και επιλέγονται πρώτα από εκείνα που “βλέπουν” στο δρόμο, κάτι το οποίο έως και τότε ήταν ανήκουστο.»⁵⁴ Οι χώροι αυτοί γίνονται το κέντρο της ζωής των κατοίκων. Εκεί συναντιούνται τα παιδιά των εργατών, εκεί ξεκουράζονται οι ηλικιωμένοι, εκεί αναπτύσσεται η κοινωνική ζωή των ενοίκων. Εδώ παρατηρούμε **μία βασική αλλαγή, μια τομή**, στην αντίληψη του χώρου από τους κατοίκους της πόλης. Έως τότε οι «αστοί» ενδιαφερόντουσαν για την δυνατότητα που τους έδιναν τα νέα τους κτίρια **να αποκτήσουν μια «εικόνα» προς την πόλη**. Ζούσαν στο δρόμο, στα μαγαζιά στους χώρους εστίασης, και τα κτίρια τους έπαιζαν ένα “ρόλο βιτρίνας”, όπως ήδη αναφέρθηκε, αναπτύσσοντας μια **εξωστρεφή σχέση** με το δρόμο και τον δημόσιο χώρο. Μια δυναμική σχέση ανταλλαγής, συνεχούς κίνησης και συναναστροφής. Αντίθετα οι κατοικίες «των κόκκινων» μετατοπίζουν τη ζωή στο εσωτερικό, αναπτύσσοντας κτιριακούς όγκους οι οποίοι έρχονται να ενταχθούν «ομαλά» στον ιστό και να αναπτύξουν την κοινωνική ζωή μέσα τους. Από την **εξωστρέφεια** περνάμε στην **εσωστρέφεια** που ίσως αποτελεί και την σημαντικότερη αλλαγή μεταξύ αστών της προπολεμικής εποχής και των κόκκινων της μεταπολεμικής...

Η λογική υλοποίησης των κατοικιών

Από εκεί και πέρα, όπως αναφέραμε ο δήμος χρησιμοποίησε, την λογική κατασκευής κτιρίων διαμερισμάτων, όπως ακριβώς και οι αστοί τον προηγούμενο αιώνα. Τα διαμερίσματα, εφεύρεση των αστών για να καλύψουν την ανάγκη για νέες κατοικίες στο κέντρο των πόλεων με τις πλέον σύγχρονες παροχές, χρησιμοποιούνται και εδώ για τον ίδιο λόγο. Κάθε διαμέρισμα έχει τρεχούμενο νερό, θέρμανση, ηλεκτρική ενέργεια, σωστό αερισμό και ηλιασμό, συνθήκες που ήταν και προπολεμικά υπερβολικές για τους αντιπροσώπους της εργατικής τάξης, οποιασδήποτε χώρας. Αυτό που διαφέρει πλέον είναι το μέγεθος σε τ.μ. που διαφέρει πολύ. Οι κατοικίες χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες. Στις κατοικίες 38 τ.μ. που συγκροτούνται από μια κουζίνα- χώρο διημέρευσής, τουαλέτα, υπνοδωμάτιο αποτελώντας σχεδόν το 75% των διαμερισμάτων και από εκείνες των 48 τ.μ. στις οποίες προστίθεται ένα υπνοδωμάτιο. Στα αυτιά μας αυτά τα νούμερα φαντάζονται μικρά όπως όμως και για «...τους κατοίκους άλλων Ευρωπαϊκών πόλεων, οι οποίοι θεωρούσαν μικρά τα βιεννέζικα διαμερίσματα. Παρ’ όλα αυτά εμείς θα πρέπει να κρίνουμε σε τι συνθήκες βρισκόταν η Βιέννη μετά τον πόλεμο, η οποία ακόμα και πριν δεν παρείχε τις ανέσεις των άλλων μεγαλουπόλεων.»⁵⁵ Βέβαια

51 «Vienna Rossa. La politica residenziale nella Vienna socialista» του Malfredo Tafurri, σελ. 215, γλώσσα Ιταλικά

52 «Vienna Rossa. La politica residenziale nella Vienna socialista» του Malfredo Tafurri, σελ. 220, γλώσσα Ιταλικά

53 «Vienna Rossa. La politica residenziale nella Vienna socialista» ο.π. σελ. 222

54 «Vienna Rossa. La politica residenziale nella Vienna socialista» ο.π. σελ. 222

55 «Vienna Rossa. La politica residenziale nella Vienna socialista» ο.π. σελ. 224

χάρτης με τις επεμβάσεις στο σύνολο της πόλης της Βιέννης

η αναλογία τετραγωνικών κατοικίας με την αυλή Hof, ήταν σαφώς μεγαλύτερες υπέρ της αυλής, μιας και για κάθε διαμερίσματα αντιστοιχούσαν από 50 έως και 250 τ.μ. αυλής. Σε αυτό θα πρέπει να προστεθεί ότι υπήρχαν και πολλοί κοινόχρηστοι χώροι όπως, ο κοινόχρηστα πλυντήρια, μικρομάγαζα, μπαλκόνια και χώροι για παιχνίδι για τα μικρά παιδιά.

Παραπάνω περιεγράφηκε η λογική με την οποία θα έπρεπε να κατασκευαστούν αυτές οι νέες εργατικές κατοικίες στην αυστριακή πρωτεύουσα. Η λογική αυτή ακολουθήθηκε στα δεκάδες αστικά κενά που συμπληρώθηκαν με εργατικές κατοικίες εκείνη την δεκαετία στον βιεννέζικο ιστό. Δεκάδες ήταν και η αρχιτέκτονες που εργάστηκαν σε αυτό το σύμπλεγμα συγκροτημάτων κατοικιών. Σε αυτά τα έργα δούλεψαν μεταξύ άλλων διάσημοι αρχιτέκτονες όπως ο Otto Wagner, Josef Hoffman, Karl Ehn, Peter Behrens και ο Adolf Loos. Ο καθένας με τον τρόπο του θα προσπαθήσει να εξυπηρετήσει τους σκοπούς της δημοτικής αρχής. Για παράδειγμα στο συγκρότημα του Reumannhof στο οποίο ο Wagner «... αποδεικνύει ότι πιστεύει όχι μόνο στην κοινωνική διάσταση της αρχιτεκτονικής, αναδεικνύει και μια ευαισθησία στην πολιτιστική μνήμη της αρχιτεκτονικής των Αψβούργων και της μπαρόκ εποχής. Στο Reumannhof ο αρχιτέκτονας σχεδιάζει έναν μεγάλο εξωτερικό κεντρικό χώρο αυλής που περιβάλλεται από μικρότερους ημυπαίθριους χώρους, κάνοντας σαφής αναφορά στα καλοκαιρινά αυτοκρατορικά ανάκτορα.»⁵⁶ Αρκετοί από τους αρχιτέκτονες ακολούθησαν αυτήν την λογική ενώ άλλοι αντέδρασαν όπως για παράδειγμα ο Adolf Loos ο οποίος αντιδρά και «... ασκεί κριτική στον οργανισμό ανοικοδόμησης, πιστεύοντας ότι απέτυχε να παράγει μια ενιαία αισθητική οπτική για την πόλη.»⁵⁷ Στα 400 περίπου συγκροτήματα που αναπτύχθηκαν εκείνη την περίοδο στην Βιέννη, ιδιαίτερης αναφοράς χρίζει το Karl Marx-Hof κατασκευασμένο το 1927 από τον αρχιτέκτονα Karl Ehn. Το συγκρότημα αυτό επεκτείνεται για πάνω από ένα μίλι παράλληλα με τις σιδηροδρομικές γραμμές της πόλης και είναι γνωστό για τις 5 μεγάλες αψίδες που τοποθετούνται σε ακολουθία κατά μήκος της βασικής του όψης. Το συγκρότημα αυτό περιελάμβανε ιατρεία, βιβλιοθήκη, βρεφονηπιακό σταθμό και δημόσια πλυντήρια.

«Για να αλλάξεις ένα σύστημα πρέπει να γίνεις κομμάτι του...», Τσόμσκι

Για πρώτη φορά στον δυτικό κόσμο ο «λουστράκος» του 19 αιώνα θα μπορούσε να αναφωνήσει ότι υπάρχει μια πόλη που οι ανάγκες της εργατικής τάξης σε αξιοπρεπή στέγαση στα πρότυπα των αστών έχει πλέον επιτευχθεί. Η «Κόκκινη Βιέννη» είναι η απάντηση των αυστριακών σοσιαλιστών για έναν κόσμο που καταρρέει. Η δημοτική αρχή αποφάσισε να «παίξει» και να κινηθεί με ότι της παρέιχε το υπάρχον σύστημα και να κερδίσει. Ούτε ένοπλες επαναστάσεις ούτε ευθεία ρήξη με την κεντρική εξουσία της χώρας. Οι σοσιαλιστές σε αυτή την περίπτωση εισάγονται στο σύστημα και κινούνται με τους όρους του. Σε πολιτικό επίπεδο κερδίζουν τις εκλογές και επιβάλλουν φόρους για να αποκτήσουν το “κεφάλαιο” που απαιτείται για να υλοποιηθεί το πρόγραμμά τους και έρχονται να εκμεταλλευτούν στο έπακρο τις προ υπάρχουσες παροχές της αστικής πόλης. « Όπως ανέφερε και η Eva Blau στο βιβλίο της “The Architecture of Red Vienna”, οι εργατικές κατοικίες ήταν μια έκφραση της αναρρίχησης στην εξουσία της εργατικής τάξης. Οι βιεννέζικες εργατικές κατοικίες αποτελούσαν νησίδες σοσιαλιστικής εξουσίας στην καπιταλιστική πόλη.»⁵⁸

Σε αρχιτεκτονικό επίπεδο έρχονται κατά μία έννοια να “σφετεριστούν” τα στοιχεία που έχουν εισάγει οι αστοί του προηγούμενου αιώνα στην πόλη. Έρχονται να συμπληρώσουν τα αστικά κενά με τα στοιχεία της περικλειστής αυλής με κτιριακό όγκο διαμερισμάτων, ένας τύπος που χρησιμοποιήθηκε στην ανέγερση των αστικών μεγάρων των πλουσίων, τους προηγούμενους αιώνες. Δημιουργούν επίσης μέτωπα στην πόλη όπως ακριβώς και οι αστοί, αν και εδώ να επισημάνουμε εκ νέου την εσωστρεφή φύση αυτών των μετώπων έναντι της εξωστρεφής φύσης των αστικών. Η απάντηση στο προβλήματά τους έρχεται με την δημιουργία συγκροτημάτων που θα συνεχίσουν την παραγωγή δρόμων διαδρόμων που κατά τον Le Corbusier αποτελούσαν “ΤΟ πρόβλημα” της αστικής πόλης, ένα πρόβλημα που στην προκειμένη περίπτωση γίνεται λύση. Έρχονται επί της ουσίας να δώσουν μια αστικό-καπιταλιστική λύση υπό ένα σοσιαλιστικό πρίσμα. Τολμούν να “πολεμήσουν” το σύστημα χρησιμοποιώντας τα ίδια του τα όπλα.

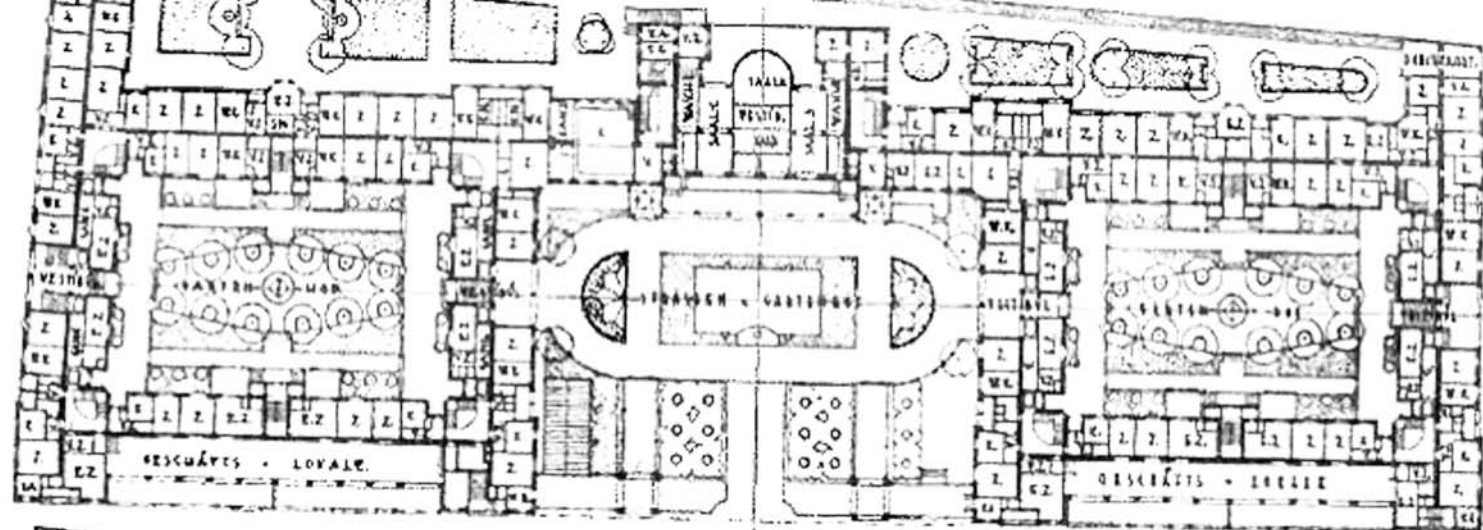
Κατά τον Carlo Aymonino οι “κόκκινες” επεμβάσεις της Βιέννης είναι σημαντικότερες «... όχι μόνο για την ευρύτερη πολιτική που ακολουθήθηκε, ούτε για τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποίησαν τα εργαλεία για

---

56 Στον ιστότοπο <http://weimarart.blogspot.gr/2010/09/red-vienna.html> με τίτλο «RED VIENNA» αναρτημένο στις 8/9/2010 και χρησιμοποιημένο ως πηγή στις 5/9/2014

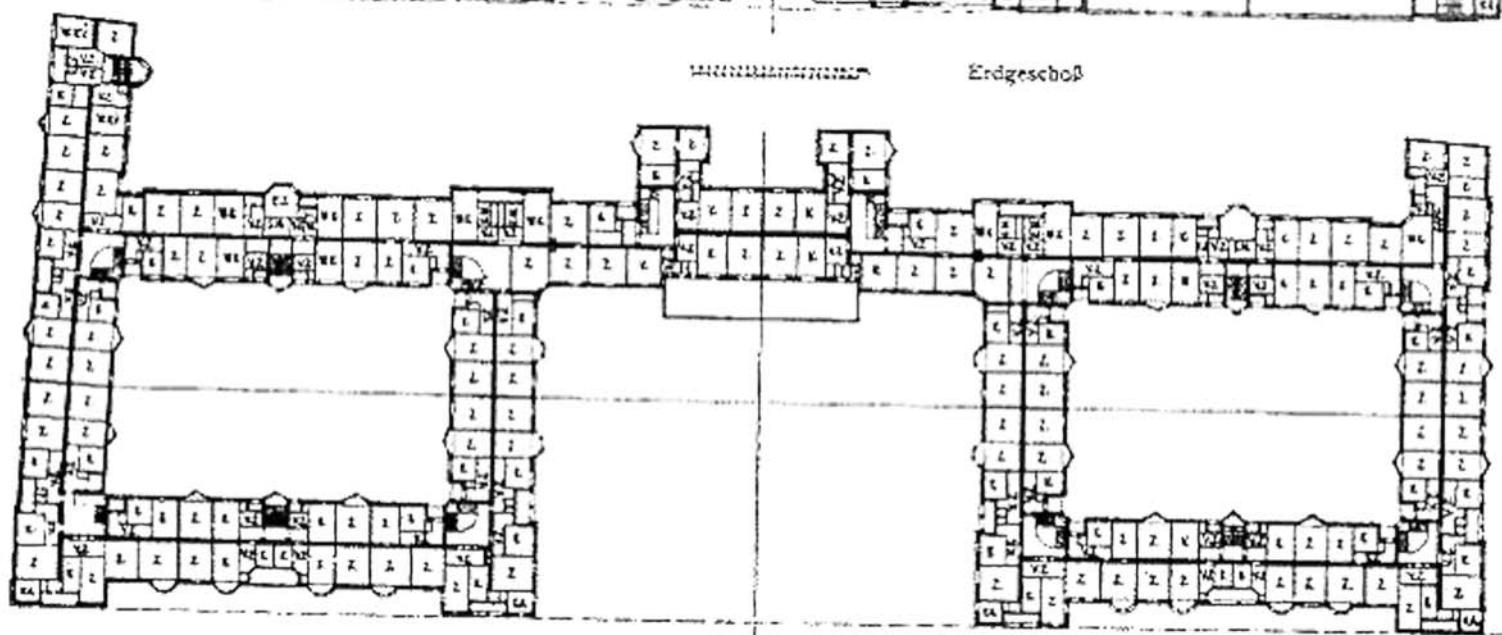
57 Στον ιστότοπο <http://weimarart.blogspot.gr/2010/09/red-vienna.html> με τίτλο «RED VIENNA» αναρτημένο στις 8/9/2010 και χρησιμοποιημένο ως πηγή στις 5/9/2014

58 Στον ιστότοπο <http://weimarart.blogspot.gr/2010/09/red-vienna.html> με τίτλο «RED VIENNA» αναρτημένο στις 8/9/2010 και χρησιμοποιημένο ως πηγή στις 5/9/2014

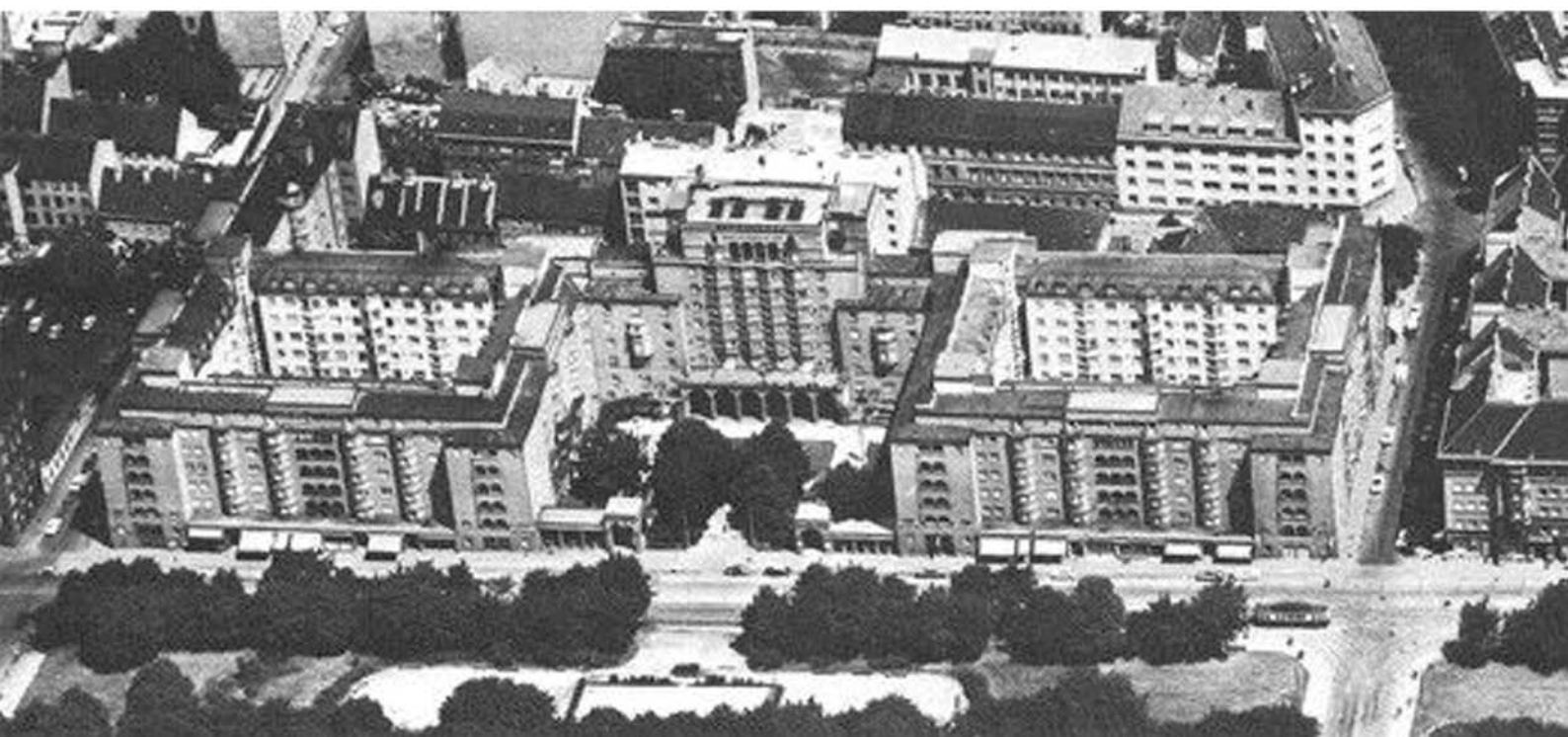

REUMANNHOF

Erdgeschoß

Reumann Hof Vienna Art Deco Architecture, Communal Housing

την υλοποίηση του προγράμματος αυτού, αλλά για τα τυπολογίες που αναπτύχθηκαν και τις σχέσεις που ανέπτυξαν με την μορφολογία της Βιέννης.»⁵⁹ και συνεχίζει γράφοντας πως «... οι σχέσεις που αναπτύσσονται με τον δρόμο είναι πανομοιότυπες με αυτήν ανέπτυξαν έως τότε τα υπόλοιπα κτίσματα στην πόλη. Κατά αυτόν τον τρόπο αποτελούν μια εναλλακτική πρόταση η οποία όμως είναι ρεαλιστική, ακριβώς επειδή αποτελεί μια μεθερμήνευση της εξέλιξης της πόλης όντας στο εσωτερικό της ως κομμάτι της φόρμα του συνόλου της, χωρίς να έρχεται σε ρήξη μαζί της.»⁶⁰ Πίστεψαν όμως όλοι ότι επιτέλους η εργατική τάξη τα είχε καταφέρει; Ότι μπορεί πλέον να αναφέρεται σε μια υλοποιημένη και ρεαλιστική λύση;

Ένα κλασικό παράδειγμα γατοπαρδισμού

Ένας άλλος Ιταλός, σε αντίθεση με τον C. Aymonino, που ασχολήθηκε εκτενώς με το ζήτημα της Βιέννης, αποφάνθηκε πως οι βιεννέζοι είχαν αποτύχει παταγωδώς. Κατά τον Tafurri τελικά όλο το βιεννέζικο εγχείρημα ήταν μια αποτυχία. Στην Βιέννη όλα φάνηκαν να αλλάζουν...αλλά τίποτα δεν είχε αλλάξει, κατά την άποψή του. Ο μαρξιστής θεωρητικός περιέγραψε « την “Red Vienna” σαν “κήρυξη ενός πολέμου χωρίς καμία ελπίδα νίκης” καταδικασμένη να αποτύχει λόγω της αντίθεσης μεταξύ της ριζοσπαστικής ρητορείας των σοσιαλιστών και της στρατηγικής μεταρρυθμίσεων που ακολούθησαν. Οι εργατικές τους κατοικίες θύμιζαν περισσότερο με “μικροαστικά” συγκροτήματα παρά με εργατικές κατοικίες...»⁶¹ Το βασικότερο όμως πρόβλημα της όλης κατάστασης κατά τον Tafurri είχε να κάνει με τις μορφολογικές επιλογές των αρχιτεκτόνων. « Η κριτική του είχε ως επίκεντρο την πλουραλιστική γλώσσα των κτιρίων που ανεγέρθηκαν. Έγραψε ότι δεν υπήρχε καμία λογική στο παιχνίδι με τις “φόρμες” στα κτίρια των Βιεννέζων και ότι το μόνο που κατάφεραν με την αρχιτεκτονική τους ήταν η εξουθένωση των στυλ.»⁶² Ο Ιταλός θεωρητικός έχοντας την πλήρη εμπειρία της σοβιετικής ένωσης και ζώντας μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο θεώρησε ότι όλη η προσπάθεια των Βιεννέζων είχε πέσει θύμα της αστικό-καπιταλιστικής πραγματικότητας. Ο Tafurri ήταν ξεκάθαρος. «Καμία πολιτική απόφαση που αφορούσε τον χώρο δεν μπορούσε να έχει σοβαρό αντίκτυπο στην καθημερινή ζωή της εργατικής τάξης εάν δεν ήταν συνδεδεμένη με μια ριζική αλλαγή στην οικονομική δομή του καπιταλισμού...»⁶³, κάτι το οποίο στην Βιέννη δεν συντελέστηκε ποτέ...για αυτόν όλα ήταν ένα ψέμα...

Για το εάν απέτυχε ή όχι τελικά η προσπάθεια του δήμου της Βιέννης, έχει να κάνει με το πρίσμα από το οποίο ο καθένας επιλέγει να μελετήσει το θέμα. Αυτό που θα πρέπει να κρατήσουμε είναι ότι με τις κινήσεις του ο δήμος κατάφερε να κατασκευάσει σε λιγότερο από 10 χρόνια 65000 νέες κατοικίες και να καλύψει τις ανάγκες σε στέγαση του 1/10 του πληθυσμού μιας πρώην αυτοκρατορικής πρωτεύουσας προερχόμενης από έναν καταστροφικό πόλεμο. Εδώ συμφωνεί και ο Tafurri ότι «...χωρίς να υπερβάλλουμε στη Βιέννη κατάφεραν να κάνουν ότι είχε θεωρηθεί ακατόρθωτο στις ήσυχες μέρες σε μια πλούσια χώρα, πριν από τον πόλεμο. Για πρώτη φορά στην ιστορία της δημόσιας διαχείρισης, αντικαταστάθηκε από επιλογή, η ιδιωτική πρωτοβουλία στον τομέα των κατασκευών, από την δημόσια, βρίσκοντας το οικονομικό κεφάλαιο, αποφεύγοντας τον δανεισμό, και οικοδομώντας κτίσματα με μόνο γνώμονα την ανάγκη των πολιτών σε στέγαση.»⁶⁴

Σε έναν κόσμο που καταρρέει όλοι αναζητούσαν απαντήσεις. Όλοι θέλαν να γλιτώσουν από την καταστροφή και αναζητούσαν εναλλακτικές λύσεις. Θα πίστευε κανείς ότι είχε φτάσει η ώρα η ανθρωπότητα να κάνει το άλμα προς τα μπροστά και εκμεταλλευόμενοι τις απίστευτες δυνατότητες που της χάριζαν οι μηχανές, να δημιουργήσουν ένα ασύλληπτα καινούριο κόσμο. Όμως στην Ευρώπη κάτι δεν πήγαινε καλά. «Ένα φάντασμα πλανιέται πάνω από την Ευρώπη, το φάντασμα του κουμμουνισμού»⁶⁵ θα έγραφε ο Μαρξ στο κουμμουνιστικό μανιφέστο το 1868. Μετά από 80 χρόνια τα φαντάσματα ήταν πολύ περισσότερα. Ένα από αυτά θα τελειώσει και την «Κόκκινη Βιέννη» θέλοντας να δώσει τη δικιά του απάντηση για τον κόσμο. Όλα τα φαντάσματα εξέφρασαν απαντήσεις εκ μέρους του λαού, της εργατικής τάξης και της δύναμης που θα αποκτούσαν με την εκβιομηχάνιση, αναζητώντας την εξουσία...

Τα φαντάσματα του παρελθόντος...

59 « Origini e sviluppo della citta' moderna», του Carlo Aymonino, σελ.50, εκδ. Boblioteca Marsilio, γλώσσα Ιταλικά

60 « Origini e sviluppo della citta' moderna», ο.π. σελ. 50

61 Στον ιστότοπο <http://weimarart.blogspot.gr/2010/09/red-vienna.html> με τίτλο «RED VIENNA» αναρτημένο στις 8/9/2010 και χρησιμοποιημένο ως πηγή στις 5/9/2014

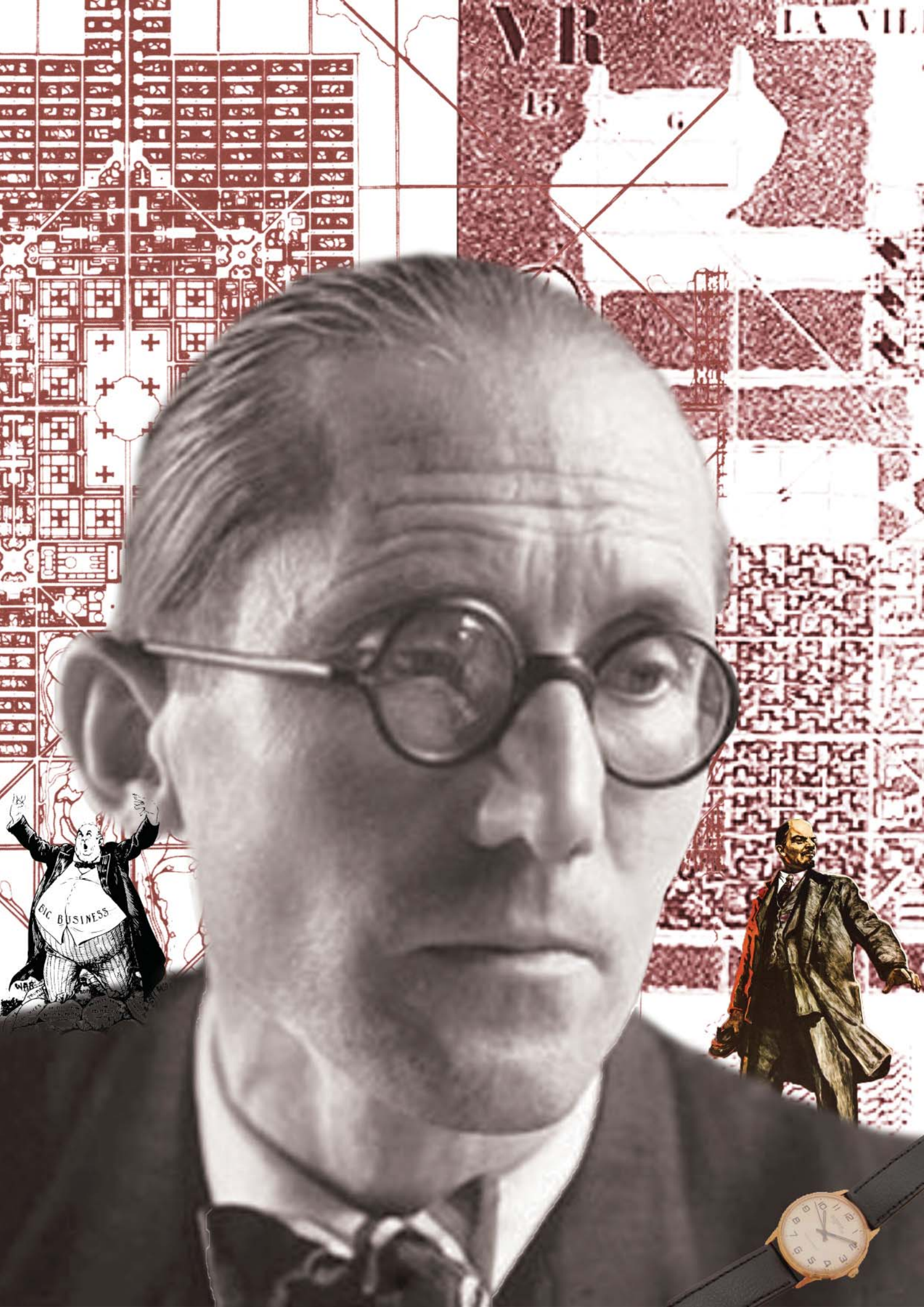
62 «The Political Unconscious of Architecture: Re-opening Jameson's Narrative», του Nadir Lahiji σελ. 78, εκδ. Ashgate, γλώσσα αγγλικά

63 «The Political Unconscious of Architecture: Re-opening Jameson's Narrative», ο.π. σελ. 78

64 «Vienna Rossa. La politica residenziale nella Vienna socialista» του Malfredo Tafurri, σελ. 225, γλώσσα Ιταλικά

65 Η πρώτη φράση του Κ. Μαρξ στο κείμενό του με τίτλο, «Το κουμμουνιστικό Μανιφέστο»

Αυτό είχε κάνει και ο Le Corbusier. Στράφηκε και στα δύο αδέρφια της φωτογραφίας του... παρουσιάζοντας δύο ιδανικούς κατά τον ίδιο κόσμους. Έναν για τον κάθε αδερφό... Δύο απαντήσεις. Όμως τα δύο αδέρφια είχαν ήδη απομακρυνθεί πολύ, προς αντίθετες κατευθύνσεις. Ο καθένας τους είχε πάρει τον δρόμο για την δημιουργία του «δικού ιδανικού» του κόσμου... δυτικώς και ανατολικώς της γηραιάς ηπείρου. Αυτός έμεινε πίσω, στη Γαλλία, να παρακολουθεί τα φαντάσματα να αναπτύσσονται καθημερινά, με την αισιοδοξία που τον διακατείχε όταν εκπονούσε τα σχέδιά του να εξανεμίζεται και με τον φόβο να την αντικαθιστά, φέρνοντας μνήμες από το παρελθόν όταν ήταν, ακόμα απλά, ο γιος ενός ωρολογοποιού...

« Η αναζήτηση της Εξουσίας στη δεκαετία του '30 εκφράζει τελικά την εξαιρετικά διφορούμενη στάση του Le Corbusier ως προς το ζήτημα της εκβιομηχάνισης. Κοινωνική σκέψη και αρχιτεκτονική του βασίζονταν στην πίστη ότι η βιομηχανική κοινωνία είχε την εγγενή ικανότητα να παράγει μια γνήσια και ευχάριστη τάξη πραγμάτων. Πίσω όμως από αυτήν την πίστη υπήρχε ο φόβος ότι μια διαστρεβλωμένη ανεξέλεγκτη εκβιομηχάνιση ήταν δυνατόν να καταστρέψει τον πολιτισμό. Νέος ακόμη, ο La Chaux-de-Fonds, ο Le Corbusier, είχε δει τα "άσχημα γερμανικά" ρολόγια μαζικής παραγωγής να σαρώνουν κυριολεκτικά τα χειροτεχνήματα των ωρολογοποιών. Το μάθημα αυτό δεν το ξέχασε ποτέ.»⁶⁶

Αυτό το μάθημα δεν το ξέχασε ποτέ. Είχε φτάσει η ώρα να το διδαχθεί και ο υπόλοιπος κόσμος. Οι πληγές που άφησε ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος τελικά αποδείχθηκαν πολύ ισχυρότερες από τις ευκαιρίες για την δημιουργία ενός καινούριου και «σωστότερου» κόσμου. Ο πόλεμος τραυμάτισε εκατομμύρια ψυχές ανθρώπων που δεν κατάφεραν να ανταπεξέλθουν σε αυτήν την προσδοκία. Ήδη μετά από το τέλος του «Μεγάλου Πολέμου» κάποιοι μίλησαν για μια χαμένη γενιά, την «lost generation». Τα παιδιά των μετώπων είχαν χάσει την ικανότητα να οραματιστούν, να δημιουργήσουν, να χτίσουν ένα «νέο θαυμαστό κόσμο». Γένναγαν μόνο φαντάσματα... Ένα από αυτά τα χαμένα παιδιά, έμελλε να γίνει ένας από τους μεγαλύτερους συγγραφείς της ιστορίας και να δώσει την απάντηση του εκ μέρους όλων των χαμένων παιδιών, για αυτόν τον χαρακτηρισμό, ρωτώντας απλά... «Για ποιον χτυπά η καμπάνα;»⁶⁷...

Ένα άλλο τέτοιο παιδί, που σαν τον Χέμινγουεϊ, υπηρέτησε και αυτό στρατιώτης στα χαρακώματα, θα έρθει δυστυχώς με την δική απάντηση... να στοιχειώσει την ανθρώπινη ύπαρξη για πάντα...

---

66 «Μοντέρνα Αρχιτεκτονική, Ιστορία και Κριτική», του Kenneth Frampton, σελ. 168, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, το συγκεκριμένο απόσπασμα προέρχεται από απόσπασμα του κειμένου του Le Corbusier, Vers une architecture 1923

67 Ο όρος "lost generation", "une génération perdue", «η χαμένη γενιά» ήταν ο χαρακτηρισμός που είχε δοθεί στους νέους που γύριζαν από τα μέτωπα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Ο Ερνεστ Χέμινγουεϊ ήταν 18 χρονών όταν και κατατάχθηκε εθελοντικά στον ιταλικό στρατό ως οδηγός ασθενοφόρου. Λίγο πριν το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αποφασίζει να γράψει ένα βιβλίο βασισμένο στον Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο δίνοντάς του έναν τίτλο τελείως άσχετο με την πλοκή του βιβλίου, βασισμένο στον Τζων Ντον και τα παρακάτω λόγια: «Κανένας άνθρωπος δεν είναι νησί, ένα ακέραιο σύμπαν από μόνος του, κάθε άνθρωπος είναι κομμάτι της Ηπείρου, μέρος της στεριάς. Αν ένα σβολαράκι γης παρασυρθεί από τη θάλασσα, η Ευρώπη μικραίνει, το ίδιο όπως και αν παρασυρθεί ένα ακρωτήριο, το ίδιο όπως κι αν παρασυρθεί ένα αρχοντικό των φίλων σου, ή και το δικό σου ακόμα. Ο θάνατος κάθε ανθρώπου εμένα λιγοστεύει, γιατί εγώ είμαι δεμένος με την ανθρωπότητα. Γι' αυτό ποτέ μη στείλεις να σου πουν για ποιον χτυπά η καμπάνα... για σένα χτυπά...»

Το παραπάνω κομμάτι είναι η αρχή του βιβλίου του Χέμινγουεϊ που χαρακτηρίστηκε ως απάντηση του συγγραφέα σε αυτόν τον χαρακτηρισμό που ακολουθούσε όλη του τη γενιά...

Heterotopia...Americana!!!

Let me ask you something...we Italians, we got our families, and we got the church... the Irish, they have the homeland, Jews their tradition...even the niggers, they got their music.

What about you people, Mr. Wilson, what do you have!?

We have The United States of America. The rest of you are just visiting...

Heterotopia...Americana!!!

Let me ask you something...we Italians, we got our families, and we got the church... the Irish, they have the homeland, Jews their tradition...even the niggers, they got their music.

What about you people, Mr. Wilson, what do you have!?

We have The United States of America. The rest of you are just visiting...¹

Αδόλφος Χίτλερ. Το όνομα αυτό ανήκει στον άνθρωπο που με τις ιδέες, τις αποφάσεις και τις πράξεις του, άλλαξε την ανθρωπότητα για πάντα. Δυστυχώς δεν την άλλαξε για το μεγαλείο αυτών των ιδεών, ούτε για τη συνεισφορά τους στην εξέλιξή της. Κατάφερε απλά να αποδείξει μέχρι που μπορεί να φτάσει ο άνθρωπος σε βάρος του ίδιου του εαυτού. Ο Χίτλερ ζώντας και αυτός στον μεσοπόλεμο, όπως και ο Le Corbusier, οραματίστηκε έναν καινούριο κόσμο, τον οποίο και προσπάθησε να υλοποιήσει χωρίς κανέναν ενδοιασμό...

Το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου θεωρήθηκε σαν ευκαιρία για την δημιουργία ενός καλύτερου κόσμου για τους ανθρώπους, οι οποίοι «μαθαίνοντας» από τα λάθη του παρελθόντος και έχοντας τη βοήθεια της τεχνολογικής ανάπτυξης, θα γεννούσαν μια σύγχρονη και πολλά υποσχόμενη κοινωνία. Στο μυαλό του Γερμανού «πολιτικού», το τέλος του πολέμου ερμηνεύτηκε ακριβώς με τον ίδιο τρόπο, ήταν η ευκαιρία να δημιουργήσει αυτόν τον «σωστότερο» κόσμο. Έθεσε το παρελθόν ως συνιστώσα ανάμνησης του τι «χωρίζει» και του τι «λείπει» από τον λαό του και με την βοήθεια της στρατευμένης «επιστήμης», νομιμοποίησε όλες τις αποφάσεις του. Ξεκίνησε έναν νέο πόλεμο με σκοπό την υλοποίηση του οράματός του. Ενός οράματος, που άρχισε να προβληματίζει έντονα τον κάθε σκεπτόμενο άνθρωπο...

Αυτό που διαφοροποιούσε αυτόν τον πόλεμο με οποιονδήποτε προηγούμενο στην ιστορία της ανθρωπότητας, δεν ήταν ούτε η έκταση του, ούτε αριθμός των νεκρών του, ούτε ο αριθμός των χωρών που συμμετείχαν. Όλα αυτά τα στοιχεία από μόνα τους είναι πολύ εντυπωσιακά, αν αναλογιστούμε ότι για παράδειγμα «οι νεκροί ξεπέρασαν τα 40.000.000 ψυχών και οι ξεριζωμένοι από τις κατοικίες τους τα 46.000.000 ανθρώπων.²» Αυτό που τον διαφοροποιούσε ήταν ο φόβος της επικείμενης υλοποίησης αυτού του νέου οράματος. Το να περιγράψει κανείς την «Ναζιστική Κοινωνία», που προσπάθησε να επιβάλλει μέσω του πολέμου η γερμανική πολιτική ηγεσία, είναι ανούσιο οπότε αρκεί κανείς στο να αναφέρει ότι πρόκειται για μία κοινωνία βασισμένη στον επιστημονικώς τεκμηριωμένο διαχωρισμό των ανθρώπων. Για χάρη αυτού του «επιστημονικού» διαχωρισμού οι Ναζί έφτασαν στο σημείο, χρησιμοποιώντας όλα αυτά τα στοιχεία που παρείχε η επιστήμη και η τεχνολογία, να δημιουργήσουν μια νέα και τελείως διαφορετική «γραμμή παραγωγής». Η γραμμή παραγωγής ήταν ίσως το σημαντικότερο στοιχείο του βιομηχανικού κόσμου, μιας και επέτρεψε στον άνθρωπο να παράγει αγαθά και να ξεπεράσει υλικά εμπόδια, δίνοντάς του μια τεράστια ώθηση και δύναμη για το μέλλον. Οι Ναζί δημιούργησαν μια νέα «γραμμή παραγωγής» που άλλαξε την ανθρωπότητα για πάντα. Πρόκειται για μία γραμμή μαζικής «παραγωγής-εξολόθρευσης» ανθρώπων...

Η κατάσταση στην Ευρώπη χειροτέρεψε τόσο πολύ με το ξέσπασμα του πολέμου, με αποτέλεσμα ο πλανήτης να ξαναχωριστεί σε δύο στρατόπεδα, όπως το 1914. Ο φόβος αυτού του νέου «οράματος» ανάγκασε τα δύο αδέρφια να κοιτάξουν πίσω τους, το μέρος από όπου είχαν αρχίσει, την καρδιά της Ευρώπης και για πρώτη φορά να συμμαχήσουν, ενάντια στον κοινό εχθρό. Τα δυο αδέρφια θα ξανασυναντηθούν. Η νέα συνάντηση δεν θα πραγματοποιηθεί κάπου στο Παρίσι, με ξεκάθαρη την «ανωτερότητα» του αστού, αλλά σε μια άλλη ευρωπαϊκή πρωτεύουσα και αυτήν την φορά θα συναναστραφούν ως ίσο προς ίσο... ως δύο ισότιμοι νικητές.

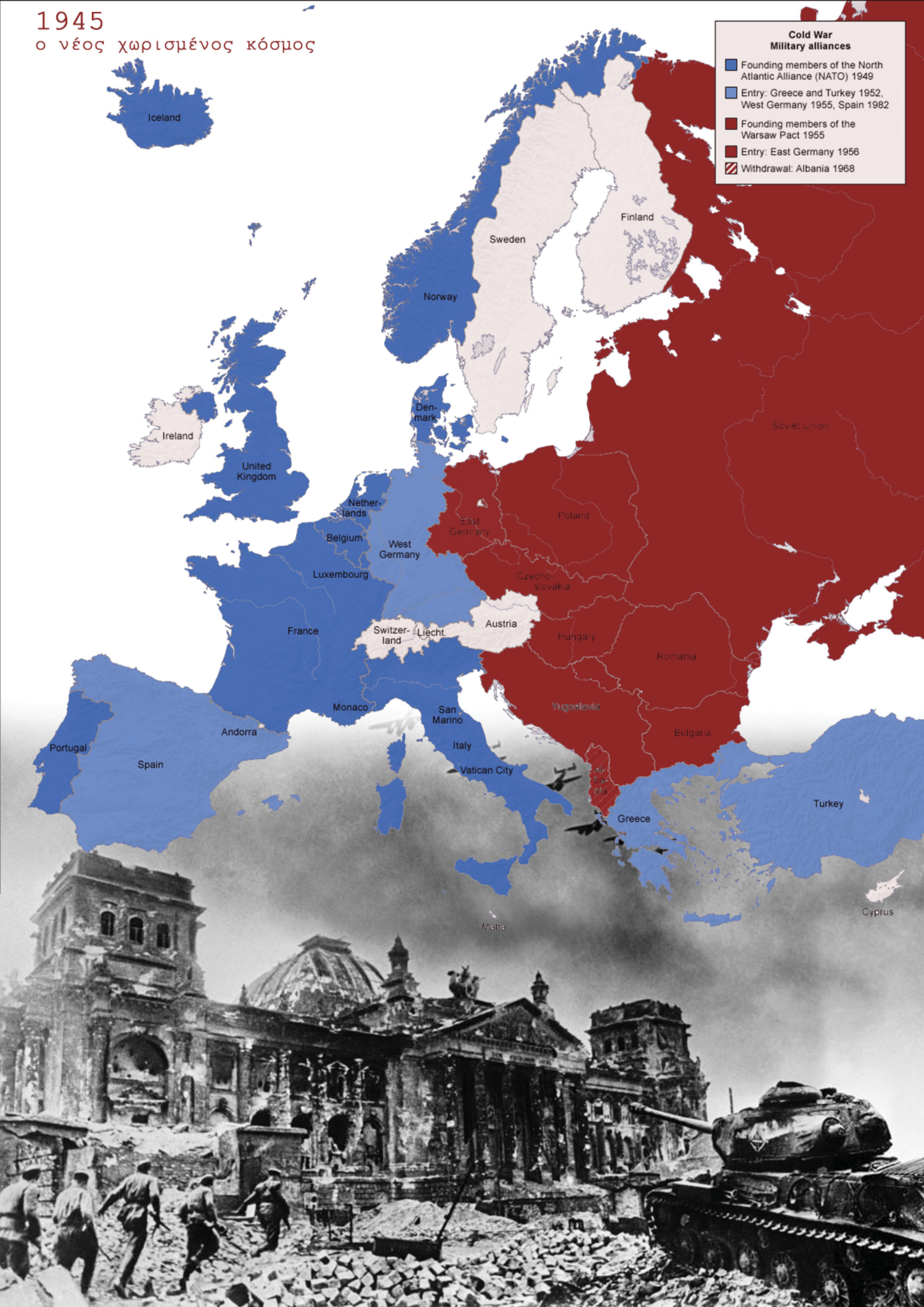
Το πώς εξελίχθηκε ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος ως γεγονότα είναι μικρότερης σημασίας, για την συγκεκριμένη μελέτη, από ότι ακολούθησε την νίκη των συμμαχικών δυνάμεων επί του «άξονα». Περιληπτικά ο πόλεμος εξελίχθηκε με την εισβολή των γερμανικών στρατευμάτων στις γειτονικές περιοχές της Γερμανίας, έως την κατάληψη της Γαλλίας δυτικά και ενός μεγάλο κομματιού της σοβιετικής ένωσης ανατολικά. Μέχρι το 1942 η σημαία με τον αγκυλωτό σταυρό ανέμιζε σχεδόν σε ολόκληρη την ευρωπαϊκή ήπειρο, εξαιρουμένης της Αγγλίας. Είναι η στιγμή που οι ΗΠΑ και οι ΕΣΣΔ αρχίζουν να επιτίθεται από τα δυτικά

1 Το παραπάνω απόσπασμα προέρχεται από την ταινία «The Good Shepherd» παραγωγής του 2006 με σκηνοθέτη τον Robert De Niro, με πρωταγωνιστές τους Matt Damon, Angelina Jolie, Robert De Niro και βασισμένο σε πραγματικά γεγονότα παρουσιάζει την ιστορία της αρχής της CIA. Ο Mr. Wilson ήταν ένας εκ των ιδρυτών της CIA και η ταινία είναι βασισμένη με αυτόν ως πρωταγωνιστή.

2 «Η ΣΚΟΤΕΙΝΗ ΗΠΕΙΡΟΣ, Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ», του Mark Mazower, σελ.11 τόμος Β΄, εκδ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

1945

ο νέος χωρισμένος κόσμος

και από τα ανατολικά αντίστοιχα, των ναζιστικών δυνάμεων. Η γερμανική άμυνα αρχίζει να καταρρέει και τα δύο αδέρφια επιδίδονται σε ένα αγώνα δρόμου για την κατάληψη της γερμανικής πρωτεύουσας, το Βερολίνο. Στο Βερολίνο θα συναντηθούν για πρώτη φορά στο τέλος του πολέμου. Εκεί θα συναντηθούν άλλες δύο φορές στο μέλλον...

Η επόμενη μέρα από τη νίκη των συμμαχικών δυνάμεων θα φέρει, εκτός από το τέλος του πιο καταστροφικού πολέμου όλων των εποχών, και μία αλλαγή, κοσμοϊστορικής σημασίας για τον πλανήτη. Στο τραπέζι των νικητών θα κάτσουν οι ΗΠΑ, η ΕΣΣΔ και η Αγγλία. Αυτό το τραπέζι διαφέρει πολύ από το τραπέζι των νικητών του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. Όχι τόσο για τα ονόματα των νικητών, μιας και ΗΠΑ και Αγγλία ήταν και πάλι νικήτριες, όσο όμως για τον ρόλο που θα έχουν αυτή τη φορά, η καθεμιά τους. Στην συνθήκη των Βερσαλλιών το 1919, οι ΗΠΑ, αν και πρακτικά αποτελούσαν τον λόγο της νίκης των Άγγλων και των Γάλλων, αρκέστηκαν σε ρόλο παρατηρητή με τους Ευρωπαίους να ορίζουν το μέλλον του πλανήτη. Η κοσμοϊστορική αλλαγή που συντελείται σε αυτό το τραπέζι στην συνθήκη της Γιάλτας, είναι ότι η εδώ και αιώνες πρωτοκαθεδρία της Ευρώπης, σχεδόν σε ολόκληρο το φάσμα της ζωής των ανθρώπων ολόκληρης της υφηγίου, παύει να ισχύει. Πλέον στο τραπέζι κάθονται τα δύο αδέρφια που έχουν συναντηθεί νικητές, απλά και μόνο, για να χωρίσουν τον κόσμο σε δύο σφαίρες επιρροής. Για πρώτη φορά οι χώρες της Ευρώπης δεν είναι οι πρωταγωνίστριες του έργου, αλλά η σκηνή πάνω στην οποία τα δύο αδέρφια θα πρωταγωνιστήσουν τα επόμενα χρόνια...

«Έχει ήδη γίνει φανερό ότι η χάραξη μιας συνοριακής γραμμής, από πάνω έως κάτω, στη μέση της Γερμανίας, σήμανε επίσης την διαίρεση της Ευρώπης»³. Η Γερμανία ο εγγυητής της ειρήνης της Ευρώπης, θα χωριστεί σε δύο κομμάτια, όπως και η πρωτεύουσά της το Βερολίνο. Μια κατάσταση αιώνων αλλάζει και η Ευρώπη θα βρεθεί κυριολεκτικά χωρισμένη σε δύο κομμάτια. Το δυτικό κομμάτι προέκταση των ιδεών και της λογικής των ΗΠΑ και το ανατολικό κομμάτι προέκταση των αντίστοιχων ιδεών, των Σοβιετικών. Οι νικητές δεν σταματούν όμως εδώ μιας και επί της ουσίας χωρίζουν ολόκληρο τον πλανήτη σε φιλοδυτικές και φιλοσοβιετικές χώρες και ρίχνονται σε έναν αγώνα «ιδεολογικής κατάκτησης» των ουδετέρων χωρών. Το κλίμα, αν και έρχεται στο τέλος ενός πολέμου, ήδη μοιάζει να ετοιμάζει τον επόμενο... τα δύο αδέρφια πλέον είναι αντιμέτωπα στο διεθνές σκηνικό και την επόμενη φορά που θα συναντηθούν στο Βερολίνο, θα είναι για να αρχίσουν και επίσημα, έναν νέο, άλλου είδους, πόλεμο... Στις 13 Αυγούστου του 1961, τα ξημερώματα οι σοβιετικοί θα τελειοποιήσουν το σκηνικό αυτό, μιας και θα αρχίσουν την ανέγερση ενός τοίχου, που θα αποτελέσει το σύμβολο αυτού του νέου χωρισμένου κόσμου. Γεννιέται το τοίχος του Βερολίνου...

Όπως είναι λογικό αυτή η νέα διχοτομημένη κατάσταση του κόσμου επέφερε αλλαγές σε πολλά επίπεδα. Πλέον οι δύο εξουσιαστές του κόσμου προσπαθούν να επιβάλλουν την λογική τους, σε όλα τα επίπεδα, στις χώρες που επηρεάζουν. Η δυτική Ευρώπη και η Ελλάδα (η οποία ήταν και η μοναδική χώρα των Βαλκανίων που δεν ανήκε με το ανατολικό μπλοκ των Σοβιετικών) πέρασαν σε μια μορφή Αμερικανικής ηγεμονίας που σφραγίστηκε με την δημιουργία του Οργανισμού Βορειοατλαντικού Συμφώνου⁴, του γνωστού ΝΑΤΟ, που ως στόχο του είχε την άμυνα της «Δύσης» από την Σοβιετική απειλή. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο οι ΗΠΑ προσπάθησαν να επιβάλλουν και τον δικό τους νέο τρόπο ερμηνείας και χρήσης του δρόμου στις πόλεις...

Οι ΗΠΑ μπορεί να ήταν η υπερατλαντική επέκταση της Ευρώπης, μπορεί να είχε πολλά χαρακτηριστικά της, αλλά συνολικά ήταν τελείως διαφορετική. Ήταν παιδί της Ευρώπης, αλλά δεν ήταν η Ευρώπη. Η Αμερική ή πιο σωστά οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, ήταν ένα τελείως καινούριο σύστημα. Καταρχάς ήταν μια χώρα «νεογέννητη» σε σύγκριση τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ηπείρου. Μπορεί πολλά σύγχρονα Ευρωπαϊκά κράτη να σχηματίστηκαν μετά τον σχηματισμό των Ηνωμένων πολιτειών, όμως έφεραν πίσω τους μήνες πολιτικών, πολιτιστικών και οικονομικών μετασχηματισμών αιώνων. Κατά μία έννοια το μεγάλο πλεονέκτημα των ΗΠΑ ήταν ότι σχηματίστηκαν από το μηδέν ως «νέο» σύστημα. Οι ΗΠΑ ήταν το απόλυτα καπιταλιστικό κράτος, ήταν η χώρα που όλα βασίζονταν στην ικανότητα του να έχεις στην κατοχή σου ένα κεφάλαιο και με αυτό, να παράγεις καινούριο οικονομικό πλούτο. Ήδη από το Παρίσι των αστών, του προηγούμενου αιώνα, ο δρόμος έπαιξε τον καταλυτικό ρόλο για την δημιουργία του νέου αστικού συστήματος (που αποτέλεσε και την πρώιμη φάση του αμερικανικού καπιταλιστικού συστήματος), ήρθε η στιγμή να παίξει τον αντίστοιχο ρόλο στο νέο «σύστημα».

Το καπιταλιστικό σύστημα βασίζεται στην λογική ότι το κεφάλαιο μέσο των υπηρεσιών και εμπορευμάτων που παρέχει θα έρθει να καλύψει τις ανάγκες των καταναλωτών παράγοντας κέρδος από τα χρήματα που θα δοθούν από τους καταναλωτές για αυτήν την ικανοποίηση. Αυτή η λογική στις Ηνωμένες Πολιτείες θα εφαρμοστεί πλήρως φτάνοντας στο σημείο να εξελιχθεί ακόμα περισσότερο και το κεφάλαιο όχι απλά να καλύπτει τις ανάγκες των καταναλωτών, αλλά να είναι σε θέση να δημιουργεί και καινούριες.

3 «Η ΣΚΟΤΕΙΝΗ ΗΠΕΙΡΟΣ, Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ», του Mark Mazower, σελ.39 τόμος Β΄, εκδ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

4 Περισσότερες πληροφορίες για το "ΝΑΤΟ" μπορούν αν αντληθούν στην επίσημη ιστοσελίδα του, <http://www.nato.int/>

Στην «Αμερική» η ριζική αλλαγή είναι ότι πλέον το κεφάλαιο δεν καλύπτει απλά τις ανάγκες που έχουν οι καταναλωτές, αλλά πλέον μπορεί και δημιουργεί τις ανάγκες στους καταναλωτές για να έρθει μετά να τις καλύψει, παράγοντας κέρδος. Το πιο σημαντικό μέσο πραγματοποίησης αυτού του σκοπού είναι η εικόνα, το σημαντικότερο όπλο της διαφήμισης. Οι φωτεινές επιγραφές θα κατακλίσουν τον δρόμο, και οι άνθρωποι θα βρεθούν αντιμέτωποι με έναν βομβαρδισμό λέξεων και εικόνων φωτεινών επιγραφών, οι οποίες θα προσκαλούν τους καταναλωτές να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους... ανάγκες που μπορεί μέχρι και πριν λίγο να μην είχαν καν αντιληφθεί ότι έχουν... στο μεταπολεμικό Λας Βέγκας για παράδειγμα ο Βεντούρι θα επισημάνει ότι η επιγραφές είναι πιο σημαντικές και από την ίδια την αρχιτεκτονική, «οι φωτεινές επιγραφές στο χώρο έχουν γίνει η αρχιτεκτονική αυτού του τόπου».⁵

Η ιστορία, του Μανχάταν

Προτού όμως φτάσουμε στο μεταπολεμικό Λας Βέγκας, το αμερικανικό σύστημα είχε ήδη αρχίζει να αναπτύσσεται από τα τέλη του 19 αιώνα σε μια άλλη αμερικανική πόλη, την Νέα Υόρκη και το διάσημο σε όλους, Μανχάταν. Τι είναι όμως το Μανχάταν, εκτός από το πιο βασικό σκηνικό των χολιγουντιανών ταινιών; Ποια είναι η ιστορία του; Το Μανχάταν είναι το βασικό νησί της Νέας Υόρκης στο οποίο αναπτύσσεται το μητροπολιτικό κέντρο της πόλης. Πριν όμως αναπτυχθεί ως μητροπολιτικό κέντρο ήταν μια περιοχή στην οποία είχαν αναπτυχθεί ολλανδοί αποικιοκράτες τον 17 αιώνα. Έτσι αρχίζει η ιστορία του Μανχάταν το 1623. Ήδη από την γέννηση της αυτή η πόλη έχει κάτι το διαφορετικό. Η πόλη αυτή είναι μία ολοκαίνουρια πόλη κατασκευασμένη σε μια Ήπειρο, δίχως πόλεις. Είναι μία πόλη που θα αναπτύξει τις εικόνες των πόλεων των αποικιοκρατών, ή πιο σωστά, τις σωστές εικόνες των πόλεων των αποικιοκρατών, μιας και η δημιουργία μιας πόλης από το απόλυτο μηδέν εξασφαλίζει ότι θα εικόνα της πόλεις που θα αναπαραχθεί θα είναι και αψεγάδιαστη και ολόσωστη. Οι αποικιοκράτες μεταφέρουν στην αντίπερα όχθη του ατλαντικού ότι τους χρειάζεται για να αναπτύξουν μια «πόλη η οποία είναι κατάλογος προϋπάρχοντων μοντέλων, με όλα τα ποθητά στοιχεία που είχαν αναπτυχθεί και διασκορπιστεί στον “παλιό κόσμο”, επιτέλους μαζεμένα και τοποθετημένα όλα μαζί σε ένα μέρος.»⁶ Το Μανχάταν ήδη από τη γέννησή του είναι ένα μωσαϊκό όλων εκείνων των «χρήσιμων» στοιχείων που έχουν αναπτύξει οι Ευρωπαίοι στην Ήπειρό τους. Είναι μια αποικιοκρατική πόλη. Σε αυτού του είδους τις πόλεις ένας Γάλλος Φιλόσοφος του 20^{ου} αιώνα θα αναπτύξει την ιδέα ότι αυτές οι πόλεις διέπονται από ένα χαρακτηριστικό. Αυτές οι πόλεις είναι κατεξοχήν *ετεροτοπίες*.

Ετεροτοπίες

Ο Μισέλ Φουκό το 1967 θα γράψει ένα κείμενο, με τίτλο «Ετεροτοπίες», μέσο του οποίου θα παρουσιάσει μια νέα διάσταση για το πως αντιλαμβανόμαστε τον χώρο γύρω μας. Θα μιλήσει για τις ετεροτοπίες και θα τις περιγράψει ως τους « χώρους μια κοινωνίας, οι οποίοι συνιστούν ενός είδους αντί- χωροθεσίες, ενός είδους ενεργά πραγματωμένες ουτοπίες, όπου οι πραγματικές χωροθεσίες, όλες οι άλλες πραγματικές χωροθεσίες που μπορούν να βρεθούν στο εσωτερικό αυτού του πολιτισμού, αντιπροσωπεύονται, αμφισβητούνται και αντιστρέφονται, ενός είδους τόποι που βρίσκονται έξω από όλους τους τόπους μολονότι είναι πραγματικά εντοπίσιμοι.»⁷ Κατά βάση μιλά για χώρους που αν και έχουν πολλά ουτοπικά χαρακτηριστικά, είναι χώροι υλικός υπαρκτοί και τοποθετημένοι εντός των κοινωνικών δομών, «...και αναρωτιέμαι μήπως έτσι λειτούργησαν μέχρι ενός σημείου ορισμένες αποικίες. Σε ορισμένες περιπτώσεις έπαιξαν τον ρόλο ετεροτοπίας. Σκέφτομαι, για παράδειγμα, την εποχή του πρώτου κύματος αποικιοποίησης, τον 17^ο αιώνα, τις πουριτανικές αποικίες που δημιούργησαν οι Άγγλοι στην Αμερική και που αποτελούσαν *άλλους τόπους*», *απολύτως τέλειους*.»⁹

Αυτό το χαρακτηριστικό ενός τόπου να είναι ανθρώπινης επινόησης, να έχει υλική υπόσταση και συνάμα να είναι τόσο τέλειος, αποτελεί και μία από τις αρχές που παρουσιάζει ο φιλόσοφος στο κείμενό του ως συνθήκη για να χαρακτηριστεί ετεροτοπία ένα χώρος. Στο κείμενό του θα συνεχίσει παρουσιάζοντας και άλλες συνθήκες με την παρουσία των οποίων ένα χώρος μπορεί να χαρακτηριστεί και ετεροτοπία. Το Μανχάταν θα εξελιχθεί, και κατά τον Κούλχας το «Manhattan is a theater of progress», μια εξέλιξης που θα ικανοποιήσει σε βάθος χρόνου και άλλες συνθήκες του Γάλλου φιλόσοφου.

5 «Learning from Las Vegas», του Robert Venturi, σελ.13, εκδ. “Mitpress” του 1972, στα Αγγλικά

6 «Delirious New York», του Rem Koolhaas, σελ.17, εκδ. “THE MONACELLI PRESS” του 1994, στα Αγγλικά

7 «ΕΤΕΡΟΤΟΠΙΕΣ και άλλα κείμενα», του Michel Foucault, σελ.260, εκδ. ΠΛΕΘΡΟΝ

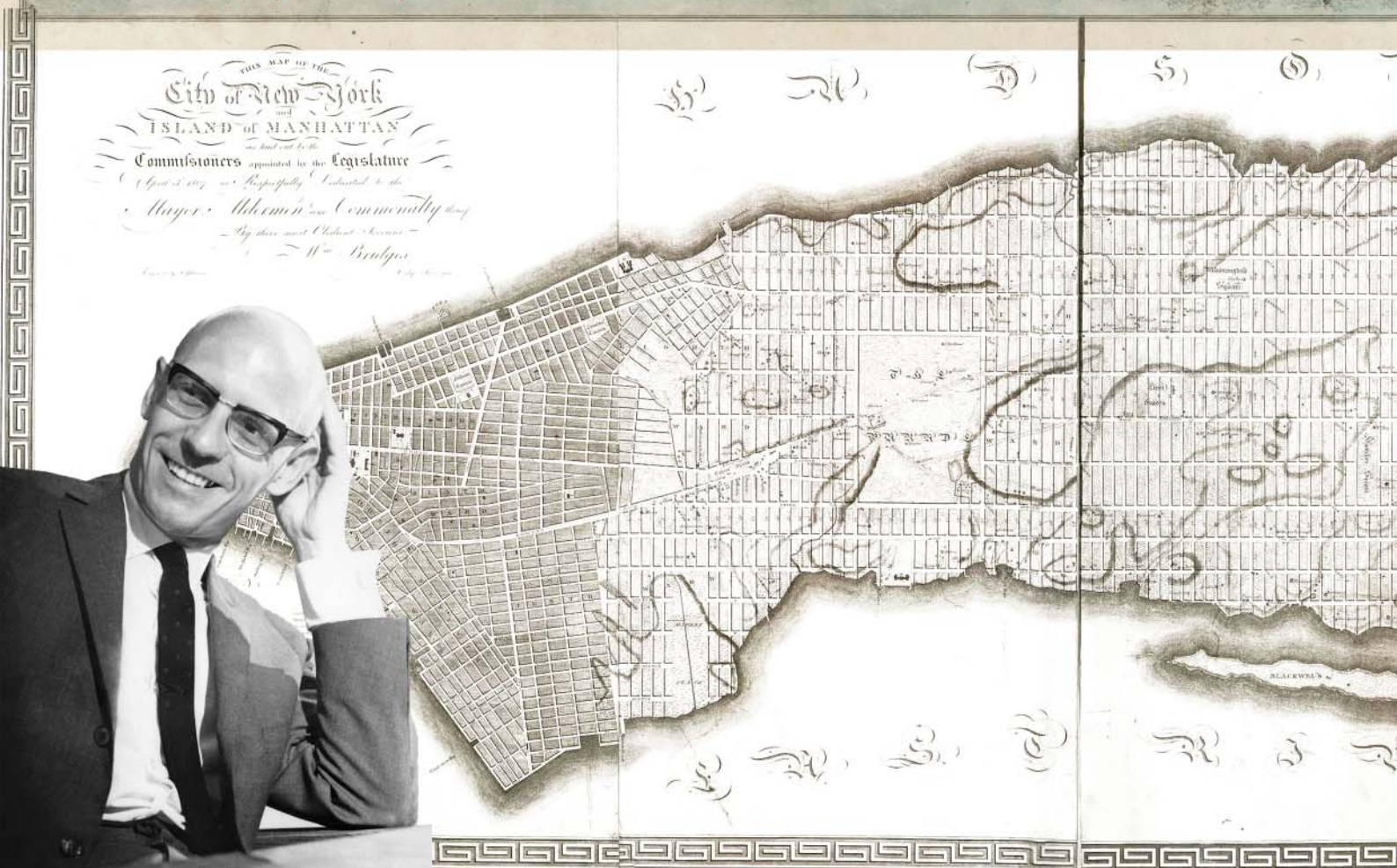
8 Η έκφραση «άλλους τόπους» που χρησιμοποιεί ο Μ. Φουκό είναι και ο κατά λέξη τίτλος του κειμένου. Στα Γαλλικά ο πρωτότυπος τίτλος είναι «Des espaces autres» που στα ελληνικά μεταφέρεται σαν «ετεροτοπίες».

9 «ΕΤΕΡΟΤΟΠΙΕΣ και άλλα κείμενα», του Michel Foucault, σελ.268, εκδ. ΠΛΕΘΡΟΝ

manhattan, πριν και μετά

Το σύγχρονο Μανχάταν

Η εικόνα αυτού του Μανχάταν αν και «μια υλοποιημένη ουτοπία» δεν μοιάζει σε τίποτα με την εικόνα του Μανχάταν που θα γίνει η πόλη πρότυπο του «καπιταλιστή» αδερφού της φωτογραφίας, της πόλης που εμείς αναγνωρίζουμε ως Νέα Υόρκη. Όποιος έχει δει την Νέα Υόρκη είτε από κοντά, είτε από διαφημίσεις, είτε από κινηματογραφικές παραγωγές δεν μπορεί παρά να παρατηρήσει δύο βασικά στοιχεία που συνθέτουν την αμερικανική πόλη, τους ουρανοξύστες και τους δεκάδες κάθετους μεταξύ τους δρόμους που ορίζουν τα οικοδομικά τετράγωνα της πόλης. *Ουρανοξύστες και κάρναβος*, οι δύο όψεις ενός ίδιου στοιχείου... «του δρόμου».

Το Μανχάταν ως «οικονομικό» μοντέλο

Στην νέα πόλη η ικανοποίηση των αναγκών, και δη των αναγκών οικονομικής φύσεως, είναι ο στόχος. Σε ένα κόσμο που η παραγωγή κέρδους προέρχεται από την ικανότητα του να πεισθεί ο καταναλωτής ότι το προσφερόμενο προϊόν υπερτερεί από εκείνο του ανταγωνιστή, παρουσιάζεται το εξής παράδοξο. Σε αυτό τον ιδανικά φτιαγμένο κόσμο, υπό το πρίσμα ου αμερικανικού καπιταλισμού, θα πρέπει να αναπτυχθεί ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο όλοι οι ιδιώτες θα κινούνται ο καθένας όπως κρίνει, υπακούοντας όμως πάντα στο πλαίσιο. Δηλαδή θα πρέπει να οριστούν οι βασικοί κανόνες του «παιχνιδιού» για να μπορέσει μετά ο καθένας να παίξει όπως κρίνει. Η χωρική υλοποίηση αυτού του μοντέλου θα είναι το Μανχάταν.

Ο κάρναβος

Αρχικά θα πρέπει να μιλήσουμε για το πλαίσιο, δηλαδή το σύνολο κανόνων μέσα στο οποίο θα διαδραματιστούν τα πάντα. Αυτό το πλαίσιο δεν θα μπορούσε να είναι άλλο από τον κάρναβο. Ο κάρναβος αυτός, στο διάγραμμα πλήρους κενού αποτελεί το κενό με τα τετράγωνα να αποτελούν τα πλήρη. Ο κάρναβος του Μανχάταν αποτελείται από 12 λεωφόρους που καλύπτουν ο νησί στην διεύθυνση βορρά νότου και από 156 στην διεύθυνση ανατολής δύσης, δημιουργώντας τα 2028 τετράγωνα μέσα στα οποία αναπτύσσεται όλη η ζωή της πόλης. Με τη χρήση του καννάβου, αυτό που επιτυγχάνεται είναι απόλυτη τάξη σε επίπεδο κάτοψης, παράγοντας 2028 ολόδια τετράγωνα «...η απόλυτη ομοιότητά τους, αναιρεί μονομιάς όλα τα συστήματα αρθρώσεις και διαφοροποίησης των παραδοσιακών πόλεων. “The Manhattan grid” καθιστά όλα τα μαθήματα της ιστορίας της αρχιτεκτονικής και την πολεοδομίας ανούσια.»¹⁰ Στην Αμερική μια ολοκαίνουρια χώρα χωρίς τις εικόνες και τους θεσμούς αιώνων να την ακολουθούν παράγεται μια νέα πόλη που καθιστά την ιστορία ανούσια και η οποία έρχεται να καλύψει το νέο μοντέλο. Η ομοιότητα αυτή όμως αν και ζητούμενο από τη μια μεριά για την ισότιμη ανάπτυξη των ιδιωτών αναιρεί το βασικό χαρακτηριστικό του νέου συστήματος, που είναι η ικανότητα να πείθεις τους καταναλωτές μέσω της διαφορετικότητας του προϊόντος σου από εκείνο του ανταγωνιστή...

Οπότε έχουμε τον κάρναβο που έρχεται να θέσει το πλαίσιο μέσα στο οποίο ο κάθε ιδιώτης θα έχει ακριβώς τις ίδιες συνθήκες με οποιονδήποτε άλλο ιδιώτη να αναπτύξει το «τετράγωνό του». «Ο κάρναβος εξασφαλίζει ότι κάθε κατασκευή θα έχει την ίδια αντιμετώπιση- το ίδιο ποσό αξιοπρέπειας.»¹¹ Κατά αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται το ένα σκέλος του μοντέλου που περιεγράφηκε προηγουμένως και ταυτόχρονα θα δημιουργηθούν οι συνθήκες για την υλοποίηση του άλλου. Θα ικανοποιήσει το οξύμωρο, «η δυσδιάστατη πειθαρχία του καννάβου θα δώσει ταυτόχρονα την απεριόριστη ελευθερία για μια τρισδιάστατη αναρχία.»¹² Για να επιτευχθεί αυτή η αναρχία και να ολοκληρωθεί το μοντέλο, ο κάθε ιδιώτης πρέπει να μπορεί να διαμορφώσει το χώρο όπως ακριβώς θεωρεί καλύτερα. Για τον σκοπό αυτό θα χρησιμοποιηθεί ένα καινούριο για την εποχή εργαλείο, ο ουρανοξύστης.

Ο ουρανοξύστης

«Ο ουρανοξύστης είναι το εργαλείο που έχουν δώσει οι μηχανικοί στους αρχιτέκτονες για να λύσουν το πρόβλημα δύο ασύμμετρων εννοιών, όπως πυκνότητα με ελεύθερο χώρο»¹³. Στη περίπτωση μας ο ουρανοξύστης θα έρθει να λύσει το πρόβλημα της πυκνότητας σε πολύ περιορισμένο χώρο. Τα τετράγωνα που θα

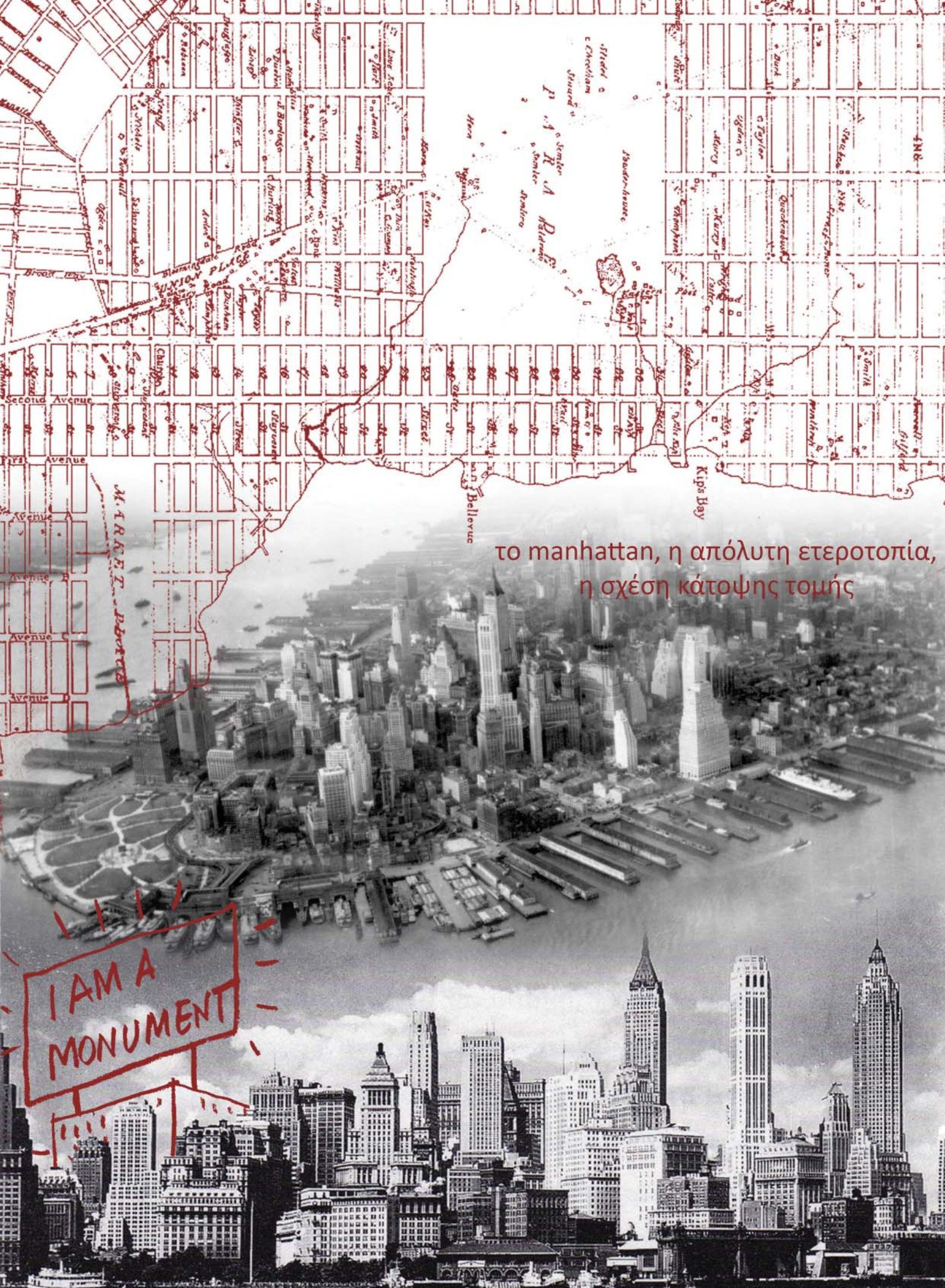
10 «Delirious New York», του Rem Koolhaas, σελ.20, εκδ. “THE MONACELLI PRESS” του 1994, στα Αγγλικά

11 «Delirious New York», ο.π. σελ.197

12 «Delirious New York», ο.π. σελ.20

13 «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», του Robert Fishman, σελ.192, εκδ. MIT PRESS, γλώσσα Αγγλικά

σχηματίσει ο κάνναβος, δηλαδή οι δρόμοι με την κλασική έννοια, θα συμπληρωθούν με πολυώροφες κατασκευές που θα χρηματοδοτηθούν από τους εκάστοτε ιδιώτες για καλύψουν τις ανάγκες των καταναλωτών.

Η πόλη των επεισοδίων

Κατ' αυτόν τον τρόπο τα κενά του καννάβου θα συμπληρωθούν με αυτούς τους νέους «κατακόρυφους δρόμους- ουρανοξύστες». Το κάθε κτίριο είναι τελείως διαφορετικό από το δίπλα. Κάθε κτίριο έρχεται να καλύψει διαφορετικές ανάγκες, ή τις ίδιες ανάγκες με διαφορετικό τρόπο, ή και πολλές ανάγκες με πολλούς διαφορετικούς τρόπους!!! Το κάθε τετράγωνο θα μετατραπεί σε έναν νέο κόσμο τελείως διαφορετικό από το εκείνον, που αναπτύσσεται στην απέναντι μεριά του δρόμου. Η πόλη θα μετατραπεί σε μία πόλη συμβάντων, επεισοδίων και συνεχών μεταλλαγών. Η πόλη πλέον «...μετατρέπεται σε ένα μωσαϊκό επεισοδίων, όπου το κάθε επεισόδιο αναπτύσσει την δικιά του ζωή, σε ανταγωνισμό με την ζωή του οποιοδήποτε άλλου κενού του καννάβου.»¹⁴

Το Μανχάταν στην νέα του μορφή θα συνεχίσει να είναι μία ετεροτοπία. Θα γίνει πλέον η το πραγματοποιημένο μοντέλο μιας ουτοπίας, θα γίνει η πραγματικότητα του αδελφού που διέσχισε τον Ατλαντικό...

Οι αμερικανικοί ουρανοξύστες και τα χαρακτηριστικά τους

Πώς όμως είναι οι ουρανοξύστες στην αντίπερα όχθη του Ατλαντικού; Εδώ που γεννηθήκαν...; Στο προηγούμενο κεφάλαιο παρουσιάστηκε ο τρόπος με τον οποίο ο Le Corbusier συνέλαβε την ιδέα των «κατακόρυφων δρόμων» ως λύση για μια μεταπολεμική Ευρώπη. Οι ουρανοξύστες όμως προϋπήρχαν, και είχαν σχηματιστεί εδώ, στις Ηνωμένες Πολιτείες, από το σύστημα του άλλου αδερφού. Εδώ οι ουρανοξύστες έχουν πολλές διαφορές από τους προτεινόμενους του Le Corbusier...

Εδώ οι ουρανοξύστες συγκρατούν την ιδιότητα του «κατακόρυφου δρόμου», αναπτύσσοντας όμως τελείως διαφορετικά στοιχεία. Όπως διαβάζουμε στο “Delirious New York” του Koolhaas το πρώτο από αυτά τα χαρακτηριστικά είναι το “AUTOMONUMENT” (θα μπορούσε να μεταφραστεί ως «αυτό-μνημείο») που χαρακτηρίζει κάθε ουρανοξύστη στην Νέα Υόρκη. Ο ορισμός που δίνεται είναι ότι κάθε κτιριακός όγκος όταν το μέγεθός του ξεπερνάει κατά πολύ το μέγεθος στο οποίο είμαστε εξοικειωμένοι για ένα χώρο, αυτομάτως μετατρέπεται σε «μνημείο», ακόμα και αν οι χρήσεις που φέρει αυτός ο όγκος δεν συνάδουν καθόλου με αυτήν την παραδοχή. Λόγο του μεγέθους αυτών των κτιρίων, τους δίνεται μια μνημειακή υπόσταση η οποία και ασφαλώς είναι αποδεκτή αλλά και επιδιωκόμενη από τους ιδιοκτήτες κάθε κτιρίου, μιας και το κτίριο τους θα αποτελέσει την «Βιτρίνα» της επιχείρησής τους. Οι ουρανοξύστες θα δουλέψουν για τους Αμερικανούς καπιταλιστές, όπως δούλεψαν οι λεωφόροι του βαρόνου Οσμάν για τους αστούς του Παρισιού.

Όπως διαβάζουμε «...λόγο του μεγάλου όγκου του δεν μπορεί ο ουρανοξύστης να αποφύγει το να μετατραπεί σε σύμβολο, ένα κενό σύμβολο, αλλά σύμβολο, διαθέσιμο σε ερμηνείες όπως ακριβώς δουλεύουν οι διαφημιστικές πινακίδες.»¹⁵, όπως ακριβώς οι διαφημιστικές πινακίδες. Αυτό το χαρακτηριστικό των ουρανοξυστών είναι και το χαρακτηριστικό που θα περάσει γενικά στην αρχιτεκτονική μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, όπου σε πόλεις όπως το Λας Βέγκας «προτιμούν μία αρχιτεκτονική έντονης επικοινωνίας παρά μια αρχιτεκτονική λεπτής αρχιτεκτονικής έκφρασης».¹⁶

Το επόμενο χαρακτηριστικό που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι οι δυνατότητες που δίνουν οι νέες τεχνολογίες στους αρχιτέκτονες για να παράγουν αυτούς τους νέους δρόμους. Δεν χρειάζεται καν να αναφερθούμε στο πως η τεχνολογία βοηθάει στη στατική αυτών των νέων κατασκευών, μιας και είναι προφανές, αλλά το πως η τεχνολογία διαμορφώνει αυτούς τους νέους «δρόμους». «Το Μανχάταν θα μετατραπεί σε νησί Galapagos των νέων τεχνολογιών.»¹⁷ Η πρώτη, και πιο σημαντική καινοτομία, που θα αναπτυχθεί είναι ο ανελκυστήρας. Ο ανελκυστήρας θα καταστήσει βιώσιμους τους ορόφους που θα αναπτυχθούν σε κτίρια περισσότερων των 5 ορόφων, που ως τότε χαρακτηρίζονταν ως αβίωτοι. Το σημαντικό όμως που θα καταφέρει ο ανελκυστήρας είναι να πραγματοποιήσει κάτι που έως τότε φάνταζε ουτοπικό. Αυτή η νέα εφεύρεση έδωσε την δυνατότητα «...της αναπαραγωγής απεριόριστου αριθμού “νέας”, “παρθένας” γης σε ένα μητροπολιτικό χώρο.»¹⁸ Κάθε νέος όροφος αποτελεί και ένα ολοκαίνουριο καθαρό κομμάτι γης, προς

14 «Delirious New York», του Rem Koolhaas, σελ.21, εκδ. “THE MONACELLI PRESS” του 1994, στα Αγγλικά

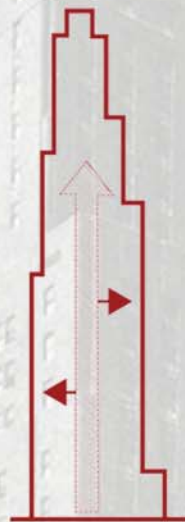
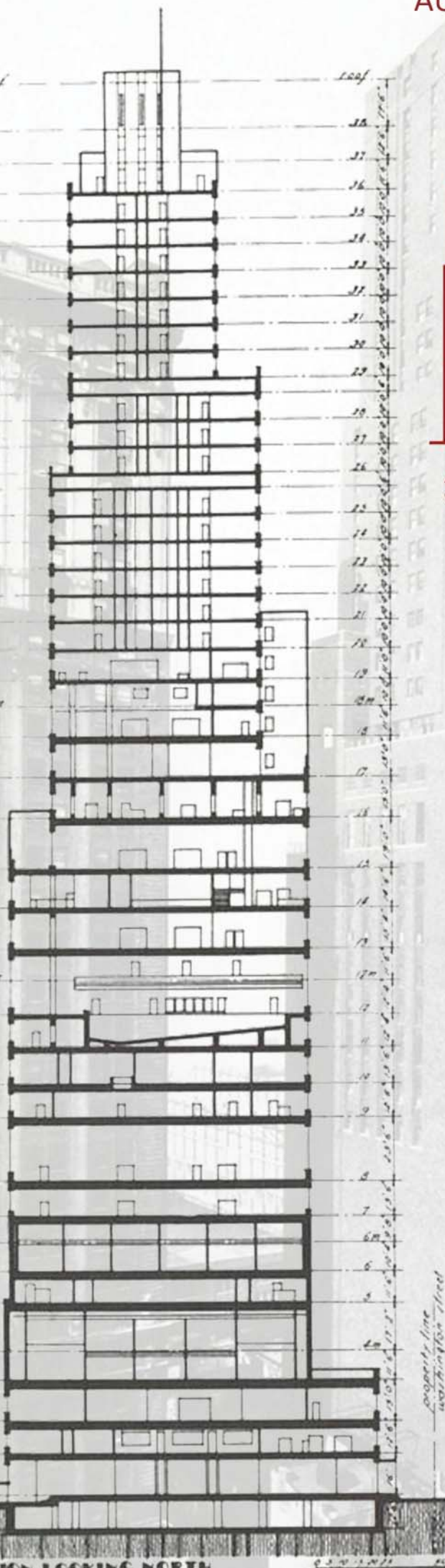
15 «Delirious New York», ο.π. σελ.100

16 «Learning from Las Vegas», του Robert Venturi, σελ.9, εκδ. “Mitspress” του 1972, στα Αγγλικά

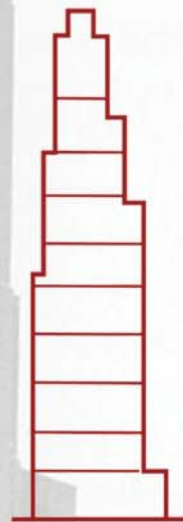
17 «Delirious New York», ο.π. σελ.25, ο συγγραφέας εδώ αναφέρεται στα νησιά Galapagos των νέων τεχνολογιών γιατί στα νησιά αυτά ο Δαρβίνος με τις παρατηρήσεις που έκανε έφτασε στην σύλληψη της ιδέας της εξέλιξης των ειδών. Έτσι και το Μανχάταν είναι ο χώρος της εξέλιξης των νέων τεχνολογιών που θα χρησιμοποιηθούν στα αρχιτεκτονήματα τα επόμενα χρόνια.

18 «Delirious New York», ο.π. σελ.82

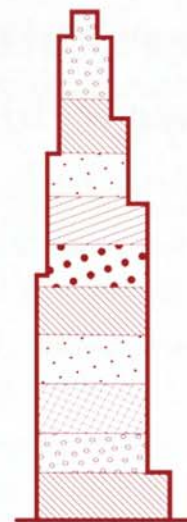
AUTOMONUMENT

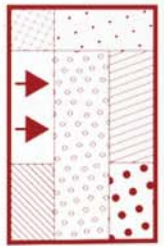
A vertical introverted movement

Sepparation of programme

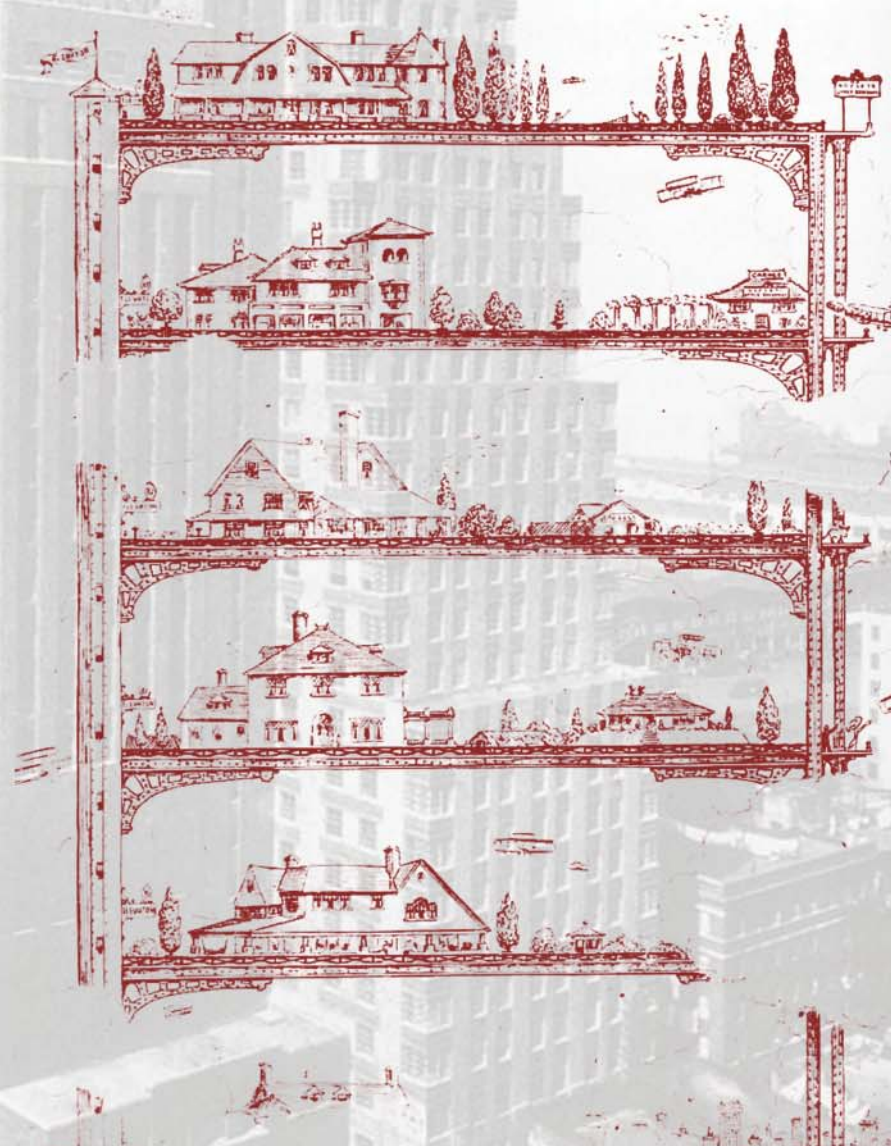

Addaptive to a multiplicity of programmes

The plan can adapt to different programmes. Such as boxing and oysterbar (Delirious New York)

Το Μανχάτταν των "AUTOMONUMENT", που χρησιμοποιεί τη τεχνολογία για να δημιουργήσει το αδύνατο

εκμετάλλευση.

Ακόμη η τεχνολογία επιτρέπει στους αρχιτέκτονες να ελέγχουν την ατμόσφαιρα κάθε ορόφου, μεταβάλλοντας την υγρασία και την θερμοκρασία. « Πλέον δεν χρειάζεται να πηγαίνεις στην Φλόριντα το χειμώνα και στον Καναδά το καλοκαίρι»¹⁹, η τεχνολογία κατάφερε απλά σε κάνει να πας σε έναν ουρανοξύστη στο Μανχάταν. Κατάφερε να αλλοιώσει δηλαδή ακόμα και την έννοια του χρόνου, καταργώντας τις εποχές. Κατάφερε επίσης να καταργήσει γενικός το χρόνο μια και με τεχνικά μέσα, εντός κάθε ορόφου μπορεί πλέον να νυχτώνει όποτε θέλει ο χρήστης και να ξημερώνει όποτε θέλει ο χρήστης.

Συνολικά παρατηρούμε ότι η εξέλιξη των τεχνολογιών βοηθούν στο να αναγνωστεί ο κάθε ουρανοξύστης από μόνος του ως ένας άλλος τόπος, ως μια ετεροτοπία. Και αυτό όχι μόνο γιατί καταφέρνει να δημιουργήσει ότι έως και τότε άνηκε στη σφαίρα της φαντασίας αλλά γιατί κατάφερε να αποκτήσει ένα ακόμη χαρακτηριστικό των ετεροτοπιών, που δεν είναι άλλο από τον έλεγχο του χρόνου. «Η ετεροτοπία αρχίζει να λειτουργεί ολοκληρωμένα όταν οι άνθρωποι έρχονται σε ένα είδους απόλυτης ρήξης με τον παραδοσιακό χρόνο τους.»²⁰, και η τεχνολογία επέφερε αυτήν την απόλυτη ρήξη, η οποία είναι και απόλυτα επιθυμητή στο νέο σύστημα. Στο νέο σύστημα, και στο “νέο δρόμο” που παρουσιάζει, ο καταναλωτής έχει “υποχρέωση” να καταναλώνει ανεπηρέαστος, συγκεντρωμένος και ανενόχλητος από τα καθημερινά προβλήματα του και από “τετριμμένες” έννοιες, όπως ο χρόνος...

Τι είναι όμως επί της ουσίας ένας ουρανοξύστης, ή και οποιοδήποτε άλλο κτίριο; Πρακτικά κάθε κτίριο είναι το περίβλημα μιας χρήσης ενός κόσμου που πρέπει να διαχωριστεί, να οριστεί, να προστατευθεί, να τονισθεί, και πολλά άλλα να..., σε σύγκριση με το περιβάλλον μέσα στο οποίο βρίσκεται. Έτσι η ιστορία της αρχιτεκτονικής αναπτύσσεται από την αρχαιότητα έως και τότε βασισμένη στην παραδοχή ότι αυτό το περίβλημα που ονομάζεται “κτίριο”, έχει αναπτύξει μια σχέση αναγνωρισιμότητας του μέσα με τον έξω κόσμο. Ο κάθε άνθρωπος, με βασική αντίληψη της πραγματικότητάς στην οποία ζει, μπορεί να αναγνωρίσει ένα αναγεννησιακό κτίριο και να αναφωνήσει “...ααα να ένας καθολικός ναός!!!”. Η χρήση του κτιρίου, στο παράδειγμα του ναού, θρησκευτική λατρεία, γινόταν αντιληπτή από το πώς “έμοιαζε” αυτό το περίβλημα, το κτίριο. Στο Μανχάταν αυτό θα αποτελέσει παρελθόν...

Αυτή η νέα κατάσταση που παρατηρείτε στη Νέα Υόρκη θα ονομαστεί από τον R. Koolhaas, “αστική λοβοτομή”. Πλέον το περίβλημα διαχωρίζεται πλήρως από τις χρήσεις που εμπεριέχει. Στο Μανχάταν ο ουρανοξύστης εξωτερικά είναι ένας μονολιθικός τεράστιος όγκος, όπως και απαιτείτε για να μπορέσει να γίνει η πινακίδα του χρηματοδότη ιδιοκτήτη του, όμως αυτή η όψη δεν συνάδει με το τι γίνεται στο εσωτερικό του. «Κατ’ αυτό τον τρόπο αυτός ο “Μονόλιθος” κρύβει στον έξω κόσμο τις αγωνίες των συνεχών αλλαγών που διαδραματίζονται στο εσωτερικό του. Αποκρύβει την καθημερινή ζωή.»²¹ Ένα τέτοιο παράδειγμα που δίνει ο Koolhaas είναι το διάσημο Empire State Building το οποίο όταν και κτίζεται δεν είναι τίποτα άλλο από ένα «καθαρό περίβλημα που δεσπόζει στο χώρο και το οποίο δεν έχει κανένα περιεχόμενο»²², το περιεχόμενο θα έρθει να δοθεί έπειτα, και δεν θα έχει καμία σχέση με αυτό το περίβλημα.

Οι “ανάγκες” όμως θα οδηγήσουν ακόμα παραπέρα αυτή την λοβοτομή. Η λοβοτομή θα αποτελέσει τον διαχωρισμό μεταξύ της μορφής του κτιρίου και των χρήσεων που αναπτύσσονται στο εσωτερικό του και αυτό ακόμα δεν φτάνει. Τα κτίρια αυτά, όπως είναι “λογικό” μέσα στο περιβάλλον που αναπτύσσονται, χρειάζονται έναν ακόμα διαχωρισμό, που θα συντελεστεί στο εσωτερικό τους. Αυτή τη φορά ο διαχωρισμός θα γίνει επί των χρήσεων που θα αναπτυχθούν σε κάθε όροφο. Αυτό γενικός φαντάζει σήμερα απόλυτα φυσιολογικό σύνηθες, όπως για παράδειγμα οι πολυχώροι ή τα εμπορικά πολυκαταστήματα που αναπτύσσονται μετά τον Β Παγκόσμιο πόλεμο, αρχικά, στις Ηνωμένες πολιτείες και μετέπειτα σε ολόκληρο τον κόσμο. Αυτό ασφαλώς και είναι η μία όψη του νομίσματος, μόνο που στο Μανχάταν τα σχέδια ξεφεύγουν μέχρι και σε αυτό που εμείς ορίζουμε ως λογικό στις μέρες μας.

Το παράδειγμα που αναλύεται από τον Koolhaas σε αυτήν την περίπτωση πρόκειται για ένα προτεστάντη ιερέα, ο οποίος εμφανίζεται στο γραφείο του αρχιτέκτονα Raymond Hood λέγοντάς του απλά, πως θέλει να κτίσει τον μεγαλύτερο χριστιανικό ναό του κόσμου. Αυτό που οραματιζόταν όμως δεν ήταν απλά ο μεγαλύτερος ναός του κόσμου, «...δεν ήθελε απλά τον μεγαλύτερο ναό του κόσμου, αλλά να συνδυάσει τον ναό με κερδοφόρες επιχειρηματικές χρήσεις, συμπεριλαμβανομένου ενός ξενοδοχείου, διαμερισμάτων με πισίνες, καταστήματα κ.ά..»²³. Ακόμη απαίτησε κάτω από αυτήν την κατασκευή να κατασκευαστεί ο μεγαλύτερος

19 «Delirious New York», του Rem Koolhaas, σελ.91, εκδ. “THE MONACELLI PRESS” του 1994, στα Αγγλικά

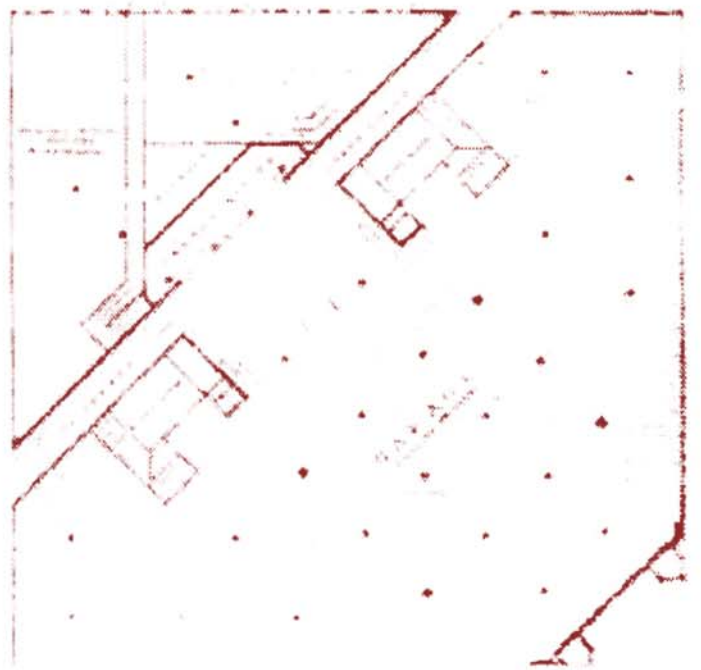
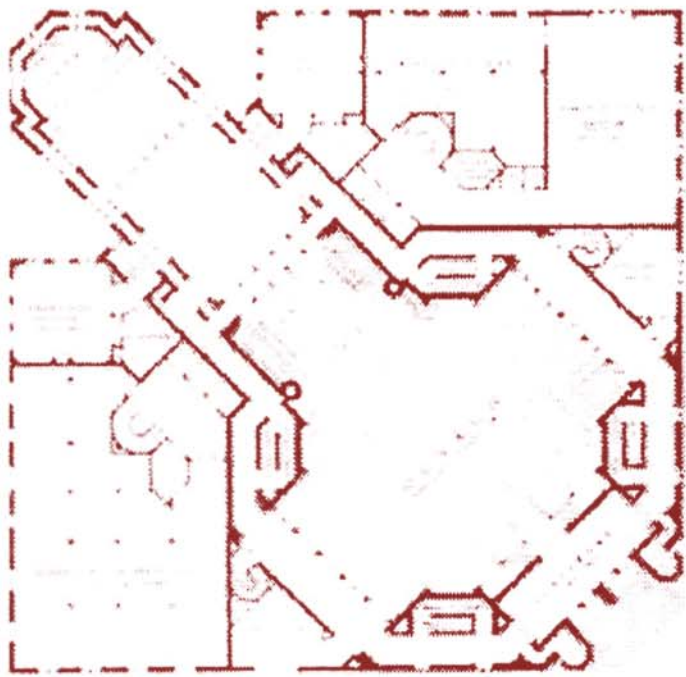
20 «ΕΤΕΡΟΤΟΠΙΕΣ και άλλα κείμενα», του Michel Foucault, σελ.265, εκδ. ΠΛΕΘΡΟΝ

21 «Delirious New York», ο.π. σελ.101

22 «Delirious New York», ο.π. σελ.141

23 «Delirious New York», ο.π. σελ.171

Η απόλυτη αστική λοβοτομή

Η πρόταση του Raymond Hood για τον σύγχρονο ναό... ναός στο ισόγειο ο μεγαλύτερος χώρος στάθμευσης στο υπόγειο.

χώρος στάθμευσης του Οχάιο. Ο χώρος στάθμευσης ήταν σημαντικότερος.

Η ιδέα του ιερέα ήταν απλή. «*Ήθελε να μετατρέψει την εκκλησία ως κέντρο της ζωής των ανθρώπων της πόλης.*» Όποιος ήθελε να ψυχαγωγηθεί, θα μπορούσε, όποιος ήθελε να ξοδέψει θα μπορούσε, όποιος ήθελε να διανυκτερεύσει θα μπορούσε, γενικά όποιος ήθελε να καταναλώσει...θα μπορούσε έχοντας τον θεό κοντά του. Ο χώρος στάθμευσης ήταν τόσο σημαντικός απλά γιατί ο μέσος πολίτης θα χρησιμοποιούσε το όχημα του για να φτάσει στο κέντρο της πόλης, για την οποιαδήποτε δουλειά του και θα στάθμευε ακριβώς κάτω από το ναό. Όλοι θα ερχόντουσαν κοντά στο "Θεό". Αυτή η αξιοπερίεργη μίξη χρήσεων διατυπώνεται για πρώτη φορά στο Μανχάταν. «*Η ετεροτοπία έχει την ικανότητα να συμπαραθέτει σε έναν μόνο πραγματικό τόπο περισσότερους χώρους, περισσότερες χωροθεσίες, οι οποίες μεταξύ τους είναι τελείως ασύμβατες.*»²⁴

Αυτή η διαδικασία θα ονομαστεί από τον Koolhaas "κάθετο Σχίσμα" και είναι «... η απόλυτη εκτέλεση του φαινομένου της λοβοτομής και επιτρέπει την ελευθερία του να αποκοπούν οι διαφορετικές λειτουργίες μεταξύ τους, ενώ τοποθετούνται η μία πάνω από την άλλη, χωρίς κανένα ενδοιασμό για το συμβολική τους συμβατότητα.»²⁵

Οι νέοι κόσμοι

Αυτά είναι τα βασικά χαρακτηριστικά που αναπτύσσονται στο νέο σύστημα, βάση των οποίων διαμορφώνονται αυτοί οι νέοι κόσμοι! Κάθε ουρανοξύστης ένας νέος διαφορετικός κόσμος, μια νέα ετεροτοπία! Αμέτρητοι διαφορετικοί κόσμοι που αναπτύσσονται στα κενά του καννάβου. Ένας από αυτούς τους κόσμους αποτελεί η μελέτη του Henri Erkins το 1908, όταν του ζητάνε να αναδιαμορφώσει το εσωτερικό ενός κτιρίου κατά τέτοιον τρόπο ώστε να διαμορφωθεί μια ρωμαϊκή βίλα. Χρησιμοποιεί όλα τα νέα τεχνολογικά μέσα για να παράγει όσο το δυνατόν πιο αληθοφανές αποτέλεσμα. Μια τέλεια ρωμαϊκή βίλα εντός ενός κτιρίου στο κέντρο του Μανχάταν, «...μία αναδρομική ουτοπία»²⁶ όπως θα αναφέρει ο Koolhaas. Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί και το "The Downtown Athletic Club", που πρόκειται για ένα ουρανοξύστη, αθλητικών δραστηριοτήτων που αναφέρεται μόνο σε άντρες. Εντός αυτού του κτιρίου πραγματοποιείται μια «...φανταστική υπέρθεση δραστηριοτήτων που χαρακτηρίζει την Μητροπολιτική ζωή του σύγχρονου άνδρα.»²⁷ Αυτοί είναι μερικοί από τους κόσμους που πραγματοποιούνται μέσα στη νέα πόλη. Μια πόλη που εξ ορισμού παίρνει το χαρακτηρισμό της ετεροτοπίας, αποτελείται από κτίρια που κατά βάση το καθένα αποτελεί, μια ετεροτοπία...

Ένας κόσμος που αναπαράγει ότι θεωρεί σημαντικό με ότι αλλαγές απαιτούνται, που συνδυάζει ότι μέχρι τότε φαινόταν τελείως ασύνδετο και που απορρίπτει χωρίς δεύτερη σκέψη ότι δεν τον βολεύει. Τα χρόνια περνάνε και η ολοκλήρωση του πιο αιματηρού πολέμου όλων των εποχών θα βρει τις Ηνωμένες Πολιτείες νικήτριες και έτοιμες να εξελίξουν και άλλο το μοντέλο τους. Το μοντέλο που πλέον δεν είναι απλά το αμερικανικό μοντέλο, αλλά το μοντέλο που θα αναπτύξει όλος ο δυτικός κόσμος υπό την επιρροή της νέας Δύσης. Μετά τον πόλεμο η οικονομική και πολιτική "ηγεμονία" των ΗΠΑ στον δυτικό κόσμο είναι αδιαμφισβήτητη. Το μοντέλο του δρόμου συνεχίζει να αναπτύσσεται, και τώρα έχει ακόμη καινούρια στοιχεία να δώσει.

Η αμερικανική μεσαία τάξη

Μέχρι τώρα έχουμε δει και μελετήσει πιο προσεκτικά το πλαίσιο που άρχισε να αναπτύσσεται στις ΗΠΑ μέχρι και τον πόλεμο που δεν κυριαρχούσαν. Τώρα πλέον κυριαρχούν και τα πράγματα ακόμα αλλάζουν. Προτού όμως δούμε πως αλλάζουν τα πράγματα στο δρόμο πρέπει να δούμε πως αλλάζει η κοινωνία στις Ηνωμένες Πολιτείες. Η λήξη του πολέμου θα βρει την Ευρώπη ρημαγμένη, να μετρά τις πληγές της, τις Ηνωμένες πολιτείες όμως όχι. Θα είναι η αρχή μιας υπέρμετρης ανάπτυξης, πάνω στην οποία το μοντέλο θα ολοκληρωθεί και θα γεννήσει την πανίσχυρη μεσαία τάξη των Ηνωμένων Πολιτειών. Μία κοινωνική τάξη δημιουργημένη και αναπτυσσόμενη να εργάζεται για να παράγει πλούτο, τον οποίο και θα ξοδεύει για να καταναλώνει ότι παράγει μέσο της εργασίας της. Ο άνθρωπος περπατάει στην πόλη, ή καλύτερα πλέον οδηγεί το όχημα του μέσα στην πόλη. Το αυτοκίνητο είναι ένα από τα κατ' εξοχήν σύμβολα αυτής της μεσαίας τάξης, που γίνεται αναπόσπαστο κομμάτι της. σε μια πόλη που προσαρμόζεται έτσι ώστε να λειτουργήσει

24 «ΕΤΕΡΟΤΟΠΙΕΣ και άλλα κείμενα», του Michel Foucault, σελ.264, εκδ. ΠΛΕΘΡΟΝ

25 «Delirious New York», του Rem Koolhaas, σελ.173, εκδ. "THE MONACELLI PRESS" του 1994, στα Αγγλικά

26 «Delirious New York», ο.π. σελ.101 εντός του κειμένου γίνεται πλήρης περιγραφή των τεχνολογικών μέσων που χρησιμοποιούνται για την υλοποίηση αυτής της σύνθεσης, όπως η χρήση ειδικών φωτισμών για την παραγωγή της αίσθησης μέρα, μέχρι και η χρήση συστημάτων για την παραγωγή νεφώσεων σε αυτόν τον τεχνητό ουρανό.

27 «Delirious New York» ο.π. σελ.157

Map of Las Vegas Strip

TO

TO *Fabulous*
LAS VEGAS
NEVADA

YESCO

FRONTIER

BARBARA EDEN
GEORGE CARLIN

VIC DAMONE

The image shows the cover of a Santa Anita Race Book. At the top, the text "Santa Anita" is written in a stylized script. Below it is a small illustration of a horse and jockey. The words "RACE BOOK" are prominently displayed in large, bold, block letters. To the right of the "RACE BOOK" text, there is a vertical list of names, likely the names of the horses or jockeys featured in the book.

NEW YORK
OR
TOP SIRLOIN
STEAK DINNER
\$2.95

COL

"S
CHI
39
Y
CH

MOT
OFFICE

το “μοντέλο”.

Well come to Las Vegas...

Εδώ θα αναλύσουμε ένα παράδειγμα πόλης των Ηνωμένων πολιτειών που ασφαλώς φέρει όλα τα χαρακτηριστικά του Μανχάταν, ασφαλώς και είναι μια ετεροτοπία, αν και υπό μία έννοια αυτή η πόλη τείνει στην ουτοπικότητα, με τη διαφορά ότι δημιουργήθηκε όταν το μοντέλο ήταν ολοκληρωμένο. Το Λας Βέγκας χτίστηκε «...πρακτικά σε μια μέρα, ή ακριβολογώντας η εμπορική λωρίδα του αναπτύχθηκε τόσο γρήγορα που έμοιαζε να δημιουργήθηκε σε μια μέρα.»²⁸ Πρόκειται για μια πόλη που αναπτύχθηκε για ένα και μόνο λόγο, την κατανάλωση. Μία πόλη προορισμένη για διασκέδαση και αναψυχή. ‘δύο έννοιες που στις ΗΠΑ θα μπορούσαν να αντικαθιστούν με την λέξη, κατανάλωση. Λίγο μετά την δημιουργία του Λας Βέγκας, ο Φουκό γράφοντας για τις ετεροτοπίες θα αναφέρει ότι, «... επινοήθηκε μια νέα χρονική ετεροτοπία: τα χωριά των διακοπών αναφέρομαι σ’ εκείνα τα χωριά της Πολυνησίας που προσφέρουν τρεις βδομάδες πρωτόγνωρης και αιώνιας γύμνιας στους κατοίκους των πόλεων.»²⁹ Αν το σκεφτούμε λίγο συγκριτικά θα μπορούσε απλά να παραλείψει τις λέξεις, χωριά της Πολυνησίας, με την λέξη Λας Βέγκας.

Το Λας Βέγκας είναι μια πόλη, τοποθετημένη μέσα στην έρημο της Νεβάδα, και πρακτικά αναπτύσσεται περιμετρικά ενός αυτοκινητοδρόμου που τη διασχίζει από άκρη σε άκρη. Σε αυτήν την πόλη η χρήση του αυτοκινήτου έχει πρωτεύοντα ρόλο, όπως και στις ουτοπικές προσεγγίσεις του Le Corbusier. Εδώ βέβαια ο χρήστης του αυτοκινήτου, δεν μεταφέρεται απλά από ζώνη σε ζώνη για να ικανοποιήσει τις εκάστοτε ανάγκες, αλλά κινείται στην πόλη ως πιθανός καταναλωτής των υπηρεσιών που αναπτύσσονται στις δύο όχθες του δρόμου. Αυτό που μας ενδιαφέρει να δούμε εδώ, είναι πως διαφοροποιείται η εικόνα του δρόμου σε αυτήν την περίπτωση. Η κίνηση στον δρόμο με αυτοκίνητο είναι μια διαδικασία καινούρια για τον άνθρωπο, μιας και το 60’ που σχηματίζεται το Λας Βέγκας, δεν έχει ούτε 50 χρόνια ζωής, με τα τελευταία 10 η χρήση του αυτοκινήτου να έχει μετατραπεί σε μαζικό φαινόμενο.

Αυτή η κατάσταση και με το νέο μοντέλο που έχει δημιουργήσει η αμερικανική λογική, της δημιουργίας και κατά συνέπειας ικανοποίησης αναγκών, θα αλλάξει και άλλο το πώς αντιλαμβανόμαστε το χώρο γύρω μας. Ήδη από το Μανχάταν οι ουρανοξύστες θα παίξουν το ρόλο «βιτρίνας» του ιδιοκτήτη του, προσπαθώντας να περάσουν τα επιδιωκόμενα μηνύματα, να επικοινωνήσουν με τον έξω κόσμο. Τα χρόνια όμως περνάνε οι ρυθμοί τις ζωής όλο και αυξάνονται, τα προϊόντα αυξάνονται, η προσφορά αυξάνεται, η ταχύτητες σε όλα τα επίπεδα αυξάνεται και σιγά σιγά θα φτάσουμε στον σημερινό κόσμο, που με τη βοήθεια του διαδικτύου θα επιταχύνει τα πάντα ακόμα περισσότερο.

Έτσι και τα κτίρια θα πρέπει να αρχίσουν να επικοινωνούν ακόμα πιο γρήγορα. Πιο γρήγορα γιατί το άτομο-καταναλωτής, έχει πολλά να κάνει, σκέφτεται πιο γρήγορα, έχει πολύ περισσότερες επιλογές. Έχει φτάσει στο σημείο να κινείται και πιο γρήγορα. Λόγο του αυτοκινήτου. Για όλα τα παραπάνω τα κτίρια πρέπει να αρχίσουν αν επικοινωνούν πιο γρήγορα, άμεσα και κατανοητά. Το πιο χειροπιαστό παράδειγμα τέτοιας κατάστασης αναπτύσσεται στο Λας Βέγκας. Εδώ θα εισαχθεί για πρώτη φορά σε τέτοια κλίμακα η έννοια της επιγραφής και τον λέξεων στο χώρο, «Αλλά οι λέξεις και τα σύμβολα μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο χώρο προς χάρη της εμπορικής πειθούς.»³⁰ Μία απλή βόλτα, μέσο του αυτοκινητοδρόμου, σε αυτήν την πόλη μετατρέπεται σε ένα βομβαρδισμό πληροφοριών και εικόνων. «Η επικοινωνία κυριαρχεί στο χώρο σαν ένα στοιχείο της αρχιτεκτονικής και του τοπίου.»³¹

Παντού ξεπετάγονται τεράστιες φωτεινές επιγραφές. Οι πιο μεγάλες και εντυπωσιακές σε καλούν στα διάσημα καζίνο, ενώ άλλες αμέτρητες διαφημίζουν ξενοδοχεία, εστιατόρια κ.ά.. όλες έχουν ένα κοινό συντελεστή, σε καλούν να ξεodέψεις. Οι επιγραφές έχουν μετατραπεί σε ρυθμιστές του χώρου, «η επιγραφή στο χώρο μετατράπηκε στην αρχιτεκτονική αυτού του τοπίου. Τα σύμβολα κυριαρχούν στο χώρο. Η αρχιτεκτονική, απλά δεν φτάνει πια. Αυτό γιατί οι χωρικές σχέσεις που αναπτύσσονται πλέον βασίζονται στα σύμβολα παρά στις φόρμες, η αρχιτεκτονική εδώ μετατρέπεται σε σύμβολο στο χώρο αντί για φόρμα στο χώρο.»³² Χαρακτηριστικά είναι το παραδείγματα των μεγάλων καζίνο. Ένα από τα πιο σημαντικά καζίνο της πόλης αναπτύσσεται με την λογική του «κολλάζ» των διαφόρων αρχιτεκτονικών ρυθμών που έχουν αναπτυχθεί ιστορικά στην Ιταλία. Υπάρχει η αντιγραφή μιας κιονοστοιχίας του Μπερνίνι στην είσοδο, πατώματα που

28 «Learning from Las Vegas», του Robert Venturi, σελ.18, εκδ. “Mitpress” του 1972, στα Αγγλικά

29 «ΕΤΕΡΟΤΟΠΙΕΣ και άλλα κείμενα», του Michel Foucault, σελ.266, εκδ. ΠΛΕΘΡΟΝ

30 «Learning from Las Vegas», ο.π. σελ. 9

31 «Learning from Las Vegas», ο.π. σελ.8

32 «Learning from Las Vegas», ο.π. σελ.13

Τα διαγράμματα του R.Venturi με τα οποία αναλύει το
 "φαινόμενο" τους Las Vegas.

DIRECTIONAL SPACE

SPACE · SCALE

section 1 in = 50 ft

SPEED

SYMBOL

sign:symbol:bdg. ratio

EASTERN BOULEVARD

3 M.P.H.

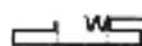
MEDIEVAL STREET

3 M.P.H.

MAIN STREET

3 M.P.H.
20 M.P.H.

W

COMMERCIAL STRIP

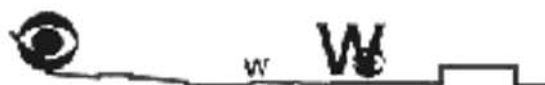
35 M.P.H.

W

THE STRIP

35 M.P.H.

W

SHOPPING CENTER

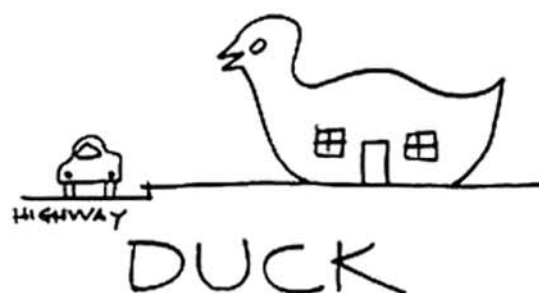
3 M.P.H.
30 M.P.H.

W

SPACE · SCALE · SPEED · SYMBOL

παραπέμπουν σε ρωμαϊκούς τάφους, το μπαρόκ επικρατεί γενικά στην σύνθεση, η οποία εμπλουτίζεται και με νεοκλασικά στοιχεία. Όλα αυτά για να μοιάσει το καζίνο με κάτι το Ιταλικό, το οποίο θα έρθει να ολοκληρωθεί με την τοποθέτηση μιας τεράστιας φωτεινής επιγραφής απ' έξω με όνομα του καζίνο που δεν θα μπορούσε να είναι άλλο από το παλάτι του ποιο διάσημου Ρωμαίου. Το Ceasars Palace είναι ο ιδανικότερος χώρος για να ξοδέψει κανείς τα χρήματά του νιώθοντας, σαν Ρωμαίος αυτοκράτορας...

Ομοίως δουλεύουν και τα υπόλοιπα καζίνο της περιοχής, όπου για παράδειγμα υιοθετούν το αρχέτυπο της πυραμίδας. Και όλη αυτή η εμμονή με τις επιγραφές φτάνει στο σημείο η αρχιτεκτονική η ίδια να γίνει μια επιγραφή. Όπως για παράδειγμα «... το μαγαζί πάπια σε σχήμα πάπιας, επονομαζόμενο "The Long Island Duckling"». ³³ Όλα τα παραπάνω καθιστούν το Λας Βέγκας στα μάτια μας, τουλάχιστον περίεργο ή καλύτερα όπως θα πει ο Βεντούρι «Η εικόνα του εμπορικού δρόμου του Λας Βέγκας είναι ένα χάος.»³⁴

Η αρχή της αμερικανοποίησης της δύσης

Χάος ή όχι...; αυτό είναι το Λας Βέγκας και αποτελεί το πιο ακραίο παράδειγμα της εφαρμογής του μοντέλου των ΗΠΑ. Το σύστημα του Μανχάταν και ο εμπορικός δρόμος-χάος αποτελούν την χωρική υλοποίηση του αμερικανικού μοντέλου. Ενός μοντέλου ετεροτοπίας, της αμερικανικής ετεροτοπίας. Αυτό το μοντέλο προσπάθησέ και να εξάγει ο "Αμερικανός" πλέον αδερφός της φωτογραφίας του Daguerre, στις χώρες επιρροής του, και τα κατάφερε.

Σε βάθος χρόνου πραγματοποιήθηκε η αμερικανοποίηση της δύσης. Είναι πιο εύκολο να αντιληφθούμε αυτήν την κατάσταση χωρικά όσον αφορά την καθημερινότητα στους δρόμους της δύσης, οι οποίοι είχαν θα λέγαμε, προετοιμαστεί για τον ερχομό όλων αυτών των πινακίδων. Οι ευρωπαϊκές πόλεις είχαν περάσει από την αστική κατάσταση και ήταν εξοικειωμένες με την έννοια της βιτρίνας στους δρόμους. Τώρα απλά όλα έγιναν πιο έντονα. Περισσότερες επιγραφές, πιο έντονες βιτρίνες, περισσότερες λέξεις. Απλά πλέον οι δρόμοι άρχιζαν να έχουν κοινά στοιχεία, να μοιάζουν. Αυτό γιατί μπορεί οι Ευρωπαϊκοί δρόμοι να ήταν έτοιμοι να υποδεχτούν το νέο σύστημα με όλες τις νέες υπηρεσίες που προσέφερε, αλλά το σύστημα πλέον ήταν διεθνές. Οι βιτρίνες των καταστημάτων στο Παρίσι ήταν ίδιες με τις βιτρίνες των καταστημάτων στο Λονδίνο και αντίστοιχα...στο Μανχάταν. Αυτό συνέβαινε για παράδειγμα, επειδή η βιτρίνα άνηκε στην ίδια εταιρία ρούχων. Οι δρόμοι στην Ευρώπη, δη οι εμπορικοί, αμερικανοποιήθηκαν πλήρως φέροντας χιλιάδες μηνύματα προς τους υποψήφιους καταναλωτές, από επιχειρήσεις που μπορεί και να εδρεύουν στην άλλη όχθη του ατλαντικού, με αποτέλεσμα όλοι να αρχίζουν να μοιάζουν μεταξύ τους.

Από τις Ηνωμένες πολιτείες ήρθαν και κατέκλειςαν, στην κυριολεξία, όλο το δυτικό κόσμο δύο ακόμη ειδών κτίρια, εμπορικής πάντα φύσεως. Η διαφορά τους με τα καταστήματα που κατέκλειςαν τους ευρωπαϊκούς δρόμους, είναι ότι αναπτύχθηκαν κατά κύριο λόγο στις περιφέρειες των πόλεων, μιας και απαιτούσαν χώρο πολύ διαφορετικό από αυτός που παρείχε ο ευρωπαϊκός αστικός ιστός. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν έχουν αναπτυχθεί και εντός του τέτοιου κτίρια. Το πρώτο, αν και μπορεί να φανεί περίεργο, είναι το πρατήριο καυσίμων, των μεγάλων πολυεθνικών εταιριών καυσίμου. Η όλο και αυξανόμενη χρήση των αυτοκινήτων δημιούργησε την ανάγκη ανάπτυξης τους, σε όλο κόσμο. Πρατήρια καυσίμου υπήρχαν και πριν, αλλά σε αυτή την χρονική στιγμή ο δυτικός πολιτισμός κατακλύζεται με τα εν λόγω κτίσματα, τα οποία ανεξαρτήτου με το που τοποθετούνται είναι ολόδια. « Τα πρατήρια βενζίνης παρουσιάζουν την οικουμενικότητά τους. Ο στόχος τους είναι να επιδείξουν την ομοιοτήτά τους με εκείνο το πρατήριο κοντά στο σπίτι σου, το γνωστό σου πρατήριο.»³⁵ γράφει ο Βεντούρι.

Το δεύτερο είναι το γνωστό σε όλους μας σουπερμάρκετ. Ο απόλυτος χώρος για γρήγορη, άμεση και φτηνή κατανάλωση. Το ενδιαφέρον είναι πως αυτό το νέο αρχέτυπο, που αναπαράγεται παντού πανομοιότυπα, έρχεται σε επαφή με το δρόμο. Η λογική εμ την οποία αναπτύσσεται ο κτιριακός όγκος του σουπερμάρκετ είναι η δημιουργία ενός χαμηλού, απλού κτιριακού όγκου, τοποθετημένου στο βάθος του χώρου στάθμευσης, που τοποθετείτε επί της κυρίας οδού. Δύο πράγματα γίνονται αντιληπτά όταν προσεγγίζει κανείς αυτά τα κτίσματα, η φωτεινή επιγραφή του σουπερμάρκετ και ο μεγάλος χώρος στάθμευσης που ξεδιπλώνεται μπροστά σου. « ο χώρος στάθμευσης αποτελεί πλέον σύμβολο για αυτό το κτίριο, εκτός από ανάγκη.»³⁶ Σύμβολο αυτού του νέου κόσμου...

33 «Learning from Las Vegas», του Robert Venturi, σελ.13, εκδ. "Mitpress" του 1972, στα Αγγλικά

34 «Learning from Las Vegas», ο.π. σελ.20

35 «Learning from Las Vegas», ο.π. σελ.35

36 «Learning from Las Vegas», ο.π. σελ.9

Η προσπάθεια της Ευρώπης να αποκτήσει το Μανχάταν της.

Κατ' αυτόν τον τρόπο η αμερικανική πραγματικότητα κατακλύζει τους "προ υπάρχοντες" δρόμους της δύσης. Η εικόνα όμως των αμερικανικών πόλεων, και του προτύπου τους του Μανχάταν, θα έρθει να δουλέψει όπως ακριβώς και το νέο αμερικανικό μοντέλο. Η εικόνα αυτή θα δημιουργήσει στους υπόλοιπους δυτικούς μια ανάγκη...την ανάγκη να αποκτήσουν το Μανχάταν τους. Ήρθε η στιγμή να αναπτυχθούν και στην Ευρώπη οι κατακόρυφοι διάδρομοι. Έτσι από τα μέσα της δεκαετίας του 60' πολλές ευρωπαϊκές πόλεις αρχίζουν να «σηκώνουν» τους ουρανοξύστες τους.

Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα, αυτής της νέας ανάγκης, είναι η δημιουργία και η υλοποίηση της "La Defence"³⁷, στο Παρίσι. Η υλοποίηση της ξεκινά το 1958 ως χώρος "Νέων Βιομηχανιών και Τεχνολογιών", τοποθετημένη στο τέλος του ιστορικού άξονα³⁸ της πόλης του Παρισιού. Στις αρχές της δεκαετίας του 70', θα έχουν ήδη αναπτυχθεί οι πρώτοι ουρανοξύστες και η "La Defence" θα μετατραπεί στο πιο ισχυρό οικονομικό κέντρο της Ευρώπης, το γαλλικό Μανχάταν έχει αρχίσει να γίνεται πραγματικότητα. Φτάνουμε στην δεκαετία των μεγάλων έργων, "Les grands projets" που θα ολοκληρώσουν την εικόνα του γαλλικού Μανχάταν. Οι ουρανοξύστες έχουν αναπτυχθεί και προκηρύσσεται αρχιτεκτονικός διαγωνισμός για ένα κτίριο ουρανοξύστη που θα έρθει να κλείσει τον ιστορικό άξονα της πόλης. Τον διαγωνισμό θα τον κερδίσει ο Δανός, Johan Otto Van Spreckelsen, του οποίου η ιδέα ήταν να κλείσει την τριλογία του ιστορικού άξονα Λούβρου, αψίδα του Θριάμβου και Defense τοποθετώντας στο τέλος αυτού του άξονα, την μεγάλη αψίδα, La Grande Arche. Το γαλλικό Μανχάταν ήταν έτοιμο. Θα ολοκληρωνόταν με μία αψίδα που από την μια μεριά θα κοιτούσε τη δόξα της γαλλικής ιστορίας και από την άλλη θα διαβαζόταν ως η "πόρτα" της Ευρώπης για τον αδερφό της αντίπερα όχθης του ατλαντικού...

Η ειρωνεία στην εν λόγω ιστορία είναι ότι όλα αυτά εξελίσσονται "στο σπίτι" του μεγάλου δάσκαλου του μοντέρνου, του Le Corbusier. Οι κατακόρυφοι διάδρομοι που είχε ονειρευτεί το 30', πλέον υπάρχουν και δεσπόζουν στο Παρισινό ουρανό. Δεν δεσπόζουν, όμως, σαν κομμάτι της συνέχειας της παρισινής παράδοσης, όπως ο ίδιος είχε οραματιστεί, αλλά σαν αποτέλεσμα μιας ανάγκης. Η Defence αποτελεί την προσπάθεια να αποδείξει η πολιτική ηγεσία της χώρας, ότι η Γαλλία είναι μια δυνατή και άξια αντιπρόσωπος του νέου συστήματος...

Η απάντηση...

Και κάπως έτσι πέρασαν τα χρόνια, και ο "Αμερικανός" αδερφός άρχισε να παρατηρεί ένα δυτικό κόσμο που άλλαζε. Πλέον όλοι άρχισαν να εντάσσονται στο μοντέλο του. Μία δύση που άρχισε να προσαρμόζεται στα νέα πρότυπα οικονομίας, πολιτικής και καθημερινότητας. Όλοι οι δυτικοί άρχισαν να επηρεάζονται πολύ από το αμερικανικό μοντέλο. Στην ανατολή, ο άλλος αδερφός έχει αναπτύξει και αυτός έναν θαυμαστό δικό του κόσμο. Όπως προαναφέραμε δεν είναι επί της παρούσης να αναπτυχθεί αυτός ο κόσμος. Το ενδιαφέρον είναι ότι τα χρόνια περνάνε, οι δύο κόσμοι έχουν διαμορφωθεί και έρχεται η ώρα που τα δύο αδέρφια θα ξανασυναντηθούν... εκεί στην γραμμή που χώρισε τους δύο κόσμους, και αυτή θα είναι η τελευταία φορά... που θα ιδωθούν...

Μέχρι όμως να έρθει η μέρα αυτής της συνάντησης, ο κάθε αδερφός θα μπορεί να συνεχίσει να εργάζεται επί του μοντέλου του, προσπαθώντας να το εφαρμόσει σε όσο το δυνατό περισσότερες περιοχές του πλανήτη. Όσον αφορά τον δυτικό, "ο Αμερικανός" αδερφός θα πρέπει να αισθάνεται πολύ περήφανος με τον κόσμο του. Τα είχε καταφέρει. Ο ετεροτοπικός κόσμος του, είχε μετατραπεί σε μία ανάγκη που όλη οι δυτικοί ήθελαν να ικανοποιήσουν. Ο αδερφός αυτός ήταν πλέον σε θέση να περπατήσει τους δρόμους, να ανέβει στην κορφή του πιο ψηλού του ουρανοξύστη και να παρατηρήσει όλες της ετεροτοπίες του να εξελίσσονται στο χώρο. Πλέον είχε την απάντηση. Θα μπορούσε από εκείνο το ψηλότερο σημείο του συστήματός του να αναλογιστεί την ερώτηση «Εσείς τι έχετε...;» και να φωνάζει σε ολόκληρο τον κόσμο:

37 <http://www.ladefense.fr/fr/histoire-du-lieu>, όλη η ιστορία της "La Defense" βρίσκεται δημοσιευμένη στην επίσημη ιστοσελίδα, στις 14/01/2014

38 Ιστορικός άξονας της πόλης του Παρισιού είναι η Γνωστή λεωφόρος των Ηλυσίων Πεδίων (Champs-Élysées) που ενώνει το μουσείο του Λούβρου με την αψίδα του θριάμβου και την μεγάλη αψίδα της Defense.

«Είμαι το
Μανχάταν... και εδώ
στο Μανχάταν
υπάρχει ένα κτίριο
που αποτυπώνει
πλήρως το τι είναι το
Μανχάταν. « Το
Rockefeller Center
είναι ότι υποθέτει
το Μανχάταν.
Ομορφιά,
αρχιτεκτονική,
εικονομία και
εξυπηρέτηση
αναμειγνύονται σε
ένα και μόνο έργο.
Το κέντρο αυτό δεν
είναι ελληνικό, αλλά
έχει την ιστορία
της ελληνικής
αρχιτεκτονικής. Δεν
είναι βαλκανικό,
αλλά κατέχει κάτι
από την

Βαλκανική
μεγαλειότητα. Δεν
είναι Ρωμικό, αλλά
έχει τις Ρωμαϊκές
ποιότητες όγκου και
δύναμης. » Είμαι το
Μανχάταν... σας
παρουσιάζω την
αμερικανική
εστρατοπία... και...
The rest of you are
just visiting...»

«Είμαι το Μανχάταν... και εδώ στο Μανχάταν υπάρχει ένα κτίριο που αποτυπώνει πλήρως το τι είναι το Μανχάταν. « *To Rockefeller Center* είναι ότι υπόσχεται το Μανχάταν. Ομορφιά, χρηστικότητα, ειλικρίνεια και εξυπηρέτηση, εναρμονισμένα σε ένα και μόνο έργο. Το κέντρο αυτό δεν είναι ελληνικό, αλλά **έχει** την ισορροπία της ελληνικής αρχιτεκτονικής. Δεν είναι Βαβυλωνιακό, αλλά **κατέχει** κάτι από την Βαβυλωνιακή μεγαλειότητα. Δεν είναι Ρωμαϊκό, αλλά **έχει** τις Ρωμαϊκές ποιότητες όγκου και δύναμης.»³⁹ Είμαι το Μανχάταν... σας παρουσιάζω την αμερικανική ετεροτοπία... και... The rest of you are just visiting...»

«Non esiste una storia onnicomprensiva»

Δεν υπάρχει μία καθολική ιστορία. Η ιστορία είναι ένα σύνολο από μικρά διηγήματα, που το καθένα φέρει την δικιά του δόση αλήθειας... Αλέξιος Τζομπανάκης

«Non esiste una storia onnicomprensiva»

Δεν υπάρχει μία καθολική ιστορία. Η ιστορία είναι ένα σύνολο από μικρά διηγήματα, που το καθένα φέρει την δικιά του δόση αλήθειας...¹

Αλέξιος Τζομπανάκης

Μία ερώτηση...Πόσο μπορεί να επηρεάσει τις καταστάσεις μία ερώτηση; Πόση δύναμη μπορεί να έχει μία ερώτηση; Μπορεί μία ερώτηση να αλλάξει ολόκληρο τον κόσμο; Μία από τις πιο ιστορικές μέρες όλων των εποχών, γεννήθηκε μέσο μίας ερώτησης...

Η 9 Νοέμβρη του 1989 θα μείνει στην ιστορία ως μία από τις πιο ιστορικές μέρες όλων των εποχών. Η ανθρωπότητα είχε την ευκαιρία, αυτήν την ιστορική μέρα να τη "ζήσει από κοντά". Είναι το πρώτο ιστορικό γεγονός τέτοιας σπουδεότητας, που μεταδόθηκε ζωντανά μέσω των τηλεοπτικών δικτύων από άκρη σε άκρη του πλανήτη. Μέσα σε λίγα λεπτά όλα τα βλέμματα ήταν στραμμένα στο Βερολίνο. Εκεί στο Βερολίνο, στο Διεθνούς Κέντρο Τύπου της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας, δόθηκε μία πολιτική συνέντευξη τύπου, που έμελλε να αλλάξει τον κόσμο. Εκείνο το απόγευμα ο αντιπρόσωπος της κυβέρνησης και μέλος του Πολιτικού Γραφείου του κόμματος Γκύντερ Σαμπόφσκι (Günter Schabowski), αρχίζει να αναλύει στους δημοσιογράφους, ότι το Κόμμα ενέκρινε μία νέα ταξιδιωτική ρύθμιση για τους κατοίκους της ανατολικής Γερμανίας. Πλέον ο κάθε πολίτης της Ανατολικής Γερμανίας θα μπορούσε να φύγει από την χώρα και να μεταβεί σε οποιαδήποτε χώρα το επιθυμεί και πρωτίστως στη δυτική Γερμανία, χωρίς να χρειάζεται να του παρασχεθεί ειδική άδεια από το κράτος.

Αυτό σήμερα φαντάζει λογικότατο. Για μια χώρα όμως που η είσοδος και η έξοδος από την επικράτειά της ελέγχεται πλήρως από την κυβέρνηση, η οποία απαγορεύει την οποιαδήποτε σχέση των πολιτών της με τα δυτικά κράτη και δη τη δυτική Γερμανία, η απόφαση αυτή φαντάζει αδιανόητη. Το Βερολίνο είναι μια πόλη στην οποία έχει αναπτυχθεί ένα ολόκληρο τοίχος, για να αποφευχθεί η οποιαδήποτε επαφή των ανατολικών με τους δυτικούς εδώ και 25 χρόνια. Οι κάτοικοι αυτοί δεν έχουν καμία επαφή πλην εξαιρουμένων περιπτώσεων, στις οποίες το κόμμα παραχωρεί ειδικές άδειες εξόδου από τη χώρα για σύντομα χρονικά διαστήματα. Τι περίεργο που εκείνο το απόγευμα ένας μεσήλικας γκριζομάλλης άνδρας του κόμματος ανακοινώνει σε όλο τον κόσμο, ότι αυτό παύει να ισχύει και ότι όλοι οι κάτοικοι της ανατολικής Γερμανίας θα μπορούν να φύγουν όποτε θέλουν εάν το θελήσουν. Άνθρωποι γεννήθηκαν, μεγάλωσαν και έζησαν με την ιδέα ότι δεν επιτρέπεται κανείς να εγκαταλείψει, έστω και για ταξιδιωτικούς λόγους, τη χώρα. Οικογένειες χωρίστηκαν σε μία νύχτα, όταν μέλη τους για διαφόρους λόγους βρέθηκαν στην άλλη μεριά της πόλης, την ημέρα που ο κόκκινος στρατός αποφάσισε να αρχίσει την ανέγερση του τοίχους. Για 25 χρόνια αυτές οι οικογένειες ήταν τόσο κοντά μα και τόσο μακριά συνάμα. Και ξαφνικά τώρα ανακοινώνεται κάτι τόσο περίεργο. Εμείς σήμερα μπορούμε με το πάτημα ενός κουμπιού να "ζηήσουμε" αυτήν την ιστορική στιγμή, μέσω του διαδικτύου². Να δούμε τι μπορεί να κάνει μία ερώτηση... Να δούμε πως ο αντιπρόσωπος ενός καθεστώτος θα παρουσιάσει στον κόσμο αυτήν την νέα ταξιδιωτική ρύθμιση. Θα την παρουσιάσει, όχι μόνο στους δημοσιογράφους της Ανατολικής Γερμανίας αλλά και σε δημοσιογράφους, του άλλου συστήματος. Ένας δημοσιογράφος, παιδί του κόσμου του άλλου αδερφού, στο άκουσμα αυτής της ρύθμισης θα έκανε μια ερώτηση, μια απλή ερώτηση. Ο Ρικάρντο Έρμαν (Riccardo Ehrman) ήταν ο ανταποκριτής του Ιταλικού ειδησεογραφικού πρακτορείου ANSA και ο άνθρωπος που έκανε την ερώτηση που θα άλλαζε τον ρου της ιστορίας: «πότε τίθεται σε εφαρμογή αυτή η ρύθμιση;» Η αντίδραση του Γκύντερ Σαμπόφσκι, στο άκουσμα αυτής της ερώτησης, αποτυπώνει με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο, την κατάσταση στην οποία είχαν περιέλθει οι χώρες του σοβιετικού συστήματος. Ο καθεστωτικός αντιπρόσωπος δείχνει ξαφνιασμένος. Δείχνει σαν να μην περίμενε μια τέτοια ερώτηση και αρχίζει να ξεφυλλίζει τις σημειώσεις του, ψάχνοντας να βρει τη σωστή απάντηση, για μια σωστή ερώτηση. «Από πότε επρόκειτο να τεθούν σε ισχύ οι νέοι φιλελευθεροποιημένοι ταξιδιωτικοί κανονισμοί για τους Ανατολικογερμανούς, που μόλις είχε εξαγγείλει ο **εξαντλημένος** εκπρόσωπος τύπου της κυβέρνησης Γκύντερ Σαμπόφσκι; Χωρίς να έχει συγκεκριμένες οδηγίες γι' αυτό το ζήτημα, ο Σαμπόφσκι **αυτοσχεδίασε**: "Εεε... από αυτήν την στιγμή..."³ Ο κουρασμένος αντιπρόσωπος, ενός "κουρασμένου" καθεστώτος, ο οποίος "αυτοσχεδίασε" σε μία τόσο σημαντική ερώτηση μιας και το καθεστώς εγκλωβισμένο στην ίδια του την γραφειοκρατία δεν του παρείχε αυτήν την... τόσο σημαντική πληροφορία. Όπως γράφει και ο Μ.Μαζο-
-109-

1 «labirinthi mediterranei», του καθ. Αλέξη Τζομπανάκη, σελ.18 εκδ. ΑLINEA το 2012, στα Ιταλικά

2 <https://www.youtube.com/watch?v=eLErVjwmrQY> Αυτή είναι η διαδικτυακή διεύθυνση στον ιστότοπο youtube με αγγλικούς υπότιτλους όλης της συνέντευξης τύπου που άλλαξε τον κόσμο.

3 «Η ΣΚΟΤΕΙΝΗ ΗΠΕΙΡΟΣ, Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ», του Mark Mazower, σελ.214, εκδ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ, τόμος Β'

BERLIN WALL TUMBLES

'Beginning of the End' for Communism

Germany Re-unified

By Our News Staff
in Berlin, Bonn and London

The Berlin Wall was breached on the stroke of midnight last night amid extraordinary scenes of celebration and joy.

The 28-mile-long wall, the ugly symbol of the divide between Communist Eastern Europe and democratic Western Europe, was finally opened after a day of political confusion on the instructions of the new East German leader, Egon Krenz.

When the news came through at midnight, thousands of those who had been waiting by the wall gave a great roar of approval and began to surge towards the checkpoints marking the border between east and west.

Hundreds of ecstatic East Berliners clambered onto the hated wall and began to hack away at the masonry with hammers and chisels. Others danced and celebrated in the streets below, sounding car horns, embracing, letting off fireworks and drinking champagne.

Symbol

West Berlin for the first time.

Chancellor Kohl, the German leader, and his Foreign Secretary, the East German-born Hans-Dietrich Genscher, cut short an official visit to Poland to return to Germany and witness the emotional scene.

er «ίσως, επομένως, ο ψυχρός πόλεμος να έληξε εξαιτίας ενός διοικητικού λάθους⁴.»

Η φράση, «εεε...από αυτήν την στιγμή», μεταδόθηκε ζωντανά σε ολόκληρο τον πλανήτη, με τα δυτικά ειδησεογραφικά δίκτυα να αναμεταδίδουν, ότι ερμηνεύοντας τα λεγόμενα του Σαμπόφσκι, το τοίχος του Βερολίνου άνοιξε. Ολόκληρη η υφήλιος 44 χρόνια μετά την πτώση του τρίτου ράιχ, ξαναστρέφει το βλέμμα της στο Βερολίνο, το οποίο είναι και πάλι το επίκεντρο των γεγονότων. Εκεί μέσα σε λίγα λεπτά ο κόσμος ξεχύνετε στους δρόμους κατευθυνόμενος στο τοίχος. Χιλιάδες κάτοικοι και των δύο αντίπερα όχθων της πόλης αντικρίζουν το τοίχος, που επί δεκαετίες τους χώριζε, και το οποίο πλέον δεν τους χωρίζει. Στο ανατολικό Βερολίνο το πλήθος αυξάνεται συνεχώς με τους συνοριοφύλακες, να αναγκάζονται, μη μπορώντας να το ελέγξουν, να ανοίξουν τα σύνορα. Ο ίδιος ο Σαμπόφσκι θα παραδεχτεί ότι «... οι αρχές δεν είχαν φανταστεί ότι οι χιλιάδες άνθρωποι θα ορμούσαν με “τέτοιο πάθος” μέσα σε λίγες ώρες στο σημείο ελέγχου Τσάρλι.»⁵

Όταν πια η κυβέρνηση αποφασίζει και επίσημα να ανοίξουν τα συνόριο-φυλάκια, το πλήθος έχει ήδη αρχίσει να περνά στο Δυτικό Βερολίνο. Ο μόνος τρόπος για να αποφευχθεί όλο αυτό που συνέβαινε, ήταν μέσω στρατιωτικής καταστολής. Η λύση αυτή εξετάστηκε, αλλά απορρίφθηκε. Το καθεστώς δεν είχε πλέον τη δύναμη να τα βάλει με το λαό του, και κυρίως δεν είχε πλέον την υποστήριξη του κόκκινου στρατού, ο οποίος είχε ρητές εντολές να μην εμπλακεί σε οποιαδήποτε αναταραχή, σε κράτος της Σοβιετικής Ένωσης. Το σοβιετικό σύστημα ήταν υπό κατάρρευση. Τα γεγονότα της 9 Νοεμβρίου στην Ανατολική Γερμανία ήταν απλά το αποτέλεσμα των προβλημάτων που είχαν αναπτυχθεί στο Σοβιετικό μπλοκ τα τελευταία 20 χρόνια, με την δεκαετία του 80' να εντείνονται συνεχώς. ⁶ « Τα τελευταία χρόνια της Σοβιετικής Ένωσης ήταν μια κατστροφή σε αργή κίνηση».⁷

Το να αναλύσει κανείς πως έφτασε σε αυτό το σημείο η Σοβιετική ένωση, αποτελεί εγχείρημα πολύπλοκο και δυσκολότατο και για αυτό θα αναφερθούμε απλά στον γενικό γραμματέα του Κομμουνιστικού κόμματος εκείνη την περίοδο, τον Μιχαήλ Γκορμπατσόφ. Ο Γκορμπατσόφ ήταν ο γενικός γραμματέας του κόμματος, ο οποίος προσπάθησε να μεταρρυθμίσει «...τον σοβιετικό σοσιαλισμό με δύο συνθήματα: την περεστρόικα ή αναδιάρθρωση (της πολιτικής και οικονομικής δομής) και την γκλάσνοστ ή την ελευθερία της πληροφόρησης.»⁸ αυτό που τελικά καταφέρνει ο Γκορμπατσόφ είναι να «...καταστρέψει αυτό που ήθελε να μεταρρυθμίσει, για να καταστραφεί κατόπιν και ο ίδιος στη διαδικασία αυτή».⁹ Γίνετε αναφορά στον Γκορμπατσόφ, απλά γιατί αυτός έμελλε να είναι ο **τελευταίος** γενικός γραμματέας της Σοβιετικής Ένωσης. Το Σοβιετικό σύστημα είχε τελειώσει, και το τέλος του είχε επισημοποιηθεί την στιγμή που το τοίχος του αίσχους, όπως το παρουσίαζαν οι δυτικοί, είχε περάσει στην ιστορία. Στις 9 Νοεμβρίου του 1989, τα δύο αδέρφια θα συναντηθούν για τελευταία φορά, στο Βερολίνο. Ο αδερφός με το ψηλόλιγνο καπέλο, είχε κερδίσει, ο αδερφός του ήταν πλέον...νεκρός...

Τι συνέβει τα επόμενα χρόνια...; Ήταν η στιγμή που ο νικητής και **μόνος** πλέον αδερφός, είχε την ευκαιρία να επιβάλλει σε όλη την υφήλιο το σύστημά του. Από τώρα, ένα ήταν το σύστημα που είχε επικρατήσει και με αυτό θα έπρεπε να προσαρμοστούν όλοι. Έτσι μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής ένωσης, οι ζωές των ανθρώπων ολόκληρου του πλανήτη κατακλύστηκαν με έννοιες όπως παγκοσμιοποίηση, παγκόσμιες αγορές, πολυεθνικές εταιρίες, χρηματιστήριο, διαφημίσεις. Όλες έννοιες που περιστρέφονται γύρω από μία κοινή συνισταμένη, την κατανάλωση. Οι αγορές είχαν ανοίξει και το “αμερικανικό” σύστημα εξαπλωνόταν ταχύτατα παντού. Αμερικανικές ετεροτοπίες παντού...παντού...

Το σύστημα άρχισε να αναπτύσσεται και να επιβάλλεται στις “νέες” περιοχές, με τον πιο απόλυτο τρόπο. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αποτελεί μία τηλεοπτική διαφήμιση της αμερικανικής “Pizza Hut”, για την πρώην Σοβιετική ένωση, την σημερινή Ρωσία. Η περιγραφή της διαφήμισης είναι η εξής: «Το 1997, ένα εντελώς διαφορετικό «μοντέλο» επιλέχτηκε για να διαφημίσει την «Pizza Hut». Το όνομά του ήταν Μιχαήλ Γκορμπατσόφ και είχε υπάρξει γενικός γραμματέας της Σοβιετικής Ένωσης, δηλαδή επικεφαλής της κομμουνιστικής υπερδύναμης. Στο πλευρό του εμφανίστηκε η 10χρονη εγγονή του, Αναστασία, η οποία απολάμβανε ένα λαχταριστό κομμάτι πίτσα. Στο διπλανό τραπέζι βρισκόταν μία κλασική Ρωσική οικογένεια που αναγνώρισε αμέσως τον πολιτικό ηγέτη. **«Εξαιτίας του βρισκόμαστε στο χείλος της οικονομικής καταστροφής», είπε ο μεσήλικας πατέρας, που δεν καλωσόριζε το άνοιγμα των αγορών. «Εξαιτίας του έχουμε ελευθερία», ανταπάντησε ο μοντέρνος γιος του. «Εξαιτίας του είμαστε ελεύθεροι να φάμε την πίτσα μας», κατέληξε η μητέρα και η συζήτηση έκλεισε....»¹⁰**

4 «Η ΣΚΟΤΕΙΝΗ ΗΠΕΙΡΟΣ, Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ», του Mark Mazower, σελ.214, εκδ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ, τόμος Β'

5 «Η ΣΚΟΤΕΙΝΗ ΗΠΕΙΡΟΣ, Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ», ο.π. σελ.214

6 Τα αίτια που προκάλεσαν την πτώση της Σοβιετικής ένωσης είναι πολλά και πολύπλοκα και δεν είναι θέμα, της εργασίας αυτής να διατυπωθούν. Παρουσιάζονται πληρέστερα στο βιβλίο του Eric Hobsbawh, «Η εποχή των άκρων, ο σύντομος 20ος 1914-1991», εκδ. Θεμέλιο, στο κεφάλαιο « Το τέλος του Σοσιαλισμού» σελ. 587

7 «Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ, Ο ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ 1914-1991», του Eric Hobsbawh, σελ.624, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ

8 «Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ, Ο ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ 1914-1991», ο.π. σελ.610

9 «Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΚΡΩΝ, Ο ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ 1914-1991», ο.π.σελ.623

10 Απόσπασμα από το άρθρο «Ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ διαφημίζει την Pizza Hut και τις Luis Vuitton. «Σε λίγο θα

the berlin wall

Η συγκεκριμένη διαφήμιση έκλεινε με την φράση «είμαστε **ελεύθεροι** να τρώμε την πίτσα μας». Η ελευθερία των αγορών μεταφράστηκε, σε ελευθερία των ανθρώπων να καταναλώνουν οτιδήποτε ποθούν όπου και αν βρίσκονται επάνω στον πλανήτη. Όταν ο τελευταίος γενικός γραμματέας, της πρώην κομμουνιστικής υπερδύναμης, διαφημίζει για λογαριασμό μιας αμερικανικής εταιρίας τα προϊόντα που πλέον αυτή προσφέρει στην καπιταλιστική Ρωσία, τότε μπορούμε να πούμε πως το νέο οικονομικό σύστημα, έχει κερδίσει κατά κράτος. Η οικονομία της κατανάλωσης ήταν τα πάντα. «Μετά την πτώση των δύο μεγάλων αφηγήσεων, (όπου εδώ αφηγήσεις ο συγγραφέας εννοεί το μοντέρνο και το μεταμοντέρνο) η οικονομία είχε μετατραπεί σε εργαλείο κοινωνικών ρυθμίσεων, μέσο της αντικατάστασης της συλλογικής πολιτικής βούλησης, με εκείνη της προσωπική κατανάλωσης.»¹¹

Αυτή η ελευθερία είναι που θα δημιουργήσει την εικόνα του σύγχρονου ανθρώπου. Ενός ανθρώπου “ελεύθερου” να ζει στο κέντρο της Αθήνας, οδηγώντας γερμανικό αυτοκίνητο, πίνοντας ιταλικό καφέ, ακούγοντας αμερικανική μουσική, γευματίζοντας σε γαλλικό εστιατόριο πρώτου γυρίσει στο ιαπωνικής αισθητικής διαμέρισμά του. Ο σύγχρονος άνθρωπος είναι το αποτέλεσμα της σύγκρουσης του “αμερικανικού” μοντέλου, με όλα τα στοιχεία των άλλων συστημάτων και πολιτισμών που αυτό αφομοίωσε. Ο μέσος Ευρωπαίος δεν μπορεί να χαρακτηριστεί Αμερικανός, αν και έχουν πολλά κοινά, όπως ομοίως ο μέσος Ρώσος, Ιάπωνας, ή και Κινέζος. Κατά τον Θ. Μουτσόπουλο, όπως διαβάζουμε στο βιβλίο του “Υβρίδια Παγκοσμιοποίησης”, αυτή η εποχή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως, «“Η (τελευταία;) Εποχή των Υβριδίων”» και συνεχίζει αναφέροντας ότι «Η αυξανόμενη επιρροή των πολιτισμικών προτύπων από τις Δυτικές Μητροπόλεις προς την περιφέρεια έχει γεμίσει τον πλανήτη με περίεργες (για τους Δυτικούς;) μεταλλάξεις. Δεν είναι απαραίτητο να αντιμετωπίσει κανείς το γεγονός ως παρακμιακά θλιβερό. Ένα ολόκληρο νέο πεδίο απολαύσεων ανοίγεται. Ίσως και το τελευταίο αφού η επόμενη (;) γενιά ενδέχεται να έρθει με μια και μόνη ενιαία κουλτούρα παγκοσμίως...»¹².

Ο άνθρωπος ζει σε μια υβριδική κατάσταση και ίσως... «Σήμερα είμαστε πιθανότατα η τελευταία γενιά αυτού του πλανήτη για την οποία το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης και των πολιτισμικών υβριδίων που αυτή παράγει μοιάζει παράξενο.»¹³ Ο συνδυασμός του συστήματος που εξελίχθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες, τις προηγούμενες δεκαετίες, με τις υπάρχουσες συνθήκες του κάθε τόπου, γέννησαν αυτήν την κατάσταση. Ένας υβριδικός κόσμος, ο οποίος που θα μπορούσε να αποτυπωθεί καλύτερα...εάν όχι στο δρόμο...;

«Η αλλαγή του αστικού περιβάλλοντος σε όλο τον κόσμο είναι ένα από τα καθοριστικά των αλλαγών σε οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό επίπεδο που προκαλεί το φαινόμενο το φαινόμενο που αποκαλείται «Παγκοσμιοποίηση». Σ’ αυτό το πλαίσιο στοιχεία φαινομενικά αντιφατικά μεταξύ τους όπως ο μοντερνισμός στην αρχιτεκτονική ή τα συμφέροντα πολυεθνικών εταιρειών προκαλούν ραγδαίες αλλαγές στα αστικά κέντρα όλου του πλανήτη και προκαλούν μια αυξανόμενη ομογενοποίηση. Έτσι είναι πάρα πολύ δύσκολο σε πρώτο επίπεδο να καταλάβει κανείς αν βρίσκεται στο αστικό κέντρο του Λάγκος, της Νέας Υόρκης ή της Μπανγκόκ. Σε αυτό το επίπεδο όλες οι μητροπόλεις μοιάζουν ίδιες. Τα στοιχεία που θα του αποκαλύψουν την αλήθεια μπορεί να είναι η απουσία της αγγλικής γλώσσας (κάτι που στο παραπάνω παράδειγμα αφορά μόνο τη Μπανγκόκ), το χρώμα των κατοίκων της πόλης (κάτι που στην περίπτωση της Νέας Υόρκης μπορεί να λειτουργήσει παραπλανητικά) και σε ένα δεύτερο επίπεδο η μικροκλίμακα του πεζοδρομίου.»¹⁴

Το να περπατάει κανείς στο κέντρο του Λάγκος, της Νέας Υόρκης ή της Μπανγκόκ σε αυτόν τον κόσμο δεν έχει ιδιαίτερη διαφορά σε γενικές γραμμές. Όμως το Λάγκος, η Νέα Υόρκη και η Μπανγκόκ δεν είναι ίδιες μεταξύ τους. Μοιάζουν αλλά δεν είναι ίδιες. Μοιάζουν πολύ. Το νέο αστικό περιβάλλον που αναπτύσσεται για παράδειγμα σε λιμάνια της νοτιοανατολικής Ασίας, θα γεννήσει τεράστιες πόλεις με μητροπολιτικά χαρακτηριστικά όπως το Χονγκ Κονγκ ή η Σιγκαπούρη. Το ίδιο συμβαίνει και στις ολοκαίνουριες “πόλεις” που έρχονται να αντικαταστήσουν τα χαμόσπιτα των κυνηγών μαργαριταριών στον Περσικό κόλπο, όταν οι αυτοί κυνηγοί ανακαλύπτουν ότι κατοικούν πάνω σε τεράστια αποθέματα πετρελαίου. Αυτό το αστικό περιβάλλον θα κατακλύσει, βέβαια και της περιοχές που ήλεγχε και ο νεκρός αδερφός. Έτσι, με την ελευθέρωση των αγορών, η Μόσχα θα αποκτήσει και αυτοί τους κατακόρυφους διαδρόμους της. Ο αστικός ορίζοντας του Πεκίνου, και των κινεζικών πόλεων ευρύτερα, θα κατακλυστούν

διαφημίζει και σερβιέτες», τον ειρωνεύτηκαν οι αντίπαλοί του...» αναρτημένο στον ιστότοπο «Η ΜΗΧΑΝΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ», στις 12/10/2014

Διαβάστε όλο το άρθρο: www.mixanitouxronou.gr/o-michail-gkormpatsof-diafimize-tin-pizza-hut-ke-tis-luis-vuitton-se-ligo-tha-diafimizi-ke-servietes-ton-ironeftikan-i-antipali-tou/

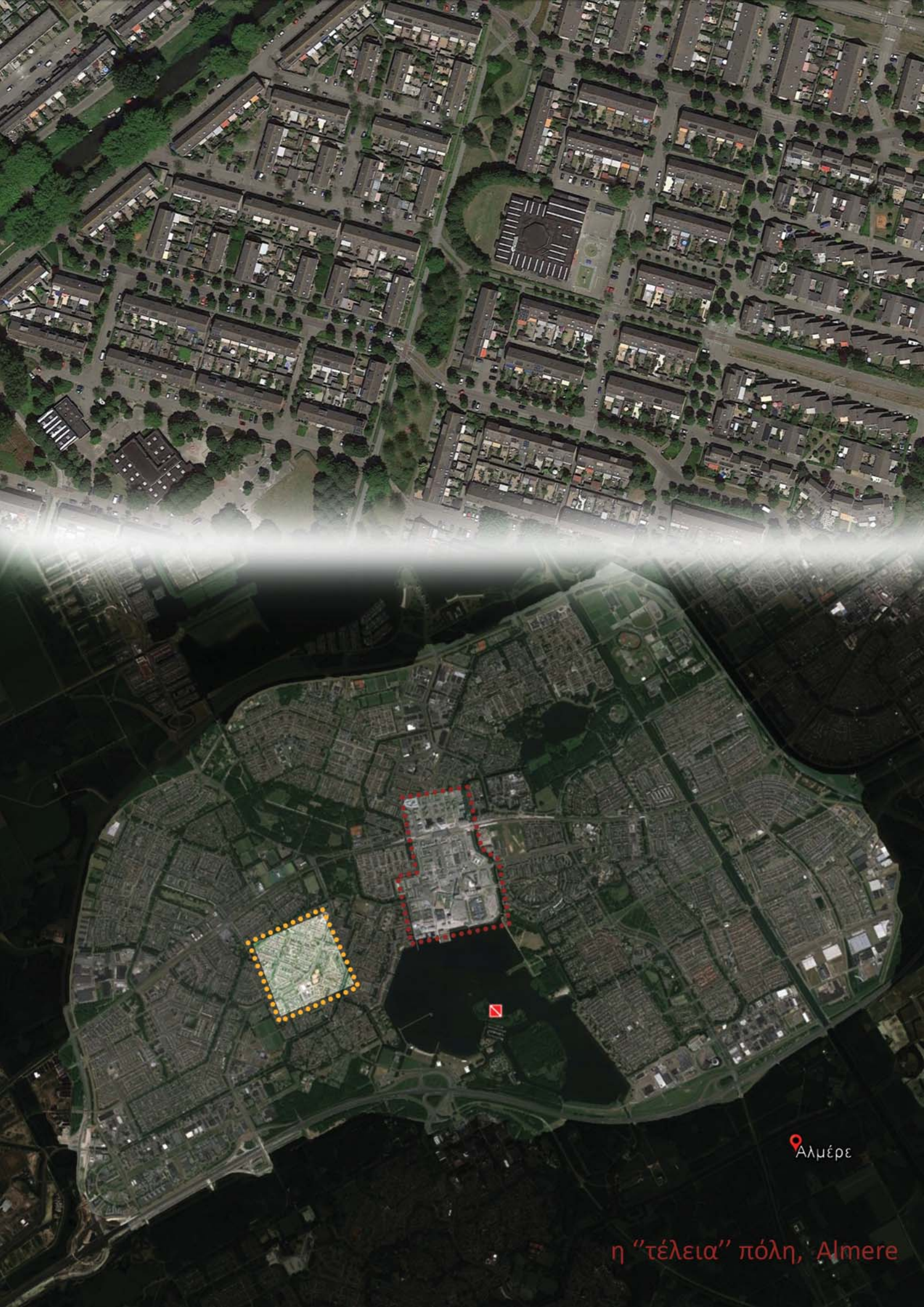
11 Απόσπασμα από δημοσίευση του επίκουρου καθηγητή του Πολυτεχνείου Κρήτης Α. Τζομπανάκη, με τίτλο “Islands Dynamics”, στα αγγλικά.

12 «Υβρίδια Παγκοσμιοποίησης», του Επίκουρου Καθηγητή του πολυτεχνείου Κρήτης Θ. Μουτσόπουλο, κεφ. 4

13 «Υβρίδια Παγκοσμιοποίησης», του Επίκουρου Καθηγητή του πολυτεχνείου Κρήτης Θ. Μουτσόπουλο, κεφ. 4

14 «Υβρίδια Παγκοσμιοποίησης», του Επίκουρου Καθηγητή του πολυτεχνείου Κρήτης Θ. Μουτσόπουλο, κεφ. 0 Εισαγωγή

Αλμέρε

η "τέλεια" πόλη, Almere

από τις αμερικανικές ετεροτοπίες ταχύτατα...

Κατεβαίνοντας κλίμακα οι "αστικοί" δρόμοι του Παρισιού, και οποιασδήποτε προ υπάρχουσας πόλης, θα υποδεχτούν τις χιλιάδες επιγραφές και διαφημίσεις, που απαιτούνται από το σύστημα της παγκόσμιας κατανάλωσης. Όλοι θα αλλοιωθούν και όλοι θα αρχίσουν να μοιάζουν μεταξύ τους. Όλα έχουν αρχίσει να αποκτούν χαρακτηριστικά που δεν είχαν, χάνοντας κάποια που διατηρούσαν. Όλα άρχισαν να υβριδοποιούνται, και αυτό αποτυπώθηκε πλήρως στο δρόμο.

«Δεν συμβαίνει το ίδιο με τη Ζωή. Σε κάθε μέρος αυτής της πόλης θα μπορούσε κανείς να κοιμηθεί, να κατασκευάσει εργαλεία, να μαγειρέψει, να μαζέψει χρυσά νομίσματα, να γδυθεί, να βασιλέψει, να πουλήσει, να ζητήσει χρησμούς. Οποιαδήποτε πυραμοειδής σκεπή θα μπορούσε να σκεπάζει τόσο το λεπροκομείο όσο και τα λουτρά για τις οδάλισκες. Ο ταξιδιώτης γυρίζει και ξαναγυρίζει και δεν έχει παρά αμφιβολίες: μην κατορθώνοντας να ξεχωρίσει τα διάφορα σημάδια της πόλης, μπερδεύει ακόμα κι εκείνα που είχε ξεκάθαρα στο μυαλό του.»¹⁵ Ο παραπάνω θα μπορούσε να είναι ο ορισμός της υβριδικής κατάστασης του κόσμου, κατά τον Ι.Καλβίνο.

Μα τι κόσμος είναι αυτός; Όλα αρχίζουν και μοιάζουν μεταξύ τους, αλλά δεν είναι ίδια. Πρώην "ψαράδες" μαργαριταριών γίνονται δισεκατομμυριούχοι και κτίζουν τα Μανχάταν τους, πάνω στην άμμο. Ο μέσος άνθρωπος μεγαλώνει παρακολουθώντας ιαπωνικά κινούμενα σχέδια, ακούγοντας αμερικανική μουσική και φορώντας ρούχα σχεδιασμένα σε ιταλικούς οίκους μόδας, ανεξαρτήτως με το που κατοικεί. Ο τελευταίος γενικός γραμματέας του Κουμμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής ένωσης διαφημίζει στην τηλεόραση αμερικανική πίτσα και γαλλικές τσάντες. Κατά μία έννοια φαντάζει λογικό, ο σύγχρονος άνθρωπος να μπερδεύει ακόμα και αυτά που είχε ξεκάθαρα στο μυαλό του. Μέχρι και ο αδερφός με το ψηλόλιγνο καπέλο, άρχισε να αλλάζει και να μην αναγνωρίζει τον εαυτό του πλήρως...

Η αρχιτεκτονική σήμερα...

Το θέμα όμως που αποκτά μεγαλύτερο ενδιαφέρον είναι η στάση των αρχιτεκτόνων μέσα σε αυτόν τον νέο κόσμο. Πιο συγκεκριμένα τι αρχιτεκτονήματα παράγονται σε αυτόν τον κόσμο και πώς διαχειρίζονται την έννοια του "δρόμου", που έως τώρα κατείχε τον πρωταγωνιστικό ρόλο. Θα ήταν εξαιρετικά ενδιαφέρον να μελετήσει κανείς τις "αρχιτεκτονικές απαντήσεις" που δίνονται όταν το νέο σύστημα του Αμερικανού αδερφού θα έρθει να αναπτυχθεί στη Γηραιά ήπειρο, και πιο συγκεκριμένα στην δυτική Ευρώπη. Εδώ θα αναλυθεί ένα υβρίδιο που θα αναπτυχθεί στις αρχές τις δεκαετίας του 1990 σε μία κατ' εξοχήν δυτική χώρα την Ολλανδία.

Το Almere

Το 1994 η δημοτική αρχή της Ολλανδικής πόλης Almere, προκηρύττει διεθνή αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για τον σχεδιασμό του καινούριου κέντρου της πόλης. Προτού όμως περιγράψουμε τον διαγωνισμό και την νικήτρια μελέτη, θα πρέπει εδώ να παρουσιάσουμε την συγκεκριμένη πόλη. Το Almere είναι μια πόλη με αρκετές ιδιαιτερότητες. Πρόκειται για μια σύγχρονη πόλη μιας και άρχισε να αναπτύσσεται μετά το τέλος του 2^{ου} παγκοσμίου πολέμου, νοτιοανατολικά του Άμστερνταμ για να καλυφθούν οι ανάγκες σε στέγαση που είχαν προκύψει. Είναι δηλαδή μία πόλη σχεδιασμένη από το μηδέν, ανεπτυγμένη τα τελευταία 60 χρόνια. Το Almere είναι κατά τα φαινόμενα μία τέλεια πόλη.

Μια "τέλεια" πόλη μιας και αναπτύχθηκε ως μια πολύ-πυρηνική πόλη, στην οποία ο κάθε πυρήνας διέφερε από τον άλλο σε χαρακτήρα και μέγεθος. Ο διαχωρισμός αυτών των πυρήνων επιτυγχάνεται με ζώνες πρασίνου που αναπτύσσονται μεταξύ τους. Γενικά η πόλη χαρακτηρίζεται από χαμηλή πυκνότητα σε συνδυασμό με την ύπαρξη πολλών δημοσίων χώρων και χώρων πρασίνου. Εν συντομία το Almere παρείχε όλες τις προβλεπόμενες και απαιτούμενες ανέσεις μιας σύγχρονης πόλης. Το σημαντικότερο όμως στοιχείο, σε αρχιτεκτονικό επίπεδο, είναι ότι, «Σε αυτό το σχέδιο κάθε περιοχή(πυρήνας) μπορούσε να διδάξει μέσο των επιτυχιών και των αποτυχιών του, τους επόμενους νέους πυρήνες της πόλης».¹⁶

Προάστια δίχως κέντρο...

Παρ' όλες τις περγαμηνές της τέλει πόλης, άρχισαν να παρατηρούνται διάφορα προβλήματα. Το Almere άρχισε να αποκτάει «μια αρνητική δημόσια εικόνα μιας και είχε μετατραπεί σε μία πόλη κοιμητήριο, η οποία και κατοικούταν από οικογένειες μη δίνοντας ευκαιρίες στους νέους αλλά και στις επιχειρήσεις να διεισδύ-

το σκίτσο της κατάστασης στο almere

σουν στο εσωτερικό της.»¹⁷ Μπορεί να ήταν σχεδιασμένη ως η “τέλεια” πόλη, αλλά της έλειπε κάτι πολύ βασικό, δεν ήταν ακόμα πόλη. Δεν είχε αναπτύξει ακόμα όλες αυτές τις λειτουργίες και τις σχέσεις που θα την καθιστούσαν πόλη. Η Almere χαρακτηριζόταν από το παράδοξο το ήταν μία πόλη η οποία έμοιαζε να έχει μόνο προάστια αλλά όχι κέντρο, αν και είχε πολλών ειδών προάστια που το καθένα προσπαθούσε να αναπτύξει ένα ιδιότυπο προσωπικό κέντρο. Σε αυτήν την πόλη έλειπε το στοιχείο που παρατηρείται στο συντριπτικό σύνολο των ευρωπαϊκών πόλεων, το ιστορικό κέντρο. Έλειπε ο βασικός πυρήνας γύρω από τον οποίο θα αναπτυσσόταν το σύνολο της πόλης. Έλειπε εκείνο το κομμάτι που δίνει έως και σήμερα αυτό που ονομάζουμε, *χαρακτήρα* στην πόλη.

Η Almere αναπτύχθηκε για να καλύψει στο μέγιστο βαθμό τις ανάγκες των πολιτών της, ξεχώνοντας όμως να αναπτύξει την έννοια της “πόλης”. Σε αυτό το αστικό σύνολο δεν υπήρχε τίποτα από όλα αυτά που είχαν χαρακτηρίσει τον Ευρωπαϊκό αστικό ιστό εδώ και αιώνες. Έμοιαζε σαν το σχέδιο της συγκεκριμένης πόλης να έχει προέλθει από παρθενογένεση, εκεί που είναι δύσκολο από τους κατοίκους να το αντιληφθούν, την Ευρώπη. «Δεν μπορείς να προσδοκάς από κανέναν να αποδεχθεί πλήρως έναν αρχιτεκτονικό τύπο, τον οποίο και δεν μπορεί να διαβάσει. Η “ένταση” αναπτύσσεται ανάμεσα στην παράδοση και την καινοτομία και στο ρόλο που η καθεμία τους φέρει. “Αν απλά έχεις παράδοση δεν πας πουθενά. Ενώ ταυτόχρονα εάν έχεις μόνο καινοτομία δεν πας πουθενά επίσης.” Το πρόβλημα με πολλές νέες πόλεις, είναι ότι η μνήμη έχει σθηστεί και αυτή η “ένταση” δεν έχει ακόμη γεννηθεί.»¹⁸, θα αναφέρει ο D. Chipeprfield σε συνέντευξή του στο RIBA journal, αναφερόμενος στον διαγωνισμό του νέου κέντρου της Almere.

Το master plan των OMA.

Στην Almere έλειπε αυτή η “ένταση” και αυτό προσπάθησε να διορθώσει ο Rem Koolhaas με το master plan που προτείνει και κερδίζει το διαγωνισμό για το σχεδιασμό του κέντρου της, στόχος...να γεννήσει αυτήν την ένταση. Αυτό το “πρόβλημα” αντιλήφθηκε και η δημοτική αρχή της πόλης προκηρύττοντας αυτόν τον διαγωνισμό επιδιώκοντας, « ένα άλμα ποιότητας το οποίο για να επιτευχθεί, θα έπρεπε να αποτυπωθεί στο νέο κέντρο. Για αυτόν τον λόγο το κέντρο δεν έπρεπε να είναι σεμνό, αλλά αισθησιακό, ούτε χαμηλό αλλά ψηλό, ούτε να διαχέεται κατά μήκος του καννάβου αλλά να είναι πυκνό και συγκεντρωμένο. Υπήρχε μόνο ένα σχέδιο που να ικανοποιούσε αυτά τα κριτήρια, και αυτό ήταν των OMA.»¹⁹

Αισθησιακό, ψηλό και πυκνό

Οι λέξεις κλειδιά που χαρακτηρίζουν το ζητούμενο του διαγωνισμού και που παρέχονται στο σχέδιο των OMA είναι *αισθησιακό, ψηλό και πυκνό*. Αυτές οι τρεις λέξεις θα μπορούσαν να χαρακτηρίσουν ένα είδος ιστορικής πόλης του παρελθόντος, της μεσαιωνικής πόλης. Η μεσαιωνική πόλη διέπεται από τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Ο συνδυασμός οργανικότητας και πυκνότητας του μεσαιωνικού ιστού, αποτελούν αυτό που αναγκάζει εμάς τους σύγχρονους ανθρώπους να παραδεχτούμε ότι “μας αρέσει” αυτό που βλέπουμε, να το χαρακτηρίσουμε αισθησιακό. Η πυκνότητα επίσης είναι αυτή που εξασφαλίζει την συγκέντρωση, το “πυκνό” που απαιτείται για το νέο κέντρο της πόλης. Σε τομή, αυτή η πυκνότητα μεταφράζεται στο ύψος που πρέπει να έχει αυτό το κέντρο σε αντίθεση με την αραιοδομημένη γύρω περιοχή. Αυτό δηλαδή που λείπει στην Almere για να μπορέσει να χαρακτηριστεί “πόλη” είναι όλες εκείνες οι χωρικές σχέσεις που οι Ευρωπαίοι έχουν μάθει να διαβάζουν σε έναν αστικό ιστό, για να τον αναγνωρίσουν ως κέντρο πόλης. Και σε αυτό το σημείο έρχεται το σχέδιο των OMA να διευθετήσει το θέμα...

Το παιχνίδι με το κενό-πλήρες

Ο Koolhaas έρχεται να διαχειριστεί το διάγραμμα πλήρους-κενού, με έναν τελείως παράδοξο τρόπο. Έως τώρα αρχιτέκτονες και πολεοδόμοι, στον 20° αιώνα αλλά και πριν, ερχόντουσαν αντιμέτωποι με ένα διάγραμμα πλήρους κενού που αποτύπωνε την οργανικότητα και την πυκνότητα που είχαν αναπτυχθεί τους προηγούμενους αιώνες στις πόλεις που μελετούσαν κάθε φορά. Πρωταρχικό ζήτημα ήταν να λύσουν τα προβλήματα που παρήγαγε αυτό το χωρικό δίπολο. Έτσι στο Παρίσι, όπως παρουσιάστηκε και παραπάνω, ο Βαρόνος Haussmann έρχεται να διατρυπήσει αυτόν τον ιστό με τις μεγάλες παρισινές λεωφόρους. Αργότερα σε άλλες πόλεις, όπως η Βαρκελώνη, οι αρχιτέκτονες και οι πολεοδόμοι άφηναν το μεσαιωνικό ιστό

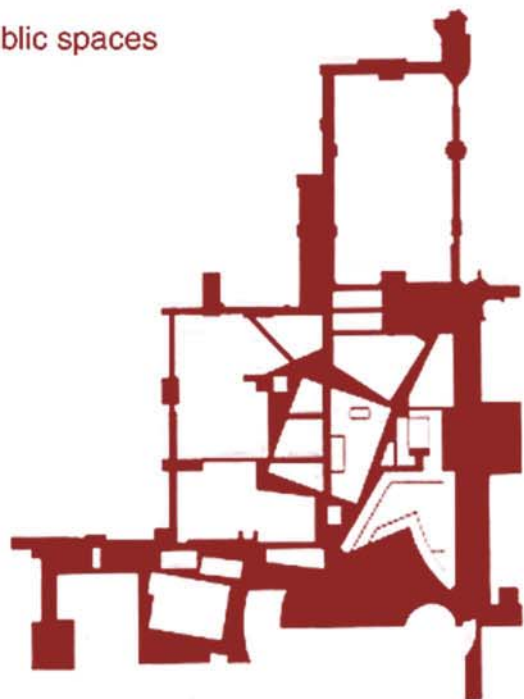
17 Από τον διαδικτυακό ιστότοπο <http://www.e-architect.co.uk/holland/almere-masterplan-oma>

18 Από τον διαδικτυακό ιστότοπο <http://www.planum.net/cultural-identities-almere-the-netherlands>

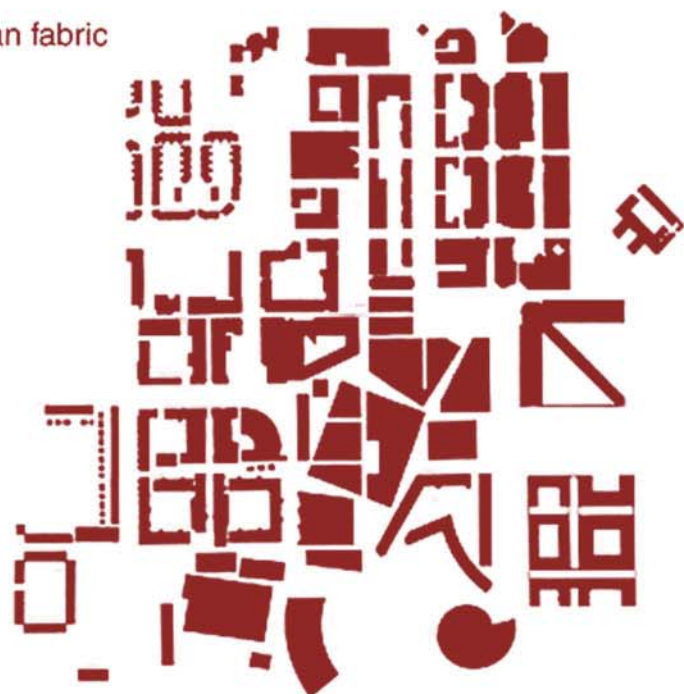
19 Από τον διαδικτυακό ιστότοπο http://sites.harvard.edu/icb/cb.do?keyword=k76337&pageid=icb.page406289&pageContentId=icb.pagecontent859078&view=view.do&viewParam_directory=Almere

public spaces

urban fabric

και επικεντρωνόντουσαν στις “σωστές” επεκτάσεις. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την δημιουργία μιας πόλης όπου στο διάγραμμα πλήρους-κενού αποτυπώνονταν ο συνδυασμός του παλιού μεσαιωνικού ιστού, γνωστός και ως ιστορικό κέντρο που στην πλειοψηφία των περιπτώσεων αποτέλεσε και το κέντρο των πόλεων, με μία σύγχρονη “τέλεια” περιφέρεια της πόλης.

Στη περίπτωση μας, ο Koolhaas, βρίσκει στο διάγραμμα κενού-πλήρους την “τέλεια” διαμορφωμένη και σχεδιασμένη περιφέρεια της πόλης, χωρίς όμως να υπάρχει ο ιστός του αποκαλούμενου ιστορικού κέντρου. Οι OMA με το σχέδιό τους έρχονται να φέρουν σε ισορροπία αυτό το διάγραμμα, σχεδιάζοντας ένα “σύγχρονο-ιστορικό” κέντρο από το μηδέν. «*Το σχέδιο είναι επί της ουσίας μια επίθεση σε ότι αντιπροσωπεύει η Almere*»²⁰ θα αναφέρει ο ίδιος ο Koolhaas. Το σχέδιο που προτείνουν δεν έχει καμία σχέση με την “σωστή” λογική που έχουν αναπτυχθεί περιμετρικός τα προϋπάρχοντα κτίρια. Σε πρώτη ανάγνωση το *master plan* των OMA²¹ μοιάζει να έχει δημιουργηθεί από την τυχαία τοποθέτηση παράξενων σε σχήμα και μέγεθος κτιριακών όγκων στο χώρο. Σε μια δεύτερη ανάγνωση κάτι τέτοιο δεν ισχύει.

Ένα “σύγχρονο” ιστορικό κέντρο

Η πρόταση των OMA αποτελεί επί της ουσίας την προσπάθεια μεθερμηνείας του “ιστορικού κέντρου” στην σημερινή εποχή. Από την ανάλυση που έχει προηγηθεί έχουν παρουσιαστεί τα στοιχεία εκείνα που ανέπτυξαν τον μεσαιωνικό ιστό και κατ’ επέκταση τον ιστορικό ιστό που αποτελεί σήμερα σε πολλές πόλεις το κέντρο τους. Το πρώτο στοιχείο ενός ιστορικού κέντρου που γίνεται αντιληπτό από έναν επισκέπτη, είναι τα όριά του, τα οποία ορίζονται μέσω των τειχών του. Στην περίπτωση μας δεν αναπτύσσονται τείχη, μιας και τα όρια είναι σαφή λόγω των γειτονικών κτιριακών όγκων. Ο χώρος μέσα στον οποίο θα πρέπει να αναπτυχθεί αυτό το κέντρο, είναι *απόλυτα ορισμένος*.

Στην συνέχεια ο επισκέπτης, έρχεται σε επαφή με το χωρικό δίπολο, *οργανικότητα-πυκνότητα*, που χαρακτηρίζει τέτοιου είδους ιστούς. Αυτό το δίπολο αποτυπώνεται πλήρως και στο προτεινόμενο σχέδιο. Το σχέδιο προβλέπει την ανάπτυξη του συνόλου του master plan σε δύο επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο είναι υπόγειο και αφιερώνετε εξ’ ολοκλήρου στην χρήση και την στάθμευση οχημάτων. Το επίπεδο αυτό είναι πολύ σημαντικό, μιας και δίνει την δυνατότητα στους συνθέτες να σχεδιάσουν το άλλο επίπεδο τελείως ελεύθερα χωρίς να επηρεάζονται από τον παράγοντα κίνηση οχημάτων. Έτσι είναι πλήρως ελεύθεροι να κινηθούν με τέτοιο τρόπο ώστε να παράγουν τις ποιότητες χώρου που απαιτεί το δίπολο οργανικότητα- πυκνότητα, και αυτό πράττουν. Το πώς το πράττουν αυτό έχει να κάνει με το τι *κενούς χώρους* που επιδιώκουν να δημιουργήσουν...πώς θα είναι οι δρόμοι...

Από την ανάλυση του μεσαιωνικού ιστού έχουμε ήδη αναφέρει ότι σ’ εαυτού του είδους τον ιστό παρατηρούνται *τριών ειδών κενό χώροι*. Οι δρόμοι που αποτελούν το σύνολο των κενών που αφήνονται κατά την ανοικοδόμηση των κτιριακών όγκων, από τους κατοίκους, γεγονός που δημιουργεί και το δίπολο οργανικότητα- πυκνότητα, και τα δύο δημόσια κενά, του μεσαιωνικού δίπολου εξουσίας. Η *κοσμική πλατεία* του δημαρχείου και η *θρησκευτική πλατεία* του καθεδρικού της πόλης. Εδώ λοιπόν έρχεται και για πρώτη φορά στο προσκήνιο το θέμα των χρήσεων αυτών των κτιριακών όγκων του Master plan.

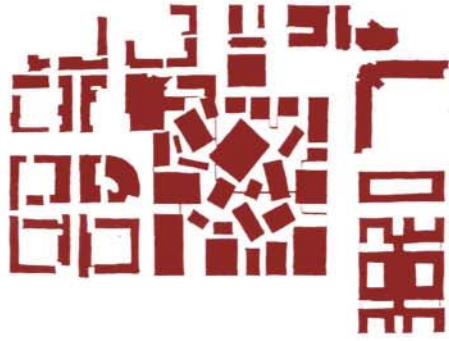
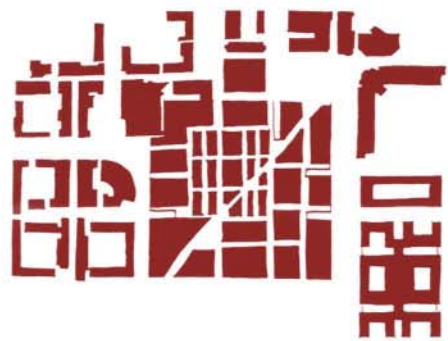
Τα αστικά κενά

Ο Koolhaas θέλει να δημιουργήσει ένα κέντρο που να έρχεται σε ρήξη με ότι αντιπροσωπεύει η υπάρχουσα κατάσταση της Almere, δημιουργώντας ένα κέντρο που φέρει όλες της αξίες ενός κέντρου του παρελθόντος, ικανοποιώντας όμως την εποχή του. Με αυτήν την λογική αρχίζει να αναλύει ποια θα είναι και με ποιο τρόπο θα αναπτυχθούν, τα κενά αυτά στον νέο προτεινόμενο ιστό. Η θρησκεία σε έναν πλέον *παγκοσμιοποιημένο κόσμο*²² δεν έχει ούτε τη δύναμη ούτε την θέση που είχε κάποτε σαν κοινωνικός θεσμός, με αποτέλεσμα το κενό του καθεδρικού του ναού, να απορρίπτεται από την πρόταση. Ο θεσμός όμως του δημαρχείου και της διοίκησης ακόμα υπάρχει και χρησιμοποιείται και στην μελέτη. Έτσι στο masterplan που επεκτείνεται από το Βορρά, και από μια κύρια οδική αρτηρία, στο νότο, στην όχθη μιας λίμνης, εμφανίζεται αυτό το *κενό της κοσμικής πλατείας*, το οποίο παίζει το ρόλο της πλατείας του δημαρχείου αλλά και το ρόλο

20 Από τον διαδικτυακό ιστότοπο <http://courses.umass.edu/latour/2010/almere/> στις 10/2/2015

21 Όλα τα βασικά στοιχεία για την μελέτη αυτή έχουν αντληθεί από τον διαδικτυακό ιστότοπο των OMA <http://www.oma.eu/projects/2007/almere-masterplan/>

22 Το 1994 που αναπτύσσεται η μελέτη η θρησκεία μπορεί όντως να μην είχε τη θέση και τη δύναμη που είχε στο παρελθόν γεγονός όμως που μπορεί να αλλάξει στο μέλλον, μετά τις κοινωνικές αναταραχές και αναταράξεις που μπορεί να φέρει η συνεχής αύξηση μουσουλμανικού πληθυσμού στην Ευρώπη.

πάνω οι φάσεις επεξεργασίας του master-plan και κάτω το κολάζ ένταξης στην περιοχή

της εισόδου στο σύστημα. Έτσι τοποθετείτε στα βόρεια του σχεδίου ένας ορθογωνικός, κενός, δημόσιος χώρος πάνω στον οποίο στην ανατολική πλευρά αναπτύσσεται το δημαρχείο, στην βόρεια ο κύριος οδικός άξονας και στην νότια αρχίζουν να αναπτύσσονται οι κτιριακοί όγκοι του σχεδίου.

Master plan, παιδί αυτού του κόσμου...

Εδώ θα πρέπει να αναλογιστούμε τον κόσμο μέσα στον οποίο αναπτύσσεται αυτό το σχέδιο. Ο μέσος πολίτης μπορεί να αναγνωρίζει το κέντρο της πόλης, στον συγκεκριμένου τύπου ιστό, ζει όμως ταυτόχρονα σε έναν κόσμο που ο ρυθμός και η λογική του δεν συνάδουν με ότι αυτός ο ιστός αντιπροσώπευε. Ο σύγχρονος άνθρωπος είναι το αποτέλεσμα του συνδυασμού πολλών κόσμων με την ετεροτοπική πραγματικότητα, που έχει κατακλύσει τον πλανήτη από την αντίπερα όχθη του ατλαντικού. Έτσι αυτό που δημιουργεί ο Koolhaas στο σχέδιό του είναι ένα κέντρο που συνδυάζει αυτόν τον τρελό σύγχρονο ετεροτοπικό κόσμο, στον οποίο η ζωή των ανθρώπων κινείται γύρω από την έννοια της κατανάλωσης, με ποιότητες χώρου του παρελθόντος που έχει μάθει να αναγνωρίζει και να ανάγει ως κέντρο πόλης στην Ευρώπη. Ο Koolhaas με το σχέδιό του μας αφηγείται μια ιστορία του κόσμου στον οποίο ζει, γεννά ένα παιδί αυτού του κόσμου, ένα υβρίδιο...

Οι χρήσεις που αναπτύσσονται μέσα σε αυτούς τους νέους όγκους είναι όλοι συνδεδεμένοι με την κατανάλωση. Αναπτύσσονται δύο μεγάλης κλίμακας εμπορικά καταστήματα, καταστήματα μικρότερης κλίμακας, κτίρια γραφείων, κτίριο όπερας, μουσείο, αίθουσες εκθέσεων, κτίριο βιβλιοθήκης κατασκευάζεται μέχρι και νοσοκομείο. Συνδυάζονται όλες οι παραπάνω χρήσεις σε ένα σχέδιο, που τις τοποθετεί κατά τέτοιον τρόπο ώστε να αναπαραχθεί το δίπολο οργανικότητα- πυκνότητα. Αναπτύσσονται έτσι οι διαγώνιοι “δρόμοι”, ο οποίοι έρχονται να αναπτυχθούν κατά τέτοιον τρόπο ώστε να μοιάζουν τα υπολείμματα των κενών κτιρίων που περιβάλλουν. Στο μεσαίωνα αυτή η διαδικασία γίνεται τυχαία, στην περίπτωση μας γίνεται εσκεμμένα και απόλυτα σχεδιασμένα. Η κύρια διαγώνιος του σχεδίου, είναι ένας τεθλασμένος δρόμος, οποίος ξεκινά από τον δημόσιο κενό χώρο-είσοδο πλατεία του δημαρχείου, διατρέχοντας το σύνολο των κτηριακών όγκων, καταλήγοντας σε ένα μεγάλο δημόσιο χώρο στην όχθη της λίμνης στο νότο, που αποτελεί το δημόσιο χώρο εκτόνωσής του συνόλου.

Το Almere αποκτά ένα κέντρο με όλα τα ετεροτοπικά χαρακτηριστικά που απαιτεί η σύγχρονη κοινωνία, σε συνδυασμό με ότι θεωρεί ο μέσος άνθρωπος κέντρο, βασιζόμενος στις εικόνες που κουβαλάει από το παρελθόν του. Η έννοια του “δρόμου” διατυπώνεται από τον Koolhaas όπως ακριβώς απαιτεί η πραγματικότητα του, ως ένας δρόμος γεμάτος συμβάντα από τα οποία ο σύγχρονος άνθρωπος βομβαρδίζεται, έχοντας όμως μία οικεία για αυτόν εικόνα του. Αυτή είναι η μία προσέγγιση της υβριδικής πραγματικότητας του δρόμου σε επίπεδο πόλης σε μια δυτική χώρα. Θα πρέπει τώρα να εξεταστεί πως το στοιχείο του “δρόμου” έρχεται να λειτουργήσει σε μια δυτική χώρα μέσα στα πλαίσια ενός δημόσιου κτιρίου, ενός αστικού συντελεστή όπως θα ανέφερε ο Aldo Rossi.

Ένα μουσείο διαφορετικό από τα άλλα...

Στα προάστια μιας άλλης Ολλανδικής πόλης, ο Rem Koolhaas θα σχεδιάσει ένα πολύ “περίεργο” για την εποχή του κτίριο. Στο Ρότερνταμ, το 1992, θα κατασκευαστεί ένα μουσείο πολύ διαφορετικό από όλα αυτά που είχαν υλοποιηθεί έως και τότε. Η πρώτη ιδιαιτερότητα, η οποία και καθιστά το Kunsthall ένα διαφορετικό μουσείο, είναι το γεγονός ότι αποτελεί ένα μουσείο χωρίς σταθερή έκθεση, ένα μουσειακός χώρος μόνο για περιοδικές εκθέσεις. Αυτή η ιδιαιτερότητα είναι που το καθιστά διαφορετικό, μιας και το μουσείο είναι ένας τύπος κτιρίου που αναπτύσσεται τον 17^ο αιώνα και είναι άμεσα συνδεδεμένος με την έννοια του χρόνου. Μέσα σε ένα μουσείο ο άνθρωπος θέλησε να τοποθετήσει ότι έκρινε πολύτιμο από το παρελθόν του για της επόμενες γενιές. Είναι επί της ουσίας η προσπάθεια της ανθρωπότητας να παγώσει το χρόνο. « η ιδέα να συγκροτηθεί ένας τόπος όλων των χρόνων που να βρίσκεται ο ίδιος έξω από τον χρόνο, και προστατευμένος από τη διάβρωσή του, το σχέδιο να οργανωθεί έτσι ενός είδους διηνεκής και απεριόριστη συσσώρευση χρόνου σε έναν αμετακίνητο τόπο. Το μουσείο και η βιβλιοθήκη είναι οι ετεροτοπίες που προσιδιάζουν στον δυτικό πολιτισμό του 19^{ου} αιώνα.»²³, θα γράψει ο Φουκό.

Το μουσείο στον 20^ο αιώνα

Η ιδέα του Koolhaas για το συγκεκριμένο μουσείο έχει να κάνει με το πώς πρέπει να είναι ένα μουσείο πλέον στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, όταν πλέον ο χρόνος δεν έχει ούτε το ρυθμό που είχε κάποτε, ούτε γίνεται αντιληπτός με τον τρόπο του κάποτε. Πώς σχεδιάζουμε ένα μουσείο στον σύγχρονο κόσμο; Πως το μουσείο

KUNSTHAL

Rotterdam

Exterior

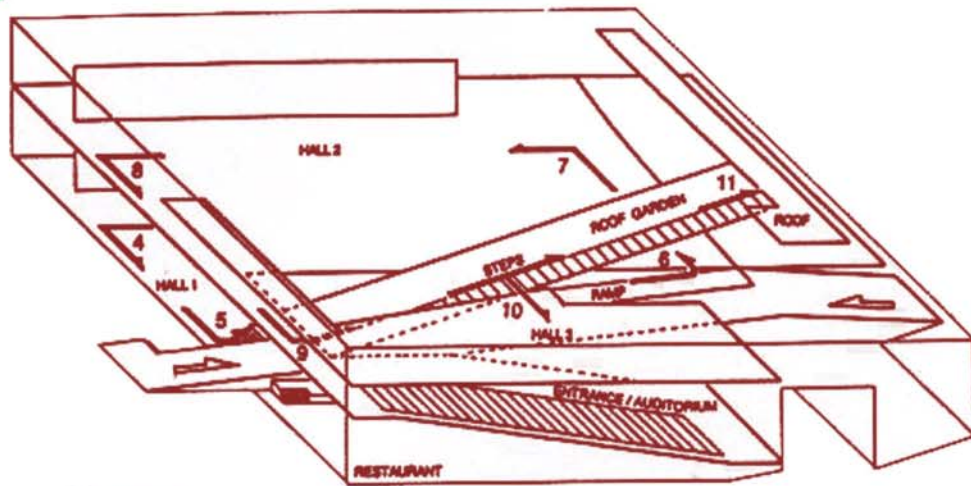
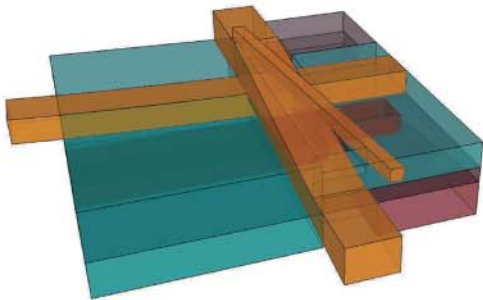
Museum Park

Interior

Site Cont

Public Space

Intersection

How to imagine a spiral
in four separate squares?

μπορεί να γίνει κομμάτι αυτού του κόσμου; Ενός κόσμου που συνέχεια βρίσκεται σε *συνεχή κίνηση* με την *εναλλαγή εκατομμυρίων εικόνων*. Η συνεχής κίνηση και η εναλλαγή εκατομμυρίων εικόνων, αποτέλεσαν και τους άξονες γύρω από τους οποίους κινήθηκε ο Koolhaas, για να σχεδιάσει το συγκεκριμένο μουσείο.

Ο “δρόμος” στο Kunsthall...

Το Kunsthall είναι ένα μουσείο που τοποθετείτε στα όρια ενός πάρκου του Ρότερνταμ και ενός αυτοκινητοδρόμου. Μορφολογικά ο κτιριακός όγκος είναι ορθογώνιος τετράγωνης κάτοψης, η οποία και χωρίζεται σε τέσσερα αυτόνομα κομμάτια από τους δύο άξονες κίνησης, οι οποίοι είναι και σχεδόν κάθετα τοποθετημένοι μεταξύ τους. «Ο πρώτος άξονας αναπτύσσεται παράλληλα με τον αυτοκινητόδρομο, αποτελώντας έναν δρόμο οχημάτων, ενώ ο δεύτερος είναι μια δημόσια ράμπα- πεζόδρομος η οποία διαπερνά το κτίριο στην διεύθυνση βορρά- νότου.»²⁴ το διάγραμμα της κάτοψης αρχίζει να λειτουργεί με την λογική της κάτοψης της τράπεζας των Μεδίκων, που αναλύθηκε προηγουμένως. Εδώ, όπως και τότε, έχουμε έναν αστικό συντελεστή, ο οποίος πρέπει να προσαρμοστεί στις ανάγκες της εποχής του. Τα σχέδια αυτών των κτιρίων, σε κάτοψη διαβάζονται ως καθαροί ορθογώνιοι όγκοι μέσα στους οποίους αναπτύσσεται ένας δημόσιος άξονας κίνησης, ένας δρόμος.

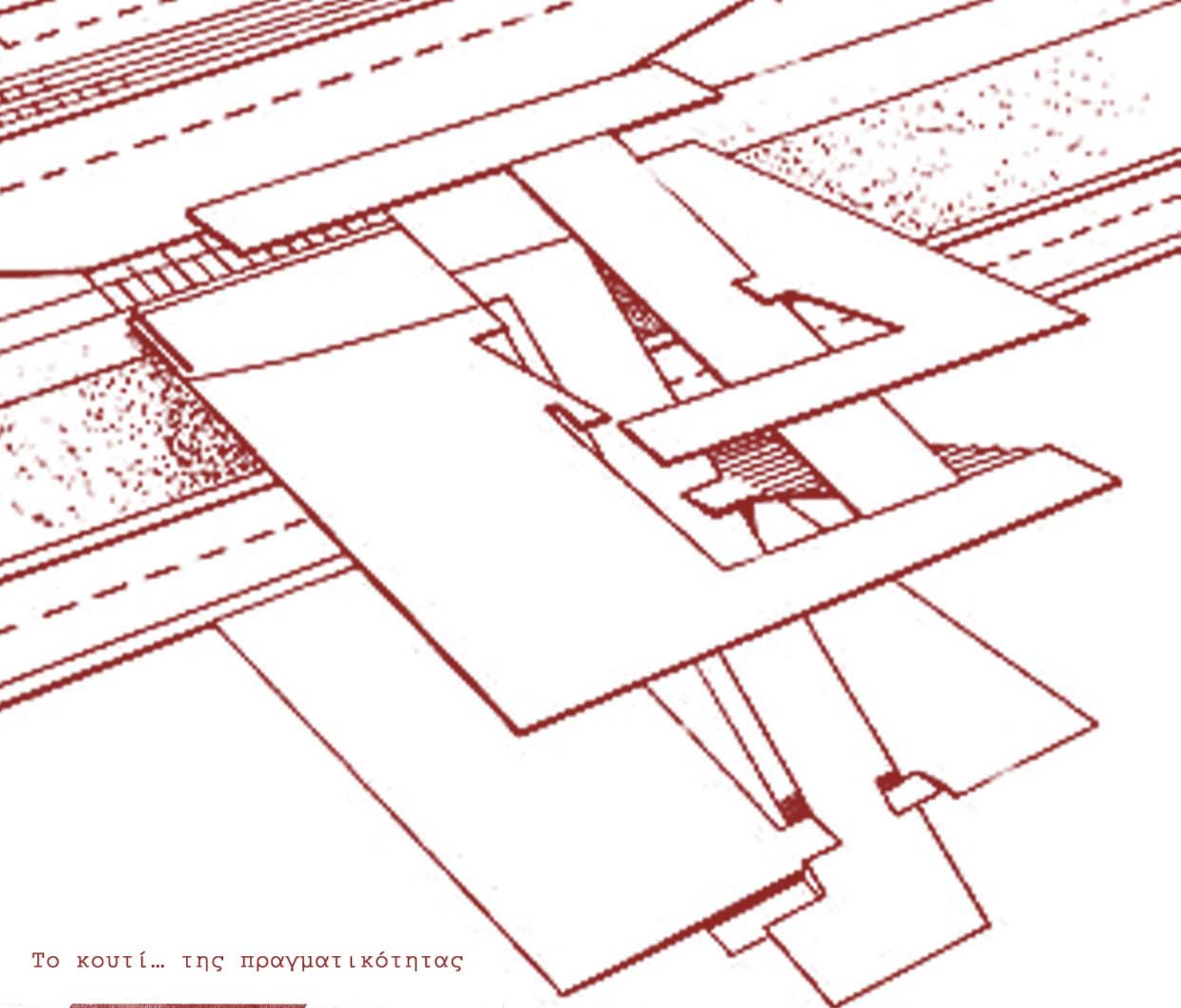
Και τα δύο κτίρια έρχονται να αναπτύξουν στο εσωτερικό τους το βασικότερο στοιχείο της πόλης, το δρόμο. Στα δύο αυτά παραδείγματα, ο “δρόμος” αυτός λειτουργεί ως ένα βαθμό παρόμοια. Ο δρόμος είναι ένας δημόσιος χώρος ο οποίος είναι προσβάσιμος σε όλους, και η κίνηση μέσα του αποτελεί μία πρόσοψη για της δραστηριότητας του κτιρίου, εντός του οποίου εγγράφεται. Εδώ όμως αρχίζουν οι διαφορές. Στα γραφεία των Μεδίκων ο δρόμος έρχεται να γίνει κομμάτι του ιστού της πόλης. Εδώ δεν συμβαίνει κάτι ανάλογο. Ο δρόμος αυτός, αποτελεί μια ράμπα- πεζόδρομο η οποία σε ανεβάζει άμεσα από το επίπεδο της εισόδου του μουσείου, στο τελευταίο επίπεδο του κτιρίου, το δώμα απ’ όπου οι επισκέπτες μπορούν να έχουν θέα στο πάρκο που αναπτύσσεται βόρεια. Δηλαδή η συγκεκριμένη ράμπα λειτουργεί ως βιτρίνα, των δραστηριοτήτων του μουσείου, όμως καταλήγει σε ένα ιδιότυπο αστικό μπαλκόνι.

Ο εσωτερικός κόσμος του μουσείου..

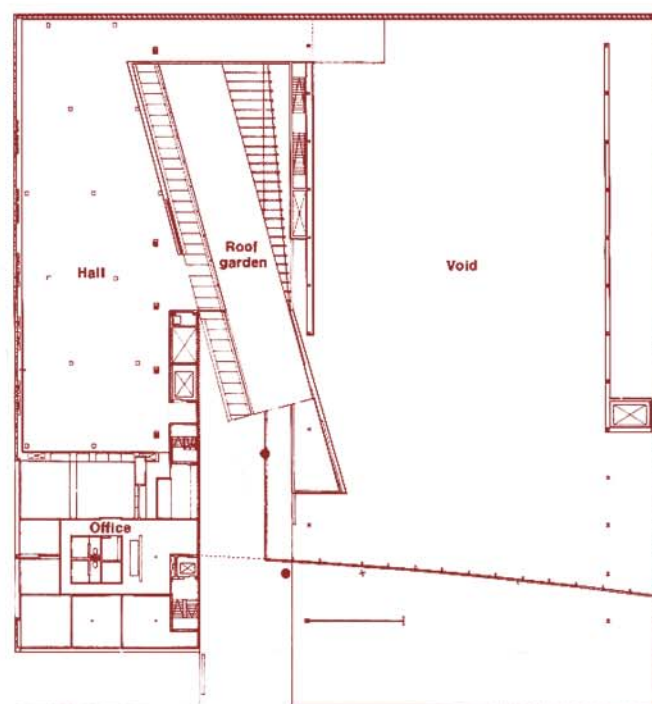
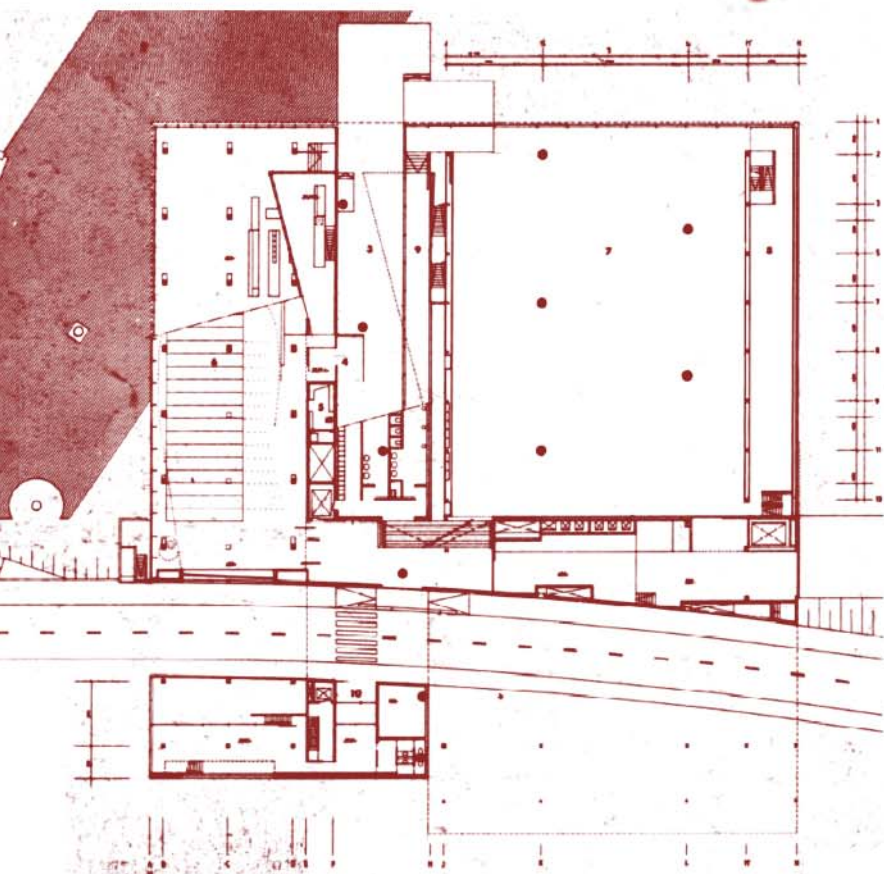
Αυτά συμβαίνουν όσων αφορά τις σχέσεις του μουσείου, με το περιβάλλον του. Το μουσείο όμως, σε αντίθεση με την τράπεζα των Μεδίκων αναπτύσσει τεράστιο ενδιαφέρον στο εσωτερικό του. «Η μεγάλη πρόκληση ήταν πώς να σχεδιάσουμε ένα μουσείο τεσσάρων αυτόνομων project, ένα μουσείο αντιφατικών εμπειριών που παρ’ όλα αυτά θα αποτελούν μία συνεχή σπείρα. Με άλλα λόγια, πώς να φανταστούμε μία σπείρα σε τέσσερα διαφορετικά τετράγωνα. Η κεντρική ιδέα του κτιρίου είναι μία συνεχής διαδρομή.»²⁵ Πώς ορίζεται όμως, το μουσείο της εποχής μας; Κατά μία έννοια ο ορισμός δίνεται στα λεγόμενα του ίδιου του αρχιτέκτονα παραπάνω. Ένα μουσείο στην εποχή μας, θα πρέπει να την αντιπροσωπεύει πλήρως. Σε μία εποχή που ο άνθρωπος βομβαρδίζεται συνεχώς με διαφορετικών ειδών συμβάντα, διαδεχόμενο το ένα το άλλο χωρίς να υπάρχει καμία σχέση μεταξύ τους, είναι λογικό αυτή η κατάσταση να πρέπει να εκφραστεί και από την αρχιτεκτονική, σε μουσείο αυτής της εποχής. Αυτό εκφράζεται στους χώρους το μουσείου.

Ο κτιριακός όγκος χωρίζεται, όπως προαναφέραμε από τους δύο άξονες κίνησης, σε τέσσερις μικρότερους όγκους, ο καθένας από τους οποίους αποτελεί και μία διαφορετική αίθουσα εκθέσεων. Κάθε όγκος αποτελεί μία διαφορετική πραγματικότητα του ίδιου συνόλου. Έτσι στον πρώτο όγκο μπορεί να πραγματοποιείται μία καλλιτεχνική έκθεση με ψηφιακά μέσα, ενώ στον επόμενο μία με γλυπτά, την ώρα που στον τρίτο γίνονται προβολές ταινιών μικρού μήκους την ίδια στιγμή που στην τέταρτη πραγματοποιούνται χορευτικές performance. Αυτή η κατάσταση θα μπορούσε να επιτευχθεί σε οποιοδήποτε κτίριο περιέχει τέσσερις αυτόνομες αίθουσες. Αυτό το κτίριο όμως, δεν θα μπορούσε να παρουσιάσει τον κόσμο μας...

Το κλειδί για την υλοποίηση αυτής της “αρχιτεκτονικής μεταφοράς” του κόσμου μας, είναι ο τρόπος με τον οποίο ο επισκέπτης αντιλαμβάνεται την διαδοχή των χώρων ενώ κινείται. Τι χαρακτηρίζει τον κόσμο μας; Ένας κόσμος σε συνεχή κίνηση με εναλλαγή εκατομμυρίων εικόνων. Και που γίνεται πιο αντιληπτός από ποτέ αυτός ο κόσμος, όπως και ο κάθε κόσμος των ανθρώπων, εάν όχι στο δρόμο; Μια απλή βόλτα στο δρόμο, και ο σύγχρονος άνθρωπος θα αντικρίσει ανθρώπους, από την άλλη μεριά του πλανήτη να μιλούν μια γλώσσα σε αυτόν ακαταλαβίστικη, ενώ ο ίδιος μιλάει στο κινητό του τηλέφωνο με ένα φίλο που βρίσκεται σε μια άλλη πόλη, προσπερνώντας αναρίθμητα καταστήματα, με τις αναρίθμητες πινακίδες που παρουσι-

Το κουτί... της πραγματικότητας

Upper level plan

άζουν τρομερές προσφορές προϊόντων, την στιγμή που παρατηρεί την τεράστια επιγραφή αμερικανικών συμφερόντων εταιρίας να έχει κολληθεί σε ολόκληρη την πλάγια όψη του λεωφορείου, που πρέπει να προλάβει για να πάει στη δουλειά του.

Το μουσείο δρόμος.... Ή μια ο δρόμος μουσείο...;

Άρα το κλειδί για τη σύνδεση αυτών των τεσσάρων χώρων δεν είναι άλλο από το στοιχείο του δρόμου, το οποίο θα μπει πλέον μέσα στον κτιριακό όγκο. Έτσι ο δρόμος θα έρθει να εισχωρήσει στο εσωτερικό της σύνθεσης υπό την μορφή μιας συνεχούς ράμπας η οποία θα ενώσει όλα τα επίπεδα και όλους τους χώρους μουσείου. «Κάθε σημείο μετάβασης από τον έναν χώρο στον άλλο προδίδει μία συνεχής διάχυτη κατάσταση, η οποία είναι πολύ σημαντική μιας και το μουσείο πρέπει να γίνει αντιληπτό από τον επισκέπτη ως μουσείο χωρίς συλλογή και σε οποιοδήποτε σημείο του και σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή μπορεί να εκτίθεται παλιά τέχνη, σύγχρονη τέχνη, αρχιτεκτονικές εκθέσεις κ.ά...»²⁶

Επί της ουσίας όλο το μουσείο είναι ένας δρόμος. Ο Koolhaas γνωρίζει ότι ένα μουσείο είναι ο χώρος που διατηρεί, ότι ο άνθρωπος χρειάζεται για να μην ξεχάσει τις αφηγήσεις του παρελθόντος του. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο Koolhaas συνθέτει ένα μουσείο που θα έρθει να αφηγηθεί τον κόσμο του. Θα δημιουργήσει ένα "κουτί" μέσα στο οποίο θα εγγράψει την λογική του δρόμου μέσα στον οποίο ζει και κινείται ο σύγχρονος άνθρωπος, έναν απόλυτα υβριδικό δρόμο. Ένας δρόμος που αρχίζει σαν είσοδος, μετατρέπεται σε αμφιθέατρο, σε αίθουσα εκθέσεων, προτού γίνει είσοδος στο πάρκο, αφού έχει υπάρξει χώρος εστίασης, για να ξαναγίνει εκθεσιακός χώρος, ο χώρος που χτες ήταν χώρος ψηφιακών προβολών και που αύριο θα γίνει η σκηνή ενός θεατρικού δρώμενου από την άκρη της οποίας θα βλέπεις τους επισκέπτες να συνεχίζουν την πορεία τους, για όπου τους βγάλει ο δρόμος...

Το κουτί... της πραγματικότητας

Σε αυτό το παράδειγμα ο αρχιτέκτονας θα λειτουργήσει, σαν χειρούργος. Θα έρθει να αφαιρέσει ένα κομμάτι ιστού της πραγματικότητας, για να το τοποθετήσει πολύ προσεκτικά σε ένα μικρό κουτί, μέσα στο οποίο ο ιστός θα αναπτύσσει την λογική του σώματος από το οποίο πάρθηκε, για πάντα....

Η αρχιτεκτονική και ο δρόμος...στην άλλη μεριά του τοίχους...

Ως τώρα έχουμε αναλύσει παραδείγματα με τα οποία η αρχιτεκτονική χρησιμοποιεί την έννοια του δρόμου, προσπαθώντας να δώσει απαντήσεις στο σύγχρονο δυτικό κόσμο μετά την πτώση του τοίχους. Είναι πολύ ενδιαφέρον να μελετήσει κανείς παραδείγματα που δίνονται από τους δυτικούς αρχιτέκτονες, σε περιοχές που μέχρι πρότινος το τοίχος απαγόρευε να δουν. Μία από αυτές, για παράδειγμα, το Βερολίνο.

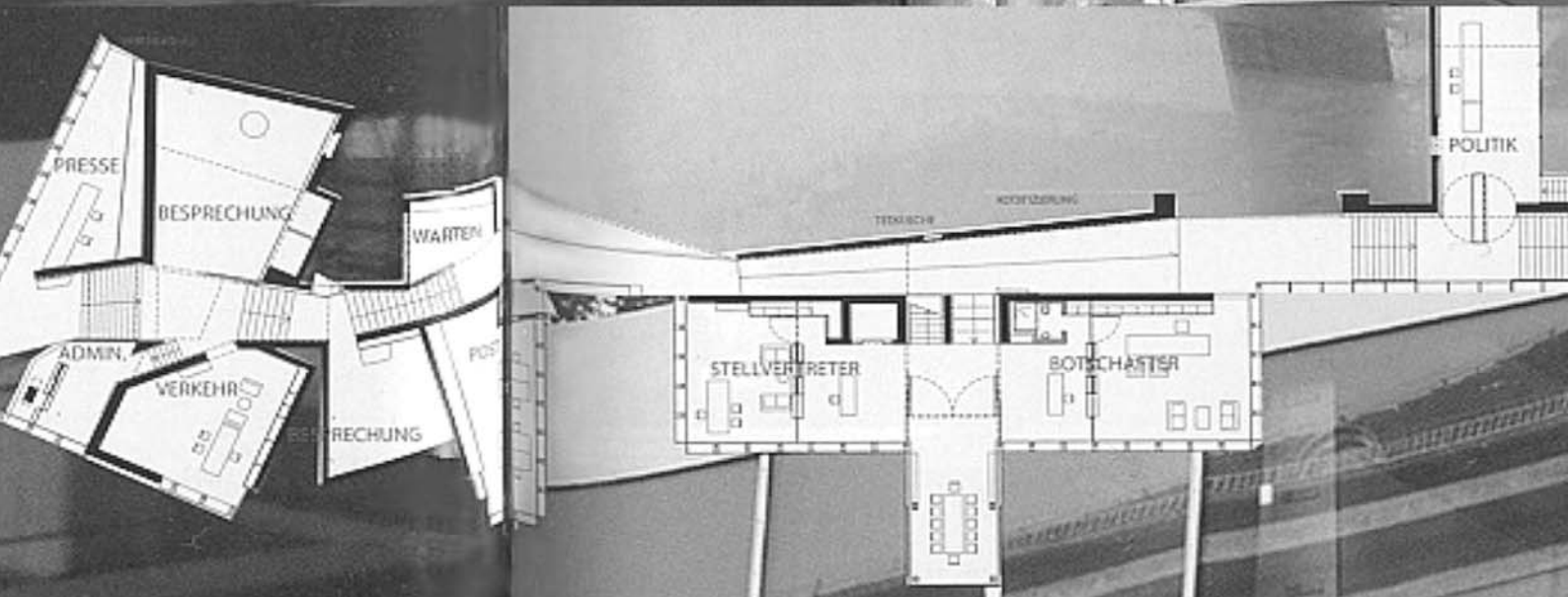
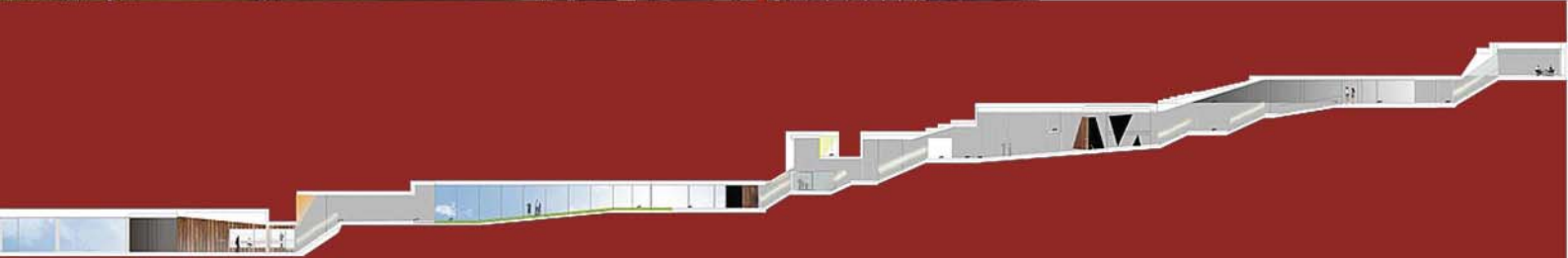
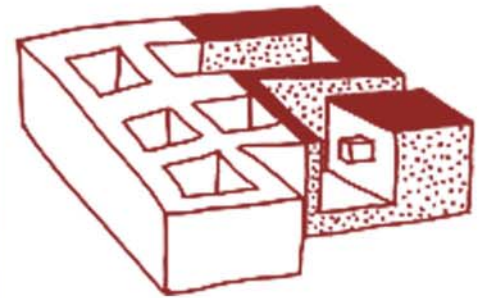
Το Βερολίνο είναι, ίσως η πολιτικά, πιο σημαντική πόλη του αιώνα που μας πέρασε. Και στις αρχές της δεκαετίας του 90', θα ξαναβρεθεί στο παγκόσμιο πολιτικό επίκεντρο. Μετά την πτώση του τοίχους, η δύο Γερμανίες ξαναενώνονται και το Βερολίνο ορίζεται, εκ νέου, πρωτεύουσα του ενωμένου γερμανικού κράτους. Αναμφίβολα το πιο ενδιαφέρον παράδειγμα νέου αρχιτεκτονήματος σε αυτήν την πόλη, θα αποτελούσε κάποια διοικητικό κτίριο, θεσμού δυτικών, τώρα που η πόλη ανήκει εξ ολοκλήρου στον κόσμο του νικητή αδελφού. Ένα τέτοιο κτίριο, θα μπορούσε να είναι μια πρεσβεία δυτικής χώρας. Το παράδειγμα που θα αναλυθεί είναι η ολλανδική πρεσβεία στο Βερολίνο, σχεδιασμένη και αυτή, από τους OMA.

Μια "νέα" πρεσβεία...

Η Ολλανδία κατά τους βομβαρδισμούς του Βερολίνου στον 2° παγκόσμιο πόλεμο, θα χάσει το κτίριο της πρεσβείας της στη Γερμανία και με την επαναφορά του Βερολίνου ως πρωτεύουσα αποφασίζει να κατασκευάσει μία νέα πρεσβεία. Έτσι το 1997, παρουσιάζεται η μελέτη των OMA, για την νέα πρεσβεία σε συνοικία του ανατολικού Βερολίνου. Μία δυτική πρεσβεία, από έναν αρχιτέκτονα, γνήσιο παιδί του "άλλου κόσμου", στον ανατολικό Βερολίνο. Ως γνήσιο παιδί του "άλλου κόσμου", ο Koolhaas δεν θα μπορούσε να μην χρησιμοποιήσει και την έννοια του "δρόμου" στο κτίριό του.

Προτού όμως ασχοληθούμε με τον "δρόμο" στην προκειμένη περίπτωση, καλό θα ήταν να περιγραφεί η μελέτη και οι συνθήκες μέσα στις οποίες αναπτύχθηκε. Το συγκεκριμένο κτίριο τοποθετείται στο ανατολικό Βερολίνο. Η επιλογή αυτή, πραγματοποιείται επειδή στο δυτικό Βερολίνο «...οι πολεοδομικοί κανονισμοί είναι πολύ αυστηροί και επιβάλλουν στα σύγχρονα αρχιτεκτονήματα να προσαρμόζονται στην αρχιτεκτονική

Μια "ελευθέρων ηθών"
πρεσβεία...

κή λογική των κτιρίων του 19^{ου} της περιοχής. Το ανατολικό Βερολίνο είναι πιο ανοιχτό στις καινοτομίες.»²⁷ Ο χώρος υλοποίησης του έργου, είναι ένα γωνιακό οικόπεδο, κοντά στον ποταμό Σπέερ και τα κανάλια του, στοιχείο οικείο για τους Ολλανδούς. Σε αυτό τον χώρο τοποθετούνται δύο κτιριακή όγκοι. Επί της ουσίας οι ΟΜΑ τοποθετούν έναν συνεχόμενο κτιριακό όγκο με μορφή κάτοψης γάμα, επί των πλευρών του οικοπέδου που υπάρχει που ιστός και το ονομάζουν “το τοίχος”. Στο καθαρό τετράγωνο που αφήνεται, τοποθετούν στην αντιδιαμετρική γωνία και σε απόσταση, έναν καθαρό κύβο, με πλευρά 27μ. όπως ακριβώς και το ύψος του “τοίχου”. Το “τοίχος” και ο τρόπος που τοποθετείται λειτουργεί σαν προστατευτικός θύλακας για το σύνολο της μελέτης. Λόγο της αποστάσεως που αφήνεται μεταξύ του “τοίχου” και του κύβου, δημιουργείται ένα δημόσιο αστικό έπρασμα για την πόλη, το οποίο παρομοιάζεται από τον Koolhaas ως η εσωτερική αυλή του συνόλου.

Στο όγκο του “τοίχους” τοποθετούνται οι κατοικίες των εργαζομένων στην πρεσβεία. Το ενδιαφέρον και σημαντικό, όμως, σε αυτήν την μελέτη είναι, το πώς διαμορφώνεται αυτός ο κύβος. Πρόκειται για ένα κτιριακό όγκων 8 ορόφων μέσα στον οποίο αναπτύσσονται όλες οι λειτουργίες που απαιτεί μία πρεσβεία, και όχι μόνον. Πως όμως λειτουργεί μια πρεσβεία στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, στον απόηχο της νίκης του δυτικού αδερφού; Κανονικά μια πρεσβεία είναι ένας τελείως κλειστός χώρος, αποκομμένος από τον υπόλοιπο ιστό, η είσοδος στον οποίο επιτρέπεται μόνο στους “μυημένους”. Άλλωστε είναι γνωστό ότι η πρεσβεία οποιαδήποτε χώρας είναι ένα κομμάτι γης, της χώρας που αντιπροσωπεύει, μέσα στη χώρα που φιλοξενείτε. Αν μπει σε μια πρεσβεία, νομικά, είναι σαν να ταξιδεύεις στο εξωτερικό και ας βρίσκεσαι στην πρωτεύουσα της χώρας σου.

Όπως είναι λογικό οι πρεσβείες αποτελούν έως και σήμερα, άβυσσος, στα οποία εισέρχεσαι μόνο εάν υπάρχει κάποιος λόγος, για τον οποίο η πρεσβεία σε δεχτεί να μπει μέσα. Αυτή είναι η πραγματικότητα μέσα στην οποία λειτουργούν αυτού του είδους τα κτίρια. Ας φανταστεί κανείς τι σημασία της οποιασδήποτε πρεσβείας στο Βερολίνο τις δεκαετίες του 30’ και του 40’, ή την πρεσβεία μιας δυτικής χώρας στο ανατολικό Βερολίνο πριν από το 1989. Είναι απόλυτα λογικό μέσα σε αυτού του είδους τα πλαίσια, τα κτίρια αυτά να λειτουργούν κατ’ αυτόν τον τρόπο. Το 1997 είναι ακόμα λογικό να λειτουργούν κατ’ αυτόν τον τρόπο;

Μια “ελευθέρων ηθών” πρεσβεία...

Αυτό πρέπει να προβληματίσει και τον Koolhaas κατά την σύνθεση του έργου. Ποιο το νόημα να κατασκευάσει κανείς ένα καινούριο “άβυσσος”, αφού πλέον ζούμε σε έναν “ελεύθερο” κόσμο; Το τοίχος αποτελεί πια παρελθόν και οι άνθρωποι δεν είναι πια χωρισμένοι. Εδώ έρχεται να συναντηθεί το αρχιτεκτονικό δαιμόνιο του Koolhaas, με την καινοτόμα νοοτροπία των Ολλανδών οι οποίοι και του ζητάνε στην νέα πρεσβεία να αναπτυχθούν και “καθημερινοί” όχι και τόσο επίσημοι χώροι για καθημερινές συναντήσεις και για το κοινό. Εδώ έρχεται να απαντήσει ο αρχιτέκτονας με την διαμόρφωση του κύβου.

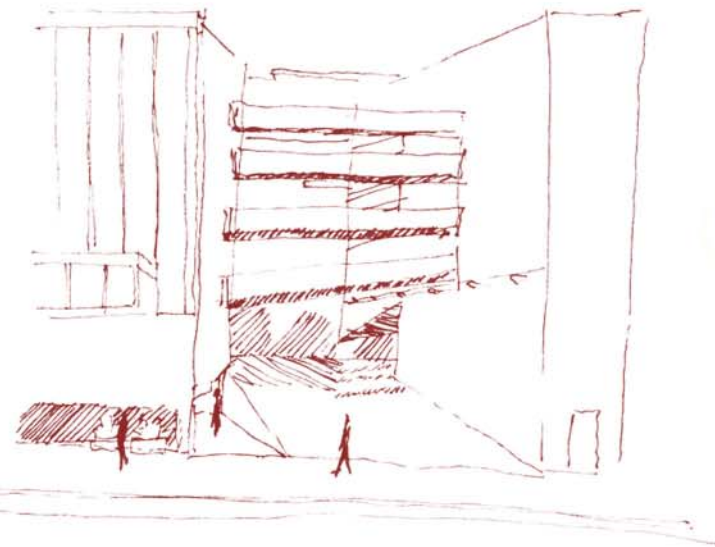
Ο κύβος, πλευράς 27μ. , αρχικώς χωρίζεται σε 8 διαφορετικά επίπεδα, μέσα στα οποία θα πρέπει να αναπτυχθεί όλη η ζωή της πρεσβείας. Πως όμως ο Koolhaas θα διαμορφώσει τη ζωή αυτή, στα νέα πλέον πρότυπα; Η ιδέα είναι απλή. Με μια συνεχή πορεία η οποία θα αρχίσει από την είσοδο της πρεσβείας και θα καταλήξει στο 8^ο και τελευταίο επίπεδό της. Ένας συνεχής δημόσιος χώρος 200 μ. που θα διατρέχει το σύνολο το κύβου. «Από την είσοδο, η πορεία αυτή μας οδηγεί σε μια βιβλιοθήκη, στην συνέχεια της οποίας συναντάμε χώρους συνεδριάσεων, ενώ προσπερνάμε τα γραφεία των εργαζομένων, για να συναντήσουμε έναν χώρο γυμναστηρίου, πριν καταλήξουμε στο τέλος της πορείας στο 8^ο επίπεδο και στο εστιατόριο.»²⁸ Αυτό που εισάγει σε αυτήν την διαδρομή ο ολλανδός αρχιτέκτονας δεν είναι τίποτα άλλο από τις συνθήκες κατά τις οποίες μπορεί να αναπτυχθεί μια καθημερινή ζωή του μέσου ανθρώπου μέσα στο κτίριο, σαν να περπατούσε στο δρόμο μιας πόλης.

Πολύ ενδιαφέρον παρουσιάζει το συνεχές ανάπτυγμα, αυτής της πορείας σε κάτοψη. Είναι σαν να βλέπει κανείς σε κάτοψη ένα κομμάτι οργανικού ιστού. Τα γραμμικά και ίσια κομμάτια είναι λίγα και αυτά έχουν ως κύρια χρήση μόνο την κίνηση. Ήδη από τη είσοδο, η πορεία αυτή δεν αρχίζει αξονικά και κεντρικά της εισόδου αλλά στην άκρη της, χωρίς να μονοπωλεί τον χώρο. Έπειτα κατά μήκος αυτής της πορείας αναπτύσσονται πλευρικός, οι διάφοροι κοινόχρηστοι χώροι που αναφέραμε, μικρότερης και μεγαλύτερης κλίμακας. Στο υπόλοιπο κτίριο που δεν εμφανίζεται στο ανάπτυγμα, αναπτύσσονται οι βασικές λειτουργίες

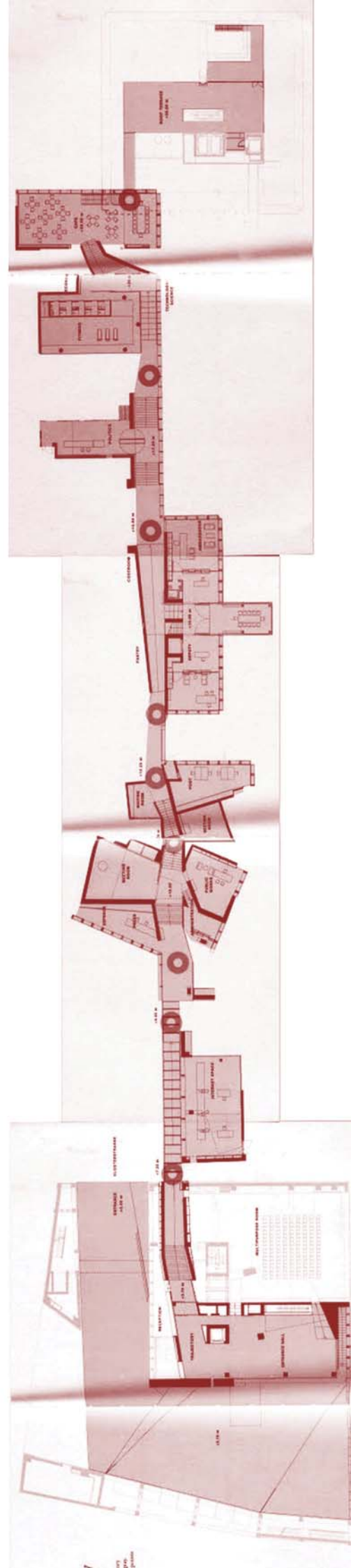
27 Από τον διαδικτυακό ιστότοπο των ΟΜΑ, <http://www.oma.eu/projects/2003/netherlands-embassy/>

28 Από τον διαδικτυακό ιστότοπο των ΟΜΑ, <http://www.oma.eu/projects/2003/netherlands-embassy/>

Ένα κομμάτι πόλης
σε κουτί...

*Dutch
Embassy
7/5/11*

της πρεσβείας και των εργαζομένων της. Το ανάπτυγμα αυτό θα μπορούσε να παρομοιαστεί με διάγραμμα πλήρους-κενού ενός οργανικού ιστού. Όπου αναπτύσσονται αυτές οι κοινόχρηστες χρήσεις, θα μπορούσε να θεωρηθεί το κενό του ιστού και όπου αναπτύσσονται οι βασικές λειτουργίες της πρεσβείας το πλήρες. Μήπως όμως αυτό να είναι και ο στόχος;

Ένα κομμάτι πόλης σε κουτί...

Σε αυτό το έργο ο Koolhaas θα έρθει να κλείσει ένα κομμάτι της σύγχρονης πόλης του ανθρώπου. Στο Kunsthall θα έρθει να αναπαραστήσει την λογική με την οποία δουλεύει ο δρόμος σήμερα. Ο δρόμος γίνεται μουσείο και το μουσείο γίνεται δρόμος. Στον κύβο της Ολλανδικής πρεσβείας ο αρχιτέκτονας δεν έρχεται να παρουσιάσει την λογική του κόσμου του, μα να εγγράψει εντός του, ένα κομμάτι πόλης του κόσμου του. Ο σύγχρονος άνθρωπος διασχίζει την πόλη μέσα σε ένα δρόμο που έχει πολλούς δημόσιους και μη χώρους με πολλές διαφορετικές χρήσεις. Διασχίζει όμως και χώρους στους οποίους δεν μπορεί και να εισχωρήσει. Αυτοί οι χώροι μπορεί να είναι ιδιωτικές κατοικίες ή επιχειρήσεις, στους οποίους του απαγορεύεται η είσοδος, όπως ακριβώς και στον κύβο του Koolhaas. Το κτίριο αυτό αποτελεί το διάγραμμα πλήρους-κενού της σύγχρονης πόλης, όχι σε επίπεδο κάτοψης, αλλά σε "αξονομετρικό" σε τρεις διαστάσεις, αν μπορεί να αποκαλεστεί έτσι. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτό στις όψεις του κτιρίου, στις οποίες όπου εμφανίζεται αυτός ο "δρόμος" πληρώνεται με γυαλί, δηλαδή με διαφάνεια μιας και όντας "δημόσιος" χώρος δεν αποκρύβεται η οπτική επαφή, ενώ ο υπόλοιπος όγκος (ιδιωτικός χώρος) είναι πλήρης με αλουμίνιο, δεν υπάρχει διαφάνεια...

Με ποια λογική όμως δουλεύει, αυτός ο δρόμος; Στο πρώτο παράδειγμα δουλεύει με την λογική της αναπαραγωγής των ποιοτήτων ενός συγκεκριμένου τύπου ιστού. Στο δεύτερο παράδειγμα έρχεται εντός ενός αστικού συντελεστή να τον βοηθήσει στην λειτουργία του. Εδώ έρχεται να παίξει τον ρόλο, που έπαιξε για πρώτη φορά στην πόλη των αστών. Έρχεται να λειτουργήσει ως όριο. Στην εποχή των αστών έρχεται να παίξει τον ρόλο του ορίου μεταξύ αυτών που έχουν την "δυνατότητα" να διαχειρίζονται ή όχι τον δρόμο. Τώρα έρχεται να παίξει τον ρόλο του ορίου μεταξύ αυτών που πραγματικά μπορούν να εισέρθουν στη Πρεσβεία και αυτών που απλά αποτελούν τον έξω "δρόμο"...

Από τα παραπάνω γίνεται εύκολα αντιληπτό, ότι και αυτό το κτίριο είναι κατεξοχήν και ένα υβρίδιο και μια ετεροτοπία. Το γιατί είναι υβρίδιο έχει ήδη αναλυθεί. Το γιατί είναι ετεροτοπία, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει πολλά από αυτά που έχουν ήδη ειπωθεί. Κλείνοντας όμως θα ήταν χρήσιμο να παρουσιαστεί ένας ακόμη τύπος ετεροτοπίας, όπως τον διατύπωσε ο Φουκώ, και μοιάζει να γράφτηκε για αυτόν τον δρόμο... « υπάρχουν και άλλες ετεροτοπίες, που μοιάζουν αντιθέτως με άνευ όρων διάνοιξη, αλλά οι οποίες κρύβουν εν γένει ιδιότυπους αποκλεισμούς. Οι πάντες μπορούν να εισέλθουν σ' αυτές τις ετεροτοπικές χωροθεσίες, αλλά στην πραγματικότητα πρόκειται μόνο για μια ψευδαίσθηση. Νομίζεις ότι μπαίνεις μέσα, και επειδή ακριβώς εισέρχεσαι, βρίσκεσαι αποκλεισμένος.»²⁹

Ο κόκκινος γίγαντας...

Η πτώση του τοίχους, έδωσε την δυνατότητα στο νικητήριο σύστημα να επεκταθεί και στις περιοχές που αυτό "προστάτευε" ανατολικός του, όπως το ανατολικό Βερολίνο. Το θεαματικό είναι η ταχύτητα και η ένταση με την οποία το νέο σύστημα αρχίζει να αναπτύσσεται στις παρθένες αγορές, των νέων οικονομικών γιγάντων, όπως για παράδειγμα η Ρωσία και οι χώρες της ανατολικής Ασίας, με κυριότερη την Κίνα. Η Κίνα, αποτελεί ακόμη μια χώρα της οποίας το πολίτευμα ονομάζεται Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, αλλά δημοκρατικό με την έννοια που εμείς αντιλαμβανόμαστε στη δύση, δεν είναι. Στην Κίνα έχει αναπτυχθεί ένα κουμμουνιστικό καθεστώς, το οποίο κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 80' και με την πτώση του τοίχους δεν κατέρρευσε, όπως στη Ρωσία, αλλά προσπάθησε να "προσαρμοστεί" στο νέο καπιταλιστικό σύστημα μέσα του δικού της κουμμουνιστικού πρίσματος. Έτσι η Κίνα κατά μία έννοια είναι μια χώρα υβρίδιο, στην οποία πολλά στελέχη του κόμματος πλούτισαν σε απίστευτο βαθμό μέσω των "επενδύσεων", αλλά το σύνολο του πληθυσμού δεν ζει με τις προδιαγραφές των δυτικών. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αυτής της κατάστασης είναι ότι η χρήση του διαδικτύου είναι πλήρως ελεγχόμενη. Δεν μπορεί ο μέσος πολίτης να επισκεφτεί όποια ιστοσελίδα ο ίδιος επιθυμεί, μιας και το κόμμα επιβάλλει ποιες ιστοσελίδες είναι κατάλληλες και ποιες όχι. Η ελευθερία του λόγου και του τύπου, είναι και αυτή περιορισμένη μεν, την ημέρα όμως, των εγκαινίων του πρώτου καταστήματος Mac Donald's στο Χονγκ Κονγκ, οι κινέζοι περίμεναν στην ουρά μέρες,

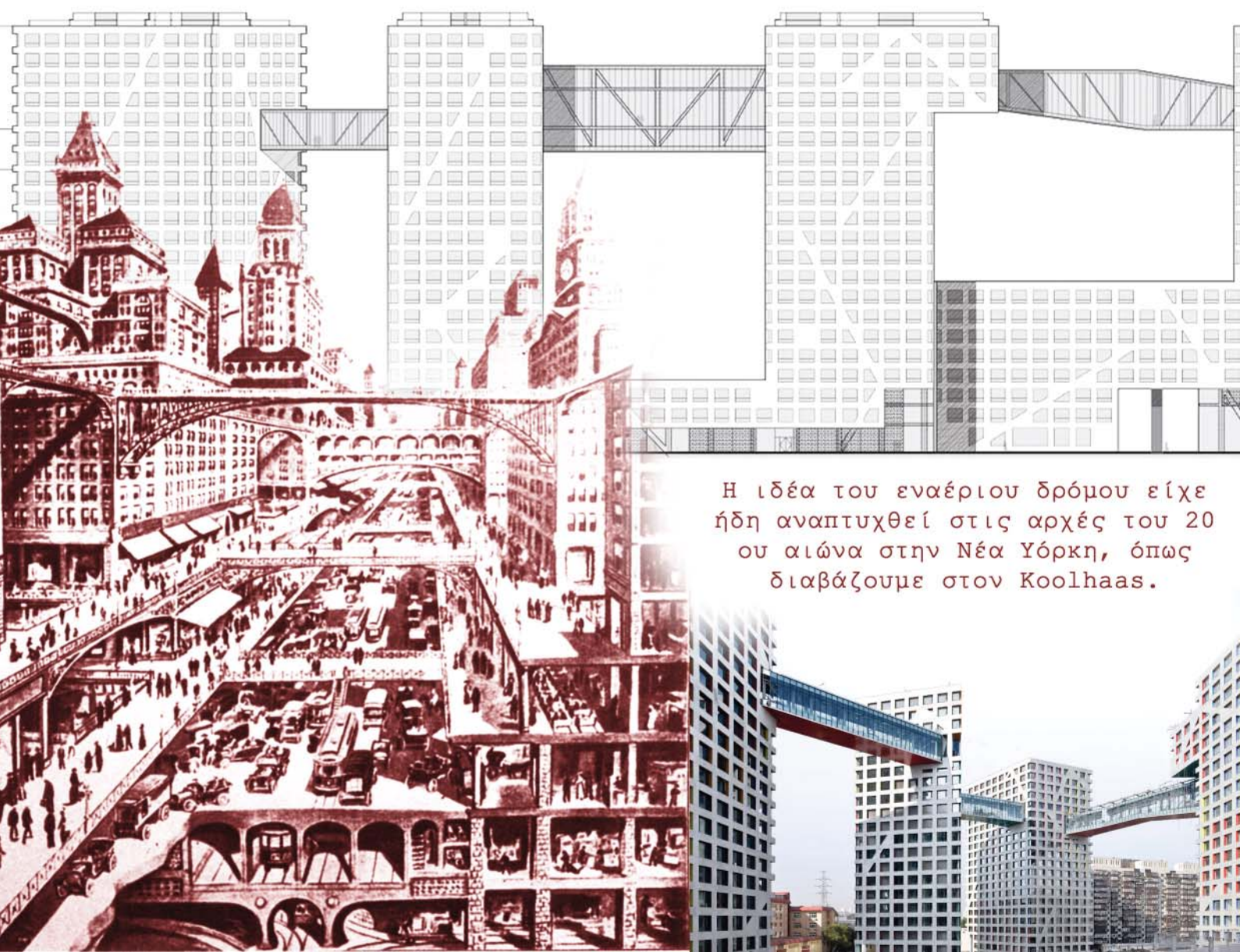
ο δημόσιος χώρος

LINKED HYBRID, steven holl

το Πεκίνο έως το 1980-
οριζοντιότητα

το Πεκίνο από το 1980-
Κατακορυφήτητα

υβριδικός
χώρος

Η ιδέα του εναέριου δρόμου είχε
ήδη αναπτυχθεί στις αρχές του 20
ου αιώνα στην Νέα Υόρκη, όπως
διαβάζουμε στον Koolhaas.

για να νιώσουν δυτικοί... τρώγοντας “Hamburgers” ...

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο της φιλελευθεροποίησης, η Κίνα κατάφερε να αναπτύξει τέτοιους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης ώστε να φτάσει στο σημείο να κατέχει το δεύτερο μεγαλύτερο ΑΕΠ στον κόσμο, πίσω μόνο από τον πρωτεργάτη του νέου συστήματος τις ΗΠΑ. Όπως είναι λογικό, οι Κινέζοι, θέλησαν να προσαρμοστούν αμέσως στα νέα δεδομένα και άρχισαν να αλλάζουν τις πόλεις τους ριζικά. Η Κίνα, από μία κατά βάση αγροτική χώρα, με αγροτικό πληθυσμό, μετατρέπεται σε μία βιομηχανοποιημένη χώρα ικανή να αναπτύσσει στην επικράτειά της μητροπόλεις, εν μια νυκτί. Η αμερικανική ετεροτοπία βρίσκεται στην Κίνα τον χώρο και το χρήμα να εξελιχθεί και να αναπτυχθεί ταχύτατα, χωρίς προηγούμενο.

Η χώρα αυτή της Ασίας, γίνεται η χώρα πρότυπο του Αμερικάνου αδερφού, ο οποίος βλέπει χιλιάδες “κατακόρυφους δρόμους”, να διαμορφώνουν τη νέα ταυτότητα της. Μία όμως, από αυτές τις ετεροτοπίες, έχει κάτι το διαφορετικό και χρίζει περαιτέρω ανάλυσης. Στο Πεκίνο, την πρωτεύουσα του νέου γίγαντα, αναπτύσσονται πολλές μελέτες που ως στόχο έχουν την “δυτικοποίηση” του χώρου. Σε μία από αυτές τις μελέτες, το 2003, έρχεται να αναπτύξει τις ιδέες του ο αρχιτέκτονας Steven Holl.

Οι δύο όψεις του Πεκίνο

Ο Holl παρουσιάζει την ιδέα του, ως τον συνδυασμό δύο καταστάσεων. Στο βασικό διάγραμμα προθέσεων της μελέτης του, παρουσιάζει μια ενδεικτική τομή, του αστικού ιστού, της πόλης του Πεκίνου. Στην πρώτη, παρουσιάζει το πώς έμοιαζε το skyline της πόλης του Πεκίνου πριν το 1980, το οποίο χαρακτηρίζεται όπως ο ίδιος αναφέρει από οριζοντιότητα. Είναι αλήθεια ότι η πρωτεύουσα της Κίνας, μέχρι το 1980, έχει έναν χαμηλό και πυκνό ιστό, ο οποίος αναπτύσσεται σε τεράστιες εκτάσεις. Το δεύτερο διάγραμμα, παρουσιάζει τον αστικό ορίζοντα της πόλης, μετά το 1980, ο οποίος χαρακτηρίζεται από κατακορυφότητα, μιας και πλέον ο συνεχής χαμηλός ιστός, έχει αντικατασταθεί, από εκατοντάδες ουρανοξύστες, όλων των μεγεθών και των μορφών. Στο τρίτο διάγραμμα παρουσιάζει την λογική της ιδέας του και πως οραματίζεται το νέο skyline, του σήμερα. Ο ίδιος προτείνει την δημιουργία ενός διαγράμματος, που θα αποτελεί τον συνδυασμό των δύο πρώτων. Προτείνει την ανέγερση ουρανοξυστών οι οποίοι όμως θα έχουν πολλά στοιχεία οριζοντιότητας. Ο Holl προτείνει ένα υβρίδιο, που θα είναι το αποτέλεσμα του συνδυασμού της παλιάς πραγματικότητας με την νέα και το ονομάζει, *Linked Hybrid*...³⁰

Σε αυτήν την μελέτη, ο αρχιτέκτονας θέτει εξ' αρχής τον στόχο της δημιουργίας ενός υβριδίου, και το καταφέρει. Το σχέδιο, δεν αναπτύσσεται εξ αρχής, όπως θα αναπτυσσόταν στον Μανχάταν ή όπως έχουν ήδη αναπτυχθεί στο Πεκίνο. Σε όλη την έκταση της περιοχής μελέτης, αναπτύσσεται ένας δημόσιος “πράσινος” χώρος. Επί της ουσίας δημιουργείται ένα πάρκο, μέσα στον οποίο αναπτύσσονται διάφορες δημόσιες χρήσεις με την τοποθέτηση αθλητικών εγκαταστάσεων και χώρων αναψυχής. Το πάρκο αυτό είναι ο χώρος μέσα στον οποίο ο Holl θα τοποθετήσει τους ουρανοξύστες του. Το μοντέλο που παρουσιάζεται, αρχίζει ήδη, να θυμίζει κάτι...

Μία νεωτερική προσέγγιση στις αρχές του... 21ου αιώνα

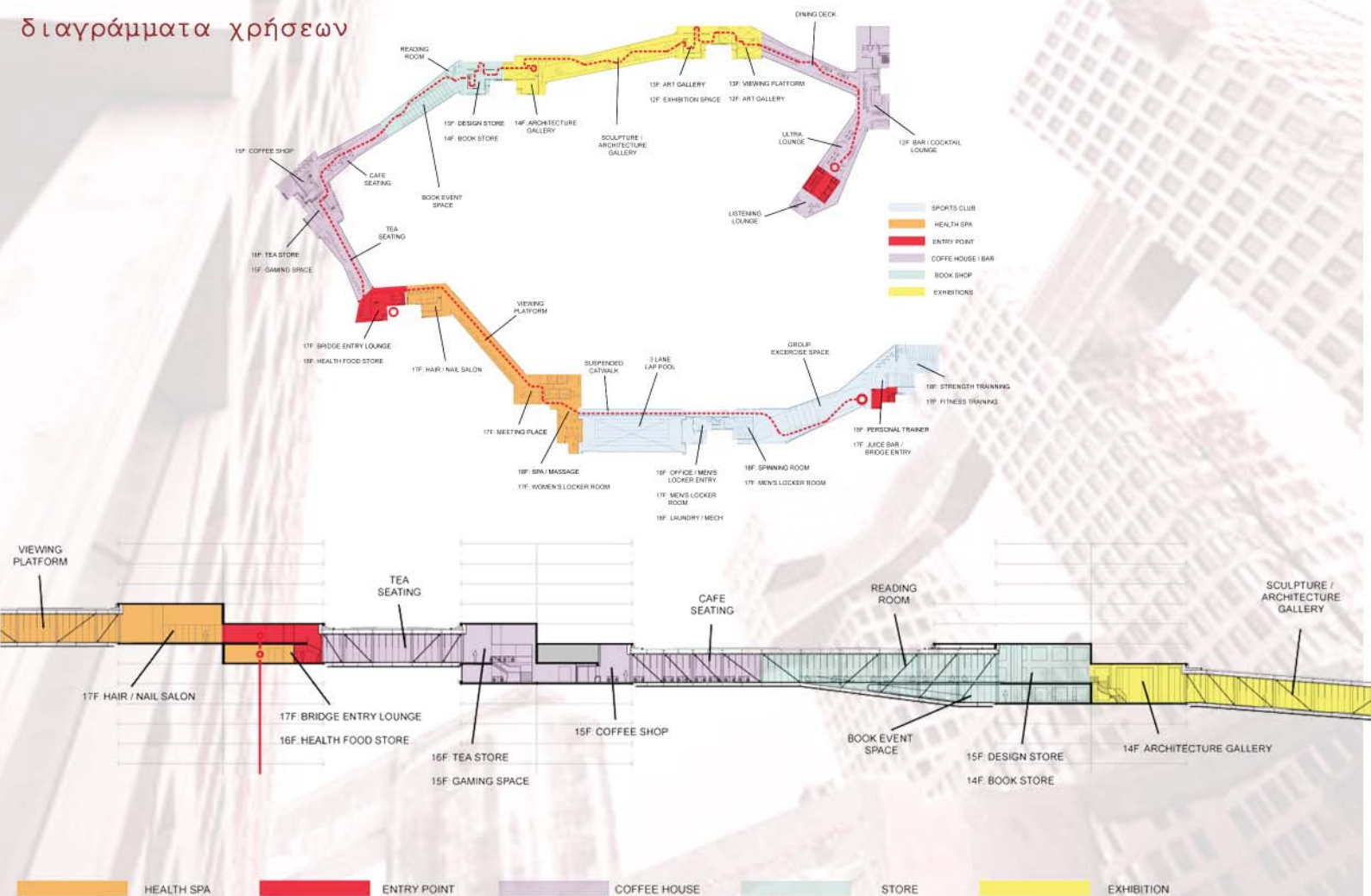
Οι ουρανοξύστες αυτοί είναι 8 πύργοι, διαφορετικού ύψους, οι οποίοι στο ¼ του ύψους τους πλαταίνουν στην οριζόντια διάσταση, για να τονισθεί η επιδιωκόμενη οριζοντιότητα. Ακόμη είναι τοποθετημένοι ημικυκλικά στο πάρκο, κατά τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργείται, η αίσθηση της γειτονιάς των ουρανοξυστών. Εντός αυτών των πύργων αναπτύσσονται στα χαμηλά επίπεδα πολλές δημόσιες χρήσεις, ενώ οι ίδιοι οι πύργοι χαρακτηρίζονται ως αμιγείς χώροι ανάπτυξης διαμερισμάτων κατοίκησης. Η λογική που παρουσιάζεται, με την ανέγερση ουρανοξυστών εντός ενός δημόσιου χώρου πρασίνου, ενός σχεδίου που δεν έρχεται να συναναστραφεί με τον προ υπάρχον ιστό, θυμίζει πολύ, τον τρόπο κατά τον οποίο Le Corbusier προσπάθησε να αναπτύξει τα σχέδιά του για την ιδανική πόλη, την δεκαετία του 30'.

Επί της ουσίας, ο Holl παρουσιάζει μια μεθερμήνευση αυτού του μοντέλου στην σύγχρονη εποχή. Το οξύμωρο είναι ότι ενώ χρησιμοποιεί αυτό το μοντέλο, η όλη ανάλυση που πραγματοποιεί για την μελέτη του, δεν συνάδει σε τίποτα με το μοντέλο του μοντέρνου. Η σκέψη και μόνο να συνδυάσεις δύο προ υπάρχουσες καταστάσεις του παρελθόντος ενός ιστού για να παράγεις μία τρίτη υβριδική κατάσταση, δεν έχει καμία σχέση με τον τρόπο που θα ενεργούσε ο Le Corbusier. Παρ' όλα αυτά το αποτέλεσμα δείχνει να μοιάζει πολύ. Η διαδικασία όμως που ακολουθήθηκε για να παραχθεί αυτό το αποτέλεσμα είναι τελείως διαφορετική. Κατ' αυτόν τον τρόπο η μελέτη του Holl κρύβει μία ακόμα υβριδική διάσταση. Η λύση του αποτελεί μια

the masterplan

A detailed architectural masterplan for a residential development. The plan shows a central cluster of buildings with green roofs and courtyards, surrounded by landscaped areas with trees and paths. The site is bounded by a road on the left and a larger urban area on the right.

Πετάει!!! Εκεί ψηλά στον ουρανό!!!

[illegible]

μοντέρνα προσέγγιση προσαρμοσμένη σε έναν κόσμο που μόνο μοντέρνος δεν είναι...

Πετάει!!! Εκεί ψηλά στον ουρανό!!!

Η μεγάλη διαφορά του μοντέρνου μοντέλου με το παραπάνω σχέδιο, έγκειται στον τρόπο με τον οποίο ο αρχιτέκτονας θα θελήσει να ενισχύσει αυτήν οριζοντιότητα, για την οποία μιλάει. Το στοιχείο το οποίο αναπτύσσει οριζοντιότητα μέσα σε ένα αστικό ιστό, δεν είναι άλλο από εκείνο του δρόμου. Έτσι ο Holl, αποφασίζει να κάνει κάτι που κανένας άλλος δεν είχε κάνει πριν, έως και τότε. Εισάγει αυτό το στοιχείο σε ένα σύνολο από ουρανοξύστες. Το εισάγει σαν ένα συνεχές στοιχείο το οποίο διατρέχει και τους 8 κτιριακούς όγκους και για πρώτη φορά αυτό δεν γίνεται στο επίγειο επίπεδο του σχεδίου, αλλά σε ένα αρκετά μεγάλο ύψος. Είναι η πρώτη φορά που οι άνθρωποι θα βλέπουν τον δρόμο από "χαμηλά", για πρώτη φορά αυτός ο "δρόμος" πετάει και είναι εκεί... ψηλά στον ουρανό...

Αυτή η ιδέα του δρόμου που έρχεται εναέρια να ενώσει δύο ουρανοξύστες, υπάρχει ήδη από την εποχή της ανάπτυξης της Νέας Υόρκης, « "Η κοσμοπόλη του μέλλοντος"!!! Μια περίεργη σκέψη του ξέφρενου κόσμου μας για το μέλλον, είναι η πιθανότητα εναέριων πεζοδρομίων που θα ενώνουν σε μεγάλο ύψος τα κτίριά μας. Σήμερα εν έτη 1908 σχεδόν ένα εκατομμύριο άνθρωποι εργάζονται σε ύψος 100μ. από την επιφάνεια της γης. Ως το 1930, προβλέπεται ο αριθμός αυτός να έχει διπλασιαστεί. Αυτή η κατάσταση θα πρέπει να βοηθηθεί και δεν είναι απίθανο να αρχίσουν να αναπτύσσονται πεζόδρομοι μεταξύ των ουρανοξυστών σε τέτοιο ύψος, έτσι ώστε όλοι να κινούνται πιο γρήγορα και εύκολα.»³¹ Κάτι τέτοιο όμως, πριν την συγκεκριμένη μελέτη, δεν είχε υλοποιηθεί ποτέ και σε τέτοια κλίμακα.

Αυτός ο δρόμος έρχεται να λειτουργήσει, σε εκείνο το ύψος, όπως ακριβώς θα λειτουργούσε εάν βρισκόταν εντός ενός ιστού στο έδαφος. Θα έρθει να ενώσει τις κατοικήσιμες περιοχές του ιστού, παρέχοντάς τους όλες τις κοινόχρηστες χρήσεις που χρειάζονται, λειτουργώντας ως ο κενός χώρος εκτόνωσης των κατοίκων. Ένας χώρος εκτόνωσης, σε υψόμετρο... Ο δρόμος αυτός θα χωριστεί σε 6 ζώνες, η καθεμία από τις οποίες θα παρέχει διαφορετικές λειτουργίες. Έτσι έχουμε τη ζώνη αθλητισμού, υγείας, εισόδου-εξόδου, αναψυχής και εστίασης, βιβλιοθήκης και εκθέσεων. Το σύνολο της μελέτης αποτελεί από μόνο του, μια πόλη. Μια πόλη η οποία έρχεται να αναπτυχθεί εντός μιας άλλης, κοιτάζοντάς την από ψηλά...

Αυτή είναι η υβριδική ετεροτοπία που έρχεται να αναπτυχθεί στα νέα εύφορα εδάφη, του νεκρού αδελφού. Ο Holl έρχεται να παρουσιάσει, στο Πεκίνο, τον συνδυασμό της οριζόντιας πόλης του παρελθόντος, με την κατακόρυφη του παρόντος, παράγοντας ένα υβρίδιο τους, που ενδέχεται να είναι το μέλλον...ή και όχι...

Οι παραπάνω μελέτες αποτελούν τέσσερις, μικρές και διαφορετικές αφηγήσεις του κόσμου μας. Ενός κόσμου περίπλοκου και σύνθετου. Σίγουρα υπάρχουν πολλές ακόμα που θα μπορούσαν να παρουσιαστούν ή και να αναλυθούν. Αυτές οι τέσσερις όμως αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτού του κόσμου. Ο δρόμος, αποτελεί τον χώρο μέσα στον οποίο ο άνθρωπος εκφράζει την πραγματικότητα του, χωρίς να χρειάζεται να επιστρατεύσει το λόγο. Κάθε δρόμος κρύβει μια αφήγηση, ίσως και πολλές περισσότερες. Το σίγουρο είναι ότι σε έναν κόσμο σαν το δικό μας, « τώρα, μετά από κάθε περιγραφή που ο Πόλο έκανε, το μυαλό του μεγάλου Χαν ταξίδευε για λογαριασμό του και, αφού αποδομούσε την πόλη κομμάτι κομμάτι, την ξαναέχτιζε με άλλο τρόπο, αντικαθιστώντας στοιχεία, μετακινώντας τα, αναστρέφοντάς τα.»³², είναι ότι κανένας δρόμος, δεν αφηγείται τα πάντα... ο κάθε δρόμος αποτελεί μία μικρή ιστορία του σύνθετου κόσμου μας...

31 «Delirious New York», του Rem Koolhaas, σελ.84, εκδ. "THE MONACELLI PRESS" του 1994, στα Αγγλικά

32 «ΟΙ ΑΟΡΑΤΕΣ ΠΟΛΕΙΣ», του Ίταλο Καλβίνο, σελ.65, εκδ. Καστανιώτη του 2004

Εκείνο που χρειάζεται, είναι ν' ακολουθήσεις τον δρόμο σου ως την άκρη.

Η αξία του δρόμου είναι να μη σταματήσεις ποτέ.

Νίκος Καζαντζάκης

Και κάπως έτσι ο άνθρωπος του σήμερα, παιδί του νικητή αδερφού, ή και του ηττημένου, στέκεται και παρατηρεί το "δρόμο" του. Στέκεται σε ένα στενό σοκάκι και παρατηρεί το καμπαναριό, που ξεπροβάλλει ανάμεσα στις στέγες των μουχλιασμένων κτιρίων, γνωρίζοντας ότι βρίσκεται δύο κανάλια μακριά. Στέκεται μπροστά από το άγαλμα του Δαβίδ, παρατηρώντας όλους αυτούς που περιμένουν να μπουν σε ένα από τα πιο σπουδαία μουσεία των ανθρώπων, γραφεία πρώην τραπεζιτών. Στέκεται μπροστά σε μια γυάλινη πυραμίδα ενώ το βλέμμα του χάνεται στον ορίζοντα, μην βλέποντας το τέλος εκείνου του δρόμου... εκείνου που καταλήγει εκεί... δυτικά... στο βάθος, σε εκείνο τον κύβο... Στέκεται στην διασταύρωση δύο λεωφόρων, υπό τη σκιά των γιγάντων που τον περικυκλώνουν, κοιτώντας ψηλά αυτούς του γίγαντες στα μάτια, ενώ εκατοντάδες κίτρινα ταξί τον προσπερνάνε ακατάπαυστα, αλλά αυτός εκεί κοκαλωμένος να κοιτά τους γίγαντες, σαν σε ταινία... Πόσες και πόσες ιστορίες έχει να του αφηγηθεί αυτός ο "δρόμος". Στέκεται... παρατηρεί...σκέφτεται... μα πόσες ιστορίες; Πόσες τις κατάλαβε; πόσες ερμήνευσε; για πόσες αδιαφόρησε; Και το σημαντικότερο όλων, πόσες αφηγήθηκε; Πόσες από αυτές, που αφηγήθηκε ήταν σωστές και πόσες λάθος; Υπήρχαν σωστές και λάθος σε αυτόν τον υβριδικό κόσμο του; Πόσες ετεροτοπίες προσπέρασε χωρίς καν να τις αντιληφθεί και πόσες τις αντιλήφθηκε τις μίσησε ή τις λάτρεψε; Και τι έκανε για αυτές; Έφτιαξε τη δικιά του;

...και προχωράει... προχωράει...προχωράει... γιατί εκείνο που χρειάζεται είναι...

«... ν' ακολουθήσεις τον δρόμο σου ως την άκρη. Η αξία του δρόμου είναι να μη σταματήσεις ποτέ.»

Βιβλία

- Ίταλο Καλβίνο, «Οι Αόρατες Πόλεις», εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2004
- Ανδρέας Ν. Συμεών, «Ο Δημόσιος Χώρος της Πόλης», εκδόσεις Ελληνική Εταιρία, Αθήνα 2010
- Χ.Θ. Μπούρας, «Ιστορία της Αρχιτεκτονικής», εκδόσεις Μέλισσα, 2001
- Άλντους Χάξλεϋ, «Ένας θαυμαστός καινούριος κόσμος» εκδόσεις ΚΑΚΤΟΣ, 1980
- Νίκος Καζαντζάκης, «Ο Φτωχούλης του θεού», Εκδόσεις Καζαντζάκη, του 2008
- Θεοδόσης Πελεγρίνης, «Λεξικό της φιλοσοφίας», εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004
- Niall Ferguson, «Η Εξέλιξη του Χρήματος», εκδόσεις Αλεξάνδρεια, του 2008
- Alexis Tzompanakis, «labirinthi mediterranei », εκδόσεις ALINEA, Φλωρεντία 2012
- Aldo Rossi, «Αρχιτεκτονική της Πόλης», εκδόσεις UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσσαλονίκη 1991
- E.H.Gombrich, «Η Μικρή Ιστορία του Κόσμου», εκδόσεις Πατάκη, 2007
- Nan Ellin, «SHETLER FROM THE STORM OR FORM FOLLOWS FEAR AND VICE VERSA», επιστημονική μελέτη
- Θ. Μουτσόπουλος, «Υβρίδια Παγκοσμιοποίησης» κείμενα
- O Merriman John, «A History of Modern Europe: From the French Revolution to the Present», 1996
- Carlo Aymonino, « Origini e sviluppo della città moderna», εκδόσεις Boblioteca Marsilio
- Susan Buck-Morss, «Η διαλεκτική του Βλέπειν, ο Βάλτερ Μπένγιαμιν και το Σχέδιο περί Στοών», εκδόσεις ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ, 2014
- Walter Benjamin, «The Arcades Project», εκδόσεις THE BELKNAP PRESS OF HARVARD UNIVERSITY PRESS, 2002
- Leonardo Benevolo , «Le origini dell' urbanistica moderna», γλώσσα Ιταλικά
- Eric Hobsbawn, «Η Εποχή των Άκρων, Ο σύντομος 20^{ος} αιώνας, 1914-1991», εκδόσεις ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 2010
- Mark Mazower, «Η Σκοτεινή Ήπειρος, Ο Εικοστός Αιώνας», εκδόσεις ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, 2013
- Robert Fishman, «Urban utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier», εκδόσεις MIT PRESS
- Kenneth Frampton, «Μοντέρνα Αρχιτεκτονική, Ιστορία και Κριτική», εκδόσεις ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 2009
- Malfredo Tafurri, «Vienna Rossa. La politica residenziale nella Vienna socialista»
- Nadir Lahiji , «The Political Unconscious of Architecture: Re-opening Jameson's Narrative», εκδόσεις Ashgate
- Έρνεστ Χέμινγουεϊ, «Για ποιον χτυπά καμπάνα», εκδόσεις Καστανιώτη, 2006
- Robert Venturi , «Learning from Las Vegas», εκδόσεις "Mitpress" του 1972
- Rem Koolhaas, «Delirious New York»,εκδόσεις "The Monacelli Press" του 1994
- Michel Foucault, «Ετεροτοπίες και άλλα κείμενα», εκδόσεις ΠΛΕΘΡΟΝ 2012

- Giuseppe Tomasi di Lampedusa, «Il gattopardo», εκδόσεις Feltrinelli του 2009
- Καρλ Μαρξ, «Μανιφέστο Κομμουνιστικού Κόμματος», ειδική έκδοση για τη εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, Αθήνα 2010
- David Watkin, «Ιστορία Δυτικής Αρχιτετονικής», εκδόσεις Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, 2007
- Alex Sanchez Vidiela, «Masters of Architecture», εκδόσεις FKG, 2010
- William J.R.Curtis, «modern architecture, since 1900», εκδόσεις PHAIDON, 2011
- Jane Alison, Marie-Ange Brayer, Frederic Migayrou & Neil Spiller, «future city, experiment and utopia in architecture», εκδόσεις Thames & Hudson, 2006
- Christian Norberg-Schulz, «Genius Loci, Το Πνεύμα του Τόπου, Για μια Φαινομενολογία της Αρχιτεκτονικής», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., 2009
- Naomi Klein, «NO LOGO», εκδόσεις Λιβάνης, 2005
- Naomi Klein, «Το Δόγμα του ΣΟΚ», εκδόσεις Λιβάνης, 2010
- Peter Lang, «Superstudio Life Without Objects», εκδόσεις Skira 2003
- Jos Bosman & Christine Boyer, «Team 10: In Search of a Utopia of the Present 1953-1981», εκδόσεις nai010 publishers, 2006

Διαδικτυακές πηγές

- Επίσημος ιστότοπος διαχείρισης των αναγεννησιακών τειχών της πόλης της Lucca, <http://www.muraditutti.it/morfologia-delle-mura/evoluzione-cerchia-muraria.html> , στις 1/5/2014
- Επίσημος ιστότοπος της πόλης του San Gimignano <http://www.sangimignano.com/it/arte-e-cultura/cenni-storici.asp>, στις 10/5/2014
- Επίσημος ιστότοπος της εφημερίδας «ΤΟ ΒΗΜΑ», <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=324009> απόσπασμα από συνέντευξη της βυζαντινολόγου Ελένης Γλυκατζή Αρβελέρ στον Νίκο Μπακουνάκη, στις 03/04/2010,
- Επίσημος ιστότοπος της εφημερίδας «ΤΟ ΒΗΜΑ», <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=156122> , εκτενής αναφορά στο πρόσωπο του Λαυρέντιου του Μεγαλοπρεπή, στις 16/06/2014
- Η σημαντικότερη ιστοσελίδα στον κόσμο με χρονολογικές λίστες καταγραφής ιστορικών γεγονότων <http://www.historyorb.com>
- Επίσημος ιστότοπος της εφημερίδας του BBC, BBC στον τομέα θρησκείας στις 09/04/2009, διαθέσιμο στο διαδίκτυο στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.bbc.co.uk/religion/religions/islam/history/spain_1.shtml στις 19/06/2014.
- Επίσημος ιστότοπος της δημοτικής αρχής της Κόρδοβα με όλα τα στοιχεία για τον καθεδρικό της πόλης <http://www.mezquitadecordoba.org/en/index.asp> , στις 25/06/2014
- Πληροφορίες για την πρώτη φωτογραφία ανθρώπων όλων των εποχών που μπορούν να αντληθούν στον ιστότοπο <http://petapixel.com> και πιο συγκεκριμένα στο άρθρο «First Ever Photograph of a Human Being» με διεύθυνση <http://petapixel.com/2010/10/27/first-ever-photograph-of-a-human-being/> στις 20/7/2014.
- Από τον ιστότοπο «Η ΜΗΧΑΝΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ», με τίτλο «Ο λούστρος και ο πελάτης του. Οι πρώτοι άνθρωποι που απαθανάτιστηκαν από τον φωτογραφικό φακό...» www.mixanitouxronou.gr/o-loustros-ke-o-pelatis-tou-i-proti-anthropi-pou-apatthanatistikan-apo-ton-fotografiko-fako/ και το άρθρο «Ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ διαφήμιζε την Pizza Hut και τις Luis Vuitton. Σε λίγο θα διαφημίζει και σερβιέτες», τον ειρωνεύτηκαν οι αντίπαλοί του...» , στις 12/10/2014
- Επίσημος ιστότοπος της εφημερίδας «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ», Μία γρήγορη παρουσίαση του βαρόνου Haussmann και του έργου του <http://www.kathimerini.gr/399426/article/epikairothta/kosmos/to-proswpo-zorz-ezen-osman> στο άρθρο με τίτλο «Το Πρόσωπο: Ζορζ Εζέν Οσμάν» στις 18/07/2010
- Ο ιστότοπος αρχιτεκτονικών θεμάτων archdaily. <http://www.archdaily.com>
- Ο ιστότοπος <http://weimarart.blogspot.gr/2010/09/red-vienna.html> με τίτλο «RED VIENNA» αναρτημένο στις 8/9/2010
- Επίσημος ιστότοπος του NATO, <http://www.nato.int/>
- Επίσημος ιστότοπος της Defense, <http://www.ladefense.fr/fr/histoire-du-lieu> , στις 14/01/2014
- Ο ιστότοπος youtube <https://www.youtube.com/watch?v=eLErVjwmrQY> Αυτή είναι η διαδικτυακή διεύθυνση στον ιστότοπο youtube με αγγλικούς υπότιτλους όλης της συνέντευξης τύπου που άλλαξε τον κόσμο.
- Ο ιστότοπος <http://courses.umass.edu/latour/2010/almere/> στις 10/2/2015, για το Almere της Ολλανδίας
- Ο ιστότοπος <http://www.e-architect.co.uk/holland/almere-masterplan-oma> στις 10/2/2015, για το Almere της Ολλανδίας
- Ο ιστότοπος <http://www.planum.net/cultural-identities-almere-the-netherlands> στις 10/2/2015, για το Almere της Ολλανδίας
- Ο ιστότοπος http://isites.harvard.edu/icb.do?keyword=k76337&pageid=icb.page406289&pageContentId=icb.pagecontent859078&view=view.do&viewParam_directory=Almere στις 10/2/2015, για το Almere της Ολλανδίας
- Επίσημος ιστότοπος του αρχιτεκτονικού γραφείου των OMA, <http://www.oma.eu>
- Επίσημος ιστότοπος του αρχιτεκτονικού γραφείου Steven Holl, www.stevenholl.com

Κινηματογραφικές Ταινίες

- Η ταινία, «V For Vendetta» του 2005 των αδερφών Wachowski με πρωταγωνιστές τους Natalie Portman και Hugo Weaving που βασίστηκε στην εικονογραφημένη νουβέλα του Alan Moore εικονογραφημένη από τον David Lloyd, η φράση στο πρωτότυπο : *“ Ideas are bulletproof”*.
- Η ταινία, «Inception» του 2010 του Christopher Nolan με πρωταγωνιστές τους Leonardo DiCaprio, Joseph Gordon-Levitt και Ellen Page, η ολοκληρωμένη φράση στο πρωτότυπο: *“What is the most resilient parasite? Bacteria? A virus? An intestinal worm? An idea. Resilient... highly contagious. Once an idea has taken hold of the brain it’s almost impossible to eradicate. An idea that is fully formed - fully understood - that sticks; right in there somewhere.”*
- Η ταινία «Il Gattopardo» του 1963, στα αγγλικά ο τίτλος είναι «The Leopard» με σκηνοθεσία του Luchino Visconti. Η ταινία είναι βασισμένη στο ομότιτλο βιβλίο του Giuseppe Tomasi di Lampedusa. Στο πρωτότυπο (ιταλικά) η φράση είναι η εξής: «se vogliamo che tutto rimanga com’ è, bisogna che tutto cambi».
- Η ταινία «The Good Shepherd», του 2006 με σκηνοθέτη τον Robert De Niro, με πρωταγωνιστές τους Matt Damon, Angelina Jolie, Robert De Niro και βασισμένο σε πραγματικά γεγονότα παρουσιάζει την ιστορία της αρχής της CIA. Ο Mr. Wilson ήταν ένας εκ των ιδρυτών της CIA και η ταινία είναι βασισμένη με αυτόν ως πρωταγωνιστή. Εικονογραφία. Οι πινακίδες που αποτελούν την διήγηση του κειμένου σε εικόνες, είναι αποτέλεσμα προσωπικής σύνθεσης υπάρχοντων εικόνων.

Εικονογραφία

Οι πινακίδες που αποτελούν την διήγηση του κειμένου σε εικόνες, είναι αποτέλεσμα προσωπικής σύνθεσης υπάρχοντων εικόνων.

«... ν' ακολουθήσεις τον δρόμο σου ως την άκρη. Η αξία του δρόμου είναι να μη σταματήσεις ποτέ.»

Νίκος Καζαντζάκης